

T. C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE
KORUMA TEDBİRLERİ NEDENİYLE TAZMİNAT

TEZİ YAZAN
Sedat DURMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN/HAZİRAN 2025

ONAY SAYFASI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

2022003044 numaralı öğrencimiz olan **Sedat DURMAZ** tarafından hazırlanan “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Tarihsel Gelişim Sürecinde Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat**” başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından **oybirliği ile Kamu Hukuku** Ana Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir

(Asıl Belge Enstitü Müdürlüğünde İmzalı Olarak Bulunmaktadır.)
Üniv. İçi – (Tez Danışmanı)– Jüri Başkanı.: Prof. Dr. Mustafa Tevfik ODMAN
(Danışman)

(Asıl Belge Enstitü Müdürlüğünde İmzalı Olarak Bulunmaktadır.)
Üniv. Dışı – Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Fatma Süzgün ŞAHİN ÜNVER
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

(Asıl Belge Enstitü Müdürlüğünde İmzalı Olarak Bulunmaktadır.)
Üniv. İçi Jüri Üyesi.: Dr. Öğr. Üyesi T. Polat İŞOĞLU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Asıl Belge Enstitü Müdürlüğünde İmzalı Olarak Bulunmaktadır.)

13/06/2025

Doç. Dr. Saadet SAĞTAŞ TUTKUNCA
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Bu çalışmayı, hayat yolculuğumun en kıymetli eşlikçileri olan sevgili eşim Nesibe ile canım oğlum Ahmet Kayra'ya ithaf ediyorum. Varlıklarıyla her anı anlamlı kılan, sabırlarıyla beni sükûnete erdiren, sevgileriyle içimi ısıtan ve inançlarıyla bana güç veren iki güzel yüreğe... Bu tez, onların sessiz fedakârlıklarının ve tükenmeyen desteğinin bir meyvesidir.

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu bütünleme ödev çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

13.06.2025

Sedat DURMAZ

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında kıymetli bilgi ve tecrübeleriyle her zaman yanımda olan, yol gösterici rehberliği ve desteğiyle beni her adımda cesaretlendiren değerli hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa Tefvik ODMAN'a en derin şükranlarımı sunarım. Hocamın engin bilgisi, sabrı ve anlayışı, bu çalışmanın en önemli yapı taşlarından biri olmuştur.

Ayrıca, bu zorlu süreçte her daim yanımda olan, sabır ve sevgisiyle beni motive eden sevgili eşim Nesibe'ye ve varlıklarıyla bana güç veren değerli aileme minnettarım. Onların destekleri, bu çalışmayı tamamlamamda en büyük ilham kaynağım olmuştur.

Bana katkı sunan herkese gönülden teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Günümüz ceza muhakemesi hukukunda birey haklarının korunması, hukuk devleti ilkesinin en somut göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ceza muhakemesi sürecinde kullanılan koruma tedbirleri, suçla etkin bir şekilde mücadele edilmesini sağlarken, diğer yandan bireylerin temel hak ve özgürlüklerini ciddi biçimde sınırlayabilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, koruma tedbirlerinin uygulanmasında denge unsurunun gözetilmesi ve bu tedbirlerin haksız ya da orantısız şekilde uygulanması durumunda bireylerin uğradığı zararların tazmin edilmesi, hem adaletin tesisi hem de hukuk güvenliğinin sağlanması açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu bağlamda, koruma tedbirleri nedeniyle tazminat mekanizmasının tarihsel gelişimi, normatif temelleri ve uygulamadaki yansımaları, ceza muhakemesi hukukunun gelişimi açısından önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Çalışmamda, bu mekanizmanın tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm, güncel yasal düzenlemelerle olan ilişkisi ve uygulamada karşılaşılan sorunlar ele alınarak, birey haklarını önceleyen bir perspektifle değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca, ulusal ve uluslararası hukuktaki gelişmeler ışığında, koruma tedbirlerine bağlı olarak ortaya çıkan hak ihlallerine karşı etkili bir tazminat sisteminin nasıl yapılandırılması gerektiği hususunda çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu tez, ceza muhakemesi hukukunun temel ilkeleriyle uyumlu, insan haklarına dayalı bir yaklaşımı benimseyerek, koruma tedbirlerinin sınırlarını ve bu tedbirlerden kaynaklanan zararların giderilmesine yönelik hukuki imkanları kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmam süresince bilgi ve tecrübesiyle bana her aşamada rehberlik eden, yönlendirmeleriyle tezime akademik bir derinlik kazandıran değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa Tevfik ODMAN'a en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Bu çalışmanın, ceza muhakemesi hukukunda birey haklarının güçlendirilmesine ve adil yargılanma ilkesinin daha etkin bir biçimde hayata geçirilmesine katkı sağlamasını temenni ederim.

ÖZ

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE KORUMA TEDBİRLERİ NEDENİYLE TAZMİNAT

Ceza muhakemesinde temel amaç, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla, ihtiyaç duyulması halinde kanunda düzenlenmiş bulunan koruma tedbirlerine, yine kanunda öngörülen koşulların varlığı halinde geçici bir süreyle başvurulmakta ve bireylerin hak ve özgürlükleri Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve diğer kanuni düzenlemeler çerçevesinde kısıtlanmaktadır.

Görünüşte haklılık ilkesi gereğince karar verildiği anda, hukuka uygun olan koruma tedbirinin haksız ve hukuka aykırı çıkma ihtimali her zaman bulunmaktadır. Kişiler hakkında uygulanan haksız ya da hukuka aykırı koruma tedbirlerinden dolayı kişilerin maddi ve manevi zararlarının karşılanması hukuk devleti olmanın gereğidir.

Bu çalışmada, CMK’da düzenlenen koruma tedbirleri nedeniyle tazminat kavramı, tarihsel gelişimi, ulusal ve uluslararası mevzuatta bu konuya ilişkin düzenlemeler açıklanarak; bu bağlamda 1961 Anayasası, 1982 Anayasası (Any), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)-Universal Declaration of Human Rights (UDHR), AİHS, 12 Şubat 1339 Tarihli Müzeyyel Mevaddı Kanuniye, 466 Sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun, CMK ve bu konuda verilmiş olan çeşitli yargı kararları incelenecek ve bu konu derinlemesine irdelenecektir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölümde tarihsel süreç içerisinde koruma tedbirleri nedeniyle tazminata ilişkin düzenlemeler; İkinci Bölümde koruma tedbiri kavramı ve CMK’ya göre tazminat nedenleri; Üçüncü Bölümde de tazminata başvuru davasında muhakeme usul ve esasları ile verilen kararlarının icrası, tazminatın geri alınması, rücu ve tazminat engelleri konuları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Koruma tedbiri, tazminat, temel hak ve özgürlükler, yakalama, tutuklanma, arama, elkoyma.

ABSTRACT

COMPENSATION FOR PROTECTIVE MEASURES IN CRIMINAL PROCEDURE LAW: A HISTORICAL PERSPECTIVE

The primary aim of criminal procedure is to uncover the material truth. In pursuit of this objective, protective measures stipulated in the law may be employed temporarily, provided the conditions prescribed by law are met. These measures, which restrict individuals' rights and freedoms, are applied within the framework of the Constitution, the European Convention on Human Rights, the Criminal Procedure Code, and other legal regulations.

The principle of prima facie legality dictates that a protective measure, deemed lawful at the time it is applied, may later be found unjust or unlawful. It is a requirement of the rule of law that individuals who suffer material and moral harm due to unjust or unlawful protective measures are compensated for their losses.

This study examines the concept of compensation for protective measures as regulated in the Criminal Procedure Code No. 5271 (CPC), its historical development, and national and international legislative provisions on the subject. In this context, the study explores the relevant provisions of the 1961 Constitution, the 1982 Constitution, the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), the European Convention on Human Rights (ECHR), the Law of February 12, 1923, the Law No. 466 on Compensation for Persons Unlawfully Arrested or Detained, the CPC, as well as various judicial decisions issued on the matter.

The study is structured into three main chapters.

In the first chapter, the historical development of regulations regarding compensation for protective measures is examined. The second chapter discusses the concept of protective measures, the legal nature of compensation for such measures, and the grounds for compensation under the CPC. The third chapter addresses the procedural and substantive aspects of compensation claims, the enforcement of court decisions, the recovery of compensation, recourse, and barriers to compensation.

Keywords: Protective measures, compensation, fundamental rights and freedoms, arrest, detention, search, seizure.

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY SAYFASI	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖNSÖZ	v
ÖZ	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMA LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KORUMA TEDBİRLERİ NEDENİYLE TAZMİNATA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

1.1. Genel Olarak	3
1.2. Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminata İlişkin Düzenlemeler	6
1.2.1. Ulusal Hukukta Tazminata İlişkin Olarak Yer Alan Düzenlemeler	7
1.2.1.1. Türk Anayasaları	11
1.2.1.1.1. 1924 Anayasası	11
1.2.1.1.2. 1961 Anayasası	12
1.2.1.1.3. 1982 Anayasası	14
1.2.2. Kanunlar	17
1.2.2.1. 12 Şubat 1339 Tarihli Kanun	18
1.2.2.2. 466 Sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun	19
1.2.2.3. 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu	23
1.3. Uluslararası Düzenlemeler	29
1.3.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	30
1.3.2. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	33
1.3.3. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ...	36

1.3.4. Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	37
1.3.5. Suç Mağdurlarına Tazminat Konusunda 29 Nisan 2004 Tarihli 2004/80/EC Sayılı Konsey Direktifi	45
1.3.6. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararları	46

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMA TEDBİRİ KAVRAMI VE CEZA MUHAKEMESİ KANUNUNA GÖRE TAZMİNAT NEDENLERİ

2.1. Koruma Tedbirleri	48
2.1.1. Koruma Tedbiri Tanımı	48
2.1.2. Koruma Tedbirlerinin Özellikleri	53
2.1.2.1. Kanun ile Düzenleme Gerekliliği	53
2.1.2.2. Araç Olması	55
2.1.2.3. Geçici Nitelikte Olması	56
2.1.3. Koruma Tedbirlerinin Ön Şartları	59
2.1.3.1. Ölçülülük İlkesi	59
2.1.3.2. Gecikmesinde Sakınca Bulunması	61
2.1.3.3. Şüphelerin Belli Bir Yoğunlukta Olması	62
2.1.3.4. Yetkili Makam ve Merciin Kararının Bulunması	63
2.1.3.5. Görünüşte Haklılık	64
2.2. Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tazminat Nedenleri	64
2.2.1. Genel Olarak Kanunlarda Belirtilen Koşullar Dışında Yakalama, Tutuklama veya Tutukluluğunun Devamına Karar Verilmesi	66
2.2.1.1. Kanunlarda Belirtilen Koşullar Dışında Yakalama	67
2.2.1.1.1. Yakalama Türleri	71
2.2.1.1.1.1. Yakalama Emri Olmadan Yapılan Müzekkeresiz Yakalama	72
2.2.1.1.1.1.1. Herkes Tarafından Yapılan Yakalama	72
2.2.1.1.1.1.2. Kolluk Görevlileri Tarafından Yapılan Yakalama	74
2.2.1.1.1.2. Yakalama Emri Üzerine Yapılan Yakalama Müzekkereli Yakalama	76

2.2.1.2. Tutuklama Koruma Tedbiri	77
2.2.1.2.1. Kuvvetli Suç Şüphesinin Bulunması	81
2.2.1.2.2. Tutuklama Nedenlerinin Bulunması	82
2.2.1.2.2.1. Kaçma Şüphesi	83
2.2.1.2.2.2. Delilleri Karartma Şüphesi	84
2.2.1.2.2.3. Tutuklama Sebeplerinin Varsayılması ..	86
2.2.1.2.3. Sanığa Verilmiş Bir Güvence Belgesi Olmaması	89
2.2.1.3. Kanunlarda Belirtilen Koşullar Dışında Tutukluluğun Devamına Karar Verilmesi	92
2.2.2. Kanuni Gözaltı Süresi İçinde Hâkim Önüne Çıkarılmama	93
2.2.2.1. Gözaltı Kavramı	93
2.2.2.2. Gözaltı Süreleri	95
2.2.2.3. Gözaltı İşlemine İtiraz	97
2.2.2.4. Gözaltı İşlemlerinin Denetimi	98
2.2.3. Kanuni Hakları Hatırlatılmadan veya Hatırlatılan Haklarından Yararlandırılma İsteği Yerine Getirilmeden Tutuklama	98
2.2.3.1. Hakkındaki Suçlamaları Öğrenme Hakkı	100
2.2.3.2. Susma Hakkı	100
2.2.3.3. Müdafiden Yararlanma Hakkı	101
2.2.3.4. Lehe Hususları İleri Sürme Hakkı	103
2.2.3.5. Yakınlarına Bildirim Yapılması Hakkı	104
2.2.4. Kanuna Uygun Olarak Tutuklandığı Halde Makul Sürede Yargılama Mercii Huzuruna Çıkarılmama ve Bu Süre İçinde Hakkında Hüküm Verilmeme.104	
2.2.4.1. Kanuna Uygun Olarak Tutuklandığı Halde Makul Sürede Yargılama Mercii Huzuruna Çıkarılmama	106
2.2.4.2. Makul Sürede İçinde Hüküm Verilmeme	108
2.2.5. Kanuna Uygun Olarak Yakalandıktan veya Tutuklandıktan Sonra Haklarında Kovuşturmaya Yer Olmadığına veya Beraatlerine Karar Verilmesi	110
2.2.6. Mahkûm Olup da Gözaltı ve Tutuklulukta Geçen Sürelerin, Hükümlülük Sürelerinden Fazla Olması veya İşlenen Suç İçin Kanunda Öngörülen Cezanın Sadece Para Czası Olması Nedeniyle Zorunlu Olarak Bu Cezayla Cezalandırılması.....	111

2.2.6.1. Gözaltı ve Tutuklulukta Geçirdiği Sürelerin Hükümlülük Sürelerinden Fazla Olması	112
2.2.6.2. Kanunda Öngörülen Cezanın Sadece Para Czası Olması	113
2.2.7. Yakalama veya Tutuklama Nedenleri ve Haklarındaki Suçlamaların Kendilerine, Yazıyla veya Bunun Hemen Olanaklı Bulunmadığı Hallerde Sözle Açıklanmaması	114
2.2.8. Yakalanmaların veya Tutuklanmaların Yakınlarına Bildirilmemesi	114
2.2.9. Arama Kararının Ölçsüz Bir Şekilde Gerçekleştirilmesi	116
2.2.10. Eşyasına veya Diğer Malvarlığı Değerlerine, Koşulları Oluşmadan Elkonulması veya Korunması İçin Gerekli Tedbirlerin Alınmaması ya da Eşyasının veya Diğer Malvarlığı Değerlerinin Amaç Dışı Kullanılması veya Zamanında Geri Verilmemesi	122
2.2.10.1. Elkoyma	124
2.2.10.1.1. Elkoyma Kavramı	125
2.2.10.1.2. Elkoymanın Amacı	126
2.2.10.1.3. Elkoymanın Kapsamı	126
2.2.10.1.4. Elkoymanın Şartları	127
2.2.10.1.4.1. Bir Ceza Soruşturması ya da Kovuşturmasının Varlığı	127
2.2.10.1.4.2. Makul Şüphenin Varlığı	128
2.2.10.1.4.3. Yetkili Mercii Tarafından Verilmiş Kararın Varlığı	128
2.2.10.1.5. Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkonulması	129
2.2.10.1.6. Askeri Mahallerde Elkoyma Yapılması	130
2.2.10.1.7. Elkoyma Karar veya Emrine Karşı Hukuki Denetim	130
2.2.10.1.8. Elkonulamayacak Eşyalar	131
2.2.10.2. Koşulları Oluşmadığı Halde Elkonulması	132
2.2.10.3. Korunması İçin Gerekli Tedbirlerin Alınmaması	133
2.2.10.4. Amaç Dışı Kullanılması	134
2.2.10.5. Zamanında Geri Verilmemesi	136
2.2.11. Yakalama, Adli Kontrol veya Tutuklama İşlemine Karşı Kanunda Öngörülen Başvuru İmkanlarından Yararlandırılmama	137
2.2.12. Konutunu Terk Etmemek veya Uyuşturucu, Uyarıcı veya Uçucu Maddeler ile Alkol Bağımlılığından Arınmak Amacıyla Hastaneye Yatmak Dâhil,	

Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Tabi Olmak ve Bunları Kabul Etmek Şeklindeki Adli Kontrol Yükümlülükleri Uygulandıktan Sonra Haklarında Kovuşturmaya Yer Olmadığına veya Beraatlerine Karar Verilmesi	139
2.2.13. Yargılamanın Yenilenmesi Sonucunda Beraat ve Ceza Verilmesine Yer Olmadığına Karar Verilmesi	141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAZMİNATA BAŞVURU, YARGILAMA VE MAHKEME KARARLARININ İCRASI, TAZMİNATIN GERİ ALINMASI VE RÜCU, TAZMİNAT ENGELLERİ

3.1. Tazminata Başvuru	143
3.1.1. Tazminat Hakkının Bildirilmesi	144
3.1.2. Tazminat Davasının Tarafları	146
3.1.2.1. Davacı	146
3.1.2.2. Davalı	149
3.1.3. Tazminat Komisyonuna Başvurulmasını Gerektiren Tazminat Sebepleri	150
3.1.4. Mahkemeye Dava Açılmasını Gerektiren Tazminat Sebepleri	150
3.1.5. Tazminat Komisyonuna Başvuru Süresi ve Dava Açma Süresi	150
3.1.6. Görevli ve Yetkili Mahkeme	153
3.1.7. Tazminat İsteme Yöntemi	155
3.1.7.1. Başvuru	156
3.2. Ağır Ceza Mahkemesinin Görev Alanına Giren Tazminat Nedenlerinde Yargılama Aşaması	158
3.2.1. Davalıya Bildirim	158
3.2.2. Cumhuriyet Savcısının Görüşünün Alınması	159
3.2.3. Duruşma Yapılması	160
3.2.4. Mahkeme Tarafından Verilecek Kararlar	161
3.2.4.1. Dilekçenin Reddi	162
3.2.4.2. Davanın Süreden Reddi	163
3.2.4.3. Husumet Yokluğundan Dolayı Davanın Reddi	163
3.2.4.4. Yetkisizlik Kararı Verilmesi	164
3.2.4.5. Davanın Reddedilmesi	164

3.2.4.6. Davanın Kabul Edilmesi	164
3.2.5. Yargılama Giderleri, Harç ve Vekâlet Ücreti	165
3.2.5.1. Yargılama Giderleri	165
3.2.5.2. Harç	166
3.2.5.3. Vekâlet Ücreti	167
3.3. Kanun Yolları	169
3.3.1. İtiraz	169
3.3.2. İstinaf	170
3.4. Mahkemenin Tazminata İlişkin Verdiği Hükmün Yerine Getirilmesi	171
3.5. Tazminat Komisyonuna Başvuru	172
3.5.1. Komisyon'a Başvuru Süresi	175
3.5.2. Komisyonun Verebileceği Kararlar	176
3.5.3. Komisyon Kararlarına Karşı Gidilebilecek Kanun Yolu	177
3.5.4. Komisyon'un Tazminata İlişkin Kararlarının Yerine Getirilmesi	177
3.5.5. Kararın İlgili Adli veya İdari Merciiine Bildirimi	177
3.6. Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminatın Geri Alınması	178
3.6.1. Tazminatın Geri Alınması	178
3.6.1.1. Kovuşturmaya Yer Olmadığına İlişkin Kararın Sonradan Kaldırılıp Kamu Davası Açılarak Mahkûm Edilmesi	179
3.6.1.2. Yargılamanın Aleyhte Yenilenmesi Sonucu Beraat Kararının Kaldırılıp Mahkûm Edilmesi	180
3.7. Rücu	181
3.7.1. İftira ya da Yalan Yere Tanıklık Edenlere Rücu	182
3.7.2. Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarına Rücu	183
3.8. Tazminat İstenemeyecek Durumlar	184
3.8.1. Tazminata Hak Kazanmadığı Halde, Sonradan Yürürlüğe Giren ve Lehte Düzenlemeler Getiren Kanun Gereği, Durumun Tazminat İstemeye Uygun Hale Dönüşmesi	186
3.8.2. Genel veya Özel Af, Şikâyetten Vazgeçme, Uzlaşma Gibi Nedenlerle Hakkında Kovuşturmaya Yer Olmadığına veya Davanın Düşmesine Karar Verilmesi veya Kamu Davasının Geçici Olarak Durdurulması veya Kamu Davası Ertelenmesi veya Düşürülmesi	187
3.8.3. Kusur Yeteneğinin Bulunmaması Nedeniyle Hakkında Ceza Verilmesine Yer Olmadığına Karar Verilmesi	189

3.8.4. Adli Makamlar Huzurunda Gerçek Dışı Beyanla Suç İşlediğini veya Suça Katıldığını Bildirerek Gözaltına Alınmasına veya Tutuklanmasına Neden Olmak	190
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	193
KAYNAKÇA	198

KISALTMA LİSTESİ

AAÜT	: Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEDPA	: Terörle Mücadele ve Etkin Ölüm Cezası Yasası- Antiterrorism and Effective Death Penalty Act
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÖAY	: Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği
Any	: TC Anayasası
Av.	: Avukat
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CGK	: Ceza Genel Kurulu
CMK	: Ceza Muhakemesi Hukuku
CMUK	: 1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanun
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
Dai.	: Daire
E.	: Esas
Ed.	: Editör
e.t.	: Erişim tarihi
HAGB	: Hükmün açıklanmasının geri bırakılması
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HSK	: Hakimler ve Savcılar Kurulu
ICCPR	: Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi- International Covenant on Civil and Political Rights
ICESCR	: Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi-International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
ICJ	: Uluslararası Adalet Divanı

İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
K.	: Karar
KHK	: Kanun hükmünde kararname
KYOK	: Kovuşturmaya Yer olmadığı Kararı
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu
MDSK	: Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
PVSK	: Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBK	: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UDHR	: Universal Declaration of Human Rights
vb.	: ve benzeri
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
YGİY	: Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği
Yrg.	: Yargıtay

GİRİŞ

Ceza muhakemesinin esas amacı, maddi gerçeği ortaya çıkarmak ve bunun için hukuka uygun bir şekilde delilleri toplamak, muhafaza altına almak ve suçlu ve masum ayrımını adil bir yargılama süreciyle belirlemek ve suç işleyenlerin kanuna uygun şekilde muhakemesini sağlamaktır. Masum bireylerin haklarının korunması ve toplum düzeninin sağlanması da ceza muhakemesinin temel amaçları arasındadır. Ceza muhakemesi sürecinde hem toplumsal adaletin tesisi hem de bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması hususları gözetilir.

Ceza muhakemesinin amacına ulaşması için gerektiğinde kanunla düzenlenmiş bulunan bazı koruma tedbirlerine başvurulmaktadır. Başvurulan bu koruma tedbirleri, delillerin toplanmasını, şüphelinin C. savcılığı ve sulh ceza hâkimliğinde veya sanığın mahkemede hazır bulundurulmasını ve yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütülerek mahkûmiyet kararı verilmesi halinde, infazını sağlamak için uygulanan her biri temel hak ve özgürlüklerden bir veya birkaçını kısıtlayan geçici ceza muhakemesi işlemleridir. Bu koruma tedbirlerinin uygulanması ile kişilerin temel hak ve özgürlükleri sınırlandırıldığından mutlaka kanunla düzenlenmesi gerekmektedir. Kişi hürriyeti, vücut dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, özel hayatın gizliliği gibi TC Anayasası (Any) ve kanunlarla güvence altına alınan bazı temel haklar, bu koruma tedbirlerinin uygulanmasıyla kısıtlanabilmektedir.

Koruma tedbirlerinin Any, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Ceza Muhakemesi Kanunu¹ (CMK) ile diğer kanuni düzenlemeler çerçevesinde hukuka uygun bir şekilde uygulanmaları gerekir. Temel hak ve özgürlüklere doğrudan müdahale niteliği taşıyan bu tedbirlerin, haksız veya hukuka aykırı bir biçimde uygulanması, tedbire maruz kalan kişilerin mağduriyetine neden olmaktadır. Hukuka aykırı olarak uygulanan koruma tedbirleri, bireylerde ciddi hak kayıplarına yol açabilmekte, kişi hürriyeti ve güvenliği, konut dokunulmazlığı, yerleşme ve seyahat hürriyeti, mülkiyet hakları gibi değerli hakların ihlal edilmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda, hakkında uygulanan haksız veya hukuka aykırı koruma tedbirleri nedeniyle mağduriyet yaşayan kişilerin, uğradıkları zararın tazmin edilmesi gündeme gelmektedir.

¹5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, **Resmî Gazete**, 17 Aralık 2004, Sayı: 25673.

Çalışmanın amacı, koruma tedbirleri nedeniyle tazminat taleplerine ilişkin hukuki düzenlemeler ile yargı kararlarını incelemek ve bireylerin mağduriyetlerinin nasıl giderilebileceğini, hangi yolların izlenmesi gerektiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Ulusal ve uluslararası hukukta yer alan düzenlemeler değerlendirilecek ve yargı pratiğindeki örnekler ışığında koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusu ele alınacaktır.

Çalışmada CMK’da düzenlenen koruma tedbirleri nedeniyle, tazminat kurumu, tarihsel gelişimi, ulusal ve uluslararası mevzuatta bu konuya ilişkin düzenlemeler açıklanarak; bu bağlamda 1961 Any, 1982 Any, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), AİHS, 12 Şubat 1339 Tarihli Müzeyyel Mevaddı Kanuniye, 466 Sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun² ile CMK ve bu konuda gerek ulusal gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilmiş olan çeşitli yargı kararları incelenecek ve bu konu derinlemesine irdelenecektir.

²Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, 15 Mayıs 1964, Sayı: 11704.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KORUMA TEDBİRLERİ NEDENİYLE TAZMİNATA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

1.1. Genel Olarak

Koruma tedbirlerinden kaynaklanan tazminat kurumu, hukuk sistemlerinde bireylerin haklarının güvence altına alınması amacıyla geliştirilmiş önemli bir kurumdur. Bu kurumun tarihsel gelişimi, devletin bireyler üzerindeki yetkilerini dengeleme ve haksız müdahaleler sonucu doğan zararların telafi edilmesine yönelik bir yaklaşımın sonucu olarak şekillenmiştir.

Devletin gerçeği olduğu gibi ortaya çıkarma, suçla mücadele edip kamu düzenini koruma amaçlarına ulaşabilmesi için ceza muhakemesi sırasında bazı koruma tedbirlerine başvurarak, temel hak ve özgürlüklere müdahale etmesi mümkün hale gelmektedir³. Bu müdahaleler esnasında devlet, taraflar arasındaki menfaat dengesini göz önünde bulundurmak zorundadır. Koruma tedbirleri nedeniyle zarara uğrayan kişilere tazminat ödenmesi, hukuk devleti ilkesinin temel bir gereği olarak kabul edilmektedir. Koruma tedbirleri nedeniyle zarara uğrayan kişilere tazminat ödenmesi, hukuk devleti ilkesinin temel bir gereği olarak kabul edilmektedir⁴. Anayasal ilkeler doğrultusunda maddi gerçek ortaya çıkarılmaya çalışılırken, şüpheli veya sanığın haklarının korunması da büyük önem taşır. Dolayısıyla, devletin bu amaçlarına ulaşabilmek için temel hak ve özgürlüklere yaptığı müdahaleler, belirli hukuki düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu düzenlemeler, tarihsel bir gelişim sürecine sahip olup, Türk hukuk sistemi açısından da önemli bir yere sahiptir.

Koruma tedbirlerinin haksız ve hukuka aykırı şekilde uygulanması sonucu doğan zararların tazmini konusunda ilk yasal düzenleme, 1679 Tarihli Habeas Corpus Act ile gerçekleştirilmiştir⁵. Bu husus 1679 Tarihli Habeas Corpus Act'ta;

“Şerif ve benzeri görevliler, burada belirtilen düzenlemelere uygun olarak, Habeas Corpus belgesinin tebliğ edilmesinden itibaren, vatana ihanet ve ağır suçlar hariç olmak üzere, üç gün içinde tutuklunun bedenini yazıda belirtilen

³Cumhur Şahin/Neslihan Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 12. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s. 381.

⁴Bahri Öztürk (Ed.), **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 583.

⁵Aslan Şahingöz, “Avrupa’da İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi”, **EURO Politika Dergisi**, C. , S. 17, 2022, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/europ/issue/79321/1338291>, e.t.: 17.09.2024, s. 93.

mahkemeye getirmek ve tutuklama sebeplerini doğru bir şekilde bildirmek zorundadırlar. Mesafeye bağlı istisnalar uygulanır⁶.” şeklinde düzenlenmiştir.

Bu düzenleme ile birlikte, haksız tutuklamalar karşısında kişilerin özgürlük hakkı korunmaya değer bulunmuştur⁷. 1679 Tarihli Habeas Corpus Yasası, İngiltere’de Kral II. Charles döneminde kabul edilen ve kişilerin hukuka aykırı şekilde hapse atılmalarını önlemeyi amaçlayan önemli bir yasal düzenleme olup bireysel özgürlüklerin korunması ve keyfi olarak uygulanan tutuklamaların önlenmesi bakımından dönüm noktası niteliğindedir⁸. Yasanın temel amacı, tutuklanan kişilerin hukuki durumlarını sorgulayabilmelerine imkân tanımak ve hukuka aykırı şekilde tutuklanmalarının önüne geçmektir. Bu yasa, özellikle yetkililere verilen geniş tutuklama yetkilerinin kötüye kullanılmasını önlemek için belirli kuralları dizisi getirmiştir. Buna göre, bir kişi tutukluluğunun hukuki dayanağının incelenmesi talebini ilgili mahkemelere ya da yargı yetkililerine sunulabilir. Bu yasa, tutuklanan kişilerin adil bir yargılama hakkına sahip olmalarını ve hapis kararının hukuka uygunluğunu sorgulama haklarını güvence altına almıştır. Yasa, bu tür başvurulara hızlı bir şekilde yanıt verilmesini zorunlu kılmakta ve tutuklanan kişinin derhal mahkemeye getirilmesi gerektiğini düzenlemiştir. Bu yasaya göre şerifler, gardiyanlar ve diğer sorumlu memurlar, kendilerine yöneltilen bir habeas corpus emrine yanıt olarak tutuklanan kişiyi hızla mahkemeye sunmak zorundadır. Emrin uygulanması için mesafeye bağlı olarak belirli bir süre verilmiştir: 20 mil (yaklaşık 32 km) mesafeye kadar 3 gün, 100 mil (160 km) mesafeye kadar 10 gün ve daha uzak mesafeler için 20 gün. Ayrıca, yasa gereği yetkililer, tutuklamanın sebeplerini açıkça belirtmek ve yargıya zamanında bilgi sunmakla yükümlü kılınmıştır. Ancak, vatana ihanet ve ağır suçlar gibi durumlar, bu düzenlemenin kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu haliyle Habeas Corpus Yasası, bireylerin özgürlüklerini koruma altına alırken, hukuk devleti ilkesinin gelişimine önemli katkı sağlamış ve modern hukuk sistemlerinin önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilmiştir.

Anglo-Amerikan hukuk geleneğinde kişi özgürlüğüne yönelik en temel güvencelerden biri olan habeas corpus, esasen devletin kişiyi hukuka aykırı şekilde özgürlüğünden yoksun bırakmasına karşı bir denetim mekanizmasıdır. Latince kökenli bu terim, “vücuda sahip olma” anlamına gelir ve devletin kişi özgürlüğüne yaptığı müdahalenin yargı denetimine tabi tutulmasını sağlar. Bu yönüyle, özellikle haksız

⁶Şahingöz, s. 93-94.

⁷Murat Tangal, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir 2016, s. 14.

⁸Şahingöz, s. 93.

tutuklama gibi koruma tedbirlerinin suiistimal edildiği durumlarda, kişinin başvurabileceği en etkili anayasal güvencelerden biridir. Amerikan hukuk sisteminde habeas corpus'un tarihsel kökenleri, 1215 Tarihli Magna Carta'ya kadar uzanmakta olup, bu belgede “*Hiç kimse... kanunlara uygun yargılanmaksızın tutuklanamaz veya hapsedilemez*” şeklindeki düzenleme⁹ ile kişi özgürlüğüne yönelik keyfi müdahalelerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

ABD Anayasası da Habeas Corpus'a ilişkin açık bir güvence öngörmektedir. Anayasa'nın I. maddesinin 9. Bölümünde yer alan düzenlemeye¹⁰ göre, “*Habeas Corpus Emrinin ayrıcalığı, ancak isyan veya işgal gibi kamu güvenliğini tehdit eden olağanüstü haller dışında askıya alınamaz*” hükmüne yer verilmiştir. Bu hüküm, devletin bireyi özgürlüğünden yoksun bırakma yetkisinin olağan şartlarda yargı denetimi dışında bırakılmasını engelleyen anayasal bir fren mekanizması niteliğindedir.

Amerikan Kongresi, ilk defa 1789 tarihli Yargı Yasası ile federal mahkemelere, federal tutuklulara yönelik habeas corpus başvurularını inceleme yetkisi tanımıştır. Bu yetki, 19. yüzyılda İç Savaş sonrasında yapılan düzenlemelerle genişletilmiş ve federal mahkemelere, eyalet düzeyinde haksız şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılan tutukluların başvurularını inceleme olanağı tanınmıştır. Ancak bu geniş koruma, zamanla bazı kanunlarla daraltılmıştır. Özellikle 1996 yılında çıkarılan Terörle Mücadele ve Etkin Ölüm Cezası Yasası- Antiterrorism and Effective Death Penalty Act¹¹(AEDPA), habeas corpus başvurularına önemli sınırlamalar getirmiştir.

ABD Yüksek Mahkemesi, Boumediene v. Bush (2008) Kararı'nda¹², Habeas Corpus'un anayasal bir hak olduğunu belirterek, söz konusu düzenlemeleri Anayasa'ya aykırı bulmuştur. Bugün itibarıyla, 28 U.S.C. §§ 2241–2256 hükümleri, federal düzeyde Habeas Corpus başvurularının usulî çerçevesini belirlemektedir. Amerikan hukukunda habeas corpus, özellikle haksız tutuklama gibi koruma tedbirlerinin keyfi şekilde uygulanmasına karşı bireyin anayasal güvencesi olmayı sürdürmektedir. Bu

⁹Magna Carta, 1215, Madde 39, Magna Carta Çeviri için bkz. A. Metin Urcin, “Magna Carta Libertatum. Rüzgarda Yazılan Anayasa”, İstanbul, 2017, <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Magna2017-3.pdf>, e.t.: 15/04/2025.

¹⁰U.S. Constitution, Article I, Section 9, Clause 2., <https://constitution.congress.gov/browse/article-1/section-9/#:~:text=Clause%202%20Habeas%20Corpus,public%20Safety%20may%20require%20it>, e.t.: 17.04.2025.

¹¹Antiterrorism and Effective Death Penalty Act, <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/senate-bill/735>, e.t.: 18.04.2025.

¹²Boumediene v. Bush, 2008, 553 U.S. 723. <https://www.britannica.com/event/Boumediene-v-Bush>, e.t.: 17.04.2025.

kurum, hem birey özgürlüğünü teminat altına almakta hem de hukuka aykırı gözaltı ve tutuklama gibi uygulamalarda devletin hesap verebilirliğini sağlamaktadır¹³.

1789 Fransız Devrimi'nden itibaren, koruma tedbirleri nedeniyle zarara uğrayan kişilerin bu zararlarının nasıl telafi edileceği konusu gündeme gelmiştir. Ancak, tazminat verilmesinin uygulamada zorluklar yaratacağı endişesiyle bu konu hemen yasalaşmamış, tazminata ilişkin düzenlemeler 19. Yüzyılın sonlarından itibaren birçok ülkenin mevzuatında yer bulmaya başlamıştır.

1953 yılında Roma'da gerçekleştirilen 6. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi'nde (Roma, 27 Eylül-3 Ekim 1953), haksız yere tutuklanan kişilerin haklarının korunmasına yönelik önemli bir karar alınmıştır. 6. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi'nin "Ceza Muhakemesi Aşamasında İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunması" başlıklı 2. Bölümü'nün 17. maddesinde; "Sanık veya şüphelinin haksız bir şekilde tutulması durumunda, kendisine devlet tarafından bir tazminat ödenmesini gerekir." şeklinde bir hükme yer verilmiştir. Kongrede kabul edilen bu maddeyle, özellikle hukuki hataların açık olduğu durumlarda veya tutuklamanın yersiz olduğu sonradan anlaşıldığında, devletin bu kişilere tazminat ödemesi gerektiği fikri benimsenmiştir. Kongre sonunda, devletlerin tazminat yükümlülüğü konusunda mutabakata varılmış olmakla birlikte, hâkimlerin kişisel sorumluluğunun, ulusal hukuk sistemlerinde öngörülen düzenlemeler dışında kabul edilmesinin uygun olmayacağı vurgulanmıştır¹⁴. Kongrede ortaya konulan bu görüş, günümüzde pek çok modern hukuk sisteminde tazminat mekanizmalarının yer almasına zemin hazırlamış ve birey haklarının korunması konusunda, uluslararası standartların gelişimine katkıda bulunmuştur.

1.2. Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminata İlişkin Düzenlemeler

Ceza yargılamasında maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için öngörülen koruma tedbirleri, yargılamanın sağlıklı şekilde yürütülmesini temin etmekle birlikte, bireylerin temel hak ve özgürlükleri üzerinde ciddi sınırlamalara yol açabilmektedir. Bu nedenle, soruşturma ve kovuşturma süreçlerinde uygulanan gözaltı, tutuklama, arama, elkoyma gibi koruma tedbirlerinin hukuka aykırı şekilde veya ölçüsüz uygulanması, bireyin adalet sistemiyle kurduğu güven ilişkisini zedeleyebilecek sonuçlar doğurur. Özellikle kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması gibi ağır müdahaleler söz konusu olduğunda,

¹³Habeas corpus, https://www.law.cornell.edu/wex/habeas_corpus, e.t.: 17.04.2025

¹⁴Uğur Yargun, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023, s. 38.

bu müdahalenin hukuka aykırı olduğu sonradan anlaşılırsa, bireyin zararlarının giderilmesi anayasal ve yasal bir zorunluluk halini alır.

Ulusal hukukta, bu yükümlülüğün temel dayanak noktası, Any olup buna paralel olarak, CMK'nın 141 ila 144. maddeleri ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler, yalnızca ceza yargılamasında uygulanan tedbirlerin hukukiliğini değil, aynı zamanda bu tedbirlerin sonuçlarının da denetlenmesini sağlar. Böylelikle, ceza adalet sisteminde bir denge ve denetim mekanizması kurulmuş olur.

Uluslararası hukuk açısından ise, koruma tedbirlerinin keyfi ve ölçsüz kullanımına karşı kişiyi koruyan temel belgelerden biri, AİHS'dir¹⁵. Sözleşme'nin 5. maddesi, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını güvence altına almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de verdiği birçok kararda, hukuka aykırı tutuklama ya da gözaltı uygulamaları nedeniyle tazminat ödenmesine hükmetmiş ve bu yolu etkili bir başvuru mekanizması haline getirmiştir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin-International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) 9. maddesi de benzer şekilde, keyfi tutuklamayı yasaklamakta ve zarar gören kişilere tazminat ödenmesini zorunlu kılmaktadır.

Gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemelerde yer alan bu hükümler, ceza muhakemesi sistemlerinin insan haklarına dayalı bir perspektifle yeniden şekillendiğini ve bireyin maddi-manevi bütünlüğünün korunmasının, sadece yargılamanın değil, aynı zamanda devletin meşruiyetinin de bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Haksız koruma tedbirleri nedeniyle bireyin uğradığı zararların giderilmesi, yalnızca bir hukuk devleti ilkesinin gereği değil, aynı zamanda adil yargılanma hakkının tamamlayıcı bir unsurdur. Bu çerçevede, tazminat kurumunun düzenleniş biçimi, uygulanabilirliği ve etkinliği, ceza adalet sisteminin hak eksenli yaklaşımının bir yansıması olarak önem kazanmaktadır.

1.2.1. Ulusal Hukukta Tazminata İlişkin Olarak Yer Alan Düzenlemeler

Bireyler, toplum içinde yaşamlarını sürdürürler ve bu ortak yaşamın bir sonucu olarak belirli hak ve yükümlülöklere sahip olurlar. Demokratik Liberal hukuk sistemlerinde, bireyin özgürlüğü temel bir ilke olarak kabul edilir. Bu bağlamda, kişinin özgür olduğu varsayımı, bir toplumun temel dayanaklarından biri olarak görülür ve bu olguya “hürriyet karinesi” adı verilir. Temel kural, bireyin özgür olmasıdır; aksi durum,

¹⁵Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, **Resmî Gazete**, 19 Mart 1954, Sayı: 8662.

yani bireyin özgürlüğünün kısıtlanması ya da sınırlandırılması ise istisnai olarak değerlendirilir¹⁶. Özgürlüğün kısıtlanması, sadece hukukun belirlediği ve gerekçelendirdiği durumlarda meşru kabul edilir. Bu yaklaşım, hukukun bireyi koruma işlevi ile devlete sınırlı müdahale yetkisi tanıyan bir sistem kurmayı amaçlar. Bu sistemlerde bireyin özgürlüğünün korunması, hukuk devleti ilkesinin en önemli unsurlarından biridir. Temel hak ve özgürlükler, ancak gerekli ve orantılı sebeplerle sınırlandırılabilir ve bu sınırlandırmaların da hukuki bir dayanağı olmak zorundadır. Bu nedenle, özgürlüklerin kısıtlanması gerektiğinde bile, kişiye sunulan hukuki güvencelerle bu müdahalelerin keyfililiğinin önlenmesine çalışılır. Hukuk düzeni, bireylerin haklarının ihlal edilmesi durumunda, bu ihlalin giderilmesi ve oluşan zararın ortadan kaldırılması ya da tazmin edilmesini talep etme imkânını sunar. Bu talepler, bireylerin kolektif yaşamdan doğan haklarına sahip olmalarından kaynaklanır.

Hukuka aykırı bir fiile sebep olan kişi, zarar gören bireyin malvarlığında veya kişisel menfaatlerinde yol açtığı eksikliği tazmin etmekle yükümlüdür. Hukuka aykırı eylemler genellikle sözleşmeye aykırılık veya haksız fiil niteliğindedir. Dolayısıyla, bu eylemler karşılığında tazminat talebi de özel hukuk uyuşmazlığını içerir¹⁷. 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun¹⁸ (TBK) 49. maddesi uyarınca, kişi hukuka aykırı ve kusurlu bir fiil ile bir başkasına zarar vermişse, bu zararı tazmin etme yükümlülüğü altına girer. Kişilerin tazminat sorumluluğu, hukuka aykırı bir fiil sonucunda, bir zararın ortaya çıkmasıyla doğar. Ancak, bazı ayırık durumlarda Devletin de kamu görevlilerinin hukuka aykırı fiillerinden kaynaklanan sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluğun oluşabilmesi için, bireyin maruz kaldığı zarar ile kamu görevlisinin kusurlu eylemi arasında bir nedensellik bağı bulunmalıdır. Yani, kusurlu bir fiil sonucunda bireyin zarara uğramış olması gerekir. Kusurlu fiil, kasten yapılabileceği gibi, ihmal ile de gerçekleştirilebilir ve bu durumda da Devletin sorumluluğu doğabilir. Zarar kavramı, tazminat yükümlülüğünün doğmasındaki en temel unsurlardan biridir. Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda da tıpkı hukuk muhakemesi hukuku gibi, tazminattan söz edebilmek için haksız bir fiilin ve buna bağlı olarak bir zararın varlığından söz etmek gerekmektedir.

¹⁶Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa 2020, s. 505.

¹⁷Şahin/Göktürk, s. 382.

¹⁸6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu, **Resmî Gazete**, 04 Şubat 2011, Sayı: 27836.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde, modern anlamda insan haklarını güvence altına alan bir tazminat sistemi henüz gelişmemiştir. Ancak, temel hukuki düzenlemeler mevcuttu. Cumhuriyet Dönemi'nde Hicri Takvimle 1339 (Miladi 1921) Tarihli Ceza Kanunu'nda, koruma tedbirlerine ilişkin bazı hükümlere yer verildi. Buna rağmen, haksız yakalama veya tutuklama gibi durumlarda, kişilerin tazminat talep edebileceği kapsamlı bir mekanizma oluşturulmamıştır. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in başlarında tazminat hukukunun gelişimi sınırlı kalmıştır.

Türkiye'de haksız şekilde uygulanan koruma tedbirlerine ilişkin en eski düzenleme, Hicri Takvime göre 12 Şubat 1339 (Miladi 1921) Tarihli Osmanlı Ceza Kanunu'nun 1. Bab'ının 8. Fıslı'nda yer alan "Mezayalu'l-Mevaddî Kanunî" adlı kanundur.

12 Şubat 1339 Tarihli Kanun, Türkiye'de koruma tedbirleri nedeniyle tazminat hakkına ilişkin en eski yasal düzenleme olup, özellikle haksız bir şekilde yakalanan veya tutuklanan kişilerin karşılaşılabileceği maddi ve manevi zararların tazmini noktasında devlete bazı yükümlülükler yüklemiştir. Bu düzenleme, kişilerin özgürlük ve güvenlik hakkını koruma amacına ilişkin olarak önemli bir adım niteliğine haizdir. Kanun, hukuka aykırı veya hatalı şekilde uygulanan koruma tedbirlerinden kaynaklanan zararların giderilmesi gerektiğine ilişkin bir yaklaşımı benimseyerek, kişilerin maruz kalabileceği hak ihlallerine karşı bir tür güvence mekanizması oluşturmayı amaçlamıştır. Ancak, bu dönemde kabul edilen tazminat sistemi, uygulama kapsamı ve sağladığı haklar bakımından oldukça sınırlı kalmıştır. Bu durum, kişilerin haklarının korunması yönünde temel bir adım atılmış olmasına rağmen, bu hakların etkin bir şekilde uygulanabilirliği ve detaylandırılması açısından yetersiz kaldığını göstermektedir. Buna rağmen, söz konusu Kanun, daha sonraki dönemlerde geliştirilen yasal düzenlemelere ilham kaynağı olmuş ve tazminat hakkına ilişkin mevzuatın temellerini atmıştır. Bu kapsamda, birey haklarının korunmasına yönelik sonraki reformlar, 12 Şubat 1339 Tarihli Kanun'un sağladığı hukuki çerçevenin üzerine inşa edilmiştir.

Bu konuda daha sonra, 1961 Any ve 15 Mayıs 1964 Tarihli ve 466 Sayılı "Kanun Dışı Yakalanan ve Tutuklanan Kişilere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun ile düzenlemeler getirilmiştir. Ayrıca, 1982 Any ve CMK'da da çeşitli hükümler yer almaktadır.

CMK'nın 141. maddesi ve devamında, kişilerin koruma tedbirleri nedeniyle maruz kaldıkları zararların tazmin edilmesine yönelik hükümler yer almaktadır. Söz konusu düzenleme, AİHS'nin 5. maddesinin 5. fıkrası ile büyük ölçüde uyum göstermekte

olup, kişilerin haksız yere yakalanmaları veya tutuklanmaları durumunda tazminat isteme hakkını güvence altına almaktadır¹⁹. Ayrıca, bu düzenleme yalnızca yakalama ve tutuklama gibi hallerle sınırlı kalmamakta, el koyma ve arama gibi diğer koruma tedbirleri nedeniyle de oluşan zararlar için de tazminat ödenmesini öngörerek daha geniş bir koruma sağlamaktadır.

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusu, Türkiye’de ilk kez 1961 Any’nin 30. maddesinin son fıkrasında düzenlenmiştir. Bu maddede, yakalama ve tutuklama sebepleri sayıldıktan sonra, *“Bu esaslar dışında işleme tabi tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar kanuna göre Devletçe ödenir”* ifadesine yer verilmiştir. Aynı düzenleme, 1982 Any’nin 19. maddesinin son fıkrasında da *“Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre Devletçe ödenir”* şeklinde korunmuştur. Bu hükümler, haksız ya da hukuka aykırı şekilde uygulanan koruma tedbirleri nedeniyle devletin tazminat sorumluluğunu, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak ortaya koymaktadır²⁰.

Günümüzde, koruma tedbirlerinin hukuka aykırı ya da haksız şekilde uygulanması durumunda tazminat talep etme hakkı, hem anayasal düzeyde güvence altına alınmış hem de CMK’da ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Devletin bu bağlamdaki sorumluluğu, hukuk devleti ilkesinin temel bir unsuru olarak değerlendirilmekte ve bireylerin haklarının korunması açısından büyük bir öneme sahip bulunmaktadır. Türkiye’de koruma tedbirleri nedeniyle tazminat hakkının tarihsel gelişimi, birey haklarının korunması ve devletin sorumluluğunun netleşmesi süreciyle paralel olarak ilerlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde sınırlı olan bu hak, 1961 ve 1982 Any’leri ile anayasal güvenceye kavuşmuş, CMK ile daha kapsamlı hale getirilmiştir. Ayrıca, AİHM içtihatları da bu alandaki gelişmelerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu tarihsel süreç ele alındığında, bu konuda mevzuat anlamında yol alındığı görülse de koruma tedbirlerinin tamamı tazminata konu edilemediğinden, eksikleri olduğu düşüncesini taşımaktayım.

¹⁹Bahri Öztürk (Ed.), *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 583.

²⁰Uğur Aşkın, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminatta Rücu Sorunu”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 2, Malatya 2018, <https://doi.org/10.21492/inuhfd.432433>, e.t.: 11.08.2024, s. 26.

1.2.1.1. Türk Anayasaları

Koruma tedbirleri nedeniyle, tazminat hususu hukuk devleti bakımından önemli bir konu olduğundan, Ayn'de düzenleme alanı bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki ilk anayasa olan 1924 Any'de her ne kadar kişilerin kanunda yazılı bulunan haller haricinde yakalanamayacağı ve tutuklanamayacağı belirtilmişse de koruma tedbirlerinden doğan zararların tazmin edilmesine ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktaydı. 1961 Any ile 1982 Any'de bu konu özellikle, anayasal güvence altına alınmış olup hakkında uygulanan haksız ve hukuka aykırı koruma tedbirlerinden dolayı kişilere tazminat ödenmesi gerektiği konusu düzenlenmiştir.

1.2.1.2. 1924 Anayasası

1924 Any'de, temel hak ve özgürlükler çoğu zaman sadece genel hatlarıyla sıralanmış ve bu hakların sınırlarının kanunla çizileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda, 1924 Any çerçeve niteliğinde bir anayasal metin olup, haklara ilişkin çerçeveyi çizmekle yetinmiş içinin doldurulmasını kanunlara bırakmıştır.

Yakalama ve tutuklama koruma tedbiri, kişi hak ve özgürlüklerini doğrudan ilgilendirdiği için 1961 ve 1982 Any'lerde olduğu gibi 1924 Any'de de düzenleme alanı bulmuştur.

1924 Any'nin 72. maddesinde “*Kanunen muayyen olan ahval ve eşkalden başka bir suretle hiçbir kimse derdest ve tevkif edilemez.*” şeklinde yer verilen düzenleme ile yakalama ile tutuklama koruma tedbirleri hüküm altına alınmış ve kişilerin kanunda belirtilen haller haricinde yakalanmayacağı ve tutuklanamayacağı belirtilmiştir.

1924 Any'nin 72. maddesindeki bu düzenleme koruma tedbirlerinin kanuniliğinin belirtilmesi bakımından önemlidir. Her ne kadar 72. maddedeki düzenleme ile kişilerin kanunda belirtilen haller dışında yakalanamayacağı ve tutuklanamayacağı ifade edilmişse de 1924 Any'de koruma tedbirlerinden doğan zararların tazmin edilmesine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

1924 Anayasası bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin sınırlı hükümler içermekle birlikte, devletin eylem ve işlemleri nedeniyle bireylerin uğrayabileceği zararların tazmini konusunda anayasal düzeyde bir güvence sağlamamıştır. Ancak bu durum, hiçbir şekilde tazminat alınamayacağı anlamına gelmez. Çünkü anayasal bir düzenleme bulunmasa bile, zarar gören kişinin genel hükümler uyarınca, özellikle Borçlar Hukuku ve İdare Hukuku ilkeleri doğrultusunda, tazminat talep etme imkânı her zaman mevcuttur. Bu tür durumlarda devletin sorumluluğu, anayasal değil, idarenin

kusurlu veya kusursuz sorumluluğu esasına dayanır. Özellikle “idarenin hizmet kusuru” veya “kusursuz sorumluluk” teorileri çerçevesinde, haksız yere tutuklanan ya da gözaltına alınan bireylerin zararlarının karşılanması mümkündür. Ancak, dönemin hukuki ve yargısal yaklaşımı dikkate alındığında, 1924 Anayasası döneminde bu tür tazminat taleplerinin ne ölçüde kabul edildiği tartışmalı olmuştur. Zira anayasal bir güvence olmayışı, tazminat taleplerinin yargı mercileri önünde etkin şekilde ileri sürülmesini zorlaştırmış ve uygulamada bireylerin zararlarının giderilmesini oldukça sınırlı hale getirmiştir.

1.2.1.2 1961 Anayasası

1961 Any²¹, temel hak ve hürriyetler açısından, 1924 Any’ye kıyasla daha geniş kapsamlı ve daha güvence altına alınmış bir yapıya sahiptir. Bu Any, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel niteliklerini belirleyen 2. maddede, insan haklarına dayanan bir devlet olma ilkesini de vurgulamaktadır. Bu ifade, kişilerin hak ve özgürlüklerine öncelik veren liberal bir siyasal rejimin benimsendiğini göstermektedir²². 1961 Any, bu özgürlükçü düzeni hayata geçirmek için, 1924 Any’dan oldukça farklı bir yaklaşımı benimsemiş ve hakların düzenlenmesinde detaylı bir yöntem izlemiştir.

1924 Any’de, temel hak ve özgürlükler çoğu zaman sadece genel hatlarıyla sıralanmış ve bu hakların sınırlarının yasayla çizileceği belirtilmiştir. Ancak, 1961 Any’de, bu yaklaşımın aksine, hak ve özgürlükler çok daha ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Bu sayede, sadece bireylerin sahip oldukları haklar ve özgürlükler tanımlanmakla kalmamış, aynı zamanda yasama organının bu hakları düzenlerken hangi sınırları aşamayacağı da açık bir biçimde ortaya konmuştur. Böylece, yasama organının keyfi düzenlemeler yapmasının önüne geçilmek istenmiş ve birey haklarına yönelik olası müdahaleler belirli kurallara bağlanmıştır.

1961 Any, Türkiye’de birey haklarının korunması ve devletin sorumluluğu konusunda önemli yenilikler getirmiştir. Haksız veya hukuka aykırı koruma tedbirlerinin uygulanması halinde, kişilere tazminat ödenmesi hususu ilk kez, bu Any ile açıkça düzenlenmiştir²³. 27 Mayıs 1960 Tarihinden sonra başlatılan yeni anayasa yapım sürecinde, birkaç anayasa tasarısı gündeme gelmiştir. Bu tasarılar arasında, Bilim Kurulu tarafından hazırlanan tasarının 33. maddesinde ve Kurucu Meclis

²¹Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası, **Resmî Gazete**, 20 Temmuz 1961, Sayı: 10859.

²²Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, 22. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2022, s. 41.

²³Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 526.

Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan tasarının 30. maddesinde, haksız tutuklamalar nedeniyle tazminat ödenmesine dair hükümler yer almaktaydı. Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan tasarının ilgili hükmü, 9 Temmuz 1961 Tarihinde yapılan halk oylamasında kabul edilen anayasa metnine dâhil edilmiştir²⁴. 1961 Any'ın 30. maddesinin son fıkrasında, hukuka aykırı yakalama ve tutuklama işlemlerine maruz kalan kişilerin zararlarının devlet tarafından tazmin edilmesi öngörülmüştür. Bu fıkra, yakalama ve tutuklamanın belirtilen esaslara uygun yapılmadığı durumlarda, kişilerin uğradıkları her türlü zarar için devletin sorumluluğunu düzenlemiştir. Yürürlükten kaldırılan 1961 Ayn'ın 30. maddesinde, yakalama ve tutuklama kararlarının hangi koşullar altında verilebileceği, kişilere haklarının bildirilmesi ve belirli bir süre içinde hâkim huzuruna çıkarılma zorunluluğu açıklandıktan sonra, maddenin son fıkrasında “*Bu esaslar dışında işleme tabi tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar, kanuna göre Devletçe ödenir.*” şeklindeki düzenleme ile birlikte, haksız yakalama ve tutuklama işlemleri, dolayısıyla koruma tedbirlerinden kaynaklanan tazminat ödenmesi ilkesi, Türkiye’de ilk kez kabul edilmiştir²⁵.

Bu hüküm, Türkiye’de modern tazminat hakkının anayasal bir zemine oturtulmasında ilk adım olup, bununla hukuk devleti ilkesinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. 1961 Any ile kişilerin, devletin müdahalelerine karşı korunmasını güvence altına almış ve temel hak ve özgürlüklerin ihlaline yönelik devletin sorumluluğunun sınırlandırılması amaçlamıştır²⁶. 1961 Any, sadece temel hak ve özgürlükleri düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda bu hak ve özgürlüklerin korunmasını ve kişisel güvenliğin sağlanmasını da hedefleyen önemli düzenlemelere yer vermiştir. Kişilere yönelik yakalama veya tutuklama tedbirlerinin uygulanması sırasında meydana gelebilecek maddi ve manevi zararların giderilmesi, devletin sorumluluğu olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemeler, devletin sadece hukuk devleti olma değil, aynı zamanda sosyal bir hukuk devleti olma niteliğini de vurgulamaktadır. Böylece, 1961 Any, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumanın yanı sıra, devletin sosyal sorumluluklarını ve vatandaşların kişisel güvenliğini sağlama yükümlülüğünü de

²⁴Veysel Candan Canoğlu, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Ve Uygulamadan Kaynaklanan Sorunlar”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir 2016, s. 6.

²⁵Mustafa Eryüz, “Ceza Muhakemesi Hukuku Bağlamında Koruma Tedbirlerinden Dolayı Tazminat Sorumluluğu”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2011, s. 39.

²⁶Yavuz Sabuncu, **Anayasaya Giriş**, 15. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara 2012, s. 86.

net bir şekilde ortaya koymuştur²⁷. Bu anayasal düzenleme, sonraki tazminat mevzuatları ve önce 1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu²⁸ (CMUK) ve daha sonra da CMK'nın hükümleriyle daha da genişletilerek günümüzdeki halini almıştır.

1.2.1.1.3. 1982 Anayasası

1982 Any²⁹, kişi haklarının korunması ve devletin sorumluluğu bağlamında, önemli düzenlemeler içermektedir. Any'in 19. maddesi, kişilerin kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını teminat altına almış ve bu bağlamda, hukuka aykırı şekilde yakalanma veya tutuklanma gibi durumlarda, devletin bu eylemler sonucu meydana gelen zararları tazmin etmesi gerektiğini hükme bağlamıştır. Bu düzenleme, 1961 Any ile getirilen haksız tutuklama ve yakalamalara karşı tazminat hakkını koruyan hükümleri devam ettirmiş ve bu hakları daha geniş bir çerçevede anayasal güvence altına almıştır.

1982 Any'in 19. maddesi, kişilerin keyfi bir şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılmamasını güvence altına alan bir düzenlemedir³⁰. Bu madde, yakalama, gözaltına alma ve tutuklama gibi özgürlüğü sınırlayan işlemler açısından oldukça önemlidir. Temel amaç, bireylerin yargıç kararı olmaksızın ve hukuki dayanak olmadan özgürlüğünden mahrum edilmemesidir. Bu ilke, kişinin özgürlüğünü keyfi müdahalelere karşı koruyan en önemli güvencelerden biridir. Madde, kişilerin sadece kanunla belirlenen şartlar altında özgürlüğünden yoksun bırakılabileceğini ifade eder. Yani, bir kişinin yakalanması, gözaltına alınması veya tutuklanması ancak yasaların belirlediği koşullara uygun olmalıdır. Bu işlemler, kişisel özgürlüğü doğrudan etkilediği için, yasaların öngördüğü denetim mekanizmalarına tabi tutulmalıdır. Özellikle, yargıç kararı olmaksızın bu tür işlemlerin gerçekleştirilmesi, anayasal güvenceye aykırı olarak değerlendirilir ve keyfi uygulamaları engellemek amacıyla bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalınması gerekir. Bu güvence, tarihsel olarak Habeas Corpus Act'a kadar uzanmaktadır³¹. 1679 Tarihli bu Kanun, bir kişinin hukuka aykırı bir şekilde özgürlüğünden mahrum edilmesini önlemek amacıyla çıkarılmıştır. Habeas Corpus, tutuklu veya gözaltındaki bir kişinin, tutuklanma nedenlerinin yargı önüne çıkarılmasını ve hukuki olup olmadığının denetlenmesini talep etme hakkını tanır. Bu

²⁷Esra Güngör, "Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Sorumluluğu", **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2019, s. 21.

²⁸Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, **Resmî Gazete**, 20 Nisan 1929, Sayı: 1172.

²⁹Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, **Resmî Gazete**, 20 Ekim 1982, Sayı: 17683.

³⁰Yargun, s. 35.

³¹Bülent Tanör/Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 17. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2018, s. 177.

yasa, Batı hukukunda birey hak ve özgürlüklerini koruyan en eski ve en önemli hukuki düzenlemelerden biri olarak kabul edilir ve günümüzde de pek çok ülkede özgürlük ve güvenlik hakkına dair düzenlemelere ilham kaynağı olmuştur. Any'ın 19. maddesi, bu tarihsel ilkeye dayanarak modern hukuk sistemine uyarlanmış bir güvencedir. Bu madde, bireylerin özgürlüğünün sadece hukuki dayanaklarla sınırlandırılabilceğini ve keyfi müdahalelere karşı korunacağını ifade eder. Ayrıca, yakalama, gözaltına alma ve tutuklama işlemlerinin yargı denetimine tabi olması, bu ilkenin bir gereği olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar olağanüstü durumlarda belli sınırlamalar öngörülmüş olsa da genel kural özgürlüğün yargı kararına bağılı olarak sınırlandırılmasıdır. Bu nedenle, özgürlükten mahrum etme gibi ciddi işlemler, ancak hakim kararıyla ve kanunun öngördüğü şekilde gerçekleştirilebilir. Aksi takdirde, kişiler keyfi uygulamalara maruz kalır ve bu durum anayasal güvenceyi zedeler.

Kişî hürriyetine sınırlama nedenleri, 1982 Any'ın 19. maddesinin ikinci fıkrasında sayılmaktadır³². Son fıkrası ise, bireylerin hukuka aykırı bir işleme tabi tutulması durumunda uğrayacakları zararların, devlet tarafından karşılanacağını açıkça ifade etmektedir. Söz konusu fıkra da yer verilen, *“Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre Devletçe ödenir”* hükmüyle, tazminat hakkının genel hukuk ilkelerine göre düzenleneceği belirtilmiştir. Bu ifade, kişilerin haksız yere özgürlüklerinin kısıtlanması durumunda devletin sorumluluğunu daha belirgin hale getirmiştir. Böylece, kişilere hukuka aykırı koruma tedbirleri uygulandığında, uğranan maddi ve manevi zararların devlet tarafından tazmin edilmesi anayasal güvence altına alınmıştır. Bu düzenleme, Türkiye’de devletin temel hak ve özgürlüklere müdahale etme yetkisinin sınırlarını net bir şekilde çizmiştir. Anayasa, devletin bireylerin haklarına yönelik keyfi müdahalelerini engellemek için bireylere tazminat talep etme hakkını verirken, devletin bu yükümlülüğünü yerine getirmesini anayasal bir zorunluluk olarak düzenlemektedir. Bu da devletin, birey haklarına yönelik sorumluluğunu artıran önemli bir mekanizma olarak karşımıza çıkar.

Ayrıca, 1982 Any’de yer alan tazminat hakkı, hukuk devleti ilkesinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Hukuk devleti ilkesi, devletin hukuka uygun hareket etmesini ve kişilerin temel hak ve özgürlüklerine saygı göstermesini gerektirir. Anayasa’nın 19. maddesinde düzenlenen bu tazminat hakkı, devletin kişî haklarına

³²Zehra Odyakmaz/ Ümit Kaymak/İsmail Ercan, **Anayasa Hukuku İdare Hukuku**, 13. Baskı, On iki Levha Yayınları, İstanbul 2011, s. 42.

yönelik sorumluluğunu pekiştiren ve bireylere yönelik haksız müdahalelerin sonuçlarının giderilmesini sağlayan bir anayasal teminattır³³. Özellikle, haksız tutuklama, yakalama veya benzeri koruma tedbirlerinin yol açtığı mağduriyetler karşısında, devletin kişilerin zararlarını tazmin etme yükümlülüğü anayasa ile güvence altına alınmıştır.

1982 Any ile getirilen bu düzenlemenin, 2001 yılında yapılan anayasa değişikliği ile daha da güçlendirildiği görülmektedir. 1982 Any’de değişiklik yapan 4079 kanun numaralı 17.10.2001 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun³⁴ ile 1982 Any’de değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik, 4709 sayılı Kanun ile Ayn’ın 19. maddesinde yer alan “tazminat hukukunun genel prensiplerine göre” ifadesinin eklenmesiyle gerçekleştirilmiştir³⁵. Bu ekleme, tazminat taleplerinin daha sistematik ve hukuk kuralları çerçevesinde ele alınmasını sağlamış ve devletin haksız işlemler karşısında bireylere yönelik sorumluluğunu daha açık hale getirmiştir.

4709 Sayılı Kanun ile yapılan anayasa değişiklikleri, Türkiye’de temel hak ve hürriyetlerin korunması açısından önemli ilerlemeler sağlamış ve iç hukukun AİHS ile uyumlu hale getirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu düzenlemelerle, kişilerin hangi durumlarda yakalanabileceği, gözaltına alınabileceği ve tutuklanabileceği gibi temel özgürlükleri kısıtlayan koruma tedbirlerine ilişkin ayrıntılı kurallar belirlenmiştir.

Koruma tedbirlerinin uygulanabileceği süreler ve bu tedbirlere tabi tutulan kişilerin sahip olduğu haklar, anayasal güvence altına alınarak daha şeffaf ve öngörülebilir hale getirilmiştir³⁶. Bu bağlamda, kişilerin yakalanma, gözaltına alınma veya tutuklanma gibi hürriyeti kısıtlayan işlemlerle karşı karşıya kaldıklarında başvurabilecekleri hukuki yollar da net bir şekilde ortaya konmuştur. Any ve CMK kapsamında, koruma tedbirlerine tabi tutulan kişilerin sahip oldukları haklar, itiraz yolları ve bu tedbirlere karşı kullanabilecekleri hukuki mekanizmalar ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle, devletin kişilerin haklarını koruma sorumluluğu daha açık bir şekilde ortaya konulmuş, kişilerin haklarının ihlali durumunda başvurabilecekleri yargı mercileri belirlenmiştir.

³³Umut Akyüz, “Ceza Muhakemesi Hukuku Bağlamında Koruma Tedbirlerinden Dolayı Tazminat Sorumluluğu”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2011, s. 44.

³⁴Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, **Resmi Gazete**, 17 Ekim 2001, Sayı: 24556.

³⁵Güngör, s. 22.

³⁶Tangal, s. 22.

Özellikle, koruma tedbirlerinin hukuka aykırı olarak uygulanması durumunda, kişilerin maddi ve manevi zararlarının nasıl tazmin edileceği de 4709 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle güvence altına alınmıştır. Any'ın 19. maddesi kapsamında, usul ve esaslara aykırı olarak uygulanan yakalama, gözaltı veya tutuklama gibi işlemler sonucu zarar gören kişilerin, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre devletten zararlarını talep etme hakkı tanınmıştır. Bu düzenleme, sadece tazminat hakkını vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda devletin kişilere karşı olan sorumluluğunu da daha sağlam bir zemine oturtmuştur.

Bu değişikliklerle, devletin bireylere yönelik koruma tedbirlerini uygularken keyfi hareket etme ihtimaline karşı önemli sınırlamalar getirilmiştir. 4709 Sayılı Kanun, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine yönelik müdahalelerin hukuk devleti ilkelerine uygun olmasını sağlamış, devletin bu tür müdahalelerde bulunurken uyması gereken kuralları belirginleştirmiştir. Böylece, devletin bireylerin özgürlüğünü sınırlayan her türlü işleminde şeffaflık, öngörülebilirlik ve hukuka uygunluk esas alınmış, bu kuralların ihlali durumunda tazminat hakkı anayasal güvence altına alınarak bireylerin haklarının korunması güçlendirilmiştir. Bu düzenleme, bireylerin haklarının korunmasında önemli bir adım olup, tazminat hukukunun genel ilkelerine uygun olarak bireylerin zararlarının tazmin edilmesi devletin hukuki sorumluluğu olarak anayasal düzeyde pekiştirilmiştir.

1.2.2. Kanunlar

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusunda iç hukukumuzda kanun şeklinde ilk kez 12 Şubat 1339 Tarihli “Müzeyyel Mevaddı Kanuniye” adlı kanun ile düzenleme yapılmış olup bu düzenlemeyi sırasıyla 466 Sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun ve CMK ile yapılan kanuni düzenlemeler takip etmiştir.

Gerek ulusal gerekse uluslararası hukukta meydana gelen değişimler sonunda, her yeni yapılan kanuni düzenleme ile koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusu daha da genişletilmiş, önceki kanun döneminde tazminat sebebi olarak görülmeyen konular, yeni çıkan kanun döneminde tazminat sebebi olarak düzenlenmiştir. Hukuk Devleti ilkesinin bir gereği olarak koruma tedbirleri nedeniyle tazminat nedenleri şüpheli ve sanık lehine olacak şekilde genişlemeye devam etmektedir. En son 02.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle yeni düzenlemeler yapılmış ve tazminata

başvuru hususunda, mahkemeye başvuru ve tazminat komisyonuna başvuru gibi ikili bir sisteme geçilmiştir.

1.2.2.1. 12 Şubat 1339 Tarihli Kanun

Türkiye'de haksız tutuklamalardan kaynaklanan tazminat taleplerine ilişkin ilk düzenlemeler, 306 Sayılı Ceza Kanunu'nun Birinci Babının Beşinci Faslına eklenen "Müzeyyel Mevaddı Kanuniye" adlı Kanun'da yer almıştır. Bu Kanun, 12 Şubat 1339 (Miladi 1921) Tarihinde yürürlüğe girmiş olup, toplamda beş maddeden oluşmaktaydı³⁷. Bu Kanun, Türkiye'de modern ceza hukuku sisteminin temellerini atan önemli bir yasal düzenleme olarak kabul edilir. Bu Kanun, koruma tedbirlerine ve bu tedbirler sonucunda kişilerin uğrayabilecekleri zararların nasıl tazmin edileceğine ilişkin bazı hükümleri içermektedir. Ancak, tazminat hükümleri bugünkü anlamda ayrıntılı ve kapsamlı bir düzenlemeye tabi değildir. Bu Kanuna göre, görevini kötüye kullanarak hukuka aykırı şekilde bir kişiyi tutuklayan veya hapseden, yasal bir tutuklama kararı bulunmaksızın kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakan memurların cezalandırılması öngörülmekteydi. Aynı zamanda, kişiyi yetkili olmadığı bir mahkemeye sevk eden veya Anayasa ve özel kanunlarla kişilere tanınan kişisel hak ve hürriyetlere müdahale eden kamu görevlilerinin cezai sorumluluk altına alınması da düzenlenmişti³⁸.

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat hakkında Türkiye'deki ilk düzenleme olan³⁹ bu Kanun, özellikle haksız yere yakalanan veya tutuklanan kişilerin uğrayabileceği zararlar konusunda devlete bazı sorumluluklar yüklemiştir. Koruma tedbirlerinin haksız veya hukuka aykırı şekilde uygulanması durumunda, kişilerin zararlarının karşılanması gerektiği yönünde genel bir yaklaşım benimsenmiş olsa da bu dönemde tazminat sisteminin kapsamı sınırlı kalmıştır. Kanun, bireylerin haklarının korunması açısından önemli bir adım atmakla birlikte, tazminat hakkının uygulanabilirliği ve ayrıntılı hükümleri açısından, daha sonraki dönemde geliştirilen yasal düzenlemelere temel oluşturmıştır.

Bu Kanun kapsamında, mağdur olan kişilerin sadece hukuksal süreçlerden zarar görmemesi, aynı zamanda şahsi zararlarının da karşılanması hedeflenmiştir. Bu anlamda, memurların görevleri sırasında, kişilere verdikleri maddi ve manevi zararların

³⁷Canoğlu, s. 15.

³⁸Tangal, s. 17.

³⁹Hakan Hakeri, **Genel Hükümler ve Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümlerine Göre Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat**, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 28.

tazmini yükümlülüğü de getirilmiştir. Mağdurlar, uğradıkları zararları doğrudan ilgili memurlardan talep edebilme hakkına sahip olmuşlardır⁴⁰.

Bu dönemde, kişilerin özgürlüklerinin korunması amacıyla, tazminat düzenlemeleri getirilmiş olsa da bu hakların kullanımı ve uygulanabilirliği noktasında, somut ve ayrıntılı mekanizmalar henüz geliştirilememiştir. Dolayısıyla, 12 Şubat 1339 Tarihli Ceza Kanunu'ndaki düzenlemeler, kişi haklarının korunması sürecinde, bir geçiş dönemi niteliğindedir ve daha sonraki yıllarda yürürlüğe girecek olan 1961 ve 1982 Any ile CMK'daki daha ayrıntılı ve kapsamlı tazminat düzenlemelerine zemin hazırlamıştır.

765 Sayılı TCK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, 1339 Tarihli Kanun yürürlükten kaldırılmış ve bu dönemde yasal bir boşluk doğmuştur. Özellikle, haksız tutuklama ve gözaltı gibi durumlar nedeniyle, tazminat taleplerine ilişkin düzenlemeler, bir süre yetersiz kalmıştır. Bu boşluk, ancak 13 Mayıs 1964 Tarihli ve 466 Sayılı Haksız Yere Tutuklanan veya Yakalanan Kişilere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun ile giderilebilmiştir. Bu Kanun, haksız yere özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin maddi ve manevi zararlarının, Devlet tarafından tazmin edilmesine yönelik daha sistematik bir çerçeve oluşturmuştur. Böylece, devletin kişilerin haklarını koruma sorumluluğu daha kapsamlı ve net bir şekilde düzenlenmiştir.

1.2.2.2. 466 Sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun

1961 Any, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma amacı doğrultusunda, haksız yere tutuklanan kişilere yönelik önemli bir düzenleme getirmiştir. Any'nin 31. maddesi hükümlerine göre, haksız tutuklamaya maruz kalan kişilerin, bu nedenle uğradıkları her türlü zarar, devlet tarafından tazmin edilmelidir. Bu düzenleme, bireylerin kişi güvenliğinin sağlanması ve hukuk devleti ilkesinin güçlendirilmesi açısından önemli bir adımdır. Ancak, Any'de yer alan bu hükmün etkin bir şekilde uygulanabilmesi için özel bir tatbik kanununun yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla, 15 Mayıs 1964 Tarihinde yayımlanan ve yürürlüğe giren 07.05.1964 Tarihli ve 466 Sayılı Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun, bu konunun somutlaşmasını ve pratiğe dökülmesini sağlamıştır. Bu

⁴⁰306 Sayılı Ceza Kanunu'nun Birinci Babının Beşinci Faslı'nın birinci maddesi, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100306.pdf?utm_source=chatgpt.com, e.t.: 20.04.2025.

Kanun, Any'ın öngördüğü tazminat hakkını ayrıntılı şekilde düzenleyerek, haksız yere tutuklanan kişilerin zararlarının nasıl ve ne şekilde karşılanacağını belirlemiştir.

466 Sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun, Türkiye'de haksız ve hukuka aykırı yakalama, tutuklama veya gözaltına alınma gibi, koruma tedbirlerine maruz kalan kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik önemli bir düzenlemedir. Toplamda 10 maddeden oluşan bu Kanun, hukuka aykırı bir şekilde özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerin zararlarının tazmin edilmesini sağlamaktadır.

466 Sayılı Kanun'da tazminat sebepleri 1. maddede;

“1. Anayasa ve diğer kanunlarda gösterilen hal ve şartlar dışında yakalanan veya tutuklanan veyahut tutukluluklarının devamına karar verilen;

2. Yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar kendilerine yazılı olarak hemen bildirilmeyen;

3. Yakalanıp veya tutuklanıp da kanuni süresi içinde hakim önüne çıkarılmayan;

4. Hakim önüne çıkarılmaları için kanunda belirtilen süre geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetlerinden yoksun kılınan;

5. Yakalanıp veya tutuklanıp da bu durumları yakınlarına hemen bildirilmeyen;

6. Kanun dairesinde yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturma yapılmasına veya son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına veyahut beraetlerine veya ceza verilmesine mahal olmadığına karar verilen;

7. Mahkûm olup da tutuklu kaldığı süre hükümlülük süresinden fazla olan veya tutuklandıktan sonra sadece para cezasına mahkûm edilen kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar, bu kanun hükümleri dairesinde Devletçe ödenir.” şeklinde düzenlenmiştir.

Bu maddede sayılan hallerin varlığı halinde, koruma tedbirine maruz bırakılan kişilerin uğrayacakları maddi ve manevi tazminatın, Devlet tarafından karşılanacağı belirtilmiştir.

Buna karşılık, 5271 Sayılı CMK'nın 141. maddesinde yer alan;

“b) Kanunî gözaltı süresi içinde hakim önüne çıkarılmayan,

c) Kanunî hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanan,

i) Hakkındaki arama kararı ölçüsüz bir şekilde gerçekleştirilen,

j) Eşyasına veya diğer malvarlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı halde elkonulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer malvarlığı değerleri amaç dışı kullanılan veya zamanında geri verilmeyen,

k) Yakalama, adli kontrol veya tutuklama işlemine karşı Kanunda öngörülen başvuru imkanlarından yararlanılmayan,

l) Konutunu terk etmemek veya uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen,..”

Şeklindeki tazminat sebepleri, 466 Sayılı Kanun’da tazminat sebepleri olarak düzenlenmemiştir. Bunların bir kısmı, 5237 Sayılı Kanun’un ilk haliyle hukuk dünyamızda yer alırken, bazıları ise zaman içerisinde yapılan kanun değişiklikleriyle CMK’nın 141. maddesine eklenmiştir.

466 Sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesi, çeşitli tartışmalara ve eleştirilere yol açmıştır. Bu Kanun’un uygulamaya konulmasıyla birlikte, Devlet Hazinesi’ne önemli bir mali yük getirilmiş, yakalama ve tutuklama yetkisini kullananların daha çekingen ve ihtiyatlı davranmalarına neden olmuş, ayrıca ağır ceza mahkemelerinin iş yükü artmıştır⁴¹. Bu durumların bazı olumsuz etkileri olduğu ileri sürülmüşse de kişi güvenliğinin temin edilmesi, yetkililerin daha dikkatli hareket etmelerinin sağlanması ve zararın giderilmesi ile adalete olan güvenin güçlendirilmesi gibi olumlu sonuçlar, bu sakıncalardan çok daha önemli ve belirleyici olarak değerlendirilmiştir⁴². Kanun’un temel amacı kişilerin, kişi özgürlüğünün gelişigüzel bir şekilde zedelenmesini önlemek ve uygulamalarda keyfiliğin önüne geçmektir. Bu bağlamda Kanun, sadece maddi ve manevi zararların giderilmesini değil, aynı zamanda kişinin özgürlüğü üzerindeki keyfi müdahaleleri de önleyici bir güvence oluşturmayı hedeflemiştir. Yani, tazminat ödemekle birlikte, önemli olan, kişilerin haksız yere özgürlüklerinin kısıtlanmaması ve adil bir hukuk düzeninin sağlanmasıdır. Bu yaklaşım, kişilerin haklarının korunmasını ve adaletin sağlanmasını güvence altına almak amacıyla, düzenlenmiş ve hukuk devletinin temel ilkeleriyle uyumlu hale getirilmiştir.

Kanun’un diğer amacı, koruma tedbirleri sonucu kişi hürriyetine ve güvenliğine yapılan müdahalelerde mağdur olan kişilere tazminat hakkı tanımadır. Haksız bir şekilde yakalanan, tutuklanan veya gözaltına alınan kişiler, bu Kanun çerçevesinde, uğradıkları maddi ve manevi zararlar için Devlete karşı tazminat talebinde bulunabilirler. Kanun, kişilerin tazminat talep edebileceği durumları açık bir şekilde belirlemiştir. Özellikle, bir suç isnadı olmaksızın tutuklanan veya yakalanan kişilerin

⁴¹ Akyüz, s. 41.

⁴² Güngör, s. 25.

yanı sıra, kanunda öngörülen sürelerde hâkim huzuruna çıkarılmayan kişilere de tazminat ödenmesi hükmü getirilmiştir.

Bu Kanun kapsamında, zarar kavramı, her türlü maddi ve manevi zararı kapsayacak şekilde geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Maddi zarar, kişinin malvarlığında doğrudan meydana gelen ekonomik kaybı ifade eder. Bu zararlar; gelir kaybı, iş gücü kaybı, sağlık ve dava masrafları ile haksız şekilde el konulan malvarlığının değer kaybı gibi kalemleri kapsar. Zararın hesaplanmasında belge ve kayıtlar esas alınarak bilirkişi incelemesi yapılır. Yargıtay'ın (Yrg.) içtihatları doğrultusunda manevi zararların, maddi zarardan ayrı düşünülemeyeceği vurgulanmış ve bu nedenle, manevi zararın da Devlet tarafından tazmin edilmesi gerektiği ifade edilmiştir⁴³.

Manevi tazminat, bozulan manevi dengenin yerine gelmesi için Kanun'un öngördüğü bir telafi şeklidir. Bu yönüyle de Kanun, insanlardaki kırgınlık ve kızgınlığı, hatta intikam duygusunu tatmin etmek aracı olmaktadır. Amacı, olaydan duyulan acı, ızdırap, elem ve kızgınlığı kısmen olsun dindirmek, olayı unutturarak tekrar normal hayata dönüşü sağlamaktır. Tazminat olarak hükmedilecek para, zarara uğrayanda manevi huzur doğurmayı gerçekleştirecek tazminata benzer bir fonksiyonu olan özgün bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle de bir ceza olmadığı gibi, malvarlığı hukukuna ilişkin bir zararın giderilmesini de amaç edinmemiştir.

Ödenmesi gereken manevi tazminat miktarı, mahkemece takdir edilirken hukukun genel prensiplerinden hareketle, davacının duyduğu acı ve üzüntünün derecesi, haksız olarak tutuklulukta ve gözaltında geçirdiği süre, günün ekonomik koşulları, paranın satın alma gücü, davacının ekonomik ve sosyal durumu göz önünde bulundurulmalıdır⁴⁴.

Yrg.'nin yaklaşımı, manevi zararların önemini kabul ederek, hukukun bu alandaki gerekliliklerini karşılamakta ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, Devletin sorumluluğu, sadece somut zararları değil, kişilerin yaşadığı psikolojik etkileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Kanun, aynı zamanda, Devletin keyfî tutuklama ve yakalamalardan kaynaklanan zararların tazmini konusunda sorumluluğunu da belirlemiştir. Bu bağlamda, Kanun hukukun üstünlüğü ve Devletin kişilere karşı sorumluluğu ilkelerini pekiştirmiştir.

⁴³Tangal, s. 19.

⁴⁴YCGK, 13.03.2007 Tarihli ve 2007/8-2 E., 2007/63 K. Sayılı İlâmı, <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 10.02.2025.

Bu düzenleme, AİHS'e uyum sürecinde de önemli bir adım olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'de insan haklarının korunması konusunda gelişen hukuki normların bir parçası olmuştur.

466 Sayılı Kanun 2. 3. ve 4. maddeleri gereğince, tazminat talebi, kişinin salıverilmesinden itibaren üç ay içinde, her halde kararın kesinleşmesinden itibaren bir yıl içinde ilgili yer ağır ceza mahkemesine yazılı dilekçeyle yapılmalıdır. Bu süreler hak düşürücü niteliktedir. Başvuru üzerine mahkeme, dosya üzerinden veya gerekli görmesi halinde duruşmalı olarak inceleme yapar. Duruşma yapılacaksa duruşma günü ilgiliye tebliğ edilir. Mahkeme, başvuruyu değerlendirirken, başvurunun gözetli veya tutuklama işleminin hukuka aykırı olup olmadığını ve zarar doğup doğmadığını inceler. Zararın kapsamı belirlenirken, başvurunun uğradığı maddî ve manevî zarar ayrıntılı olarak değerlendirilir; gerektiğinde bilirkişi incelemesi yapılabilir. Mahkeme tarafından uygun görülen tazminat tutarı, Hazine tarafından ödenir. Ayrıca Kanun'un 7. maddesi uyarınca, haksız tutuklamaya veya gözetliye sebebiyet veren kamu görevlisinin kusuru bulunması halinde, Devlet ödediği tazminatı ilgili görevliye rücu edebilir.

5320 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un⁴⁵ 6. maddesi uyarınca, 1 Haziran 2005 Tarihinden önceki işlemler için, yürürlükten kaldırılmış olan 466 Sayılı Kanun hükümleri, bir süre daha uygulanmaya devam etmiştir. Bu durum, 1 Haziran 2005 Tarihinde yürürlüğe giren yeni düzenlemeler öncesinde gerçekleşen işlemler açısından, eski yasal düzenlemelerin hala geçerli olduğunu ifade etmektedir⁴⁶. Bu süre zarfında, 466 Sayılı Kanun kapsamında yapılan uygulamalar, ceza muhakemesi sürecinde belirli bir geçiş dönemini kapsayarak, Mülga Kanun hükümlerinin uygulanmasına imkân tanımıştır. Yani, yürürlükten kalkan hukuki rejim altındaki işlemler, yeni düzenlemeler yürürlüğe girene kadar geçerliliğini korumuş ve ilgili tazminat hükümleri de bu kapsamda değerlendirilmiştir.

1.2.2.3. 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

Hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkeleri, ceza muhakemesinin temel amaçları açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ceza muhakemesinde, bir yandan kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması, diğer yandan toplumun çıkarlarının gözetilmesi esastır. Bu iki ilke arasındaki denge, adaletin sağlanması açısından kritik bir rol oynar. Ceza

⁴⁵5320 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, 31 Mart 2005, Sayı: 25772.

⁴⁶Hakeri, s. 30.

muhakemesinin nihai amacı ise adil yargılama ilkesi çerçevesinde muhakemeyi yürütmek suretiyle maddi gerçeğe ulaşmaktır. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi, rasyonel ve mantıklı yöntemlerin izlenmesini zorunlu kılar. Delillerin doğru bir şekilde toplanması, incelenmesi ve değerlendirilmesi, ceza muhakemesinin adil sonuçlar üretebilmesi için gereklidir.

Bu bağlamda, hukuka aykırı uygulamalar ya da hatalı alınan koruma tedbirleri, büyük bir sorun teşkil eder. Haksız yere uygulanan yakalama, gözaltı veya tutuklama gibi koruma tedbirleri, kişilerin temel hak ve özgürlüklerine ciddi bir müdahale anlamına gelir. Bu tür durumlar, kişilerin özgürlüğüne ve yaşamına doğrudan etki eden sonuçlar doğurabilir. Hukukun üstünlüğüne dayalı bir devlette, bu gibi hukuka aykırı uygulamaların, kişilerin uğradığı zararın tazmin edilmesi yoluyla giderilmesi gerekmektedir.

CMK, koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusunu ayrıntılı bir şekilde düzenleyen bir kanundur. Bu Kanun, haksız ve hukuka aykırı şekilde uygulanan yakalama, gözaltı, tutuklama gibi koruma tedbirlerinden zarar gören bireylerin mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik hükümler içermektedir. Bu düzenlemeler, kişilerin haksız şekilde özgürlüğünden mahrum bırakılması sonucunda doğan maddi ve manevi zararların Devlet tarafından tazmin edilmesini amaçlar.

CMK'nın 141. maddesi, haksız bir yakalama, tutuklama, gözaltı veya diğer koruma tedbirleri uygulanması sonucunda kişilerin uğrayabileceği zararın tazminini açıkça düzenlemiştir. Bu kapsamda, hukuka aykırı olarak alınan koruma tedbirleri nedeniyle kişiler, uğradıkları maddi ve manevi zararlar için devlete karşı tazminat davası açabilmektedirler. Kanun, kişilerin özgürlüklerinin kanuna aykırı şekilde sınırlandırıldığı her durumda, mağdurların tazminat talep edebileceği durumları yek tek sayarak net bir şekilde belirlemiştir.

CMK'nın 141. maddesinin gerekçesinde; soruşturma veya kovuşturma sürecinde usule aykırı yahut keyfî adli işlemler nedeniyle, kişilerin uğradıkları zararların Devlet tarafından tazmin edilmesinin güvence altına alınacağı, tazminata konu olabilecek hallerin sınırlı şekilde sayıldığı, hukuka aykırı yakalama veya tutuklama, yasal süreler içinde hâkim önüne çıkarılmama, hakların hatırlatılmaması, makul sürede yargılama yapılmaması ve beraatle sonuçlanan tutuklamalar gibi durumların, bu kapsamda değerlendirildiği vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra bu hallerin gerçekleşmesi durumunda, kişi maddî ve manevî zararlarının giderilmesi için devlete karşı tazminat davası açabileceği, beraat veya kovuşturmayla yer olmadığına karar verilen durumlarda,

karar mercilerinin tazminat hakkı konusunda ilgili kişiyi bilgilendirmekle yükümlü olduğu açıklanmaktadır.

CMK'nın 141. maddesine, 11.04.2013 Tarihli ve 6459 Sayılı Kanun⁴⁷ ile (k) bendi eklenmiştir. Bu bentle birlikte, “yakalama veya tutuklama nedenlerinin ve suçlamalarının kendisine yazılı olarak veya olanak bulunmadığı hallerde sözlü olarak bildirilmemesi” durumu da tazminat talep edilebilecek haller arasında sayılmıştır. Bu düzenlemenin getirdiği en önemli yenilik, Any ve AİHS’de güvence altına alınan “kişi özgürlüğü ve güvenliği” ilkesinin daha etkin şekilde korunmasını sağlamasıdır. Zira, kişi hürriyetine müdahale teşkil eden yakalama ve tutuklama işlemleri sırasında, kişinin suçlamalardan ve hukuki gerekçelerden haberdar edilmemesi, adil yargılanma hakkını doğrudan ihlal eden bir durumdur. Bu nedenle, düzenleme, kişilerin temel hakları konusunda daha etkin bir hukuki koruma mekanizması oluşturmayı amaçlamaktadır.

CMK kapsamında, koruma tedbirleri nedeniyle oluşan zararların giderilmesi, sadece belirli sayıda koruma tedbiri için geçerlidir. CMK'nın 141-144 maddeleri arasında düzenlenen koruma tedbirleri nedeniyle, tazminata tüm koruma tedbirleri bakımından değil, sadece CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında açıkça ifade edilen koruma tedbirleri bakımından başvurulabilir. CMK'nın ilk halinde yakalama, gözaltına alma, tutuklama, arama ve el koyma⁴⁸ koruma tedbirleri için tazminat öngörülmüşken, 02.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Kanun'un çerçeve 12. maddesi ile yapılan değişiklikle, bazı adli kontrol tedbirleri uygulamaları da tazminat sebebi olarak düzenlenmiştir. Bu tedbirlerin her biri, muhakeme sürecinde kişilerin hak ve özgürlüklerine doğrudan müdahale eden işlemler olup, kanunun belirlediği sınırlar çerçevesinde uygulanmalıdır. CMK 141-144 gereği tazminata konu edilebilecek koruma tedbirlerinden herhangi birinin, kanunda öngörülen şartlara aykırı olarak ya da haksız bir şekilde uygulanması durumunda, bu tedbire maruz kalan kişiler Devlete karşı tazminat talebinde bulunma hakkına sahiptir. Bu tazminat talebi ile ilgili düzenleme hem maddi hem de manevi zararları kapsayacak şekildedir. Maddi zararlar, kişilerin doğrudan ekonomik kayıplarını ifade ederken; manevi zararlar, kişilerin yaşadığı psikolojik ve sosyal zararları, itibar kaybını ve yaşadığı mağduriyeti kapsamaktadır.

Mülga 466 Sayılı Kanun, temel olarak haksız veya hukuka aykırı yakalama ve tutuklama işlemlerine karşı tazminat talebini düzenlemiş, ancak diğer koruma tedbirleri

⁴⁷6459 Sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 30 Nisan 2013, Sayı: 28633.

⁴⁸Hakan Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. Bası, Savaş Kitabevi, Ankara 2016, s. 383.

hakkında bir hüküm getirmemiştir. Kanunun kapsamı sadece yakalama ve tutuklamayı içermiş, diğer tedbirler için ise açıkça bir düzenleme yapılmamıştır. Bu eksikliğin, büyük olasılıkla kanun koyucunun öncelikli olarak en yaygın uygulanan koruma tedbirlerine odaklanmış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir⁴⁹. Dolayısıyla, bu durum, yakalama ve tutuklama dışındaki tedbirlerle ilgili yasal belirsizlik yaratmıştır.

Kanun koyucu, bu tür mağduriyetlerin giderilmesi amacıyla hem maddi hem de manevi tazminat isteme yolunu açarak, kişilerin uğradığı zararların devlet tarafından telafi edilmesini mümkün kılmıştır. Bu çerçevede, Devlete karşı açılan tazminat davalarında, kişilerin hukuka aykırı koruma tedbiri nedeniyle, haksız bir şekilde maruz kaldığı ve yaşadığı ekonomik ve manevi kayıpların dikkate alınması, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak görülmektedir.

Özellikle, haksız tutuklama ya da yakalamalar sonucu kişilerin özgürlüğünün ihlal edilmesi durumunda, kişilerin hem maddi kayıpları hem de yaşadığı manevi zararlar dikkate alınmaktadır. Bu tazminat davası, Devletin keyfi tutuklama ve yakalama gibi uygulamalarının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Devlet, bu süreçte meydana gelen her türlü zararın giderilmesinden sorumlu tutulmaktadır.

CMK'nın getirdiği bu düzenleme, hukuk devleti ilkesinin gereği olarak kişilerin temel haklarının korunmasını pekiştirir. Kişi özgürlüğüne yapılan müdahalelerin hukuka uygun olması gerektiği vurgulanırken, keyfi uygulamaların önlenmesi ve kişilere verilen zararların tazmini, adaletin sağlanması açısından da büyük önem taşımaktadır. Kanun, hem kişilerin haklarını güvence altına almakta hem de devletin sorumluluğunu açıkça belirleyerek, zarar gören bireylere tazminat hakkı tanımaktadır.

CMK'nın 141. maddesi, tazminat talebinde bulunulabilecek hallerin sınırlarını belirleyen düzenlemeler içermektedir. Bu maddeye göre, tazminat talep edilebilecek durumlar, sınırlı sayıda-numerus clausus olduğundan, maddede yer verilmeyen diğer koruma tedbirleri nedeniyle, meydana gelen zararlar için herhangi bir şekilde tazminat talebinde bulunulması mümkün değildir. Her ne kadar CMK, haksız tutuklama, yakalama ve gözaltı gibi durumlarla ilgili tazminat nedenlerini genişletmiş olsa da belirli koruma tedbirlerine dair eksiklikler dikkat çekmektedir. Özellikle, telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı atanması ve teknik araçlarla izleme gibi tedbirler, kişilerin temel hak ve özgürlüklerine doğrudan

⁴⁹Hakeri, s. 37.

müdahalede bulunan tedbirlerdir⁵⁰. Ancak, bu tür koruma tedbirlerinin uygulanmasında meydana gelen ihlallerin tazminat konusu yapılması, CMK'nın 141. maddesinde düzenlenmemiştir.

Mülga 466 Sayılı Kanun'a göre tazminat nedenlerinin genişletildiği doğru olsa da modern ceza muhakemesi uygulamasında, önemli bir yer tutan gizli soruşturmacı görevlendirilmesi ve telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi gibi tedbirlerin, kişi hak ve özgürlükleri üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, bu tür tedbirlerin tazminat kapsamı dışında bırakılması, kişilerin hak arama yollarının daraltılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, bu tedbirler sonucunda hak ihlali meydana gelmesi durumunda, mağdurların tazminat talebinde bulunamaması, koruma tedbirlerinin daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiği yönünde bir tartışmaya yol açmıştır. Bu eksikliklerin giderilmesi, kişilerin temel haklarının daha etkili bir şekilde korunması ve hukuk devleti ilkesinin tam anlamıyla hayata geçirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Zira, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi ve teknik araçlarla izleme koruma tedbirleri, modern ceza muhakemesinin önemli bir parçası haline gelmiş olup, bu tür tedbirlerin hatalı veya hukuka aykırı uygulanması, kişilerin ciddi mağduriyetlere uğramasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda, CMK'nın tazminat nedenlerinin genişletilmesi gerektiği ve daha kapsayıcı bir düzenleme yapılmasının uygun olduğu düşünmekteyim.

CMK'nın 141. maddesi, haksız yakalama, tutuklama ve diğer koruma tedbirlerine maruz kalan kişilerin tazminat talep edebileceği durumları ayrıntılı olarak düzenlemektedir. CMK'nın 142. maddesi ise bu tazminat taleplerinin ne şekilde yapılacağına, başvuru koşullarına ve sürecin nasıl işleyeceğine dair usul ve esasları belirlemektedir. CMK'nın 143. maddesi, devlet tarafından ödenen tazminatların haksız yere alındığı tespit edildiğinde, bu tazminatların geri alınmasını, son olarak da 144. maddesi, tazminat talebinde bulunamayacak kişileri ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır.

CMK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, daha önce uygulanan 466 Sayılı Kanun, 5320 Sayılı Kanun'un 18. maddesi ile 1 Haziran 2005 Tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, koruma tedbirlerine maruz kalan kişilerin tazminat talep etme hakları, daha kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş, kişi haklarının korunması güçlendirilmiştir. Ancak, bu düzenlemeyle tazminat durumları, CMK'nın yürürlük tarihinden sonraki tedbirler nedeniyle uygulanacakken, yürürlük tarihi olan 1 Haziran

⁵⁰Güngör, s. 26.

2005 Tarihinden önceki tedbirler nedeniyle, tazminat taleplerinde 466 Sayılı Kanun uygulanmaya devam edecektir⁵¹.

CMK'ya getirilen düzenlemelerde, 466 Sayılı Kanun'da yer alan tazminata ilişkin bazı hükümler aynen korunurken, bazıları değiştirilmiş ve bazı düzenlemeler ise hiç alınmamıştır. Bu farklılıklar, tazminat hakkı açısından önemli değişiklikler doğurmuş ve ceza muhakemesi sürecindeki tazminat düzenlemelerinin kapsamını yeniden şekillendirmiştir⁵². CMK'nın "Tazminat İstemi" başlıklı 141. maddesinin 1. fıkrasında hangi durumlarda tazminata hak kazanılacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu maddeye göre, yasada belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan ya da tutukluluğu devam ettirilen kişiler; yasal gözaltı süresi içinde hâkim huzuruna çıkarılmayanlar; hakları hatırlatılmadan tutuklananlar ya da hatırlatılan haklarını kullanmak istemelerine rağmen bu istekleri yerine getirilmeyen kişiler, devlet aleyhine tazminat talebinde bulunabilirler. Ayrıca, hukuka uygun şekilde tutuklanan ancak makul sürede yargı mercii önüne çıkarılmayan ve hakkında hüküm verilmeyen bireylerin de bu haktan faydalanabileceği belirtilmiştir. Yine, yakalanma veya tutuklamaya rağmen kovuşturmayla yer olmadığına ya da beraatlerine karar verilen kişiler, mahkûm olsalar bile tutuklu veya gözaltında geçirdikleri süre, cezanın süresini aşmışsa veya yalnızca para cezasını gerektiren bir suçtan dolayı tutuklanmışlarsa, maddi ve manevi zararlarının karşılanmasını talep edebilirler. Bununla birlikte, kişiye yöneltilen suçlamalar ve uygulanan tedbirlerin nedenleri hakkında bilgilendirme yapılmaması; yakalanma veya tutuklama işleminin yakınlarla bildirilmemesi; arama kararının ölçüsüz bir şekilde uygulanması ya da malvarlığına yönelik koruma tedbirlerinin hukuka aykırı şekilde yürütülmesi gibi haller de tazminat talebine konu edilebilmektedir. Son yapılan yasal değişikliklerle birlikte, adli kontrol tedbirleri kapsamında konut terk etmeme veya bağımlılık nedeniyle sağlık kuruluşunda tedavi/muayene altına alınma gibi yükümlülüklerin uygulanmasından sonra beraat eden ya da haklarında kovuşturmayla yer olmadığına karar verilen kişiler de devlet aleyhine tazminat davası açabileceklerdir.

CMK 141/1'de sayılan hallerin varlığı halinde, koruma tedbirine maruz bırakılan kişilerin uğrayacakları maddi ve manevi tazminatın, Devlet tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında yer alan (b), (c), (i), (j), (k), (l) bentlerinde sayılan tazminat sebepleri, mülga 466 Sayılı Kanun'da tazminat sebepleri

⁵¹Şahin/Göktürk, s. 382.

⁵²Canoğlu, s. 19.

olarak yer almamaktaydı. Bu tazminat sebeplerinin bir kısmı, 141. maddenin ilk haliyle hukuk dünyamızda yer alırken bazıları ise zaman içerisinde yapılan kanun değişiklikleriyle maddeye eklenmiştir.

02.03.2024 Tarihinde CMK’da yapılan değişikliğe kadar koruma tedbirleri nedeniyle, tazminata ilişkin tazminat talepleri sadece yetkili ağır ceza mahkemesine yapıldı ve bu konuda karar verme yetkisi sadece mahkemelere aitti. Ancak, 02.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Kanun⁵³’un 12. maddesiyle yapılan değişiklikle, CMK’nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e), (f) ve (l) bentlerinde sayılı bulunan hallerin varlığı halinde, 09.01.2013 Tarihli ve 6384 Sayılı “Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun⁵⁴” hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

CMK’nın 142. maddesinin ikinci fıkrası, koruma tedbirleri nedeniyle tazminat taleplerinde yetkili mahkemeyi belirlemektedir. Buna göre, tazminat talebi kural olarak, zarara uğrayan kişinin yerleşim yeri ağır ceza mahkemesinde karara bağlanır. Ancak, söz konusu yer mahkemesi tazminata konu işlemi gerçekleştirmişse ve başka bir ağır ceza mahkemesi de bulunmuyorsa, yetki en yakın ağır ceza mahkemesine geçer. 2024 yılında yapılan değişiklikle fıkraya eklenen hüküm, belli tazminat taleplerinin usulünü değiştirmiştir. Buna göre, CMK’nın 141. maddesinin birinci fıkrasının (e), (f) ve (l) bentleri kapsamında kalan talepler açısından, artık doğrudan mahkemeye başvuru yolu kapalıdır. Bu tür başvurular, öncelikle 6384 Sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde, idari bir çözüm yolu olarak işlev gören Tazminat Komisyonu’na yapılacaktır. Bu düzenleme, mahkemelerin iş yükünü azaltmak ve tazminat taleplerine daha hızlı yanıt verilmesini sağlamak amacı taşımakta olup, kişilerin başvuru yolları arasında öncelikli bir filtreleme mekanizması getirmektedir.

1.3. Uluslararası Düzenlemeler

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusu; İHEB, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile AIHS ve Suç Mağdurlarına Tazminat Konusunda 29 Nisan 2004 Tarihli 2004/80/EC Sayılı Konsey Direktifi’nde düzenleme alanı bulmuştur.

⁵³7499 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, Tarih: 12 Mart 2024, Sayı: 32487.

⁵⁴6384 Sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, Tarih: 19 Ocak 2013, Sayı: 28533.

1.3.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İHEB, 10 Aralık 1948 Tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan oylamada, 58 üye devletten 48'inin olumlu oylarıyla kabul edilmiştir⁵⁵. Bu metin, temel insan hakları ve özgürlüklerini güvence altına alan bir çerçeve niteliğinde olup, bir önsöz ve 30 maddeden oluşmaktadır. İnsan haklarına ilişkin evrensel ilkeleri tanımlayan bu beyannamenin kabulü, insan hakları alanında uluslararası düzeyde önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

Metin, uluslararası hukuk açısından bağlayıcı bir sözleşme niteliği taşımamakla birlikte, insan hakları alanında evrensel normların oluşturulmasında temel bir referans belgesi olarak kabul edilmektedir. Zamanla, devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından benimsenen uygulamalarla, bu beyanname, uluslararası hukukta bir "yapılageliş kuralı" (customary international law) haline gelmiştir. Bu durum, devletlerin insan hakları ihlallerine karşı daha fazla sorumluluk taşımasını ve uluslararası denetim mekanizmalarının etkinliğini artırmıştır.

İnsan hakları yalnızca uluslararası belgelerde yer alan normlarla sınırlı görülemez. Etkili koruma için, iç hukukta açık ve net düzenlemeler gerekir. Uluslararası belgeler önemli normatif çerçeve sunsa da bu belgelerin işlevselliği, ulusal hukuk düzenlemeleriyle uyumlu hale getirilmesine bağlıdır. Bu nedenle, uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi kadar, iç hukuk normlarının da bu yükümlülüklerle paralel biçimde düzenlenmesi gerekmektedir⁵⁶.

İHEB, kişilerin temel haklarını ve özgürlüklerini güvence altına almayı amaçlayan bir belge olup, koruma tedbirleri nedeniyle tazminat hakkına da dolaylı olarak değinmektedir. Beyanname'nin 3⁵⁷. ve 9⁵⁸. maddeleri, kişi hürriyeti ve güvenliği ile keyfi tutuklama, alıkoyma veya sürgün edilme yasağını düzenlemektedir.

Bu maddeler, kişilerin hukuka aykırı olarak özgürlüklerinden mahrum bırakılmalarına karşı korunmalarını hedeflemekte ve bu tür müdahalelere maruz kalan kişilerin tazminat talep edebileceklerini öngörmektedir.

Beyanname'nin 8. maddesi⁵⁹ ise kişilerin, anayasa ya da kanunlarla tanınan haklarının ihlal edilmesi durumunda etkili bir hukuki yola başvurma hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu madde, kişilerin haksız tutuklama veya gözaltına alınma

⁵⁵İbrahim Özden Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 244.

⁵⁶Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı (Tıpmı Basım), Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 62-63.

⁵⁷İHEB 3. madde : "Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır."

⁵⁸İHEB 6. madde : "Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz veya sürülemez."

⁵⁹İHEB 8. madde : "Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır."

gibi koruma tedbirlerine maruz kalmaları durumunda tazminat talep etme haklarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, haksız müdahaleler sonucunda mağduriyet yaşayan kişilerin zararlarının giderilmesi, temel insan haklarının korunması açısından önemli bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir.

Beyanname’de doğrudan tazminata ilişkin açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, hukuka aykırı müdahaleler sonucunda bireylerin uğradığı zararların giderilmesi, modern hukuk sistemlerinde yaygın bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede, İHEB, haksız uygulamalar karşısında tazminat hakkının tanınması için genel bir zemin oluşturmuş, ulusal ve uluslararası hukuk sistemlerine de bu yönde etki etmiştir. Beyanname’nin, devletlerin kişilerin hak ve özgürlüklerine müdahale ederken sorumluluklarını belirlemesi ve bu müdahalelerden doğan zararları gidermek için tazminat hakkını tanıması gerektiği yönündeki yaklaşımı, evrensel insan hakları standartlarının bir parçası haline gelmiştir.

İHEB evrensel düzeyde kabul gören temel insan hakları ilkelerini içermekle birlikte, bir sözleşme niteliği taşımadığı için uluslararası hukuk açısından bağlayıcı değildir. Beyanname’de herhangi bir yaptırım mekanizmasının öngörülmemiş olması, uygulamada etkinliğini sınırlamaktadır. Bu durum, ihlaller karşısında caydırıcı bir etki yaratılmasını engellemekte ve Beyanname’nin işlevselliğini büyük ölçüde ulusal hukuk sistemlerinin takdirine bırakmaktadır. Dolayısıyla, İHEB, normatif değeri yüksek bir belge olsa da bağlayıcı uluslararası hukuki araçlardan yoksun oluşu nedeniyle insan haklarının korunmasında yeterli düzeyde etkili olamamaktadır.

İHEB’nin devletleri, uluslararası hukuk bakımından bağlayıcı olup olmadığı konusu ile örf ve âdet hukuku niteliği taşıyıp taşımadığı ayrıntılı şekilde değerlendirildiğinde;

-Bağlayıcılık Durumu,

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bir uluslararası sözleşme değildir; bu nedenle, uluslararası hukuk açısından bağlayıcılığı yoktur. Bununla birlikte, birçok devlet tarafından kabul edilmesi ve benimsenmesi, zamanla onu uluslararası örf ve âdet hukukunun bir kaynağı haline getirmiştir. Cassese’nin “International Law” adlı eserinde belirtildiği üzere, bir normun örf ve âdet hukukuna dönüşebilmesi için iki temel unsurun bulunması gerekir: opinio juris (hukuki bir zorunluluk olduğuna dair inanç) ve genel devlet pratiği, İHEB’in kabulü, bu iki unsurun bir araya gelmesine katkı sağlamıştır⁶⁰.

⁶⁰Antonio Cassese, **International Law**, 3. Baskı, Oxford University Press, Oxford 2005, s. 374-376.

-Örf ve Adet Hukuku Niteliği

Shaw, International Law adlı eserinde, Beyanname'nin başlangıçta sadece tavsiye niteliğinde olduğunu, ancak geniş kabul görmesi nedeniyle, zamanla birçok hükmünün uluslararası örf ve âdet hukukuna dönüştüğünü vurgulamaktadır⁶¹. Özellikle, yaşam hakkı, işkence yasağı ve ayrımcılık yapmama gibi temel ilkeler, devletler tarafından genel olarak uygulandığı ve hukuki bir zorunluluk olduğu kabul edildiği için bağlayıcı hale gelmiştir.

-Uluslararası Uygulama ve Örnekler

İHEB'nin hükümleri, birçok uluslararası yargı kararında ve devlet uygulamalarında örf ve âdet hukukunun bir kaynağı olarak kabul edilmiştir. Özellikle, Uluslararası Adalet Divanı (ICJ) tarafından verilen bazı kararlarda, Beyanname'nin örf ve âdet hukuku normlarına katkı sağladığı ifade edilmiştir. Örneğin, Barcelona Traction (1970) Kararı'nda⁶², İHEB'de yer alan temel insan haklarının korunmasının uluslararası hukukun bir parçası olduğu belirtilmiştir. ICJ'nin önüne getirilen Barcelona Traction Davası, İspanya ve Belçika devletleri arasında yaşanan bir hukuki uyuşmazlıktır. Belçika'nın davacı ve İspanya'nın davalı olduğu bu dava, esasen Kanada hukukuna göre kurulan ancak İspanya'da faaliyet gösteren Barcelona Traction şirketine, İspanyol makamlarınca el konulmasıyla başlamıştır. Bu gelişme üzerine, şirketin Belçikalı hissedarlarının uğradığı zararın tazmini amacıyla, Belçika hükümeti, diplomatik koruma hakkını kullanarak dava açmıştır. Bu bağlamda dava, bir yandan devletlerin diplomatik koruma yetkisi ile sınırlarını, diğer yandan şirket hissedarlarının haklarının uluslararası hukuk çerçevesinde korunup korunamayacağını tartışmaya açmıştır.

-Beyanname'nin Örnek Niteliği

Beyanname'nin bağlayıcı olmamasına rağmen, birçok insan hakları sözleşmesine temel teşkil ettiğini belirtmek önemlidir. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi⁶³-International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) ve Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi-International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), Beyanname'nin ilkelerini hukuken bağlayıcı bir formata taşımıştır. Bu, Beyanname'nin uluslararası hukuktaki dolaylı etkisinin büyüklüğünü göstermektedir.

⁶¹Malcolm N. Shaw, **International Law**, 9. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge 2021, s. 267.

⁶²Yasin Söyler, "Barcelona Traction Davası ve Uluslararası Hukuka Etkisi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, S. 3, Ankara 2015, <https://library.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>, s. 209, e.t.: 08.09.2024.

⁶³Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, **Resmî Gazete**, 21 Temmuz 2003, Sayı: 25175.

Sonuç olarak İHEB, uluslararası örf ve âdet hukuku oluşturma sürecine önemli bir katkı sağlamış ve devletlerin genel kabulü sayesinde, bağlayıcı uluslararası hukuk normlarının gelişiminde etkili olmuştur.

1.3.2. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi⁶⁴, insan haklarının korunması açısından önemli bir uluslararası belgedir ve kişilerin özgürlüklerine hukuka aykırı müdahaleler nedeniyle tazminat hakkını da güvence altına alır. Bu Sözleşme, devletlerin kişilerin temel haklarını ihlal etmelerini önlemek ve ihlaller durumunda zarar görenlerin mağduriyetini gidermek amacıyla çeşitli düzenlemeler öngörmektedir. Özellikle 9. maddede⁶⁵, kişi özgürlüğü ve güvenliği konusundaki ihlallere karşı koruma ve tazminat hakkı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

AİHS'nin 9. maddesi, kişi özgürlüğü ve güvenliği haklarını koruma altına almaktadır. Bu madde uyarınca, hiç kimse keyfi şekilde yakalanamaz, tutuklanamaz ya da hapsedilemez; özgürlüğünden yoksun bırakılma, yalnızca kanuni gerekçelere ve belirli usullere uygun olarak gerçekleştirilebilir. Bir kişinin yakalanması ya da tutuklanması durumunda, kendisine bu işlemin sebepleri ile yöneltilen suçlamalar derhâl bildirilmeli ve bu kişi, makul bir süre içinde hâkim huzuruna çıkarılmalıdır. Tutukluluk hâli istisnai bir önlem olarak değerlendirilmekte; yargılamayı bekleyen kişilerin serbest bırakılması esas kabul edilmekte ve salıverilme, sadece kişinin yargılamaya katılımını sağlama amacıyla gerekli güvencelere bağlanabilmektedir. Öte yandan, özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, bu durumun hukuka uygunluğunu denetleyecek bir yargı merciine başvurma hakkı vardır. Ayrıca, kanuna aykırı şekilde özgürlüğü kısıtlanan bireyler, tazminat talebinde bulunabilme hakkına da sahiptir. Bu bağlamda, keyfi ve hukuka aykırı bir şekilde özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin maddi ve manevi zararlarının karşılanması, devletlerin sorumluluğunda görülmektedir. Sözleşme, kişilerin sadece hukuki çerçevede yakalanıp tutuklanmasını değil, aynı zamanda bu süreçte temel haklarının korunmasını ve ihlaller durumunda, etkin tazminat mekanizmalarının işletilmesini de zorunlu kılmaktadır.

Sözleşme, ayrıca devletlerin bu tür hak ihlallerine karşı etkili başvuru yollarını sağlamasını, mağdurların zararlarının giderilmesini ve bu süreçte hukuk çerçevesinde

⁶⁴İngilizce metni için bkz. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> e.t.: 19.04.2025.

⁶⁵Hakeri, s. 27.

adil bir şekilde hareket edilmesini şart koşmaktadır. Devletler, sadece tazminat hakkını tanımakla kalmayıp, ihlal durumlarında bu hakkın uygulanmasını sağlayacak adımlar atmakla da yükümlüdür. Bu düzenleme, Sözleşme'nin temel insan hakları çerçevesinde bireylere yönelik haksız müdahalelere karşı bir güvence oluşturma amacını taşıdığını göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı amaçlayan uluslararası bir metindir. Bu sözleşme çerçevesinde, hak ihlallerine maruz kalan bireylerin etkin tazminat mekanizmalarına erişimi, hukukun üstünlüğü ve etkili hak arama özgürlüğünün bir yansıması olarak düzenlenmiştir. Sözleşme'nin 2. maddesinin 3. fıkrası, taraf devletlere, sözleşme kapsamındaki hakların ihlali durumunda bireylere etkili bir başvuru yolunun sağlanması yükümlülüğünü getirmektedir. Bu hüküm uyarınca, taraf devletler, bir bireyin sözleşme kapsamındaki haklarının ihlali halinde, bu ihlali gerçekleştiren kişinin resmi görevli olup olmadığına bakılmaksızın etkili bir hukuki başvuru imkânı tanımakla yükümlüdür.

Etkin tazminat mekanizmalarının işletilmesi, yalnızca şekli değil, aynı zamanda maddi anlamda da işlevsel bir yapıyı zorunlu kılar. Etkinlikten kasıt, başvuru yollarının erişilebilir, tarafsız, bağımsız ve sonuç doğurucu nitelikte olmasıdır. Öncelikle, ihlale uğrayan bireyin, ulusal düzeyde bağımsız ve tarafsız bir yargı merciine başvurarak hakkını arayabilmesi gerekir. Bu başvuru yolları yalnızca kâğıt üzerinde mevcut olmamalı, aynı zamanda pratikte kullanılabilir ve etkili olmalıdır. Sözleşme, tazminatın sadece yargısal yollarla değil, uygun durumlarda idari yollarla da sağlanabileceğini öngörmektedir.

Sözleşme'nin denetim mekanizmaları kapsamında, taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği, BM İnsan Hakları Komitesi tarafından izlenmektedir. Sözleşmeye Ek Birinci Protokolü kabul eden devletler bakımından, iç hukuk yollarının tüketilmesi koşuluyla, Komite'ye bireysel başvuru yapılması da mümkündür.

İnsan Hakları Komitesi, Sözleşme'nin uygulanmasını denetlemekle görevli sözleşme organıdır. Komite, Sözleşme'nin 28. maddesi ve devamında düzenlenmiştir. Bu organ, taraf devletlerin sözleşmeyle üstlendiği yükümlülöklere ne ölçüde riayet ettiğini izler, değerlendirir ve gerektiğinde tavsiyelerde bulunur.

Sözleşme'nin 40. maddesi uyarınca, sözleşmeye taraf olan devletler, taraf olma tarihinden itibaren bir yıl içinde ve Komite'nin belirleyeceği aralıklarla, sözleşmede

güvence altına alınan hakların uygulanma durumunu içeren raporları Komite'ye sunmakla yükümlüdür. Bu raporlar, ilgili devletin ulusal hukuk düzeninde ve uygulamada sözleşme hükümlerine ne ölçüde riayet ettiğini ortaya koyar. Komite, bu raporları değerlendirirken yalnızca devletlerin sunduğu resmi bilgilerle yetinmemekte⁶⁶, aynı zamanda sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili aktörler tarafından hazırlanan “gölge raporlar”dan da yararlanmaktadır. İnceleme neticesinde Komite, “sonuç gözlemleri” (concluding observations) başlığı altında, devletin güçlü ve zayıf yönlerini belirterek tavsiyelerini kamuoyuyla paylaşır.

Sözleşme'ye ek 1 No'lu Seçmeli Protokol'ü kabul eden devletler açısından, kişilerin Komite'ye başvuruda bulunma imkânı bulunmaktadır. Bu bağlamda, Sözleşme kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişiler, iç hukuk yollarının tüketilmiş olması koşuluyla, Komite'ye bireysel başvuru yapabilir. Komite, başvuruları incelerken ilgili devletin görüşünü de alır ve başvuruyu kapsamlı şekilde değerlendirir. İhlal tespiti halinde devlete yönelik tavsiye niteliğinde kararlar (views) oluşturur.

Sözleşmenin 41. maddesi, taraf devletlere diğer taraf devletlerin sözleşme hükümlerine aykırı hareket ettiğine dair başvuruda bulunma hakkı tanımaktadır. Ancak, bu mekanizma yalnızca, hem başvuruda bulunan hem de hakkında başvuru yapılan devletin, bu usulü kabul ettiğini açıkça beyan etmesi durumunda işlerlik kazanmaktadır. Uygulamada oldukça sınırlı kullanılan bu mekanizma, devletlerarası şikâyetlerin çözümünde alternatif bir yol sunmaktadır.

Komite, sözleşme hükümlerini açıklığa kavuşturmak ve taraf devletlerin yükümlülüklerini nasıl yerine getirmeleri gerektiğine ilişkin rehber sağlamak amacıyla genel yorumlar yayımlar⁶⁷. Bu genel yorumlar, sözleşmenin uygulanmasına dair normatif çerçevenin geliştirilmesine katkı sunar. Örneğin, ifade özgürlüğüne ilişkin 19 madde ile ilgili 34 No'lu Genel Yorum⁶⁸ veya adil yargılanma hakkına ilişkin 14. madde ile ilgili 32 No'lu Genel Yorum⁶⁹, bu bağlamda sıkça atıf yapılan metinler arasında yer almaktadır.

⁶⁶ Nesrin Dabanlioğlu Alanur, “Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari 1. Protokol'e Göre Bireysel Şikâyet Usulü”, **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 23, S. 1-2, 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebyuhfd/issue/62901/955057#article-authors-list>, s. 10, e.t.: 19.04.2025.

⁶⁷Dabanlioğlu Alanur, s. 9.

⁶⁸İngilizce metni için bkz. <https://www.justiceinitiative.org/publications/un-human-rights-committee-general-comment-no-34> e.t.: 19.04.2025.

⁶⁹Metin için bkz. www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/02/insan-haklari-komitesi-gn.-Yorum-32.pdf e.t.: 19.04.2025.

Komite, devlet raporlarının incelenmesi neticesinde yayımladığı sonuç gözlemleri aracılığıyla taraf devletlerin insan hakları alanındaki performansını değerlendirmektedir. Bu belgeler, yalnızca mevcut durumu analiz etmekle kalmamakta, aynı zamanda geleceğe yönelik yapısal öneriler sunarak insan hakları standartlarının güçlendirilmesine hizmet etmektedir. Örneğin, Türkiye hakkında 2024 yılında yayımlanan sonuç gözlemlerinde⁷⁰, işkence ve kötü muamele iddialarının yaygınlığına ve bu suçlara karşı etkili soruşturma yürütülmemesine değinmiştir. Cezaevi ve gözaltı koşullarının insan onuruna uygun olmadığı; işkence iddialarına ilişkin cezai süreçlerde ciddi eksiklikler bulunduğu, ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ve yargı bağımsızlığına ilişkin endişelere yer verilmiştir.

Benzer şekilde, Fransa hakkında yayımlanan sonuç gözlemlerinde, güvenlik politikaları bağlamında Müslüman topluluklara yönelik ayrımcılık iddiaları ve güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen orantısız müdahaleler gündeme getirilmiştir. Komite, Fransa'yı bu alanlarda daha etkin ve insan haklarına uygun politikalar geliştirmeye çağırıştır.

1.3.3. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 74 (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR), taraf devletlerin bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını tanıma ve güvence altına alma yükümlülüğünü düzenlemektedir. Sözleşme, doğrudan koruma tedbirleri veya tazminat mekanizmalarına yer vermemekle birlikte, hakların ihlali halinde etkili başvuru yollarının tanınmasını ve ihlalin giderilmesini dolaylı olarak öngörmektedir.

ICESCR'nin 2. maddesinin birinci fıkrasında, taraf devletlerin sözleşmede tanınan hakların kademeli olarak gerçekleştirilmesini sağlamak üzere tüm uygun yöntemleri, özellikle yasama tedbirlerini kullanmaları gerektiği ifade edilmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise söz konusu hakların ayrımcılığa yer verilmeden güvence altına alınacağı belirtilmektedir. Ayrıca 3. madde ile kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmaları teminat altına alınmıştır. Bu hükümler, devletlerin ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ihlali durumunda etkili yasal yollar sunmaları ve gerekirse bireylerin zararlarının giderilmesini sağlamaları gerektiğine işaret etmektedir.

⁷⁰Metin için bkz. <https://digitallibrary.un.org/record/4067638?v=pdf> e.t.: 19.04.2025.

ICESCR'nin asıl metninde doğrudan bireysel başvuru hakkı ya da tazminat hükümleri yer almamaktadır. Ancak 2008 yılında kabul edilen ICESCR'ye Ek İhtiyari Protokol, bireylerin sözleşmeden doğan haklarının ihlal edildiğini ileri sürerek Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne başvurmalarına imkân tanımaktadır. Komite, yapılan başvuruları inceleyerek ihlal tespiti halinde ilgili devlete, ihlalin ortadan kaldırılması ve mağdurun zararının giderilmesi yönünde tavsiyelerde bulunabilmektedir. Bu yönüyle İhtiyari Protokol, doğrudan tazminat öngörmese de telafiye yönelik önemli bir uluslararası denetim mekanizması işlevi görmektedir.

1.3.4. Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AİHS⁷¹, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı amaçlayan en önemli uluslararası belgelerden biridir⁷². AİHS içeriğiyle, kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlamayı amaçlayan kapsamlı bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Özellikle, Sözleşme kapsamında tanınan haklar, sadece ana metinde yer alanlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ek protokollerle daha fazla hak ve özgürlük de güvence altına alınmaktadır. Sözleşme, üye devletlerin iç hukuk sistemlerine doğrudan etki ederek ulusal hukuk düzenlerinde bireylerin haklarını daha güçlü bir şekilde koruma altına almayı hedeflemektedir. Böylece AİHS, Avrupa insan hakları anayasası niteliğinde bir belge olarak işlev görmektedir⁷³.

Sözleşme'nin bu yapısı, sadece kişilerin haklarını korumakla kalmayıp, aynı zamanda devletlerin bu haklara müdahale etmesini de sınırlayarak, insan haklarının korunması noktasında güçlü bir yargı denetimi mekanizması sunmaktadır. Bu nedenle, AİHS'nin işleyişi, ulusal hukukların üzerinde yer alan bir denetim mekanizması sağlayarak, insan haklarının korunması konusunda derinlemesine bir güvence sunmaktadır. Bu bağlamda, koruma tedbirlerine maruz kalan bireylerin hakları konusunda da önemli düzenlemeler içermektedir. Sözleşme, özellikle kişinin özgürlüğü ve güvenliği, hukuka aykırı yakalanma ve tutuklanma durumlarında, tazminat hakkı konusunda çerçeve niteliğinde hükümler sunmaktadır.

⁷¹Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, **Resmî Gazete**, 19 Mart 1954, Sayı: 8662.

⁷²Türkçe metni için bkz. www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_TUR e.t.: 20.04.2025; İngilizce metni için bkz. <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights> e.t.: 20.04.2025.

⁷³Kaboğlu, s. 297.

AİHS'nin 5. maddesi, yakalanan veya tutuklanan kişilerin özgürlük ve güvenliklerine ilişkin haklarını ve bu hakların korunmasına yönelik güvenceleri düzenlemektedir. Bu madde, bireylerin keyfi olarak özgürlüklerinden mahrum bırakılmasını engellemek amacıyla, tutuklama, gözaltına alma veya diğer özgürlük kısıtlamaları için hukuki bir dayanak bulunması gerektiğini belirler. Özellikle, kişilerin sadece kanunlar tarafından belirlenmiş şartlarda ve yetkili mahkemelerce özgürlüklerinden mahrum bırakılabilecekleri ifade edilmektedir.

AİHS'nin 5. maddesinin 1. fıkrasında, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının temel bir hak olduğu ifade edilmiştir. Ancak, bu hakkın mutlak olmadığı ve belirli durumlarda kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakılabileceği, sadece sınırlı ve kanunla öngörülmüş gerekçelerle sınırlandırılmasının mümkün olabileceği belirtilmiştir. Maddenin 2. fıkrası, yakalanan veya tutuklanan kişinin, yakalanma gerekçelerini ve hakkında yapılan suçlamaları en kısa sürede ve anlayacağı bir dilde öğrenme hakkını düzenlemektedir. Bu hak, kişinin savunma hazırlığı yapabilmesi ve yargı sürecine etkin katılımı açısından kritik önemdedir. 3. fıkra, yakalanan veya tutuklanan herkesin derhal bir yargı mercii önüne çıkarılma ve makul bir sürede yargılanma hakkına sahip olduğunu güvence altına almaktadır. Ayrıca, bu süreçte kişinin serbest bırakılma talebinde bulunabilmesi de mümkündür. Bu hüküm, keyfi veya süresiz tutuklamaları engellemeyi amaçlamaktadır. 4. fıkra ise yakalanan ya da tutuklanan herkese, bu özgürlük kısıtlamasının kanunlara uygunluğunu denetleyebilme hakkı tanımaktadır. Bu denetim sonucunda, kısıtlamanın kanuna aykırı olduğu tespit edildiği takdirde, kişinin serbest bırakılması gerekmektedir.

Son olarak 5. fıkra AİHS'nin 5. maddesi hükümlerine aykırı olarak yakalanan veya tutuklanan kişilerin, uğradıkları zararlardan dolayı tazminat talep etme hakkı açıkça belirtilmiştir. Bu tazminat hakkı hem maddi hem de manevi zararların karşılanmasını sağlayarak, hukuka aykırı uygulamaların sonuçlarının telafi edilmesi için önemli bir güvence oluşturmaktadır. 5. madde, ayrıca kişilerin kanun dışı veya haksız bir şekilde özgürlüğünden mahrum bırakıldığı durumlarda, bu mağduriyetlerinin giderilmesi ve tazminat talep edebilmesi hakkını da içermektedir⁷⁴. Bu bağlamda, 5. maddenin 5. fıkrası *“Bu maddenin hükümlerine aykırı olarak yakalanan veya tutulan herkesin tazminat isteme hakkı vardır.”* şeklinde olup, bu düzenleme ile devlet tarafından gerçekleştirilen hukuka aykırı özgürlük kısıtlamaları sonucunda kişilere

⁷⁴Bahri Öztürk (Ed.), *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 583.

tazminat talep etme hakkı tanımaktadır. Bu madde, kamu görevlilerinin kusuru olup olmadığına bakılmaksızın, haksız tutuklama, gözaltı ya da başka bir şekilde özgürlüğü sınırlandırılan kişilerin zararlarının karşılanmasını sağlamaktadır⁷⁵. Bu hüküm, devletin kişilerin özgürlük hakkını ihlal etmesi durumunda, mağdurlara maddi ve manevi tazminat hakkı tanıyarak, hukuki korumayı genişletmektedir.

AIHS'e göre, tazminat hakkı sadece hukuka aykırı yakalama veya tutuklama durumlarında değil, aynı zamanda özgürlük hakkına yapılan herhangi bir keyfi müdahale durumunda da geçerli olmaktadır. Bu düzenleme, devletin ceza muhakemesi sürecinde koruma tedbirlerini uygularken birey haklarını korumasını sağlamak amacı taşır. Özellikle, tazminat hakkı, keyfi gözaltı, yasadışı tutuklama, haksız bir şekilde uzatılan gözaltı süreleri gibi durumlarda devreye girer.

AIHM, bir davada mahkemenin tutuklama süresinin makul olup olmadığını değerlendirirken dikkat edilmesi gereken birkaç önemli unsur vurgulamaktadır. Öncelikle, masumiyet karinesinin esas alındığına işaret eder; bu ilke, bireyin suçlu olduğu kanıtlanana kadar, masum sayılacağını belirtmektedir. Bu bağlamda, mahkemenin, tutuklama süresinin makul olup olmadığını belirlemesi için, kişinin özgürlüğünün kısıtlanmasını meşru kılan tüm şartları dikkatlice incelemesi gerekmektedir. Mahkeme, kararlarında bu incelemenin gerekçelerini açıkça ortaya koyması gerekir. Dolayısıyla, özgürlüğün kısıtlandığı süre zarfında, çeşitli faktörlerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Öncelikle, şüpheli/sanığın üzerinde durulan suçun niteliği, mahkûmiyet durumu ve buna bağlı olarak verilebilecek cezanın ağırlığı gibi unsurlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, özgürlük kısıtlamasının kişi üzerindeki etkileri, sanığın davranışları ve soruşturmanın yürütülme biçimi de değerlendirilmelidir.

AIHS'nin 5. maddesine göre, bir kişinin hukuka aykırı olarak özgürlüğünden mahrum bırakılması durumunda, mağdur kişi maddi ve manevi tazminat talep edebilir. Bu tazminat talebi, kişinin özgürlük hakkının ihlali nedeniyle uğradığı zararların telafi edilmesini sağlar. Örneğin, bir kişinin haksız tutuklanması nedeniyle iş kaybı, itibar zedelenmesi veya manevi olarak yaşadığı sıkıntılar gibi, zararlar da tazminat kapsamında değerlendirilebilir.

AIHS, üye devletlerin ulusal hukuk yollarını tükettikten sonra bireylerin AIHM başvurmasına olanak tanır. Mahkeme, 5. maddedeki ihlaller ile ilgili olarak birçok

⁷⁵Hakeri, s.26.

olduğunu; gözetim sürecinde gerekli usuli güvencelerin sağlanmadığını ve idari merciler tarafından gerçekleştirilen bu özgürlükten yoksun bırakmanın keyfilik riski taşıdığını tespit etmiştir.

Özellikle, sınır dışı işlemlerinin yürütülmesine yönelik olarak uygulanan idari gözetimin süresi ve dayanağı hususunda açık ve öngörülebilir bir yasal çerçevenin bulunmaması, başvuru sahiplerinin maruz kaldığı tutukluluğun “yasaya uygunluk” ve “keyfilikten korunma” ilkeleriyle bağdaşmadığını göstermiştir. AİHM, bu nedenle Sözleşme’nin 5/1 maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Bu karar, koruma tedbirleri kapsamında uygulanan özgürlükten yoksun bırakmaların, yalnızca iç hukukta dayanağına sahip olmasıyla değil; aynı zamanda AİHS’nin hukukun üstünlüğü ilkesi ve keyfiliğe karşı koruma amacıyla da uyum içinde olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. İhlalin tespiti, mağduriyetin giderilmesi ve adaletin sağlanması açısından başvuru sahiplerinin tazminat taleplerini haklı kılmaktadır.

AİHM, Türkiye’nin taraf olduğu davalarda, AİHS’nin 5. maddesinin ihlali söz konusu olduğunda, öncelikle CMK’da bulunan tazminat yoluna başvurulması gerektiğini belirtmektedir⁷⁸. Bu yola başvurulmadan doğrudan AİHM’e bireysel başvuru yapıldığında, AİHM genellikle başvuruyu reddetmektedir. Ancak, iç hukukta tazminatın yeterli olmadığı durumlarda, kişilerin bu yolları tüketme zorunluluğunu kaldırarak başvuruları kabul edebilmekte ve AİHS’nin 5. maddesinin ihlal edildiğine karar verebilmektedir⁷⁹.

AİHM’in içtihatlarına bakıldığında, hukuka aykırı tutuklamalar veya gözetimlerin tazminat ile telafi edilmesi, sadece bireysel hakların korunması açısından değil, aynı zamanda devletlerin ceza adalet sistemi içerisindeki yükümlülüklerini yerine getirme zorunluluğu açısından da kritik öneme sahiptir. AİHM, haksız yakalama veya tutuklama sonucunda mağdur olan bireylere hem maddi hem de manevi tazminat verilmesi gerektiğine dair kararlar almıştır. Bu kararlar, sözleşmeye taraf devletlerin, bireylerin özgürlüğüne yapılan müdahalelerden kaynaklanan zararları gidermekle yükümlü olduğunu göstermektedir.

AİHM Assanidze/Gürcistan Kararı’nda⁸⁰ başvuru sahibinin yasal bir mahkeme kararıyla beraat etmiş olmasına rağmen serbest bırakılmaması nedeniyle AİHS’in 5. maddesinin

⁷⁸Canoğlu, s. 14.

⁷⁹Örnek olarak Sakık ve Diğerleri/Türkiye davasında (Başvuru No: 1996/887) AİHM, Türkiye ile ilgili bir ihlal iddiasını değerlendirmiştir.

⁸⁰Assanidze/Gürcistan, Başvuru no: 71503/01, (AİHM, 8 Nisan 2004), <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%20display%20%22%22%22languageisocode%22%22ENG%22%22%22appno>

1. fıkrası (özgürlük ve güvenlik hakkı) ve 6. maddesinin 1. fıkrasının (adil yargılanma hakkı) ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, bu ihlallerin niteliği gereği, başvurunun özgürlüğünün derhal sağlanması dışında bir giderim yolunun mümkün olmadığını belirtmiştir. Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca, ihlalin sona erdirilmesi için gereken tedbirleri alma konusunda taraf devlete takdir yetkisi tanımakla birlikte, somut olayın koşullarının bu takdir yetkisini ortadan kaldırdığını vurgulamıştır. Zira mevcut durumda, ihlal edilen haklar yalnızca başvurunun bir an evvel serbest bırakılmasıyla giderilebilecek niteliktedir.

Dolayısıyla, AİHM, Gürcistan'ın başvurunun serbest bırakılmasını “en kısa sürede” sağlaması gerektiğine hükmetmiş ve bu yükümlülüğün yerine getirilmesinin Sözleşme'nin 1. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin bir uzantısı olduğunu belirtmiştir.

Söz konusu Karar, koruma tedbirleri kapsamında kişi özgürlüğünün ihlali halinde, Sözleşmeciler Devletlerin sadece tazminat ödemekle değil, ihlalin etkilerini ortadan kaldıracak şekilde fiili sonuç doğuracak önlemleri almakla da yükümlü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, özellikle mahkeme kararlarına rağmen özgürlükten yoksun bırakılma gibi ağır hak ihlallerinde, özgürlüğün derhal iadesinin zorunlu bir sonuç olduğunu göstermektedir.

AİHM, MH/Birleşik Krallık Kararı'nda⁸¹, MH adlı zihinsel engelli bir kadının, rızası dışında hastaneye yatırılması ve özgürlüğünden yoksun bırakılması sürecinde, hukuki güvencelerden yeterince yararlanamaması nedeniyle Birleşik Krallık'ın AİHS'nin 5. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir. MH'nin, yasal kapasitesi olmadığı gerekçesiyle özgürlüğünün kısıtlanmasına karşı etkili bir şekilde itiraz edememesi, AİHM tarafından hak ihlali olarak değerlendirilmiş ve MH'ye manevi tazminat ödenmesine hükmedilmiştir. Bu karar, zihinsel engelli bireylerin özgürlüklerinin sınırlandırılması durumunda, onların haklarının korunması için ek güvencelerin sağlanmasının zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

CMK'nın 100/3 maddesinde belirtilen katalog suçlar söz konusu olduğunda, uygulamada genellikle tutukluluk süresinin devamına karar verildiği gözlemlenmektedir. AİHM, ilk tutuklama ve tutukluluğun devamı kararlarında yeterli

[%22:\[%22%2271503/01%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-61875%22\]} e.t.: 21/04/2025.](#)

⁸¹MH/Birleşik Krallık, Başvuru no:11577/06, (AİHM, 22 Ocak 2013), [42](https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22appno%22:[%22%2271577/06%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-127107%22]} e.t.: 21/04/2025.</p></div><div data-bbox=)

kişilerin özgürlüklerinin korunması ve yargılamaların etkin bir şekilde yürütülmesi, hukuk devleti ilkesinin temel gerekliliklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

AİHS, haksız yakalama, gözetim veya tutuklama gibi durumlarda tazminat verilmesi zorunluluğunu, devletlerin sorumluluğuna bırakmıştır. Bu düzenleme, devletlerin bireylerin temel haklarını ihlal etmeleri durumunda sorumluluk üstlenmelerini ve mağdur olan kişilerin zararlarının giderilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Sözleşme, hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde, devletlerin yalnızca adil yargılama hakkına değil, aynı zamanda özgürlükten mahrum bırakma süreçlerinde kişi haklarına saygı göstermelerini şart koşturmuştur. Bu sorumluluk, devletlerin ceza yargılaması süreçlerinde, koruma tedbirlerine yönelik keyfi uygulamaları önlemek amacıyla tazminat mekanizmalarını devreye sokmalarını gerektirir.

Tazminat talebine ilişkin önemli bir husus, beraat kararının tek başına AİHS'nin 5/5 maddesine göre tazminat istemek için yeterli olmamasıdır. Şayet, tutuklama kararı, haklı nedenlere dayanıyorsa ve yargılama sonunda beraat edilse dahi, tazminat talebi engellenebilir.

AİHM, 11 Ocak 2001 Tarihli N.C./İtalya (Başvuru No. 24952/94) Kararı'nda⁸⁶ tutuklamanın Sözleşme'ye uygun biçimde gerçekleştirilmiş olması halinde, yargılamanın beraatle sonuçlanmasının, tek başına tazminat talebi için yeterli olmayacağını açıkça ifade etmiştir.

CMK'nın 141/1-e maddesi, beraat eden kişilere tazminat verilmesini öngörmek suretiyle, AİHS'nin 5/5 maddesine kıyasla daha geniş bir koruma sağlamaktadır. Ancak, iç hukukta bu hükme uyulmadığında, AİHS'nin 5. maddesi açısından ihlal meydana gelmeyecektir⁸⁷.

AİHS'nin 6. maddesi, adil yargılanma hakkını güvence altına alarak bu konuda uluslararası standartlar getirmektedir⁸⁸. Bu madde, taraf devletlere yargı süreçlerinde temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından belirli yükümlülükler yüklemektedir. Adil yargılanma hakkı kapsamında, taraflar için aleni yargılama ilkesi, makul sürede yargılama hakkı ve savunma haklarının korunması gibi asgari koşullar öngörülmüştür. Aleni yargılama ilkesi, yargılamanın şeffaf bir şekilde yapılmasını zorunlu kılarken, makul sürede yargılama hakkı ise davaların gereksiz gecikmelere maruz kalmaksızın sonuçlandırılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu

⁸⁶N.C./İtalya Kararı, Başvuru No: 24952/94, (AİHM, 18 Nisan 2002), [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60821%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60821%22]}), e.t.: 03.05.2025.

⁸⁷Akyüz, s. 29.

⁸⁸Tangal, s. 27.

düzenleme devletlerin bireylerin adil yargılanma haklarını ihlal etmeme yükümlülüğünü pekiştirerek, ulusal hukuk sistemlerinin bu çerçevede işleyişini düzenlemektedir. Bu bağlamda, sözleşmeye taraf olan ülkelerin yargı süreçlerinde adil yargılama standartlarına uyması gerektiği gibi, bireylerin bu haklardan yararlanmalarını sağlamak da uluslararası bir zorunluluk haline gelmiştir. AİHM'nin içtihatları da, tazminat düzenlemelerinin hem bireysel hakların korunması hem de devletlerin sorumluluğunu yerine getirmesi açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Sözleşme'ye taraf olan ülkelerin yargı süreçlerinde adil yargılama standartlarına uyması gerektiği gibi, kişilerin bu haklardan yararlanmalarını sağlamak da uluslararası bir zorunluluk haline gelmiştir. AİHM'nin içtihatları da tazminat düzenlemelerinin hem bireysel hakların korunması hem de devletlerin sorumluluğunu yerine getirmesi açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

1.3.4. Suç Mağdurlarına Tazminat Konusunda 29 Nisan 2004 Tarihli 2004/80/EC Sayılı Konsey Direktifi

29 Nisan 2004 Tarihli Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesine İlişkin 2004/80/EC Sayılı Konsey Direktifi- Council Directive 2004/80/EC Of 29 April 2004 Relating To Compensation To Crime Victims⁸⁹, Avrupa Birliği'nde (AB) suç mağdurlarının haklarının korunmasını ve tazminat taleplerinin düzenlenmesini amaçlayan önemli bir belgedir. Direktifin temel ilkeleri, mağdurların tazminat taleplerine ilişkin adaletin sağlanması ve erişilebilirliğin artırılması üzerine odaklanmaktadır. Direktif, üye devletlerin, suç mağdurlarının tazminat taleplerini karşılamakla yükümlü olduğunu ifade etmektedir. Devletler, tazminat ödenmesiyle ilgili mekanizmaları oluşturmak, uygulamak ve gerektiğinde geliştirmekle sorumludur. Bu sorumluluk, devletlerin, vatandaşlarının güvenliğini sağlama yükümlülüğünün bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

Direktif'in temel amacı, özellikle sınır ötesi durumlarda suç mağdurlarının etkin bir şekilde tazminata erişimlerini sağlamaktır. Bu kapsamda, Direktif'in hükümleri doğrudan koruma tedbirleri nedeniyle, ortaya çıkan mağduriyetleri konu edinmemekle birlikte, kamusal makamların eylemleri sonucu kişinin mağdur konuma düşmesi halinde, bu zararların da tazminat kapsamına alınabileceği yönünde yorumlanmaktadır.

⁸⁹Council Directive, 2004/80/EC, 29 April 2004 relating to compensation to crime victims, Official Journal of the European Union, S. 261, 06.08.2004, s. 15-18., extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:261:0015:0018:en:PDF , e.t.: 14.10.2024.

Direktif'in 1. maddesinde, her üye devletin, kendi topraklarında işlenen kasıtlı şiddet suçları nedeniyle mağdur olan kişilere, adil ve uygun bir tazminat sistemi sunmakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda, örneğin orantısız veya keyfi bir şekilde uygulanan tutuklama ya da gözaltı gibi koruma tedbirleri sonucunda kişide meydana gelen fiziksel ya da psikolojik zararlar söz konusu suç niteliği taşıyorsa, tazminat kapsamına girebilmektedir. Bu yorum, özellikle koruma tedbirlerinin uygulandığı süreçte görevi kötüye kullanma, ihmal ya da kasıt unsurları bulunduğu, önem kazanmaktadır.

Ayrıca Direktif'in 2 ve 3. maddeleri, mağdurların tazminat sistemlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla, yardım ve karar mercilerinin oluşturulmasını düzenlemektedir.

Bu kapsamda, suç mağdurlarının uğradıkları fiziksel veya psikolojik zararların, maddi kayıpların ve manevi zararların karşılanması gerektiği belirtilmektedir. Üye devletlerin, bu mağdurlara adil bir tazminat sağlamak için gerekli yasal ve idari çerçeveyi oluşturması beklenmektedir. Direktif, özellikle şiddet içeren suçlar, cinsel suçlar ve diğer ağır suçlar gibi belirli suç türleri için tazminat taleplerini kapsamaktadır. Bu suçlar sonucunda mağdur olan bireylerin, doğrudan failden değil, devletten tazminat talep edebileceği belirtilmiştir. Bu durum, mağdurların adalet arayışını kolaylaştırmakta ve suç faillerinin tazminat yükümlülüğünü etkisiz hale getiren durumlarda mağdurların mağduriyetini azaltmaktadır.

1.3.5. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararları

Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesine İlişkin 2004/80/EC Sayılı Konsey Direktifi'in yanı sıra, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin R(85)11 ve R(87)21 Sayılı Tavsiye kararları⁹⁰, ceza adalet sisteminde mağdurların korunması ve mağduriyetin önlenmesine yönelik önemli ilkeler içermektedir. Bu kararlar, doğrudan koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusuna odaklanmasa da mağdurların haklarının korunması ve zararlarının giderilmesi açısından çerçeve niteliğindedir.

R(85)11 Sayılı Tavsiye Kararı, mağdurun ceza adalet sistemindeki konumunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, mağdurun bilgilendirilmesi, korunması ve tazminat hakları konusunda vurgu yapılmaktadır. Karar'da, mağdurların ceza

⁹⁰Tavsiye Kararlarının çeviri metinleri için bkz. <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-72-366> e.t.: 22/04/2025.

yargılaması sürecinde haklarının korunması, mahkemeye erişimlerinin kolaylaştırılması ve zararlarının giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmektedir.

R(87)21 Sayılı Tavsiye Kararı, suç mağdurlarına yardım sağlanması ve mağduriyetin önlenmesine yönelik stratejileri içermektedir. Kararda, mağdurların fiziksel, psikolojik ve maddi zararlarının giderilmesi için uygun yardım ve destek hizmetlerinin sunulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Her iki tavsiye kararı da, mağdurların uğradıkları zararların tazmini konusunda genel ilkeler sunmaktadır. Koruma tedbirleri nedeniyle mağduriyet yaşayan kişilerin, bu zararlarının giderilmesi için etkin tazminat mekanizmalarına erişimlerinin sağlanması gerektiği anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMA TEDBİRİ KAVRAMI VE CEZA MUHAKEMESİ KANUNUNA GÖRE TAZMİNAT NEDENLERİ

Ceza muhakemesi kapsamında, gerçeğin ortaya çıkarılması ve yargılamanın sağlıklı şekilde yürütülmesi amacıyla uygulanan koruma tedbirleri, kişilerin özgürlük ve güvenlik hakkını sınırlayan geçici müdahaleler niteliği taşımaktadır. Bu nedenle, koruma tedbirlerinin hukuka aykırı biçimde uygulanması halinde, CMK kişilere maddi ve manevi zararlarının giderilmesi için tazminat talep etme imkânı sunmaktadır.

Bu bölümde koruma tedbiri kavramı, koruma tedbirlerinin özellikleri, koruma tedbirlerinin ön şartlarına değinildikten sonra CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen tazminat sebepleri incelenecektir.

2.1. Koruma Tedbirleri

Koruma tedbirleri; CMK'nın Birinci Kitap Dördüncü Kısımda Birinci Bölüm ile Altıncı Bölüm arsında düzenlenmiştir. Bu tedbirler, ceza muhakemesi sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini ve adaletin tesisi için gerekli olan önlemlerin alınmasını amaçlamaktadır. Kanun'un 90 ve 140. maddeleri arasında düzenlenen koruma tedbirleri, muhakeme sürecinin seyrine uygun bir biçimde ve bu sürecin farklı evreleriyle uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır⁹¹. Böylece, hem muhakeme sürecindeki tarafların haklarının korunması hem de delillerin sağlıklı bir şekilde toplanarak adaletin yerini bulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, koruma tedbirleri ceza muhakemesinin etkinliğini artıran önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır.

2.1.1. Koruma Tedbiri Tanımı

Öztürk, Kazancı ve Güleç'in yapmış oldukları tanıma göre, koruma tedbirleri, ceza muhakemesinin usulüne uygun bir şekilde yürütülmesini ve muhakeme sonunda verilen hükmün kâğıt üzerinde kalmayarak icra edilmesini sağlamak amacıyla, kanunla yetkilendirilen makamlar tarafından, gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda başvurulmuş ve daha hüküm kesinleşmeden önce kişilerin bazı temel hak ve

⁹¹Mustafa Eryüz, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davası”, *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Medipol Üniversitesi SBE, İstanbul 2023, s. 3.

özgürlüklerine geçici bir süre zarfında müdahale edilmesini öngören hukuki önlemlerdir⁹².

Çağdaş ceza muhakemesi hukukunda temel amaç, masumiyet ilkesi çerçevesinde şüpheli/sanığın muhakeme sürecinde cezalandırılması olmayıp, maddi gerçekliğin ortaya konulmasıdır⁹³. Bu yaklaşım, adaletin sağlanmasında doğruluk ilkesini temel alır ve sadece cezalandırma odaklı bir muhakeme anlayışını reddeder. Maddi gerçeklik, suçun işlenip işlenmediğini, işlendiyse kim tarafından, ne şekilde ve hangi koşullarda işlendiğini ortaya koymayı hedefler. Bu nedenle, çağdaş ceza muhakemesi hukuku, şüpheli ya da sanığın haklarını gözetirken, aynı zamanda mağdurun ve toplumun adalete olan güvenini de koruma amacı taşır. Soruşturma ve kovuşturma evreleri, sadece bir suçun faili olduğunu düşündüğümüz bir kişiyi cezalandırmak için değil, gerçeği en doğru şekilde ortaya çıkarmak için yürütülür. Maddi gerçeklik arayışında, masumiyet karinesi ve hukukun üstünlüğü gibi temel ilkeler rehber alınarak, tarafsız ve objektif bir süreç işletilmesi esastır. Bu şekilde, hem suçlu olanın adalet karşısına çıkarılması hem de suçsuz bir bireyin gereksiz yere cezalandırılmasının önlenmesi sağlanır.

Koruma tedbirlerinin esas amacı, sağlıklı bir ceza muhakemesi sürecinin yürütülmesini temin etmek ve muhakeme sonunda verilecek olan hükmün kâğıt üzerinde kalmasını engelleyerek bu hükmün uygulanabilirliğini güvence altına almaktır⁹⁴. Koruma tedbirleri, ceza muhakemesinin amacına ulaşması için vazgeçilmez bir araç olarak, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını ve adil bir yargılama sürecinin yürütülmesini sağlamayı hedefler. Bu tedbirler, delillerin kaybolmasını önlemek, suçun izlerini tespit etmek ve şüpheli veya sanığın kaçmasını engellemek gibi kritik işlevler üstlenir. Aynı zamanda, muhakemenin sonunda verilen hükmün sadece teorik bir anlam taşımamasını, fiilen uygulanabilir ve etkili olmasını temin eder. Koruma tedbirlerinin uygulanmasında hem kamu düzeninin korunması hem de kişilerin temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi arasında hassas bir denge kurulmalıdır. Bu nedenle, bu tedbirlerin hukuka uygun bir şekilde ve ölçülülük ilkesine riayet edilerek uygulanması büyük önem taşır. Böylece, ceza muhakemesinin etkinliği sağlarken, bireylerin adalete olan güveni korunmuş olur.

⁹²Bahri Öztürk/Behiye Eker Kazancı/Sesim Soyer Güleç, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 29.

⁹³Erdener Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 11. Baskı, Vedat Kitapçılık Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2005, s. 317.

⁹⁴Şahin/Göktürk, s. 263.

Ceza muhakemesi sürecinde koruma tedbirlerine; delillere ulaşmak, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek, ayrıca şüpheli ya da sanığın yargılama sürecinde ve hükmün infazında hazır bulundurulmasını sağlamak amacıyla başvurulmaktadır.⁹⁵ Bu tedbirler sayesinde hem deliller hem de bu delillerin kaynakları muhafaza edilmiş olacaktır. Bu durum, ceza muhakemesi sürecinin en önemli unsurlarından biri olan delil güvenliğini sağlamaktadır. Delillerin korunması, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, delillerin elde edildiği kaynakların muhafaza edilmesi, bu kaynakların ileride yeniden incelenbilmesine ve yargılamada şüpheye yer bırakmayan bir sonuca ulaşılmasına olanak tanır. Koruma tedbirleri, suçun izlerinin kaybolmasını veya yok edilmesini önlerken, aynı zamanda delillerin güvenilirliğini ve doğruluğunu teminat altına alır. Bu şekilde, muhakeme sürecinin tarafsız ve adil bir şekilde ilerlemesi sağlanır. Hukuka uygun bir şekilde uygulanan koruma tedbirleri, sadece yargılamanın etkinliğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda hukuk devletinin temel ilkelerine bağlı kalarak bireylerin hak ve özgürlüklerini de korur. Gerekli halde bu tedbirlere başvurulmadığında, muhakeme süreci işlemeyecek, hükme gidilen yolda maddi gerçekliğe ulaşmak zorlaşacak, hatta bazı durumlarda imkânsızlaşacaktır⁹⁶.

Koruma tedbirleri terimi konusunda öğretide hukukçular tarafından kabul edilen bir görüş birliği bulunmamakta olup, Taner bu kavramı ‘ihtiyati tedbir’ olarak adlandırırken, Erem ‘usul tedbirleri’ terimini kullanmakta, Yüce ise ‘zorlayıcı önlem’ ifadesini tercih etmektedir. Yurtcan⁹⁷, bunu ‘ceza yargılaması önlemi’ olarak tanımlarken, Yenisey/Nuhoğlu⁹⁸, Öztürk, Centel/Zafer⁹⁹ ve Hakeri/Ünver¹⁰⁰ ‘koruma tedbirleri’ terimini kullanmaktadır.¹⁰¹

Koruma tedbirlerinin öğretide bu şekilde farklı terimlerle adlandırılması, CMUK’dan kaynaklanmakta olup, CMK’da koruma tedbirleri, koruma tedbirleri

⁹⁵ Muzaffer Korkmaz, **Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davaları ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019, s. 23.

⁹⁶ Hüseyin Sarıkaya, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2019, s. 3.

⁹⁷ Erdener Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 11. Baskı, Vedat Kitapçılık Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2005.

⁹⁸ Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.

⁹⁹ Nur Centel/Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2022.

¹⁰⁰ Yener Ünver/Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2021.

¹⁰¹ Öztürk, s. 267.

başlığı altında daha sistematik bir şekilde düzenlenmiş olduğundan, öğretide yaşanan terim kargaşası giderilmiş bulunmaktadır¹⁰².

CMK, yakalama, gözaltına alma, tutuklama, arama ve el koyma, zorla getirme gibi geleneksel koruma tedbirleri yanında, taşınmazlara ve alacaklara elkoyma, şirket yönetimi için kayyım tayini, bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama ve el koyma, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi ve teknik araçlarla izleme koruma tedbirlerine gibi çağın gerekliliğine uygun koruma tedbirlerini de yer vermiştir. Ayrıca, bunlar dışında koruma tedbiri olmamakla birlikte, Üçüncü Bölümde koruma tedbiri niteliği taşıyan, şüpheli veya sanığın beden muayenesi ve vücudundan örnek alınması, moleküler genetik inceleme ve fiziksel kimliğin tespiti konularını da düzenlemiştir. Özellikle, bu yeni getirilen tedbirlerin, delil elde etme metotları olarak işlev görmesi, delilden yola çıkarak sanığa ulaşarak maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına katkı sağlaması nedeniyle, muhakeme yönünden büyük önem taşıdıkları açıktır¹⁰³.

Hukuk devletinin esas görevlerinden biri de toplum içerisinde bir arada yaşayan her bir kişinin haklarını korumak, kişilerin özgürce, huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşamalarını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda devlet; toplumda işlenen suçlar nedeniyle bozulan kamu düzenini tekrar sağlamak ve suç işleyen faillerin adli yargı makamları önünde muhakeme edilmesini, yapılan kovuşturma sonunda verilen kararların gereklerinin yerine getirilmesini, cezası infaz edilen hükümlülerin topluma yeniden kazandırılmasını ve topluma faydalı kişiler olarak tekrar toplumla bütünleşmelerini sağlamak yükümlülüğü altındadır¹⁰⁴.

Bu tedbirler, genellikle ceza muhakemesinde karar verme yetkisine sahip merciler tarafından alınır ve hüküm öncesinde kişilerin anayasal temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasını içerir¹⁰⁵. Kişilerin temel hak ve özgürlüklerine bu tedbirlerden dolayı doğrudan müdahale edildiği için, bu tedbirlerin kanun ile düzenlenmiş olması, ayrıca bu tedbirlerin uygulanma koşulları ve bu tedbirlere başvurulurken izlenecek usulün de kanunla belirlenmiş olması gerekir¹⁰⁶. Bu gereklilik, hukuk devleti ilkesinin bir yansıması olarak, keyfiliği önlemeyi ve kişilerin adalet karşısındaki güvencesini

¹⁰²Şahin/Göktürk, s. 263.

¹⁰³Bahri Öztürk (Ed.), **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 447.

¹⁰⁴Kaya, s. 4.

¹⁰⁵Nur Centel/Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2022, s. 374.

¹⁰⁶Ahmet Gökçen/Murat Balcı/Emin Alşahin/Kerim Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023, s. 396.

sağlamayı amaçlar. Koruma tedbirleri, kişilerin özel hayatına, özgürlüklerine veya mülkiyet haklarına doğrudan müdahaleler içerdiğinden, bu müdahalelerin sadece kanunlarla öngörülen sınırlar içinde ve belirli bir amaç doğrultusunda uygulanması gerekir. Kanun, bu tedbirlere başvurulması için gerekli şartları açıkça belirleyerek hangi durumlarda ve ne şekilde uygulanacağına dair kuralları açıkça gösterir. Ayrıca, uygulanacak usulün de ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş olması, kişilerin haklarının korunması ve olası kötüye kullanımların önlenmesi açısından zorunludur. Böyle bir yasal düzenleme, hem koruma tedbirlerinin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlar hem de bireylerin devlet gücü karşısında korunmasına katkıda bulunur. Bu şekilde, adil yargılama ilkesi ve insan haklarına saygı ilkesi arasında bir denge kurulmuş olur.

Koruma tedbirleri, henüz muhakeme süreci tamamlanmadan ve muhakeme edilen kişi hakkında kesinleşmiş bir hüküm verilmeden önce, çeşitli temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını gerektirmekte olup; bedensel bütünlük, kişi özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, özel hayatın gizliliği ve mülkiyet hakkı gibi çeşitli temel hak ve özgürlükler muhakeme süreci devam ettiği sırada koruma tedbirleri vasıtasıyla sınırlandırılabilir¹⁰⁷. Bu durum, ceza muhakemesindeki koruma tedbirlerinin nedenli güçlü bir müdahale aracı olduğunu ve uygulanırken son derece dikkatli bir yaklaşım gerektirdiğini göstermektedir. Henüz kesinleşmiş bir mahkeme kararı bulunmayan bir aşamada, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, sadece hukuka uygunluk açısından değil, aynı zamanda orantılılık ve gereklilik ilkeleri bakımından da titizlikle değerlendirilmelidir. Tedbirlerin uygulanması sırasında, kişilerin masumiyet karinesi korunmalı ve bu müdahalelerin sadece adaletin tesisi için zorunlu olduğu ölçüde kullanılması sağlanmalıdır. Aksi takdirde, koruma tedbirleri, adaletin sağlanmasından ziyade hak ihlallerine ve kişilerin devlete olan güveninin sarsılmasına yol açabilir. Bu nedenle, her bir koruma tedbiri uygulanırken, kişilerin temel haklarına saygı ile kamu düzenini koruma arasında hassas bir denge kurulmalıdır. Bu denge, hukuk devletinin temeli olan insan haklarına dayalı bir adalet sisteminin işleyişini garanti altına alır.

Koruma tedbirlerinin temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı niteliği, bu tedbirlere sadece zorunlu durumlarda başvurulmasının, gerekmediği durumlarda bu tedbirlere başvurulmamasının gerekçesini oluşturmaktadır¹⁰⁸.

¹⁰⁷Neslihan Göktürk, **Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 22-23.

¹⁰⁸Şahin/Göktürk, s. 263.

Yetkili makam ve merciler, başvurulacak olan koruma tedbirlerini, kişiler üzerinde hukuka uygun bir şekilde uygulamalıdır. Bu nedenle, bu tedbirleri uygulamakla görevli olan hâkimler, Cumhuriyet savcıları ve kolluk görevlilerinin kanunda gösterildiği şekilde bu tedbirleri uygulaması gerekir. Fakat bu tedbir kararlarını almaya yetkili makam ve mercilerde bulunan kişiler de nihayetinde insan oldukları için, istedikleri kadar çaba gösterebilirler de hata yapma ihtimalleri kaçınılmazdır. Bu hata ihtimalinden kaynaklı olarak, koruma tedbirlerinin kişi hakkında haksız veya hukuka aykırı bir biçimde uygulanması sebebiyle haksız tedbire maruz kalan kişilerin maddi/manevi zararlarını talep edebilmeleri ve kişilerin bu zararlarının devlet tarafından tanzim edilebilmesi Any'de yer verilen 'hukuk devleti' ilkesinin bir gereğidir. Devlet ise haksız veya hukuka aykırı bir şekilde uygulanan koruma tedbirlerinden kaynaklı olarak haksızlığa uğrayan kişiye ödemiş olduğu bu tazminatı görevini icra ederken görevin gereklerine uygun hareket etmeyen Cumhuriyet savcıları, hâkimler, diğer kamu görevlilerine CMK'nın 141/4 maddesi gereğince, iftira eden ya da yalan tanıklık eden kişilere ise CMK'nın 143/3 maddesi gereğince rücu etmek suretiyle tahsil etme hakkına sahiptir.

2.1.2. Koruma Tedbirlerinin Özellikleri

Ceza muhakemesi sürecinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlamak, delillerin muhafazasını temin etmek ve yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesini güvence altına almak amacıyla uygulanan geçici nitelikteki ceza muhakemesi işlemleri olan koruma tedbirlerinin birtakım özellikleri vardır. Bu tedbirlerin; kişinin temel hak ve özgürlüklerini sınırlandırıcı bir yapıya sahip olmaları nedeniyle, kanunla getirilmiş olması, sürekli olmayıp geçici süreli ve ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde işleyişini gerektiren araç niteliğinde olmaları gerekmektedir.

2.1.2.1. Kanun ile Düzenleme Gerekliği

Ceza muhakemesinin etkin bir biçimde yürütülmesi ile kişinin temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi hususları, çoğu zaman birbirleriyle çatışan hususlar olup, bu tür çatışmaların ortaya çıkması durumunda, bu çatışmaların hukuk devleti ilkesi çerçevesi içerisinde nasıl çözüme kavuşturulacağı hususu da çatışma ortaya çıkmadan önce, kanunlarla belirlenmesi gereken bir konudur¹⁰⁹. Any'nin 13. ve 19.

¹⁰⁹Güngör, s. 6.

maddelerinde açık bir şekilde düzenlendiği gibi, temel hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamaların, sadece kanunla düzenlenmesi gerekmektedir. Kanunla düzenleme gereği olarak, koruma tedbirleri 1924 Tarihli Any'nin 72. maddesi, 1961 Tarihli Any'nin 11. maddesi ve 1982 Any'nin 13.maddesinde düzenlenmiştir.

Kişi hak ve özgürlüklerine doğrudan müdahale niteliği taşıması nedeniyle, bu tedbirlere başvurulabilmesi için, bu tedbirlerin mutlaka kanuni bir düzenleme ile getirilmiş olması, bu tedbirlere başvurmak için gereken şartların ve bu tedbirlere başvurulurken izlenecek usulün de kanunda açık bir şekilde düzenlenmiş olması gerekmektedir¹¹⁰. Nitekim, koruma tedbirleri CMK'nın 90 ila 140. maddeleri arasında onüç başlık altında düzenlenmiş olup, bu tedbirlere hangi şartlarda ve ne şekilde başvurulması gerektiği açıkça ifade edilmiştir.

Kanunilik ilkesi uyarınca, kanunda yer verilmeyip idari düzenlemelerle getirilen koruma tedbirleri hukuken yok hükmünde olup, olağan dönem kanun hükmünde kararnameleri (KHK), yönetmelikler ve diğer idari düzenlemelerle koruma tedbiri getirilmesi mümkün değildir¹¹¹. Bu durum, koruma tedbirlerinin sadece kanunla düzenlenmesi gerektiğine ilişkin anayasal bir ilkenin sonucudur ve hukuk devleti ilkesinin gerekliliğidir. Koruma tedbirleri, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini doğrudan etkileyen ciddi müdahaleler olduğundan, bu tedbirlerin kapsamı, şartları ve uygulanma usulleri yasama organı tarafından açıkça belirlenmelidir. İdari düzenlemelerle koruma tedbirleri getirilmesi, yürütme erkinin keyfi müdahalelere zemin hazırlayabileceği ve bireylerin temel haklarının güvence altına alınamayacağı riskini taşır. Bu bağlamda, sadece kanunla düzenleme şartı bile, kişilerin anayasal haklarının ihlal edilmesinin önüne geçmek için bir güvence mekanizması olmaktadır. Hukukun üstünlüğüne dayalı bir sistemde, yargısal yetkilerin yürütme organı tarafından kullanılması tehlikeli bir güç dengesizliği yaratabilir. Dolayısıyla, koruma tedbirleri gibi temel haklara müdahale içeren düzenlemelerin kanunla yapılması şartı hem kişilerin haklarını korumak hem de devletin adil bir yönetim anlayışıyla hareket etmesini sağlamak açısından vazgeçilmezdir. Bu ilke, bireylerin devlete karşı duyduğu güvenin temelini oluşturur ve demokratik bir hukuk devletinin olmazsa olmazıdır.

Ceza muhakemesinde, kanunda düzenlenmemiş olan bir koruma tedbirinin kıyas yoluyla uygulanması mümkün olmayıp, yine kanunda düzenlenmiş bulunan bir koruma

¹¹⁰Gökçen ve diğerleri, s. 396.

¹¹¹Mustafa Özen, **Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri**, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s. 511.

tedbirine özgü koşullar kıyas yapılmak suretiyle genişletilemez¹¹². Bu ilkenin en çarpıcı biçimde ortaya çıktığı alanlardan biri, tutuklama tedbidir. Tutuklama, kişi hürriyetine en ağır şekilde müdahale eden tedbirlerden biri olduğundan, CMK'nın 100. maddesinde açıkça belirtilen koşulların birlikte gerçekleşmiş olması zorunludur. Bu koşullar, “kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin bulunması” ve “tutuklama nedenlerinin varlığı” şeklinde iki temel unsura dayanmaktadır. Bu iki unsurdan herhangi biri mevcut değilse veya bu unsurlar kıyas yoluyla genişletilmeye çalışılırsa, tutuklama kararı, hukuka aykırı bir uygulama niteliğine dönüşecektir. Nitekim uygulamada sıkça karşılaşılan örneklerden biri, “kaçma şüphesi” gerekçesiyle verilen tutuklama kararlarıdır. CMK'da kaçma şüphesi, tutuklama nedeni olarak düzenlenmiş olmakla birlikte, kişinin sadece yurt dışında yakınlarının bulunması ya da yurt dışına seyahat etmeyi planlaması, başlı başına kaçma niyeti taşıdığını gösteren yeterli bir veri olarak değerlendirilemez. Böyle bir durumda tutuklama tedbirine başvurulması, tedbirin amaç dışı ve orantısız biçimde uygulanması anlamına gelir.

2.1.2.2. Araç Olması

Ceza muhakemesinde amacın maddi gerçeğe ulaşılması olması nedeniyle, koruma tedbirleri bu amaca ulaşılması için kullanılan araçlardır¹¹³.

Koruma tedbirleri, yargılama sürecinde olay anındaki durumu olabildiğince muhafaza ederek, delillerin kaybolmasını veya karartılmasını önleyip delillerin doğru bir biçimde toplanmasını sağlamaya yönelik araçlar olup, bu tedbirler ile maddi gerçeğe ulaşılması ve muhakeme sonucunda verilecek hükmün etkin bir şekilde uygulanması sağlanır¹¹⁴. Başka bir anlatımla koruma tedbirleri, ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe erişilmesi ve verilecek hükmün icra edilebilmesi için kullanılan bir araç niteliğindedir¹¹⁵.

Koruma tedbirleri, ceza muhakemesinin maddi gerçeğe ulaşma amacına hizmet eden araçlar olarak kullanılmalıdır ve sadece bu amaca yönelik olarak, ölçülülük ilkesi çerçevesinde uygulanmalıdır. Bu tedbirler, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini kısıtlama potansiyeline sahip olduğundan, keyfi ve ölçüsüz bir şekilde kullanılması

¹¹²Göktürk, s. 21.

¹¹³İsmail Ercan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9. Baskı, On İki Levha Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2015, s. 162.

¹¹⁴Ali Rıza Çınar, “Ceza Yargılama Hukukunda Koruma Önlemlerinin (Tedbirlerinin) Özellikleri ve Koşulları”, **MEF Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2022, <https://gricis.mef.edu.tr/handle/20.500.11779/1827>, s. 20-21, e.t.: 10/07/2024.

¹¹⁵Korkmaz, s. 27.

hukuk devleti ilkesine aykırılık teşkil eder. Bu nedenle, koruma tedbirleri uygulanırken, kişilerin masumiyet karinesine saygı duyulmalı ve tedbirin gerekliliği ile orantılı olup olmadığı titizlikle değerlendirilmelidir. Tedbirlerin bir araç olduğu gerçeğinin unutulması, kişilerin hak ve özgürlüklerinin gereksiz yere ihlal edilmesine yol açabilir ve ceza adalet sistemine olan güveni zedeleyebilir.

Örneğin, CMK'nın 116. maddesinde yer alan “şüpheli veya sanıkla ilgili arama” tedbiri, koruma tedbirlerinin bu araçsal yönünü açıkça yansıtan düzenlemelerden biridir. İlgili hükme göre, eğer şüpheli veya sanığın yakalanabileceğine ya da suç delillerinin elde edilebileceğine dair makul bir şüphe mevcutsa; bu kişinin üzeri, eşyası, konutu, işyeri veya kendisine ait diğer alanlarda arama yapılmasına izin verilebilir. Bu düzenleme, arama tedbirinin cezalandırmaya yönelik bir işlem değil, aksine ceza muhakemesi sürecinde gerekli olan delillere ulaşılması ya da şüphelinin yakalanmasının sağlanması amacıyla başvurulmuş bir yöntem olduğunu ve bu bağlamda araçsal bir karakter taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır.

2.1.2.3. Geçici Nitelikte Olması

Koruma tedbirleri kalıcı nitelikte tedbirlerden olmayıp, bu tedbirler geçici bir süre için uygulanırlar¹¹⁶. Koruma tedbirlerinin geçici bir uygulama olduğu, bu tedbirlerin ilgili kanun hükümlerinde süre sınırlarına tabi tutulmasıyla açıkça anlaşılmaktadır.¹¹⁷ Doğası gereği geçici nitelikte olan bu tedbirler, en fazla ceza muhakemesi sonucunda verilen kararının kesinleşmesine kadar uygulanır¹¹⁸. Koruma tedbiri konulurken tesis edilmeye çalışılan amaç gerçekleştiği zaman ya da bu amacın gerçekleşmeyeceği anlaşıldığında, bu tedbirlerin sona erdirilmesi gerekir¹¹⁹. Tedbir konulurken amaçlanan durum gerçekleştikten sonra, tedbirin kaldırılmayarak devam ettirilmesi, tedbirin hukuka aykırı hale gelmesine neden olur¹²⁰. Genellikle kanun, bu amacın ne zaman gerçekleşmiş sayılacağını belirli süreler öngörerek düzenlemektedir. Örneğin, gözetim, tutuklama ve telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi gibi durumlar için kanunlarda açık süre sınırlamaları getirilmiştir. Bu süreler geçtikten sonra söz konusu

¹¹⁶Şahin/Göktürk, s. 268.

¹¹⁷Ahmet Furkan Kaya, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Hukukunun Teori ve Uygulama Yönünden Değerlendirilmesi”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi SBE, Ankara 2003, s. 6.

¹¹⁸Centel/Zafer, s. 375.

¹¹⁹Gökçen ve diğerleri, s. 395.

¹²⁰Göktürk, s. 24.

tedbirlerin devam ettirilmesi halinde başta hukuka uygun olarak konulmuş olan koruma tedbirlerini hukuka aykırı hale getirir.

Örneğin; CMK'nın 91. maddesinde belirtildiği şekilde ilave gözaltı uzatma süreleri dışında, yakalama durumunda oniki saat yol süresi hariç, şüphelinin gözaltında kalma süresinin yirmi dört saati geçemeyeceği, tutuklama koruma tedbirinde ise bu sürelerin davanın açılacağı mahkemeye göre değişkenlik gösterdiği, asliye ceza mahkemelerinin bakmakla görevli olduğu davalarda en çok bir yıl olarak uygulanabildiği, ağır ceza mahkemeleri görev alanına giren davalarda da tutukluluğun en çok iki yıl olduğu CMK'da düzenlenmiştir.

AİHM, uzun süreli tutuklulukların AİHS'nin 5. maddesine aykırı olduğuna dair birçok karar vermiştir. AİHM söz konusu kararlarında, tutukluluk sürelerinin makul olması gerektiğini belirtmiş ve uzun tutukluluk sürelerinin hak ihlaline sebebiyet verdiğine hükmetmiştir. AİHM, Galip Doğru/Türkiye Kararı'nda¹²¹, (Başvuru No: 45581/07) başvurucunun yaklaşık dört yıl iki ay süren tutukluluğunu değerlendirmiştir. Mahkeme bu değerlendirmede, tutuklama sebebi olarak gösterilen kuvvetli suç şüphesinin varlığının tek başına, bu denli uzun bir tutukluluk sürecini haklı gösteremeyeceğini belirtmiştir. Tutukluluğun devamı için somut ve yeterli gerekçelerin sunulması gerektiğini vurgulamış ve başvurucunun uzun süre tutuklu kalması olayında Türkiye'nin AİHS'nin 5/3 maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir.

AİHM tarafından aynı şekilde, Selma Irmak ve Kemal Aktaş/Türkiye Kararı'nda¹²², (Başvuru No: 21495/10 ve 46471/13) başvuruçuların uzun tutukluluk süreleri ve tutukluluklarına karşı yaptıkları itirazların etkili bir şekilde incelenmemesi şikâyetleri değerlendirilmiştir. AİHM, Any Mahkemesi'nin bu konuda ihlal kararı vermiş olmasını dikkate alarak, uzun tutukluluk sürelerinin AİHS kapsamında ciddi bir mesele olduğunu ve ulusal mahkemelerin bu konuda etkili bir denetim mekanizması sağlaması gerektiğini göstermektedir.

CMK, tutuklama tedbirinin süre bakımından sınırlandırılmasını temel bir hak güvencesi olarak öngörmüştür. Bu kapsamda, CMK'nın 102. maddesinin 4. fıkrası uyarınca soruşturma evresindeki tutukluluk süreleri, ilgili suçun niteliğine göre belirli sınırlamalara tabidir. Buna göre, eğer soruşturma konusu suç, ağır ceza mahkemesinin

¹²¹Galip Doğru/Türkiye, Başvuru No: 45581/07, (AİHM, 28 Nisan 2015), [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-157205%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-157205%22]}), e.t.: 21.04.2025.

¹²²Selma Irmak ve Kemal Aktaş/Türkiye, Başvuru No: 21495/10 ve 46471/13, (AİHM, 21 Kasım 2019), <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/162020123246IRMAK%20AND%20AKTAS-1.pdf>, e.t.: 21.04.2025.

görev alanına girmeyen nitelikte ise, şüpheli hakkında uygulanabilecek azami tutukluluk süresi altı ayla sınırlandırılmıştır. Ancak, soruşturma konusu suç ağır ceza mahkemesinin görev alanına giriyorsa, bu durumda azami tutukluluk süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, TCK'nın İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde yer alan suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu¹²³ kapsamındaki suçlar ve toplu şekilde işlenen suçlar açısından daha uzun bir süre öngörülmüştür. Bu tür suçlarda soruşturma aşamasındaki azami tutukluluk süresi bir yıl altı aya kadar çıkabilmekte ve zorunluluk arz eden durumlarda ve gerekçesi açıkça belirtilmek suretiyle bu süre altı ay daha uzatılabilir.

Uzun süren tutukluluğun tazminat hakkı doğurup doğurmayacağına ilişkin olarak Yrg. 12. C. Dai., 10.12.2015 Tarihli ve 2015/4316 E., 2015/19160 K. Sayılı Kararı'nda¹²⁴, sanığın CMK'nın 102. maddesinin 2. fıkrası kapsamında azami tutukluluk süresi olan beş yılı aşan bir süreyle tutuklu kalmasının ardından tahliye edilmesi üzerine açılan manevi tazminat davası incelenmiştir. Yargılama konusu olayda, sanığın çok sayıda örgüt üyeliği, nitelikli yağma, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma gibi nitelikli suçlardan yargılanması, dosyadaki sanık ve müşteki sayısının fazlalığı ile dosyanın karmaşık yapısı dikkate alınarak, AİHM'in yerleşik içtihatları doğrultusunda, makul sürede yargılama ve tutukluluk süresi değerlendirilmiştir. AİHM'in organize suçlar ve çok sanıklı davalarda yargılamanın karmaşıklığını, tutukluluk süresinin uzaması yönünde haklı gerekçeler arasında saydığı vurgulanmıştır. Mahkemece, yargılamanın özenli yürütülmediğine dair bir somut iddianın bulunmadığı, tutuklamaya dair gerekçelerin somut olaylara dayandırıldığı ve delillerin güçlü suç şüphesini destekler nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Bu gerekçelerle, davacının tazminat talebinin reddedilmesi gerekirken, ilk derece mahkemesi tarafından kısmen kabul kararı verilmesi, Yrg. tarafından hukuka aykırı bulunmuş ve karar bozulmuştur. Bu Karara, uzun tutukluluk iddiasının tazminat açısından değerlendirilmesinde sadece sürenin uzunluğunun değil, aynı zamanda yargılamanın niteliği ve yürütülüş biçiminin de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Adli kontrol koruma tedbirlerinin uygulamasında, bu tedbirlerin ne kadar süre uygulanacağı hususu davanın açılacağı mahkemeye göre değişkenlik göstermektedir. CMK'nın 110/A maddesine göre, adli kontrol uygulamasında ağır ceza mahkemesinin

¹²³Terörle Mücadele Kanunu, **Resmî Gazete**, 12 Nisan 1991, Sayı: 20843.

¹²⁴Yrg. 12. C. Dai., T. 10.12.2015, E. 2015/4316, K. 2015/19160, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/> e.t.: 21/04/2025.

görev alanına giren davalarda en fazla üç yıl, diğer mahkemeler tarafından bakılacak davalarda ise en fazla iki yıl süreyle uygulanır.

Bazı tedbirlere hükmedildiğinde, daha hafif olan tedbirin uygulanma alanı kalmadığından, söz konusu tedbirin uygulanması kendiliğinden ortadan kalkar¹²⁵. Örneğin, kişi hakkında tutuklama kararı verildiğinde, gözaltına alma kararı sona erer ve tutukluluk hali başlar. Koruma tedbirinin uygulanmasını gerektiren tehlikenin azalması veya çoğalmasına göre hükmedilmiş olan koruma tedbirinden daha hafif ya da daha ağır bir tedbire başvurulabilir¹²⁶.

2.1.3. Koruma Tedbirlerinin Ön Şartları

Koruma tedbirlerinin uygulanabilmesi için ceza muhakemesinde belirli ön şartların bulunması gerekir. Bu ön şartlar, tedbirlerin hukuka uygunluğunu ve gerekliliğini temin etmek amacıyla düzenlenmiştir. Koruma tedbirlerine başvurulması için ön şart olarak bulunması gereken unsurlar şu şekilde sıralanabilir;

- Ölçülülük ilkesine uygun olması
- Gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı
- Şüphelerin belli bir yoğunlukta olması
- Yetkili mercii kararının bulunması
- Görünüşte haklılık olması

Bu ön şartlar, koruma tedbirlerinin keyfi biçimde uygulanmasını engellemeyi ve kişinin temel haklarının korunmasını sağlamayı hedefler. Koruma tedbirlerinin hukuka uygunluğu, bu şartlara uyumla doğrudan ilişkilidir.

2.1.3.1. Ölçülülük İlkesi

Ölçülülük ilkesi, somut olayda başvuru yöntem ile erişilmek istenen hedef arasında, uygun bir dengenin kurulmasını ifade eder¹²⁷. Koruma tedbirlerine başvurulacağı zaman, ölçülülük (oranlılık) ilkesine riayet edilmelidir¹²⁸.

¹²⁵ Gökçen ve diğerleri, s. 396.

¹²⁶ Şahin/Göktürk, s. 319.

¹²⁷ Özen, s. 515.

¹²⁸ Akyüz, s. 64.

Ölçülülük ilkesi, hem söz konusu olayda hangi koruma tedbirine başvurulması gerektiğinin belirlenmesinde hem de uygulanacak olan koruma tedbirinin ne kadar süre ne şekilde ve ne yoğunlukta uygulanacağını belirlenmesinde başvurulmuş bir ilkedir¹²⁹.

Koruma tedbirleri, henüz hakkında kesinleşmiş mahkeme kararı olmayan kişiyi, ceza muhakemesi evrelerinde, tedbire konu edilen haktan yoksun bırakmaktadır¹³⁰. Uygulanan tedbirin ölçülü olduğunun kabul edilebilmesi için, söz konusu tedbire karar verilmesiyle elde edilmesi beklenen yarar ile bu tedbirin uygulanması sonucunda doğabilecek zarar arasında, mantıklı ve makul bir denge gözetilmesi gerekmektedir¹³¹.

Bu dengeyi sağlamak için kanun koyucu, tutuklama koruma tedbirine başvurulurken göz önüne alınması gereken ölçülülük ilkesini, doğrudan CMK'nın 100/1 maddesinde açık bir şekilde belirlemiştir.

CMK'nın 100. maddesinin 1. fıkrası, tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için gerekli şartları ayrıntılı biçimde düzenlemiş ve aynı zamanda bu tedbire başvurulurken ölçülülük ilkesine dikkat edilmesi gerektiğini madde metninde açıkça belirtmiştir. Anılan hüküm uyarınca, bir kişinin tutuklanabilmesi için, işlenen suça ilişkin kuvvetli şüpheyi destekleyen somut olguların mevcut olması ve ayrıca tutuklama nedenlerinin bulunması gerekmektedir. Bununla birlikte, tedbirin uygulanabilmesi için bu koşulların varlığı yeterli olmayıp, müdahalenin ölçülü olması, yani ulaşılmak istenen meşru amaçla, sınırlama arasında orantılılık ilişkisinin gözetilmesi gereklidir.

Tutuklamada aranan bu ölçülülük şartı, aslında sadece bu tedbire özgü bir gereklilik olmayıp, tüm koruma tedbirlerinde gözetilmesi gereken evrensel bir hukuk ilkesidir. Arama, elkoyma, adli kontrol, iletişimin denetlenmesi gibi kişinin temel hak ve özgürlüklerini doğrudan etkileyen koruma tedbirleri de gereklilik ve orantılılık sınırları içinde uygulanmak zorundadır.

Örneğin, adli kontrol hükümleri kapsamında şüpheli ya da sanığa yüklenen yükümlülükler, onun sosyal ve özel hayatını olağanüstü ölçüde zorlaştıracak nitelikte olmamalı, alınan tedbir sadece soruşturma veya kovuşturmanın sağlıklı şekilde yürütülmesini temin edecek nitelikte olmalıdır.

Ölçülülük ilkesi uyarınca, koruma tedbirlerine başvurulurken, hafif olandan ağır olana doğru uygulama yapılması gerekir¹³². Ceza mahkemesinin asıl amacı olan maddi

¹²⁹Bahri Öztürk/Behiye Eker Kazancı/Sesim Soyer Güleç, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 39.

¹³⁰Gökçen ve diğerleri, s. 397.

¹³¹Öztürk ve diğerleri, s. 39.

¹³²Gökçen ve diğerleri, s. 397.

gerçeğe daha hafif bir tedbir uygulanarak ulaşılmaması imkânı varsa önce bu uygulanmalı, hafif tedbirle ulaşılan amaç için daha ağır olan tedbire başvurulmamalıdır¹³³. Örnek vermek gerekirse konutu terk etmeme adli kontrol tedbiri yeterli ise kişiye tutuklama tedbiri uygulanmamalıdır.

AİHM içtihadına göre¹³⁴, ceza yargılamasında koruma tedbirlerine başvurulmadan önce, bu tedbire gerçekten ihtiyaç olup olmadığı değerlendirilmeli; ardından, uygulanabilecek tedbirler arasından şüpheli veya sanık açısından en az hak ihlali doğuracak olan tercih edilmelidir. Bu çerçevede, bir mahkûmiyet hükmü bulunmaksızın kişi özgürlüğünün kısıtlanması gibi ağır müdahalelerde, öncelikle suç işlendiğine dair inandırıcı ve somut delillerin varlığı aranmalı; ardından orantılılık ilkesi gözetilerek tedbirin gerekliliği sorgulanmalıdır.

Bu doğrultuda, Anayasa Mahkemesi'nin 2017/32052 başvuru numaralı Esra Özkan Özakça Kararı'nda¹³⁵, “konutu terk etmeme” şeklindeki adli kontrolün orantılı kabul edilebilmesi için, bundan daha az sınırlayıcı nitelikteki tedbirlerin yetersiz olduğunun ortaya konması gerektiği vurgulanmıştır. Kararda, özgürlüğü daha ağır biçimde sınırlandıran tutuklama tedbirinin, yalnızca daha hafif yöntemlerle sonuca ulaşılamaması durumunda gündeme gelmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir.

2.1.3.2. Gecikmesinde Sakınca Bulunması

Gecikmede sakınca-tehlike bulunması durumu, koruma tedbirine başvurulmaması durumunda, ceza muhakemesine ait işlemlerinin ya gerektiği gibi yapılamayacak olması ya da hiç yapılamaması anlamına gelmekte olup, gecikmesinde sakınca olup olmadığı hususu, her somut olayda bu kararı verecek makam ve merci tarafından olayın özelliklerine göre değerlendirilir¹³⁶.

Kural olarak, daha kesin bir hüküm verilmeden başvuru koruma tedbirlerine hâkim karar verir. Ancak, kanun koyucu gecikmesinde sakınca olan bazı hallerde bazı koruma tedbirlerine cumhuriyet savcısının veya kolluk amirinin karar verebileceğini düzenlemiştir¹³⁷.

¹³³Güngör, s. 35.

¹³⁴AİHM, Ostendorf ve Almanya Kararı, Başvuru No: 15598/08, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-7498%22%7D>, e.t.:01.05.2025.

¹³⁵Anayasa Mahkemesi, 08.10.2020 Tarihli Esra Özkan Özakça Kararı, Başvuru No: 2017/32052, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/32052>, e.t.:02.05.2025.

¹³⁶Özen, s. 515.

¹³⁷Gökçen ve diğerleri, s. 396.

Örneğin; CMK'nın 134. maddesi, dijital delillerin korunmasına yönelik olarak bilgisayarlarda arama, kopyalama ve elkoyma işlemlerine ilişkin özel düzenlemeler içermektedir. Bu maddeye göre, normal koşullarda bu tür işlemler hâkim kararıyla yapılabilenken, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının kararıyla da işlem yapılmasına olanak tanınmaktadır.

CMK'nın 76. maddesi, bir suçla ilgili delil elde etmek amacıyla mağdurun beden muayenesi yapılması ve vücuttan örnek alınması koşullarını düzenlemektedir. Bu hükme göre, mağdurun vücudu üzerinde dış veya iç beden muayenesi yapılabilmesi ya da kan, saç, tükürük, tırnak gibi biyolojik örneklerin alınabilmesi için, kişinin sağlığını tehlikeye sokmamak ve cerrahî müdahaleye başvurmamak şartıyla işlem yapılabilir. Bu tür müdahalelere, kural olarak hâkim veya mahkeme kararıyla izin verilirken, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet savcısı doğrudan bu kararı verme yetkisine sahiptir.

CMK'nın 119. maddesinde arama kararına ilişkin usul ve yetki düzenlenmiştir. Buna göre, kural olarak arama işlemi hâkim kararıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının yazılı emriyle de arama yapılabilmesi mümkündür. Aynı maddede Cumhuriyet savcısına ulaşamayan durumlarda, kolluk amirinin yazılı emri ile arama yapılabileceği düzenlenmiştir. Ne var ki bu istisnai yetki, yalnızca sınırlı alanlarda geçerlidir. Zira konut, işyeri ve kamuya açık olmayan kapalı mekânlarda yapılacak aramalarda ya hâkim kararı ya da gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının yazılı emri aranmakta; kolluk amirine bu alanlarda arama kararı verme yetkisi tanınmamıştır. Kolluk amiri tarafından verilen yazılı emre dayalı aramalarda ise işlemin sonucu gecikmeksizin Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilmek zorundadır.

2.1.3.3. Şüphelerin Belli Bir Yoğunlukta Olması

Koruma tedbirlerine başvurulması için bir suç şüphesinin olması gerekir. Bu durum, CMK'nın koruma tedbirlerine ilişkin maddelerinde açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Her koruma tedbiri için Kanun'da aranan şüphe dereceleri farklıdır. Şüphe en düşükten en yüksek olana doğru; basit şüphe, makul şüphe, yeterli şüphe ve kuvvetli şüphe olarak sıralanmaktadır¹³⁸. Örneğin tutuklama tedbiri için “kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin” varlığı aranırken arama ve el koyma

¹³⁸Özen, s. 512-513.

tedbiri için makul şüphenin varlığı yeterli görülmüştür. CMK'nın 100. maddesinin 1. fıkrasına göre, bir kişi hakkında tutuklama kararı verilebilmesi için öncelikle “kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin” bulunması şartı aranır.

Yine CMK'nın 133. maddesinde, suçun bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlendiğine dair kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması halinde ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için gerekli olması şartıyla, şirket yönetimine kayyım atanabileceğini düzenlemektedir. Burada “kuvvetli şüphe” bulunmasının şart koşulması, sadece genel veya soyut iddialar ile şirket yönetimine kayyım atanamayacağını, kayyım atanabilmesi için şirketin suçla bağlantılı faaliyetlerde bulunduğunu gösteren somut ve güvenilir delillerin mevcut olması gerektiğini ifade eder.

2.1.3.4. Yetkili Makam ve Mercii Kararının Bulunması

CMK'da düzenlenmiş olan koruma tedbirlerine karar verme yetkisine hangi makam ve mercilerin yetkili olduğu hususu ilgili kanun maddelerinde açıkça yer verilmiştir. CMK'da her tedbir için karar vermeye yetkili merci ilgili kanun maddesinde belirtilmiş olup, bunun yanı sıra tedbirin acil uygulanması gereken, yani gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda, hangi mercilerin karar vermeye yetkili olduğu hususu da belirtilmiştir. Kanunda açıkça sayılan merciler dışında, başkaca bir merci tarafından verilen tedbir kararları hukuka aykırı olup, bu şekilde verilen tedbirler nedeniyle tazminat ödenmesi gerekir¹³⁹.

CMK'nın 100. maddesi, tutuklama tedbirine başvurulmasının esaslarını düzenlerken, CMK'nın 101. maddesinin 1. fıkrasında bu tedbirin sadece hâkim ya da mahkeme kararıyla uygulanabileceği hususu düzenlenmiştir. Dolayısıyla, Cumhuriyet savcısı ya da kolluğa tutuklama kararı yapma yetkisi tanınmamıştır.

CMK'nın 90 maddesinin 2 fıkrasına göre, tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca olan bir hal ortaya çıktığında, kolluk görevlileri, Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma imkânları yoksa yakalama yetkisini kullanabilmektedir.

¹³⁹Kaya, s. 9.

2.1.3.5. Görünüşte Haklılık

Koruma tedbirlerine soruşturma ve kovuşturma evrelerinde henüz hüküm kesinleşmeden başvurulduğu için, bu tedbirlerin haklı olup olmadığı hususu, ancak muhakeme sürecinin sonunda hüküm kesinleşince ortaya çıkmaktadır¹⁴⁰.

Haklılık durumunun ceza muhakemesi sona ermeden ortaya çıkması mümkün olmadığından, özde bir haklılık değil görünüşte haklılık aranır ve tedbirlere başvurulduğu anda alınacak olan tedbirin, haklı olarak görünmesi yeterli kabul edilir¹⁴¹.

Görünüşte haklılık ön şartı; daha muhakeme bitmeden bir karar vermeyi gerektirdiğinden, karar mercileri elde bulunan delillere göre, bir değerlendirme yaparak karar verdiklerinden, tedbirlerin ileride haksız olduğunun anlaşılması pek tabi mümkündür¹⁴². Kanun koyucu da bu yanlışlardan kaynaklı zararların giderilmesi kişi hak ve özgürlüklerine haksız bir şekilde getirilen kısıtlamaların ortadan kaldırılması, yolunu öngörmüş ve devleti bu zararları üstlenmede yükümlü kılmıştır¹⁴³. Böylece, devlet millet adına yargılama görevini ifa ederken görünüşte haklılık sebebiyle yanlışlığa düşerek haksız bir şekilde koruma tedbiri uygulayan kamu görevlilerinin bu yanlışlarından kaynaklı doğan tazminat üstüne almıştır.

2.2. Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tazminat Nedenleri

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen tazminat nedenleri, ceza muhakemesi sürecinde, kişilerin temel haklarının ihlal edilmesi halinde ortaya çıkan zararların giderilmesini hedefleyen hukuki güvencelerdir. Bu nedenler hem muhakeme hukuku hem de anayasal güvenceler çerçevesinde şekillenmiş olup, kişilerin özgürlük, dokunulmazlık, yerleşme, seyahat ve mülkiyet haklarını güvence altına almayı amaçlar. Hukuka aykırı uygulamalar nedeniyle, meydana gelen mağduriyetlerin önlenmesi veya tazmin edilmesi için düzenlenen bu nedenler, ceza adalet sisteminde kişilerin haklarının korunmasını sağlamaya yönelik önemli bir işlev üstlenmektedir.

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında, hangi hallerde tazminat hakkı doğacağı hususu tek tek sayılmıştır. Başka bir anlatımla, kişiler sadece CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen hukuka aykırılık halleri gerçekleştiğinde, devletten maddi ve manevi tazminat talebinde bulunabilirler. Bu bağlamda, tazminat isteme

¹⁴⁰Göktürk, s. 22-23.

¹⁴¹Yener Ünver/Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 333.

¹⁴²Şahin ve diğerleri, s. 268-269.

¹⁴³Yurtcan, s. 303.

hakkının kapsamı yoruma açık olmayıp, CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında sınırlı olarak düzenlenmiş olan hallerle sınırlıdır.

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasına göre tazminat istenebilecek başlıca haller; Kanunen aranan şartlar gerçekleşmeden yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğu devam ettirilen kişiler, yasal gözetim süresi içinde hâkim huzuruna çıkarılmayanlar, hakları kendisine hatırlatılmadan veya bu haklardan yararlandırılma talebi yerine getirilmeksizin tutuklananlar, makul süre içinde yargılama merciine çıkarılmayan veya hakkında hüküm verilmeyen kişiler, yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına ya da beraatine karar verilen kişiler, gözetim ve tutukluluk süresi mahkûmiyet süresini aşan kişiler şeklinde gösterilmiştir.

Bunun yanı sıra, yakalama ya da tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine bildirilmeden yapılan işlemler, bu işlemlerin yakınlara haber verilmemesi, arama kararının ölçsüz şekilde uygulanması, eşyaya veya malvarlığına hukuka aykırı şekilde el konulması ve bu malların korunmaması, amaç dışı kullanılması ya da zamanında iade edilmemesi gibi durumlar da tazminat hakkının doğmasına neden olmaktadır. Ayrıca, yakalama veya tutuklama işlemi sonrasında kişilerin başvuru haklarından yararlandırılmamaları da tazminat sebebi sayılmıştır.

Yrg. 12. C. Dai'nin 23.12.2024 Tarihli ve 2021/586 E., 2021/619 K. Sayılı Kararı'nda¹⁴⁴;"5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunununda koruma tedbirleri nedeniyle tazminat başlığı altında 141 ila 144. maddeleri arasında düzenleme yapıldığı, tazminat istemine ilişkin CMK'nın 141. maddesinde suç soruşturması ve kovuşturması sırasında gerçekleşen koruma tedbirlerindeki hukuka aykırılıklar yönünden bu kanun hükümlerine göre tazminat istenebileceği belirtilerek tazminat istenebilecek hallerin tahdidi şekilde sıralandığı dikkate alınarak somut olay değerlendirildiğinde; davacının ceza evinde hükümlü iken olağanüstü hal uygulamalarından kaynaklı hak mahrumiyetleri bakımından tazminat isteminin infaza ilişkin olduğu, 5271 sayılı Kanun'un 141. ve devamı maddelerinde tahdidi olarak sayılmış bulunan koruma tedbirlerinden olmadığı anlaşılmakla tazminat isteme koşullarının oluşmadığından bahisle davanın reddine karar verilmesi gerekirken mahkemenin görevsizliğine karar verilmesi," şeklinde hüküm vererek, CMK'nın 141. ve devamı maddelerinde tahdidi olarak sayılmış bulunan koruma tedbirleri dışındaki sebeplerle yapılan başvuruların reddedilmesi gerektiğini belirtmiştir.

¹⁴⁴Yrg. 12. C. Dai., T. 23.12.2024, E. 2021/586, K. 2021/619, <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 20/08/2024.

2.2.1. Genel Olarak Kanunlarda Belirtilen Koşullar Dışında Yakalama, Tutuklama veya Tutukluluğunun Devamına Karar Verilmesi

CMK'nın 141/1-a maddesinde; “Kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen” kişilere, kendilerine uygulanan yakalama, tutuklama ve tutukluluğun devamı kararlarına karşı devlete karşı tazminat talep etme hakkı verilmiştir. 141/1-a maddesinden de açıkça anlaşılacağı üzere, söz konusu işlemlerden dolayı tazminata hükmedilmesi için kişiye uygulanan yakalama, tutuklama veya tutukluluğunun devamına yönelik kararların, kanunlarda belirtilmiş olan koşullar oluşmadan verilen kararlardan olması, yani söz konusu tedbirlerin kişiye haksız bir şekilde uygulanması gerekir.

Kanun metninde özellikle “kanunlarda belirtilen koşullar” denilerek kanuna uygunluk vurgusunda bulunulmuş ise de isnat edilen suçta yakalama, tutuklama veya tutuklamaya devam kararlarının koşullarının, söz konusu olup olmadığının değerlendirilmesi sırasında sadece kanun değil; Any ve AİHS gibi Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmeler de göz önünde bulundurulur ve ona göre bir değerlendirme yapılır¹⁴⁵. Yani, mevcut duruma uygulanan kanun hükmü Any'ye ya da Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası bir sözleşmeye aykırı ise söz konusu tedbirin uygulanması haksızdır ve tazminat ödenmesini gerektirir.

AİHM, Harkmann/Estonya Davası¹⁴⁶,nda başvurunun Estonya iç hukukuna göre hukuka uygun şekilde tutuklandığını kabul etmekle birlikte, bu tutuklamanın AİHS'nin 5. maddesi çerçevesinde değerlendirildiğinde sözleşmeye aykırı olduğuna karar vermiştir. AİHM, söz konusu hak ihlali nedeniyle başvurucuya manevi tazminat ödenmesine hükmetmiştir. AİHM'in bu içtihadı, iç hukuk düzenlemelerine uygun bir tedbirin, uluslararası insan hakları standartlarıyla bağdaşmadığı durumlarda dahi devletin sorumluluğunu doğurabileceğini ortaya koymaktadır. AİHM'nin bu yaklaşımı, özellikle sözleşmeye taraf devletlerin ulusal mevzuat ile AİHS hükümleri arasında uyum sağlamalarının önemini vurgulamaktadır.

¹⁴⁵Erhan Günay, **Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat ve Hakimlerin Hukuki Sorumluluğu**, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2020, s.70.

¹⁴⁶Harkmann/Estonya, Başvuru No: 2192/03, (AİHM, 11 Temmuz 2006), <https://hudoc.echr.coe.int/tur#/{%22documentcollectionid2%22:{%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22}}>, e.t.: 16.04.2025.

2.2.1.1. Kanunlarda Belirtilen Koşullar Dışında Yakalama

Yakalama idari yani önleyici yakalama olabileceği gibi, adli yakalama şeklinde de olabilir¹⁴⁷. Ceza muhakemesi hukukunda yakalama, kişinin özgürlüğünün geçici süreyle kısıtlanması şeklinde tanımlanmakta ve idari yakalama ve adli yakalama olmak üzere iki temel başlık altında incelenmektedir. Bu ayrım, yakalamanın amacı ve hangi makam tarafından gerçekleştirildiği dikkate alınarak yapılmaktadır.

İdari yakalama, ceza soruşturmasına ilişkin bir amaç taşımaksızın, kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması maksadıyla idari makamlar, özellikle kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen özgürlüğü kısıtlayıcı bir işlemdir. Bu tür yakalamalarda esas amaç, kamu düzenini bozabilecek bir durumu önlemektir. İdari yakalamanın dayanağını PVSK'nın¹⁴⁸ 13. maddesi oluşturmaktadır. Anılan maddeye göre polis, kamu düzenini bozabilecek davranışlarda bulunan, hakkında arama veya yakalama kararı olup olmadığından şüphelenilen ya da kimliğini gizleyen kişileri durdurabilir, kimliklerini tespit edebilir ve bu işlemler sırasında kişiyi karakolda tutabilir. Ayrıca, Kabahatler Kanunu'nun¹⁴⁹ 40. maddesi uyarınca, idari para cezası gerektiren durumlarda, kişilerin kimliklerinin tespiti amacıyla da geçici süreliğine yakalanması mümkündür.

CMK'nın 141-144 maddeleri arasındaki tazminata ilişkin hükümler, CMK'nın 141. maddesinde tahdidi olarak sayılan koruma tedbirlerinden doğan zararların tazminine ilişkin usulü düzenlemekte olup, sadece CMK'nın 141. maddesinde tahdidi olarak sayılan koruma tedbirleri sonucunda meydana gelen zararları kapsamaktadır¹⁵⁰.

Bu bağlamda, önleme yakalaması niteliği taşıyan ve ceza muhakemesi süreci dışında kalan yakalamalardan doğan zararların, CMK'nın 141. maddesi kapsamında tazmini mümkün değildir¹⁵¹. Bununla birlikte, kişisel hakların ihlali söz konusu olduğunda, ortaya çıkan zararların genel hükümler çerçevesinde tam yargı davası yoluyla tazmini mümkün olup, bu tür zararlar, idarenin kusur sorumluluğu kapsamında değerlendirilerek, idari yargı mercilerinde tazminat talebine konu edilebilir¹⁵².

Durdurulan ya da yakalanan kişinin kimliğinin tespit edilememesi halinde, izlenecek olan yol PVSK'nın 4. maddesinde gösterilmiştir. Madde metnine göre; polis, durdurma yetkisini kullandığında, durdurduğu kişiye bu işlemin nedenini açıkça bildirmekle

¹⁴⁷Centel/Zafer, s. 378.

¹⁴⁸Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, **Resmî Gazete**, 14 Temmuz 1934, Sayı: 2751.

¹⁴⁹Kabahatler Kanunu, **Resmî Gazete**, 31 Mart 2005, Sayı: 25772.

¹⁵⁰Yrg. 12. C. Dai., T. 23.12.2024, E. 2021/586, K. 2021/619, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/e.t.: 05/08/2024>.

¹⁵¹Canoglu, s. 36.

¹⁵²Güngör, s. 29.

yükümlüdür. Ayrıca, durdurma sebebine ilişkin olarak kişiye sorular yöneltebilir, kimlik veya gerekli diğer belgelerin ibrazını talep edebilir. Polis, bu görevini yerine getirirken kendisinin kolluk görevlisi olduğunu belgeleyen kimliğini göstermek zorundadır. Kimlik tespiti esnasında, kişilere bu işlemin gerçekleşmesi için gerekli kolaylık sağlanmalıdır. Ancak, kişinin kimliğine ilişkin belge ibraz etmemesi, gerçeğe aykırı bilgi vermesi veya kimliğinin başka bir şekilde tespit edilememesi durumunda, kişi geçici olarak tutulabilir ve bu durum derhal Cumhuriyet savcısına bildirilir. Kimliği açık bir biçimde belirleninceye kadar, ilgili kişi gözaltına alınabilir; gerektiğinde ise tutuklama tedbirine başvurulabilir. Bu tür durumlarda, CMK'nın gözaltı ve tutuklamaya ilişkin hükümleri uygulanır. Kimlik tespiti amacıyla alıkonulan kişilere, kimliklerinin belirlenmesinin ardından ve talep etmeleri halinde, tutulma gerekçesi ve süresine dair yazılı bir belge verilir. Kimliği tespit edilen kişilere uygulanan gözaltı veya tutuklama tedbirleri ise derhal sona erdirilir. Ayrıca, nüfusa kayıtlı olmadığı için kimliği tespit edilemeyen bireylerin kimliklerinin belirlenebilmesi amacıyla gerekli idari işlemler başlatılır; bu kişilerin parmak izi ve fotoğrafları alınarak kayıt altına alınır. Kimliği tespit edilemeyen kişinin yabancı uyruklu olduğunun anlaşılması durumunda ise hakkında 15.07.1950 Tarihli ve 5682 Sayılı Pasaport Kanunu¹⁵³ ve 04.04.2013 Tarihli ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu¹⁵⁴ hükümleri çerçevesinde işlem yapılır.

Adli yakalama işlenen ya da işlenmekte olan bir suç nedeniyle yapılan yakalamayken, idari yakalama herhangi bir suç şüphesi altında bulunmayan kişilerin bir tehlike meydana getirmeleri ya da tehlike altında bulunduklarında bu tehlikenin bertaraf edilmesi için müracaat edilen yakalama türüdür¹⁵⁵.

CMK 141/1-a maddesinde yer verilen ve adli olaylarda başvurulacak yakalama tedbirine CMK'nın 90. maddesinde yer verilmiş, burada yakalama işlemine ilişkin koşullara, bu işlemin hangi şekilde yapılacağına, yakalananın haklarına ve söz konusu tedbirin hangi durumlarda kimler tarafından yerine getirilebileceğine ilişkin kurallar açıklanmış, ancak yakalama tedbirinin tanımı yapılmamıştır. Buna karşılık hem idari hem de adli yönden yakalamanın tanımı Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma

¹⁵³Pasaport Kanunu, **Resmî Gazete**, 24 Temmuz 1950, Sayı: 7564.

¹⁵⁴Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, **Resmî Gazete**, 11 Nisan 2013, Sayı: 28615.

¹⁵⁵Centel/Zafer, s. 378.

Yönetmeliği¹⁵⁶ nin (YĞİY) 4. maddesinde yapılmıştır. YĞİY'nin 4. maddesinde yapılan tanıma göre yakalama tedbiri;

“Yakalama: Kamu güvenliğine, kamu düzenine veya kişinin vücut veya hayatına yönelik var olan bir tehlikenin giderilmesi için denetim altına alınması gereken veya suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan kişinin gözetimine veya muhafaza altına alma işlemlerinden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınmasını.” ifade eder şeklindedir.

Yurtcan'a¹⁵⁷ göre yakalama; daha hâkim tarafından verilmiş bulunan bir tutuklama kararı bulunmadan suç işlediği yönünde şüphe bulunan kişi ya da kişilerin özgürlüklerinin sınırlandırılmasıdır. Hâkim kararı olmadan kişilerin özgürlüğü sınırlandırıldığı için gerek kanunda gerekse de Any'de yakalama sıkı şartlara bağlanmıştır. Sıkı şartlara tabi tutulmuş olması, söz konusu koruma tedbirinin keyfi olarak uygulanıp kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanmasını engelleyici bir nitelikte olmasından kaynaklanmaktadır.

Any'nin 19. maddesi, kişilerin özgürlük ve güvenlik haklarını temel insan hakları çerçevesinde koruma altına almıştır. Bu maddeye göre, kişi özgürlüğü sadece kanunla belirlenmiş şartlar ve usuller çerçevesinde sınırlandırılabilir. Özgürlükten yoksun bırakılma, ancak hâkim kararıyla verilen cezalar veya kamu düzeni açısından zorunlu görülen bazı durumlar gibi istisnai hallerde mümkündür. Suçüstü durumları ya da derhal müdahale edilmesini gerektiren haller dışında, kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanabilmesi için yargı kararı gereklidir. Suç şüphesiyle yakalanan kişiler, sadece kaçma tehlikesi ya da delilleri yok etme ihtimali gibi tutuklamayı gerektiren somut koşulların varlığı halinde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yapılan yakalamalar ise yalnızca suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan özel durumlarla sınırlıdır. Yakalanan kişiye, yakalamanın gerekçesi ve hakkındaki iddialar derhal bildirilmelidir. Ayrıca yakalanan kişi, en geç kırksekiz saat içinde (toplu suçlarda en fazla dört gün) hâkim önüne çıkarılmak zorundadır. Bu sürenin aşılması durumunda, kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasına devam edilemez. Yakalanan kişinin yakınları, icra edilen bu yakalama işleminden derhal haberdar edilmelidir. Kişi, makul süre içinde yargılanma ve eğer şartlar oluşmamışsa serbest bırakılma hakkına sahiptir. Özgürlüğü kısıtlanan her kişi, yasalara aykırı işlemler

¹⁵⁶Yakalama, Gözetimine Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, **Resmî Gazete**, 1 Haziran 2005, Sayı: 25832.

¹⁵⁷Yurtcan, s. 325.

karşısında yargı yoluna başvurma hakkına sahip olup, uğradığı zararlar devlet tarafından tazmin edilmek zorundadır. Bu anayasal düzenleme, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin yalnızca temel bir hak değil, aynı zamanda devletin korumakla yükümlü olduğu anayasal bir teminat olduğunu ortaya koymaktadır.

CMK'nın 90/1-a ve CMK'nın 90/1-b maddesinde yakalamanın herkes tarafından yapılacağı durumlar ile CMK'nın 90/2 maddesinde de kolluk güçleri tarafından hangi hallerde yakalama yapılacağı hususu düzenlenmiştir.

Herkese yakalama yetkisi verilen CMK'nın 90/1-a ve CMK 90/1-b maddesindeki şartların varlığı halinde, doğal olarak kolluk güçlerinin de yakalama yapma yetkisi vardır¹⁵⁸. Ancak, CMK'nın 90/2 maddesinde açıkça "kolluk görevlileri" denildiği için kolluk görevlileri dışındakilerin bu fıkra yazılı şartların varlığı halinde, yakalama yapma yetkisi bulunmamaktadır. Kolluğa verilen bu yakalama yetkisi ek yetki niteliğindedir.

PVSK'ya 2007 yılında yapılan eklemeyeyle durdurma işlemine yer verilmiş olup böylece yeni bir koruma tedbiri getirilmiştir. Yakalama ile benzer özellikler taşıyan, fakat yakalama kabul edilmeyen kişiyi çok kısa bir süre için durdurma işlemi yapılması, CMK'nın 90. maddesindeki yakalama işleminin kapsamına girmediğinden ve sadece durdurma işlemi yapıldığından söz edilerek CMK'nın 141/1-a maddesi hükmü gereğince tazminat talep edilemez¹⁵⁹. Yani, kişinin özgürlüğünün kısa ve geçici bir şekilde kısıtlayan kimlik kontrolü, durdurma, ehliyet sorma, alkolmetre üfletme, şüphelinin herhangi bir yakalama ya da gözaltı olmadan karakola gidip ifadesini vermesi vb. durumlar yakalama olarak kabul edilmez. Ancak, kişi fiili bir şekilde denetim altına alınmışsa durdurma işlemi artık yakalama sayılır¹⁶⁰. Durdurmanın yakalama sayıldığı bu gibi durumlarda, CMK'nın 141/1-a maddesi uyarınca, kişinin tazminat hakkı doğar.

Adli yönden değil de idari yönden önleme araması yapıldığı sırada, bu aramadan kaynaklı meydana gelen zararlar, sadece tam yargı davasına konu edilebilir ve bundan dolayı CMK'nın 141. maddesi uyarınca tazminata hükmedilemez¹⁶¹.

Yakalama işleminin nerede yapılacağına ya da hangi zaman diliminde, gece-gündüz yapılacağına ilişkin herhangi bir koşul bulunmadığı için bu işlem gece veya gündüz açık alanda ya da kapalı alanda icra edilebilir.

¹⁵⁸Centel/Zafer, s. 379.

¹⁵⁹Yargun, s. 44.

¹⁶⁰Ünver/Hakeri, s. 336.

¹⁶¹Güngör, s. 29.

AIHS'ye göre yakalama tedbirine başvurulması için azami olarak “makul şüphe”nin varlığı aranır. AIHS'nin 5. maddesi, bireylerin kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkını teminat altına almakta olup, bu hakkın hangi durumlarda sınırlandırabileceği hususu aynı maddenin 1. fıkrasının (c) bendinde düzenlemektedir. Maddenin 1. fıkrasının (c) bendi uyarınca, bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması ancak belirli ve sınırlı koşullar çerçevesinde mümkün olabilmektedir. Bu kapsamda, hakkında suç işlediğine dair makul ve inandırıcı şüphe bulunan kişilerin, yetkili adli merciler önüne çıkarılmak amacıyla özgürlüklerinin geçici olarak sınırlandırılması mümkündür. Ayrıca, kişinin suç işleminin önlenmesi ya da işlediği suç sonrası kaçmasının engellenmesi amacıyla yakalanması ve alıkonulmasının mümkün olduğu belirtilmiştir.

AIHM'in yerleşmiş içtihatları göz önünde bulundurulduğunda, var olan şüphenin “makul şüphe” olarak kabul edilmesi için dosyaya sunulan kanıt, belge veya herhangi bir bulgunun tarafsız bir kişiyi söz konusu suçun fail tarafından işlendiğine inandırması gerekmektedir¹⁶². AIHM içtihatlarına göre, makul şüphe; bir suçun işlendiğine dair, tarafsız ve nesnel bir gözlemciyi ikna etmeye yetecek nitelikte bilgi ve bulguların bulunması halinde söz konusu olabilir¹⁶³. Bu yaklaşımın somut bir örneği, Mahkeme'nin 1 Mart 2001 Tarihli Berktaş/Türkiye Kararı'nda görülmektedir. Söz konusu Karar'da, başvurunun yakalanmasına neden olan dosyada, suç işlendiğine dair ikna edici herhangi bir delilin bulunmadığı, sadece yakalama müzekkeresine dayanıldığı, buna ek olarak başvuru hakkında makul şüphe oluşturacak nitelikte başka somut bir olgunun sunulmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle AIHM, başvurunun yakalanmasının AIHS'nin 5. maddesinin 1. fıkrasını ihlal ettiğine hükmetmiştir¹⁶⁴.

2.2.1.1.1. Yakalama Türleri

Yakalama; “yakalama emri olmadan yapılan yakalama “müzekkeresiz-fiili yakalama” ve “yakalama emri üzerine yapılan yakalama “müzekkereli yakalama” olarak ikiye ayrılmaktadır.

¹⁶²Gökçen ve diğerleri, s. 407.

¹⁶³Faruk Turhan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) Kararları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Türkiye”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 4, S. 2, 2000, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789896>, s. 28, e.t.: 21/04/2025.

¹⁶⁴Berktaş/Türkiye, Başvuru No: 22493/93, (AIHM, 1 Mart 2001), <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%5B%22berktay%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-63825%22%5D%7D%2C%22e.t.%22%3A%2221.04.2025%22%7D%22%7D>, e.t.: 21.04.2025.

2.2.1.1.1.1. Yakalama Emri Olmadan Yapılan Müzekkeresiz Yakalama

Yakalama emri olmadan yapılan müzekkeresiz yakalama, herkes tarafından yapılan yakalama ve sadece kolluk görevlileri tarafından yapılan yakalama olmak üzere ikiye ayrılır. Herkes tarafından yapılabilecek olan yakalama, CMK'nın 90/1 maddesinde, sadece kolluk görevlileri tarafından yapılabilecek olan yakalama ise CMK'nın 90/2'de maddesinde düzenlenmiştir.

2.2.1.1.1.1.1. Herkes Tarafından Yapılan Yakalama

Herkes tarafından yapılabilecek olan yakalama CMK'nın 90/1 maddesinde düzenlenmiştir. CMK'nın 90/1 maddesi, bazı özel koşullarda kolluk görevlisi olmayan kişilere de yakalama yetkisi tanımıştır. CMK 90/1'e göre, bir kişinin suçu işlerken yakalanması ya da suçüstü fiil sonrasında izlenen kişinin kaçma olasılığının bulunması veya kimliğinin derhal belirlenememesi durumlarında, herkes tarafından yakalama yapılması mümkündür. Bu düzenleme, suçun işlendiği anda müdahale edilmesini ve faillin olay yerinden uzaklaşmasının önlenmesini amaçlamaktadır. Bu yetki, yalnızca CMK 90/1'de açıkça belirtilen hallerle sınırlı, istisnasi bir düzenleme olup, genel bir yakalama yetkisi vermemektedir.

CMK'nın 2. maddesinin 1. fıkrasının (j) bendinde “suçüstü” kavramı tanımlanmış ve hangi somut hallerin suçüstü olarak kabul edileceği üç alt bent halinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre suçüstü hali;

-İşlenmekte olan suç,

-Henüz işlenmiş olan fiil ile fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk, mağdur veya başkaları tarafından takip edilerek yakalanan kişinin işlediği suç,

-Fiilin pek az önce işlendiğini gösteren eşya veya delil ile yakalanan kişinin işlediği suç, şeklinde kategorize edilmiştir. Bu üç bent, suçun işlenme anı ile işlenmesinden hemen sonraki sürece ilişkin farklı görünüm biçimlerini kapsamaktadır.

CMK'nın 90. maddesinin 1. fıkrasında ise suçüstü halinde yakalama yetkisi düzenlenmiştir. Bu hükme göre, herkes, yalnızca suçüstü halinin bazı belirli durumlarında, yani;

-İşlenmekte olan suç,

-Henüz işlenmiş olan fiil ile fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk, mağdur veya başkaları tarafından takip edilerek yakalanan kişinin işlediği suç, hallerinde şüpheliyi yakalama yetkisine sahiptir. Ancak dikkat çekici şekilde, CMK'nın 2. maddesinin 1. fıkrasının (j) bendinde suçüstü halinin üçüncü şekli olan; “Fiilin pek az önce işlendiğini

gösteren eşya veya delil ile yakalanan kimsenin işlediği suç” CMK’nın 90. maddesinin 1. fıkrasında kapsamında herkese yakalama yetkisi tanıyan haller arasında sayılmamıştır. Bu durumdan hareketle, suçüstü kavramının geniş tanımı ile fiili yakalama yetkisi arasında bir ayırım yapılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu ayırım, özellikle yakalamanın hukuka uygunluğu bakımından önem arz etmektedir. Zira üçüncü bentte yer alan durumda suç işlendikten bir süre geçmiş olmasına rağmen, failin yanında bulunan bazı deliller suçun pek az önce işlendiğini göstermektedir. Ancak bu halde failin suçüstü halinde olduğu kabul edilse de herkese tanınan yakalama yetkisi bu durumda geçerli değildir. Dolayısıyla, üçüncü bent kapsamında gerçekleştirilecek bir yakalamanın yalnızca kolluk güçleri veya hâkim kararıyla yapılması gerekmektedir. Aksi durumda, hukuka aykırı bir yakalamadan söz edilebilir. Özetle, CMK’nın 2. maddesinin 1. fıkrasının (j) bendinde yer alan suçüstü hallerinden “Fiilin pek az önce işlendiğini gösteren eşya veya delil ile yakalanan kimsenin işlediği suç” her ne kadar teorik olarak suçüstü sayılmakta ise de CMK’nın 90. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen ve herkese tanınan yakalama yetkisinin kapsamı dışında tutulmuştur. Bu bağlamda, üçüncü bentte belirtilen durumlarda yakalama yetkisi yalnızca kamu görevlilerine aittir.

Herkese yakalama yetkisi verilen CMK’nın 90/1-a ve 90/1-b maddesindeki şartların varlığı halinde doğal olarak kolluk güçlerinin de yakalama yapma yetkisi vardır¹⁶⁵.

Herkese yakalama yetkisi verilen CMK’nın 90/1-a ve CMK 90/1-b maddesindeki hallerde yakalama yapılması, kolluk kuvvetleri dışında kalan vatandaşlar bakımından bir hak mahiyetinde olup bir yükümlülük değildir. CMK’nın 90/1-a ve 90/1-b maddesinde verilen hakkı uygulayarak yakalama koruma tedbirini uygulayan kişi açısından TCK’nın 109. maddesinde düzenlenen “kişiyi hürriyetinden yoksun kılma” suçu oluşmaz, çünkü burada TCK’nın 24/1 maddesinde düzenlenen hukuka uygunluk nedeni vardır¹⁶⁶.

Şikâyeteye bağlı suçlarda yakalama yapılması için kural olarak şikâyetin varlığı aranmakla birlikte, herkes tarafından yakalama yapılan durumlarda yakalamayı kolluk görevlileri dışındaki vatandaşlar yapmışsa bu kişilerin işlenen suçun şikâyeteye bağlı olup olmadığını bilme ve araştırma yükümlülükleri olmayacağı için bu kişilerden şikâyetin varlığını araştırması beklenmez¹⁶⁷.

¹⁶⁵Centel/Zafer, s. 379.

¹⁶⁶Kaya, 14.

¹⁶⁷Gökçen ve diğerleri, s. 410-411.

Her ne kadar herkes tarafından yakalama yetkisi, esasen kolluk kuvvetlerine ulaşmanın güç olduğu durumlarda ya da kolluk olay yerine intikal edene kadar şüphelinin kaçmasını engelleme amacı taşısa da kolluk birimlerinin bulunduğu durumlarda da bu yetkinin kullanılması mümkündür¹⁶⁸. Bu tür durumlarda bireyler, kollukla birlikte hareket ederek yakalama işlemini birlikte gerçekleştirebilirler. Örneğin, pazar yerinde alışveriş yapan kişinin pazar arabasının ön gözüne koyduğu cep telefonunu alıp kaçan kişi, o sırada devriye görevi ifa eden kolluk görevlileri tarafından fark edilir kovalanırken, kaçan bu kişinin önünün sivil bir vatandaş tarafından kesilerek kaçışının engellenmesi durumunda, kollukla iş birliği içinde gerçekleştirilen bir yakalama işleminden söz edilebilir.

2.2.1.1.1.2. Kolluk Görevlileri Tarafından Yapılan Yakalama

Kolluk görevlileri tarafından yapılabilecek olan yakalama CMK'nın 90/2 maddesinde düzenlenmiştir. Kolluk görevlilerinden kasıt, adli kolluk görevini yerine getirmekle görevli bütün kolluk birimleridir¹⁶⁹. Bu maddede belirtilen şartların varlığı halinde, yakalama işlemi yapma yetkisi madde metninde özellikle “kolluk görevlileri” ifadesi kullanıldığı için sadece kolluk görevlilerinde olup, kolluk görevlileri dışındaki vatandaşlar yakalama işlemini yapamazlar. CMK'nın 90/2 maddesine göre; tutuklama kararı verilmesinin veya yakalama emri çıkarılmasını gerektiren hal olması, gecikmesinde sakınca olan bir durum olması ve C. savcısına ya da amirlere hemen başvurma imkânı bulunmaması hallerinin varlığı halinde herkes tarafından yakalama işlemi yapılabilir.

Madde metninden de anlaşılacağı üzere, bu üç halin bir arada bulunduğu durumlarda kolluk görevlilerinin yakalama yapma yetkisi olup, suçüstü halinin olması şartı aranmamaktadır. CMK'nın 90/2 maddesindeki hallerin varlığı halinde, yakalama yetkisini kullanmak kolluk görevlileri için aynı zamanda bir yükümlülüktür.

Takibi için şikâyetin şart olduğu suçlarda, kolluk görevlileri tarafından yakalama yapılması için şikâyet olması şartı aranır¹⁷⁰. Şikâyete bağlı suçlarda yakalama yapılması için kural olarak şikâyetin varlığı aranmakla birlikte, CMK'nın 90/3'te belirtilen istisnaların olduğu hallerde şikâyet şartı aranmaz. Buna göre, failin, çocuklara ya da bedensel veya zihinsel engeli, malullüğü veya güçsüzlüğü nedeniyle kendini idare

¹⁶⁸Canoglu, s. 38.

¹⁶⁹Özbek ve diğerleri, s. 227.

¹⁷⁰Gökçen ve diğerleri, s. 410-411.

etmekte yetersiz durumda olan kişilere karşı suçüstü hâlinde suç işlemesi durumunda, yakalama işlemi şikâyet aranmaksızın gerçekleştirilebilir. Bu düzenleme, korunmaya muhtaç kişilerin haklarını ve güvenliğini temin etmeyi amaçlamaktadır.

Soruşturma ve kovuşturma yapılması için şikâyet şartı aranan suçlarda CMK'nın 90/3 maddesi kapsamında bir yakalama yapılmışsa yakalamanın ilgililere bildirilmesi başlıklı CMK'nın 96/1 maddesi uyarınca, bu durumun derhal şikâyet hakkını kullanmaya yetkili olan kişi ya da kişilere, şikâyet hakkının birden fazla kişide olduğu hallerde bunlardan hiç olmazsa birine bildirilmesi gerekmektedir.

Kolluk amirleri, kolluğun amiri konumunda bulunduklarından, kolluk görevlilerinin yakalama tedbirini uygulayabildikleri durumlarda, yakalama tedbirini uygulayabilirler¹⁷¹.

CMUK'tan farklı olarak CMK'da Cumhuriyet savcısına yakalama yapma yetkisi verilmemiş, sadece yakalama kararı verebilme yetkisi tanındığından, kanunilik ilkesi gereğince C. savcısı CMK'nın 90/1 maddesinde düzenlenen ve herkese yakalama işlemi yapma yetkisi verilen haller dışında, yakalama işlemi yapamaz ve sadece adli kolluğun amiri ve soruşturma sürecinin başında bulunan merci olarak yakalama kararı verebilir¹⁷². Buna karşılık, bizzat fiilen bir kişiyi yakalama yetkisi, CMK'da Cumhuriyet savcısına açıkça tanınmamıştır. CMK'nın 90. maddesinin 1. fıkrasında, suçüstü halinde "herkesin" yakalama yetkisine sahip olduğu belirtilmiş ve bu durum istisnai bir yetki olarak tanımlanmıştır. Ancak, söz konusu hüküm, Cumhuriyet savcısının mesleki sıfatından kaynaklanan özel bir yetki değil, tüm kişiler için öngörülmüş genel bir yetkidir. Bu bağlamda, savcının suçüstü halinde yakalama yapabilmesi sadece bu genel düzenleme çerçevesinde mümkün olabilir.

Nitekim, Cumhuriyet savcısı, adli kolluğun amiri sıfatıyla yakalama kararı verebilmekte ve kolluğa bu kararı uygulaması yönünde emir verebilmektedir. Ancak, bu yetki, doğrudan yakalama işlemi gerçekleştirme şeklinde yorumlanmamalıdır.

Sonuç olarak, CMK'da Cumhuriyet savcısına sadece yakalama kararı verme yetkisi tanınmış, bizzat yakalama işlemi gerçekleştirme yetkisi öngörülmemiştir. Bu yönüyle, savcıların doğrudan yakalama yapmaları değil, sadece bu süreci sevk ve idare etmeleri hukuki bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁷¹Ünver/Hakeri, s. 342.

¹⁷²Bahri Öztürk/Behiye Eker Kazancı/Sesim Soyer Güleç, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 53.

2.2.1.1.1.2. Yakalama Emri Üzerine Yapılan Yakalama Müzekkereli Yakalama

Yakalama, genellikle bir emir ya da karardan kaynaklanmayıp fiili bir durumu ifade etmekle birlikte, CMK'da yakalama emri üzerine, yakalama yapılacak olan haller düzenlenmiş ve bu emrin ya da kararın varlığı halinde, kolluk emrin veya kararın gereğini yerine getirerek yakalama tedbirini uygular¹⁷³. Müzekkereli yakalamada Cumhuriyet savcısı ya da hâkimin kararı bulunur ve bu emre veya karara istinaden yakalama işlemi kolluk görevlileri tarafından yapılır. CMK'nın 98. maddesinde hangi durumlarda müzekkereli yakalama emri verileceği hususu düzenlenmiştir. CMK'nın 98. maddesinde belirtilen beş halde, müzekkereli yakalama yapılabilir.

CMK'nın 98/1-1 cümlesinde belirtildiği üzere, soruşturma evresinde yapılan çağrıya uymayan şüphelinin yakalanması için Cumhuriyet savcısının talebiyle sulh ceza hâkimliği tarafından yakalama emri çıkarılabilir. Bu yolla çağrı kâğıdı çıkarılması için şüpheliye çıkarılacak olan çağrı kâğıdının, 11.02.1959 Tarihli ve 7201 Sayılı Tebligat Kanunu'na¹⁷⁴ uygun bir şekilde çıkarılmış olması gerekmekte olup, usulüne uygun bir tebliğ yapılmamışsa çıkarılmış olan yakalama emri kanuna aykırı nitelikte olacağından tazminata sebebiyet verir¹⁷⁵.

Soruşturma evresinde adres değişikliği yapmış olması, sabit bir adresinin olmaması, sistemde kayıtlı bir adresine ulaşılamaması vb. herhangi bir nedenle kendisine çağrı kâğıdı gönderilemeyen şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine yetkili sulh ceza hâkimliği kararıyla yakalama kararı çıkarılabilir.

CMK'nın 98/1 maddesinin 2. cümlesinde belirtildiği üzere; soruşturma ya da kovuşturma evresinde yapılan tutuklama talebinin ilgili merci tarafından reddedilmesi halinde verilen bu karara itiraz edilmesi üzerine, itirazı incelemekle görevli itiraz mercii talebi yerinde görerek şüpheli ya da sanık hakkında yakalama çıkarabilir.

Yakalama işlemi yapıldığı sırada ya da bu işlem yapıldıktan sonra, kendisini kontrol altında tutan kolluk görevlilerinin gözetiminden kaçan şüpheli veya sanık ile cezaevinden firar eden tutuklu ya da hükümlülere ilişkin olarak kolluk kuvvetleri ve Cumhuriyet savcısı da herhangi bir hâkim ya da mahkeme kararı olmadan yakalama emri düzenleyebilirler. Burada sözü edilen istisnai durumlarda, kanun koyucu kolluk görevlileri ile Cumhuriyet savcısına hâkim kararı olmadan yakalama emri düzenlemesine olanak tanımıştır¹⁷⁶. Firar eden tutuklu ya da hükümlü hakkında yakalama emrinin kolluk görevlileri ve

¹⁷³Centel/Zafer, s. 394.

¹⁷⁴Tebligat Kanunu, **Resmî Gazete**, 19 Şubat 1959, Sayı: 10139.

¹⁷⁵Kaya, s. 16.

¹⁷⁶Centel/Zafer, s. 396.

Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenmesi, bu emir dışındaki ceza muhakemesi kararlarının da bu kişilerce verilebileceği anlamına gelmemektedir. Örnek verecek olursak, bu kişinin bulunması amacıyla bir iş yeri ya da bir evde arama yapılması gerekiyorsa ya da bir telefonda incelemesi yapılmak isteniyorsa hâkim veya mahkemeden alınmış bir karar olması gerekir.

Soruşturma ve kovuşturma evresinde kaçak konumunda bulunan şüpheli ve sanık için re'sen ya da Cumhuriyet savcısının talebiyle yakalama emri çıkarılabilir, bu yakalama emri, Cumhuriyet savcısı ve mahkeme tarafından düzenlenir.

Bu durumlar dışında yakalama yapılması halinde, CMK'nın 141/1-a maddesi uyarınca, yakalanan kişinin tazminat isteme hakkı doğar.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, yakalama emri kurumunun temel amacı, adli sürecin etkinliğini sağlamak ve muhakeme makamlarının çağrılarına uymayan ya da ulaşılmaması mümkün olmayan şüpheli veya sanığın adli merciler huzuruna çıkarılmasını temin etmektir. Ancak, yakalama tedbirinin, kişi özgürlüğünü doğrudan etkileyen ciddi bir müdahale olması nedeniyle, sadece kanunda öngörülen ve somut olayda gerçekleştiği ispatlanabilen şartlar dâhilinde uygulanması gerekmektedir. Özellikle çağrı tebliğinin usule uygun yapılmadığı veya kaçaklık statüsünün koşulları oluşmadığı hallerde verilen yakalama kararları, kişi hürriyetinin ihlali sonucunu doğurmakta ve CMK'nın 141. maddesi kapsamında tazminat sorumluluğunu gündeme getirebilmektedir. Bu nedenle uygulamada, yakalama kararlarının veriliş koşulları bakımından hem Cumhuriyet savcılarının hem de karar merci olan hâkimlerin son derece titiz hareket etmeleri, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması açısından büyük önem arz etmektedir.

2.2.1.2. Kanunlarda Belirtilen Koşullar Dışında Tutuklama

Kanunlarda belirtilen koşulların dışında tutuklama, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlali anlamına gelir ve hukukun öngördüğü çerçeve dışına çıkıldığında, ağır hak kayıplarına yol açabilir. Bu durum, özellikle kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının korunması açısından hem ulusal mevzuat hem de uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmış olup, temel ilkelere aykırılık teşkil etmektedir.

2.2.1.2.1. Tutuklama Koruma Tedbiri

Tutuklama, suçu işlediği konusunda kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, kişinin, henüz hakkında

kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü bulunmamasına rağmen, hâkim ya da mahkeme kararıyla hürriyetinden mahrum bırakılmasıdır¹⁷⁷. CMK'nın 100 ve devamı maddelerinde tutuklamaya ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Türk ceza muhakemesinde, tutuklama kararı verilmesi zorunlu değildir¹⁷⁸. Diğer bir anlatımla, tutuklama için gerekli tüm yasal koşullar oluşmuş olsa dahi, hâkim veya mahkeme bu konuda takdir yetkisini kullanarak tutuklamaya başvurmama yönünde karar verebilir¹⁷⁹. Ancak, bu takdir yetkisi, keyfiliğe açık bir alan değildir; yazılı hukuk kuralları, insan hakları normları ve adalet ilkesi doğrultusunda sınırlandırılmış olup, bu yönüyle, tutuklamanın zorunlu bir tedbir olarak öngörülmemesi, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması açısından önem taşımakta ve AİHM'nin yerleşik içtihatlarıyla da örtüşmektedir¹⁸⁰.

Tutuklama, ceza muhakemesinde düzenlenen en ağır koruma tedbiri olmasından kaynaklı olarak sıkı şartlara tabi tutulmuştur¹⁸¹. Tutuklama tedbirine; delillerin muhafazası, şüpheli ya da sanığın kaçmasının önlenmesi amacıyla, geçici bir süre için başvurulabilir¹⁸². Tutukluluğun infaza dönüşmemesi için tutuklamanın kural değil, istisnai başvurulması gereken bir tedbir olduğu unutulmamalı ve tutuklu işlerde bir an evvel karar verilmelidir¹⁸³. Tutuklama kararı verme yetkisi sadece hâkimlere ve mahkemelere verildiğinden, Cumhuriyet savcısı tutuklama kararı veremez. Hukukumuzda buna istisna niteliğinde bir düzenleme bulunmamakta hâkim veya mahkeme kararı olmadan tutuklama işlemi yapılmamaktadır.

Tutuklama istisna niteliği olan bir koruma tedbiri olduğun dolayı kanun ile öngörülen şartlar gerçekleşmişse bile hatta söz konusu suç CMK'nın 100/3 maddesinde yer alan katalog suçlardan olsa bile hâkim ya da mahkeme tutuklamaya karar vermeyebilir, bu konuda takdir hakkı tanınmıştır¹⁸⁴. Burada da açıkça ifade edildiği üzere bir suçun CMK'nın 100/3 maddesindeki katalog suçlardan olması, bu suç bakımından tutuklamanın zorunlu olduğu hâkimin bu suçlarda takdir hakkının

¹⁷⁷Şahin/Göktürk, s. 289.

¹⁷⁸Osman Yaşar, Cengiz Otacı, **Ceza Muhakemesi Kanunu**, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 720.

¹⁷⁹Nur Centel, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 17, S. 1-2, 2011, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/315/1481>, s. 55-56, e.t.: 10.07.2024.

¹⁸⁰Centel, s. 56.

¹⁸¹Bahri Öztürk/Behiye Eker Kazancı/Sesim Soyer Güleç, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 88.

¹⁸²Gökçen ve diğerleri, s. 424.

¹⁸³Centel/Zafer, s. 403.

¹⁸⁴Unver/Hakeri, s. 368.

olmadığı, adli kontrol hükümlerinin yetersiz kalacağı anlamına gelmemektedir. Hâkim burada değerlendirme yaparken tutuklama için öngörülen diğer şartların da olup olmadığına şüpheli ya da sanığın kaçma şüphesinin olup olmadığına delilleri karartma ihtimalinin olup olmadığına da bakmalıdır. Unutulmamalı ki kesinleşmiş bir mahkeme kararı bulunmadığından, tutuklamanın ileride haksız çıkma ihtimaline karşı gerek Any ve AİHS’ye gerekse de kanunlarımızla güvenceye bağlanan kişi hürriyetinin kısıtlanması yoluna istisnai olarak başvurulmalıdır.

Tutuklama ile yakalama arasındaki temel farklar, bu iki koruma tedbirinin uygulanma koşullarından kaynaklanmaktadır. CMK’nın 90. maddesinde düzenleme alanı bulan yakalama tedbiri bakımından, bir suç işlendiğine dair “basit şüphe” dahi yeterli görülürken, CMK’nın 100. maddesinin 1. fıkrasından da anlaşılacağı üzere, tutuklama için “kuvvetli suç şüphesinin” bulunması gereklidir. Ayrıca, yakalama tedbiri sırasında, hâkim veya mahkeme kararı aranmazken, CMK’nın 101. maddesinin 1. fıkrasında belirtildiği üzere, tutuklama sadece hâkim ya da mahkeme kararı ile gerçekleştirilebilir. Yakalama sırasında, kişi kısa bir süreliğine hürriyetinden mahrum bırakılır, bu süre genellikle soruşturma için gerekli asgari zamanla sınırlıdır. Oysa tutuklama, ağır ceza mahkemesinin yetki alanına giren suçlarda iki yıla kadar, asliye ceza mahkemesinde bakılacak suçlarda ise bir yıla kadar sürebilmektedir. Kanunda tutukluluk için öngörülen bu süreler, azami süreler olup, bu süreler geçilemez. Tutuklulukta geçecek süreler, CMK’nın 102. maddesinde düzenlenmiştir.

CMK’da tutuklama tedbirinin süre bakımından sınırlandırılması, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının korunmasına yönelik önemli bir anayasal güvencedir. Bu çerçevede, CMK’nın 102. maddesinin 4. fıkrasında, soruşturma evresindeki tutukluluğa ilişkin azami süreler suçun niteliğine göre farklı olarak düzenlenmiştir. Ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen suçlarda, soruşturma evresinde uygulanabilecek en uzun tutukluluk süresi altı ay ile sınırlandırılmıştır. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçlar bakımından ise bu süre bir yıla kadar uzamaktadır. Ancak, bazı özel nitelikli suçlar açısından daha uzun süreli tutukluluk mümkün kılınmıştır. TCK’nın İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde düzenlenen suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçlar ve toplu olarak işlenen suçlar bakımından azami tutukluluk süresi bir yıl altı ay olarak belirlenmiş, bu sürenin gerekli görülmesi halinde ve somut gerekçelerle altı ay daha uzatılabileceği kabul edilmiştir. CMK’da ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçlara ilişkin kovuşturma evresinde uygulanabilecek tutukluluk süresi kural olarak en fazla iki yıl ile

sınırlandırılmıştır. Ancak, zorunluluk arz eden durumlarda ve gerekçesi somut biçimde ortaya konulmak suretiyle bu süre uzatılabilir. Uzatma durumunda ise tutukluluğun toplam süresi bazı suç tiplerine göre değişiklik göstermektedir. Özellikle TCK'nın İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde düzenlenen suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçlar bakımından bu üst sınırı beş yıl olarak belirlenmiştir.

Her ne kadar kanun koyucu tutukluluk için azami süreler öngörmüşse de bu süre sona ermeden, somut olayın şartlarına göre tutuklama ile hedeflenen amaca ulaşılmışsa veya tutuklama kararı verilirken mevcut bulunan şartlar sonradan ortadan kalmışsa bu durumda, tutukluluk durumu gözden geçirilmeli ve kişinin tutukluluk hali sonlandırılmalıdır¹⁸⁵.

AİHS'nin 5. maddesinde “kişi özgürlüğü ve güvenliği” konusu işlenmiş olup, AİHS’de yer verilen esaslar dışında kimsenin hürriyetinden mahrum edilemeyeceği ifade edilmiştir. Any’nin 19. maddesinde de tutuklamaya ilişkin temel hususlar düzenlenmiş olup, bu maddede sözü edilen temel esaslara aykırı işlemlerden dolayı doğan zararların, Devlet tarafından karşılanacağı belirtilmiştir¹⁸⁶.

CMK’nın 141 madde ve devamındaki maddeler, AİHS’nin 5. maddesi ile Any’nin 19. maddesine paralel olarak düzenlenmiş olup, haksız yere uygulanan tutuklama tedbiri nedeniyle, hakkında tedbir kararı uygulanan kişiye tazminat hakkı verilmiştir.

2.2.1.2.2. Tutuklamanın Şartları

Ceza muhakemesi hukukunda yer verilen tutuklama koruma tedbiri, sadece CMK’da öngörülen koşulların gerçekleşmesi durumunda uygulanabilecek ve kişi hürriyetini ciddi bir şekilde kısıtlayan bir koruma tedbiridir.

Any’nin 19. maddesi ve AİHS’nin 5. maddesi ile güvence altına alınan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, keyfi tutuklamaların önüne geçilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, tutuklama kararının alınabilmesi için CMK’nın 100. maddesinde yer alan şartların gerçekleşmiş olması gereklidir. Özellikle, somut delillere dayanan “kuvvetli suç şüphesi” ve “tutuklama nedenlerinin varlığı” gibi, temel unsurlar oluşmadan tutuklama yapılması, hukuka aykırı bir durum yaratır.

¹⁸⁵Metin Feyzioğlu/Güneş Okuyucu Ergün, “Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 59, Sayı. 1, 2010, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001591, s. 39-40, e.t.: 10.07.2024.

¹⁸⁶Güngör, s. 32.

Hukukun temel ilkeleri, tutuklama gibi ağır bir tedbirin, ancak zorunlu hallerde ve ölçülülük ilkesi çerçevesinde uygulanmasını öngörmektedir. Bu nedenle, tutuklama tedbirinin keyfi bir şekilde uygulanmaması, hukuk devleti anlayışının bir gereğidir. Tutuklamanın şartları, maddi şartlar ve şekli şartlar olmak üzere ikiye ayrılır.

2.2.1.2.2.1. Tutuklamanın Maddi Şartları

Ceza muhakemesi hukukunda, tutuklama kararının verilebilmesi için belirli maddi şartların varlığı aranmaktadır. Bu konu, CMK'nın 100. maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesinde;

“Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir.” şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre tutuklama kararı verilebilmesi için, “kuvvetli suç şüphesinin bulunması” ve “tutuklama nedenlerinin varlığı” gerekmektedir. Kuvvetli suç şüphesi, somut delillere dayanmalı ve şüpheli ya da sanığın suç işlediğine dair ciddi bir kanaat uyandırmalıdır. Bunun yanında, kaçma şüphesi, delilleri karartma tehlikesi ya da tutuklama nedenlerinin varsayılması gibi durumlar da tutuklamanın gerekçeleri arasında yer almaktadır. Bu iki ana koşul, hem kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumayı hem de tutuklama tedbirinin sadece zorunlu hallerde uygulanmasını sağlamayı amaçlayan hukuki bir denetim mekanizması işlevi görmektedir. Dolayısıyla, bu şartlar oluşmadan verilen bir tutuklama kararı, hukuka aykırı bir müdahale niteliği taşır.

2.2.1.2.2.1.1. Kuvvetli Suç Şüphesinin Bulunması

CMK'da bazı koruma tedbirleri için “basit şüpheyi” bazıları için “makul şüpheyi” ve “yeterli şüpheyi” yeterli saymışken, tutuklama tedbirine hükmedilmesi için “kuvvetli şüphe” bulunmasını aramıştır. CMK'nın 100/1 maddesinde de belirtildiği üzere, bu kuvvetli şüphenin somut delillere dayanmış olması gerekmektedir. Bir kişi hakkında iddianame düzenlenip dava açılması için “yeterli şüphe”yi arayan kanunun daha soruşturma evresinde bulunan kişinin tutuklanması için “kuvvetli şüphe”yi araması, kanun koyucunun kişi hürriyetine önem verdiği ve bu tedbire istisnai bir şekilde başvurulması gerektiğine işaret etmektedir. “Kuvvetli şüphe” aranmasının bir diğer

nedeni ise henüz hakkında kesinleşmiş bir hüküm bulunmayan kişinin mahkûmiyet hükmü almış gibi hürriyetinden yoksun kalmasının önlenmek istenilmesidir¹⁸⁷.

Tutuklama koruma tedbirine başvurulduğu sırada, kuvvetli şüphenin varlığı arandığından, iddianame düzenlenmesi için aranan “yeterli şüphe” zaten gerçekleşmiş olacağından, tutuklu olan dosyalarda ivedilikle iddianame düzenlenerek dava açılması gerekmektedir¹⁸⁸.

Tutuklama tedbirinin uygulanabilmesi için “kuvvetli suç şüphesinin” bulunması şartı, ceza muhakemesi sürecinde tutuklamanın ciddi bir tedbir olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Kuvvetli şüphe hali, iddianame düzenlenmesi için gereken “yeterli şüphe”den daha ağır bir delil eşiği gerektirdiğinden, tutuklu bir dosyada ivedilikle iddianamenin hazırlanarak davanın açılması, hukuki zorunluluk ve adil yargılama ilkesi açısından büyük önem taşır. Bu durum, tutuklama tedbirinin süresiz bir şekilde kullanılmasının önüne geçerek kişilerin özgürlük ve güvenlik hakkını koruma altına almayı hedeflemekte ve aynı zamanda yargılama sürecinin etkinliğini artırmaktadır. Böylece, ceza muhakemesi sürecindeki hak ihlalleri riski en aza indirilmektedir.

2.2.1.2.2.1.2. Tutuklama Nedenlerinin Bulunması

Tutuklama tedbirine ilişkin hukuki dayanaklar, hem ulusal hem de uluslararası hukuk normları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda, kişi özgürlüğüne yapılan müdahalenin sınırlarını belirleyen en temel düzenlemelerden biri, Türkiye’nin taraf olduğu AİHS’nin 5. maddesidir. AİHS’nin 5. maddesinde, tutuklamanın ancak belirli koşullar altında ve yasal usule uygun olarak uygulanabileceğini hükme bağlamaktadır. Bu uluslararası düzenlemeye paralel biçimde, Any’nin 19. maddesi de kişi özgürlüğü ve güvenliği ilkesine yer vermekte; hangi hallerde kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakılabileceğini ve bu işlemin ne tür güvencelere tabi olacağını açıklamaktadır. CMK’da yer alan tutuklama sebepleri de hem Sözleşme’nin 5. maddesi hem de ANY’nin 19. maddesi dikkate alınarak oluşturulmuştur¹⁸⁹.

CMK’nın 100. maddesinin 1. fıkrasında tutuklama için ön koşul olarak gösterilen kişinin suçu işlediğine dair somut delillerle desteklenen kuvvetli suç şüphesinin var olması, kişinin mutlaka tutuklanacağı anlamına gelmemekte, bu şartın varlığının

¹⁸⁷Unver/Hakeri, s. 369.

¹⁸⁸Centel/Zafer, s. 404.

¹⁸⁹Mehmet Reşat Koparan, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C.-, S. 65, 2006, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-65-244>, s. 158, e.t.: 10/07/2024.

yanında CMK'nın 100/2 maddesinde sözü edilen tutuklama nedenlerinden birinin de varlığı aranmaktadır. CMK'nın 100. maddesinin 2. fıkrasında, tutuklama nedenlerinin varlığına ilişkin somut koşullar düzenlenmiştir. Bu hükme göre, bazı somut olguların mevcut olması durumunda tutuklama kararı verilebilmesi mümkündür. Özellikle, şüpheli ya da sanığın kaçtığı, saklandığı veya kaçma tehlikesi bulunduğu dair belirli olguların bulunması halinde tutuklama gerekçesi oluşabilir. Bunun yanı sıra, kişinin delilleri yok etmeye, gizlemeye veya değiştirmeye yönelik hareketleri ile tanıklar, mağdurlar ya da diğer bireyler üzerinde baskı kurmaya çalıştığına ilişkin güçlü şüpheler de tutuklama için yeterli sebep teşkil edebilir.

Madde metinden de anlaşılabacağı üzere, şüpheli ya da sanığın kaçacağı ya da tutuklanmadığı takdirde delilleri yok edeceği, gizleyeceği veya değiştireceğine ya da tanıklar, mağdurlar ya da diğer bireyler üzerinde baskı kurmaya çalışacağına yönelik “kuvvetli şüphe” bulunması gerekmektedir.

Tutuklama nedenlerine ilişkin bu düzenlemeler, ceza muhakemesinde tutuklamanın istisnai bir koruma tedbiri olduğunu ve ancak gerekli koşulların somut biçimde ortaya konulması durumunda uygulanabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, her ne kadar kanun koyucu belirli hallerde tutuklama nedeninin varlığını “varsayılabilir” kılmışsa da uygulamada bu varsayımın mutlak bir kabul olarak değerlendirilmemesi gerekir. Zira tutuklama, kişi özgürlüğünü doğrudan sınırlayan ağır bir tedbirdir ve bu nedenle, sadece suç işlendiğine dair kuvvetli şüphe değil, aynı zamanda şüphelinin kaçma ihtimali ya da delillere müdahale etme tehlikesi gibi somut olgularla desteklenmiş ek gerekçelerin de bulunması zorunludur. Aksi halde, tutuklama tedbirinin keyfi biçimde uygulanması ve masumiyet karinesinin zedelenmesi riski doğar. Bu nedenle, yargı mercilerinin tutuklama tedbirine başvururken sadece kanuni şartların şekli olarak varlığını değil, bu tedbirin gerçekten gerekli olup olmadığını da ölçülülük ilkesi çerçevesinde değerlendirmesi gerekmektedir.

2.2.1.2.2.1.2.1. Kaçma Şüphesi

Kaçma, şüpheli ya da sanığın soruşturma ya da kovuşturma evresinde, ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğin ortaya çıkması için yapılması gereken muhakeme sürecinden kasıtlı bir şekilde kaçınarak yurt içinde ya da yurt dışında bilinmeyen bir adreste saklanmasıdır¹⁹⁰. Dosyada mevcut bulunan somut deliller

¹⁹⁰Centel/Zafer, s. 405.

şüpheli ya da sanığın kaçacağı yönünde şüphe uyandırıyorsa kaçma şüphesi nedeniyle tutuklama yapılabilir. Kanun açık bir şekilde somut delil aradığından, şüpheli ya da sanığın soyut kaçma şüphesinin bulunduğunu kabul ederek tutuklama nedeni olduğundan söz edilemez. Kaçma şüphesinin olup olmadığı hususunda değerlendirme yapılırken kişinin ekonomik durumu, ailevi durumu, önceki yaşamı, mevcut somut olaylar, koşullar, somut deliller dikkate alınmalıdır¹⁹¹. Suçu işleyen kişi banka hesaplarını boşaltmış, menkul/gayrimenkul mallarını elden çıkarmış, aboneliklerini iptal ettirmiş, pasaport çıkarmış ya da vize başvurusu yapmışsa bu gibi durumlarda kişinin kaçacağına dair somut delillerin olduğu ve tutuklama nedeninin var olduğu kabul edilmelidir.

2.2.1.2.2.1.2.2. Delilleri Karartma Şüphesi

Suçu işlediği hususunda “kuvvetli şüphe” olan şüpheli ya da sanığın delilleri değiştirme, yok etme veya gizleme şüphesi varsa ya da tutuklanmadığında mağdur, tanık ya da başkalarına baskı yapacağı şüphesi varsa ve bu şüphe somut delillere dayanıyorsa kişi tutuklanabilir. Bu husus, CMK’nın “tutuklama nedenleri” başlıklı 100. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiş olup, CMK 100/2’ye göre bazı somut olguların varlığı halinde tutuklama sebebinin bulunduğu kabul edilebilir. Bu kapsamda, şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması ya da kaçma ihtimaline işaret eden somut durumların bulunması tutuklama nedeni olarak değerlendirilir. Ayrıca, kişinin delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme girişimi içinde olması ya da tanık, mağdur veya diğer kişiler üzerinde baskı kurma yönündeki davranışları da tutuklama için yeterli şüpheyi oluşturabilir.

Delillerin karartılması, suça ait izlerin yok edilmesi anlamına gelir. Şüpheli veya sanığın, mağdur, tanık ya da diğer kişilerle görüşüp onları baskı altına almaya çalışıp ifadelerini değiştirmeye çalışması, delillerin karartılacağına yönelik somut delil kabul edilir. Tüm deliller toplanmış, olay aydınlatılmış ya da zaten deliller karatılmışsa ortada delilleri karartma tehlikesi bulunmamaktadır. Delilleri karartma tehlikesi bulunmadığı için de bu nedene dayanılarak tutuklama işlemi yapılmamalıdır¹⁹².

Delillerin yok edilmesi, gizlenmesi veya değiştirilmesi ile sahte delil üretilmesi, suçun izlerini ortadan kaldırmaya yönelik fiiller kapsamında değerlendirilirken; olayla

¹⁹¹Ünver/Hakeri, s. 371.

¹⁹²Centel/Zafer, s. 406.

İlgisi olmayan ve delil niteliği taşımayan unsurlara müdahale, delilleri karartma kapsamında değerlendirilmez¹⁹³.

Delillerin toplanıp güvence altına alındığı, olayın açıklığı kavuştuğu ya da delillerin zaten karartıldığı durumlarda, artık delilleri karartma riski bulunmadığından tutuklama tedbirine başvurulması hukuken yerinde olmayacaktır¹⁹⁴. Örneğin, bir hırsızlık olayında failin kimliği güvenlik kameraları, tanık beyanları ve olay yerinden elde edilen parmak izleriyle net bir biçimde belirlenmiş, tüm maddi deliller soruşturma dosyasına girmişse, failin delilleri yok etme ya da etkileme ihtimali fiilen ortadan kalkmış demektir. Bu gibi hallerde, hala delilleri karartma şüphesiyle tutuklama kararı verilmesi, koruma tedbirinin amacı ile bağdaşmaz.

AİHM, tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçelendirilmesinde zamanla değişen koşulların dikkate alınması gerektiğini IA/Fransa davasında açık bir şekilde ortaya koymuştur. Mahkeme, 23 Eylül 1998 Tarihli Kararı'nda (Başvuru no: 28213/95)¹⁹⁵, tutukluluk sürecinde ileri sürülen “tanıklara baskı yapma ihtimali” gibi gerekçelerin, soruşturmanın ilerlemesi, tanıkların dinlenmesi veya delillerin toplanmasıyla birlikte geçerliliğini yitirebileceğine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda AİHM, tutukluluğun sadece ilk aşamalarda meşru kabul edilebilecek bazı nedenlerle sürdürülmesinin, sürecin ilerleyen safhalarında yeterli ve makul bir gerekçeye dayandırılmadığı takdirde, özgürlük ve güvenlik hakkı bakımından ihlale yol açabileceğini vurgulamıştır.

AİHM önüne gelen Merabishvili/Gürcistan¹⁹⁶ Davasında; kaçma ihtimali, tanıklar üzerinde baskı kurulması, delillerin karartılması, yeniden suç işlenmesi veya kamu düzeninin ciddi şekilde tehdit edilmesi gibi tutuklamayı haklı kılacak risklerin somut biçimde ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir. Bu risklerin değerlendirilmesinde, ilgili yargı makamlarının gerekçeleri soyut, basmakalıp ya da genelleyci ifadelerden ibaret olmamalı; her somut olay özelinde gerekçelendirilmiş, nesnel verilere dayalı ve detaylı açıklamalar içermelidir.

¹⁹³Centel, s. 53.

¹⁹⁴Korkmaz, s. 47.

¹⁹⁵İ.A./Fransa, Başvuru No: 28213/95, (AİHM, 23 Eylül 1998), [https://hudoc.echr.coe.int/tur#\[%22fulltext%22:%5B%22berktay%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-63825%22%5D%5D%7D](https://hudoc.echr.coe.int/tur#[%22fulltext%22:%5B%22berktay%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-63825%22%5D%5D%7D), **e.t.:** 21.04.2025.

¹⁹⁶Merabishvili/Gürcistan, Başvuru No: 72508/13, (AİHM, 28 Kasım 2019, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-178753%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-178753%22]}), e.t.: 17/03/2025).

Hâkim vereceği tutuklama kararında, şüpheli veya sanığın hangi tutum veya davranışının CMK'nın 100/2-b maddesindeki halleri oluşturduğuna yer vermelidir¹⁹⁷. Hâkimin tutuklama kararı verirken, şüpheli veya sanığın davranışlarının CMK 100/2-b maddesinde belirtilen halleri oluşturduğunu açıkça gerekçelendirmesi gerekir. Bu zorunluluk, tutuklama gibi özgürlük kısıtlayıcı bir tedbirin keyfi bir şekilde uygulanmasını önlemek ve kararı hukuki dayanaklara oturtarak, adil yargılama ilkesi ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını güvence altına almak açısından önemlidir. Hâkim, tutuklama kararını somut olay ve delillerle ilişkilendirerek, bireylerin özgürlüğüne yapılan müdahalenin hem gerekli hem de orantılı olduğunu açıkça göstermelidir. Aksi takdirde, bu karar keyfi bir uygulama olarak değerlendirilebilir ve hem ulusal hukuka hem de AİHS'nin 5. maddesi uyarınca, uluslararası yükümlülüklerle aykırılık oluşturabilir.

2.2.1.2.2.1.2.3. Tutuklama Sebeplerinin Varsayılması

CMK'nın 100. maddesinin 3. fıkrasındaki düzenleme ile kanun koyucu önemli gördüğü bazı suçlar için bu suçların işlendiğini gösterir “kuvvetli şüphe” uyandıran somut delillerin varlığı halinde, tutuklama nedenlerinin var sayıldığını öngörmüştür. Böylece, CMK'nın 100/3 maddesinde sayılan ve öğretide katalog suçlar olarak adlandırılan bu suç türlerinde, karine olarak CMK'nın 100/2 maddesinde sayılan tutuklama nedenlerinin var olduğu kabul edilmiştir¹⁹⁸.

Bu doğrultuda, TCK'da yer alan soykırım ve insanlığa karşı suçlar, kasten öldürme, nitelikli kasten yaralama, işkence, cinsel saldırı (birinci fıkra hariç), çocukların cinsel istismarı, hırsızlık ve yağma, uyuşturucu madde imal ve ticareti, suç örgütü kurma, devletin güvenliğine ve anayasal düzene karşı suçlar bu kapsamda sayılmaktadır. Bunlara ek olarak, silah kaçakçılığı, bankacılık mevzuatında düzenlenen zimmet suçu, kaçakçılıkla mücadele kapsamındaki hapis cezasını gerektiren fiiller, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin belirli suçlar, kasten orman yakma, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde işlenen bazı suçlar, terörle mücadele kanununda belirtilen fiiller ile kadına yönelik kasten yaralama ve sağlık personeline görev sırasında yapılan saldırılar da, kuvvetli suç şüphesinin somut delillerle desteklenmesi halinde tutuklama nedeninin mevcut sayılabileceği suçlar arasında yer almaktadır.

¹⁹⁷Özbek ve diğerleri, s. 246.

¹⁹⁸Koparan, s. 160.

CMK'nın 100/3 maddesinde sayılan bu suçların işlendiğine ilişkin somut delillere dayanan “kuvvetli şüphe” varsa hâkim ya da mahkeme artık, CMK'nın 100/2 maddesinde yer alan delillerin karartılması, şüpheli ya da sanığın kaçma şüphesinin olup olmadığı ve tanık mağdur veya diğer kişileri baskılayıp ifadelerini değiştirip değiştirmeyeceği gibi, hususlara bakmaz ve karine olarak CMK'nın 100/2 maddesindeki hallerin var olduğunu kabul eder. Madde metninde yer alan “*tutuklama nedeni var sayılabilir*” ifadesi sebebiyle, CMK'nın 100/3 maddesindeki sayılan suçların işlendiği iddia edilse bile tutuklama kararı verip vermeme hususu, tamamen hâkim ya da mahkemenin takdirine bağlıdır. Ancak, uygulamada yerleşen yanlış anlayışın aksine bu suçlarda tutuklama zorunluluğu yoktur¹⁹⁹.

2.2.1.2.2.2. Tutuklamanın Şekli Şartları

Tutuklama tedbirinin, bireyin özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik ciddi bir müdahale içermesi nedeniyle, hukuki güvenceleri en üst düzeyde sağlamak amacıyla tutuklama koruma tedbirine başvurulması için bazı şekli şartlar öngörülmüştür. Bu şartlar arasında, tutuklama yasağı bulunmaması, sanığa verilmiş bir güvence belgesi olmaması, muhakemeye engel bir durumun bulunmaması, tutuklama kararının sadece yetkili bir hâkim veya mahkeme tarafından verilmiş olması ve tutuklamanın ölçülü olması ilkeleri yer almaktadır.

CMK'da da yer verilen bu düzenlemeler, keyfi bir şekilde yapılan tutuklamaları önlemek, kişilerin haklarını korumak ve ceza muhakemesi sürecinde adil yargılama ilkesine uygun hareket edilmesini sağlamak amacı taşır.

2.2.1.2.2.2.1. Tutuklama Yasağı Bulunmaması

Ceza Muhakemesi Hukuku'nda tutuklama, kişi hürriyetine yönelik en ağır koruma tedbirlerinden biri olarak kabul edilmekte ve bu nedenle sadece belirli koşulların varlığı halinde uygulanabilmektedir. Bu bağlamda, CMK'nın 100. maddesinin 4. fıkrasında, sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda ve kasten işlenen vücut dokunulmazlığına karşı suçlar hariç olmak üzere, hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda, tutuklama kararı verilemeyeceği açıkça hükme bağlanmıştır. Bu düzenlemenin temel amacı, orantılılık ilkesine uygun olarak özgürlüğü bağlayıcı tedbirlere başvurulmasını güvence altına almak ve özellikle basit suçlar nedeniyle,

¹⁹⁹Centel/Zafer, s. 407-408.

kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakılmasının önüne geçmektir. Böylece, koruma tedbirlerinin ölçüsüz şekilde uygulanması engellenmekte; ceza ceza muhakemesinde kişi hak ve özgürlüklerinin korunması sağlanmaktadır.

Vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar, TCK'nın 86. maddesi ile 93. maddesi arasında düzenlenmiştir. Buna göre vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar içinde yer alan suçlar şunlardır;

- Kasten yaralama
- Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama
- Kasten yaralamanın ihmali davranışla işlenmesi
- Taksirle yaralama
- İnsan üzerinde deney
- Organ veya doku ticareti

CMK'nın 100. maddesinin 4. Fıkrasından anlaşılabacağı üzere, bu niteliklere haiz ceza hükmü öngörülen suçlar açısından, kanun koyucu tutuklama kararı verilemeyeceğini belirtmiştir. Burada kullanılan emredici nitelikteki “tutuklama kararı verilemez” hükmünden de anlaşılabacağı üzere, hâkime ya da mahkemeye herhangi bir şekilde takdir hakkı tanınmamıştır. Burada konulan ölçüt, suç için öngörülen cezanın; sadece adli para cezası olması ya da iki yıldan fazla olmayacak şekilde hapis cezası olması durumudur. Suç için hem adli para cezasının hem de hapis cezasının öngörüldüğü durumlarda, hapis cezasının üst sınırına bakılır ve öngörülen hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla değilse tutuklama kararı verilemez²⁰⁰.

Bir diğer tutuklama yasağı da 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu²⁰¹,nun (ÇKK) “tutuklama yasağı” başlıklı 21. maddesinde düzenlenmiştir. ÇKK'nın anılan maddesinde bu durum; “Onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez.” şeklinde düzenlenmiş olup, onbeş yaşını doldurmayan çocukların üst sınırı beş yıldan fazla olmayacak şekilde hapis cezası öngörülen bir suç işledikleri iddia edildiğinde, bu fiillerinden dolayı tutuklanamayacakları belirtilmiştir.

²⁰⁰Unver/Hakeri, s. 374.

²⁰¹Çocuk Koruma Kanunu, **Resmî Gazete**, 15 Temmuz 2005, Sayı: 25876.

2.2.1.2.2.2.2. Sanığa Verilmiş Bir Güvence Belgesi Olmaması

"Gaipilerin Yargılanması" hususu CMK'nın 244-246 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; ceza muhakemesi sürecinde, sanığın mahkeme huzuruna getirilememesi durumunda uygulanacak yöntemler, CMK'da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu bağlamda, yerinin tespitinin mümkün olmadığı, yurtdışında bulunan ya da duruşmaya getirilmesinin uygun olmadığı değerlendirilen sanıklar "gaip" olarak nitelendirilmektedir. Gaip olarak kabul edilen sanıklar için klasik yargılama usulü işletilmez; bunun yerine mahkeme, delillerin elde edilmesi veya korunmasına yönelik gerekli adımları atar. Bu işlemler, doğrudan mahkeme tarafından gerçekleştirilebileceği gibi, bir naip hâkim veya talimatla görevlendirilen bir mahkeme aracılığıyla da yapılabilir. Yargılama süreci içerisinde, gaip sanığın haklarının korunması amacıyla bazı güvenceler öngörülmüştür. Örneğin, sanığın müdafisi, yasal temsilcisi veya eşi, delil toplama işlemleri sırasında hazır bulunma hakkına sahiptir. Gerekli görüldüğünde, baro tarafından bir müdafî görevlendirilmesi talep edilebilir. Gaip sanığa yönelik işlemler kapsamında, eğer kişinin adresi tespit edilemiyorsa, kendisine uygun bir iletişim aracıyla mahkemeye gelmesi veya adresini bildirmesi yönünde ihtarla bulunulması öngörülmektedir. Ayrıca, mahkeme tarafından gaip durumundaki sanığın duruşmaya katılması halinde tutuklanmayacağına dair bir güvence belgesi düzenlenebilir.

Yetkili mercilere ulaşılması mümkün olmayan, yurt içinde saklanan ya da yurt dışında bulunup da kendisine ulaşamayan kişiler, eğer bu durumu soruşturma veya kovuşturmanın tamamlanmasını engellemek amacıyla gerçekleştirmişse "kaçak" olarak kabul edilir. Kaçak sanıkla ilgili prosedür, belirli koşulların oluşmasına bağlı olarak işler. Eğer hakkında ciddi suçlamalar bulunan bir kişi, savcılık veya mahkeme tarafından yapılan usulüne uygun çağrıya rağmen gelmez ve zorla getirme kararı da icra edilemezse, kişi kaçak sayılmadan önce hakkında ilan işlemi başlatılır. Bu amaçla, çağrı metni bir gazetede yayımlanır ve kişinin bilinen konut adresine asılır. Yapılan ilanlarda, belirtilen sürede mahkemeye gelmediği takdirde bazı koruma tedbirlerinin uygulanacağı uyarısı da yer alır. İlanın yapıldığı tarihten itibaren on beş gün içinde başvurmayan kişi hakkında, kaçak statüsü resmen tanınır. Kaçak sanıkların duruşmaları yapılırken müdafii bulunmuyorsa, mahkeme tarafından barodan avukat görevlendirilmesi sağlanır. Ayrıca, kaçak sanığın adli sürece katılımını sağlamak amacıyla malvarlığına yönelik birtakım önlemler alınabilir. Bu kapsamda, Türkiye sınırları içinde bulunan mal, hak ve alacaklara, orantılı olacak şekilde el konulabilir ve

bunların yönetimi için kayyım atanabilir. Bu işlemler, savcının talebi üzerine sulh ceza hâkimi veya görevli mahkeme tarafından gerçekleştirilir. Müdafîye, alınan kararlar hakkında bilgi verilmesi de zorunludur. Bu tür el koyma kararları, özellikle ciddi suçlamalarla karşı karşıya kalan sanıklar bakımından söz konusu olur. TCK'da düzenlenen, soykırım, insanlığa karşı suçlar, dolandırıcılık, hırsızlık, uyuşturucu ticareti, terör örgütü üyeliği ve benzeri katalog suçlar bu kapsamda sayılmıştır. Ayrıca bazı özel kanunlarda düzenlenen ağır suçlar da bu çerçevede değerlendirilmektedir. El konulan varlıkların yönetiminde ve korunmasında, genel olarak el koyma hükümleri uygulanır. Bu kararların ilanı da mahkemenin uygun görmesi halinde bir gazetede yapılabilir. Sanığın yakalanması veya kendiliğinden teslim olması durumunda el koyma tedbirleri kaldırılır. Öte yandan, kaçak olan kişiler hakkında, sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilmesi de mümkündür. Eğer kaçak sanığın bakmakla yükümlü olduğu yakınları el koyma tedbirlerinden olumsuz etkileniyor ve geçim sıkıntısına düşüyorsa, kayyım aracılığıyla bu kişilere sosyal durumlarıyla orantılı şekilde yardıma bulunulmasına izin verilebilir. Kaçak sanıkların da duruşmaya katılmaları hâlinde tutuklanmayacaklarına dair güvence belgesi verilmesi mümkündür.

Güvence belgesi verilmesi durumu “Sanığa verilecek güvence belgesi” başlıklı CMK’nın 246. maddesi’nde düzenlenmiştir. CMK’nın 248. maddesinin 7. fıkrasında, 246. maddede düzenlenen bu durumun kaçaklar hakkında da uygulanacağı belirtilmiştir. CMK’nın 246. maddesi’nde güvence belgesi düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, nerede olduğu bilinmeyen ya da yurt dışında olması nedeniyle mahkemeye çıkarılamayan ya da getirilmesi talebi uygun bulunmayan sanık hakkında ya da yürütülen soruşturma veya kovuşturmadan kaçarak yurtiçinde ya da yurt dışında saklanan, bundan dolayı kendisine savcılık ya da mahkeme tarafından bir türlü ulaşılamayan kişiye kovuşturma evresinde kendiliğinden gelmesi halinde tutuklanmayacağı konusunda güvence belgesi verilebilir. Kendisine verilen güvence belgesine güvenerek gelen kişi tutuklanamaz²⁰². CMK’nın 246. maddesinin 1. fıkrasına göre söz konusu güvence belgesi koşullara bağlanabilir. Örneğin, sanığın duruşmalara düzenli katılması, kaçma girişiminde bulunmaması veya yargılamanın sağlıklı yürütülmesini engelleyecek davranışlarda bulunmaması gibi şartlar ileri sürülebilir.

CMK’nın 246. maddesinin 2. fıkrası, sanığa verilen güvence belgesinin hukuki geçerliliğini belirleyen sınırları açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre, güvence belgesi

²⁰²Unver/Hakeri, s. 375.

mutlak ve koşulsuz bir güvence niteliğinde olmayıp, sanığın belirli yükümlülüklerle uyması şartına bağlıdır. Şayet, sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilirse, kaçma hazırlığı içinde olduğu tespit edilirse ya da güvence belgesine bağlanan yükümlülüklerle aykırı bir davranışta bulunursa, bu durumda verilen güvence belgesi geçerliliğini yitirir. Başka bir ifadeyle, sanığın iyi niyetli ve yargılamaya sadakatle katılan bir tutum sergilemesi beklenir. Bu yükümlülüklerle aykırı davranılması halinde, sanık artık güvence belgesinin sağladığı korumadan yararlanamaz ve tutuklanması hukuken mümkün hale gelir.

2.2.1.2.2.3. Muhakemeye Engel Bir Durumun Olmaması

Şüpheli ya da sanığın yargılanmasına engel bir halin var olduğu durumlarda, kişi yargılanamayacağından, hakkında tutuklama kararı da verilemez²⁰³. Bu duruma örnek verecek olursak; suçun affa ya da zamanaşımına uğramış olması, izin, şikâyet, talep gibi, muhakeme şartlarının gerçekleşmemiş olması, istisnalar dışında kişinin yasama dokunulmazlığına sahip kişilerden olması ya da kaçaklık dışında kişinin muhakeme sürecinde hazır edilememesi hallerinde, suçu işlediği iddia edilen kişi hakkında tutuklama kararı verilemez²⁰⁴. Gıyabi tutuklamaya, CMK'da yer verilmemiş ve bu kurumun yerine, CMK'nın 98. maddesindeki yakalama emrini getirilmiştir. Gıyabi tutuklamaya yer verilmediğinden, CMK'nın 248/5 maddesindeki istisnai hal ile tutuklamanın reddine itiraz edilmesi halinde, ilgili mercii tarafından söz konusu itirazın kabul edilmesi halindeki durum haricinde, huzurda bulunmayan kişi hakkında tutuklama kararı verilemez.

2.2.1.2.2.4. Hâkim ya da Mahkeme Tarafından Verilmiş Karar Bulunması

Soruşturma evresinde şüpheli hakkında Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından tutuklama kararı verilirken, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının talebi üzerine ya da re'sen mahkeme tarafından tutuklama kararı verilir²⁰⁵. Kanun'da bu duruma herhangi bir istisna getirilmemiş olduğundan, hâkim ya da mahkeme kararı olmadan şüpheli ya da sanık hakkında

²⁰³Ünver/Hakeri, s. 374.

²⁰⁴Öztürk ve diğerleri, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, s. 89.

²⁰⁵Yurtcan, s. 314.

gecikmesinde sakınca bulunan bir durum olsa bile Cumhuriyet savcısı, kolluk amirleri, kolluk ya da diğer makamlar tutuklama kararı veremezler²⁰⁶.

2.2.1.2.2.5. Tutuklamanın Ölçülü Olması

Tutuklamanın ölçülü olması gerektiği hususu, CMK'nın 100. maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesinde “İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez.” şeklinde düzenlenmiştir.

Tutuklama tedbirine başvurulurken, elde edilmesi amaçlanan fayda ile kişi özgürlüğüne yönelik müdahale sonucunda doğabilecek riskler arasında makul bir dengenin gözetilmesi, orantının sağlandığı durumlarda tedbire başvurulup orantısızlığın söz konusu olduğu durumlarda ise bu tedbire başvurulmaması, meydana gelen olayda tutuklama kararı verilirken, amaçlanan sonuca başka bir koruma tedbiri ile de ulaşılabiliriyorsa tutuklama kararı verilmemesi gerekir²⁰⁷. Bu husus, CMK'nın 109. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. CMK'nın 109. maddesinin 1. fıkrasında, tutuklama tedbirine alternatif olarak adli kontrol uygulanabileceğini açıkça düzenlemektedir. Bu maddeye göre, tutuklama için gerekli şartlar gerçekleşmiş olsa bile, şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine daha hafif bir tedbir olan adli kontrol tedbirleri uygulanabilir.

2.2.1.3. Kanunlarda Belirtilen Koşullar Dışında Tutukluluğun Devamına Karar Verilmesi

CMK'nın 141/1-a maddesine göre, kanunlarda gösterilen şartlar haricinde tutuklu bulunan kişinin tutukluluk durumunun devamı yönünde karar verilmesi sonucunda meydana gelen zarar nedeniyle, tazminat ödenmesi gerekir ve bu tazminat Devlet tarafından ödenir. Tutuklama kararı verilirken amaçlanan durum gerçekleşmişse, kişinin tutuklanmasını gerektiren somut delillere dayanan kuvvetli şüphe ortadan kalkmışsa ya da suçun o kişi tarafından işlenmediği ortaya çıkmışsa tutuklama kararının kaldırılması gerekir.

Bu konu, CMK'nın 108. maddesinde “Tutukluluğun incelenmesi” başlığı altında düzenlenmiştir. Soruşturma evresinde hakkında tutukluluk kararı verilen şüphelinin durumu, CMK'nın 108/1 maddesinde düzenlenmiş olup, buna göre tutukluluk

²⁰⁶Ercan, s. 183.

²⁰⁷Meltem Nizamoğlu, “Tutuklama Tedbirinde Orantılılık İlkesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C.-, S. 2, 2000, <https://www.jurix.com.tr/article/10055>, s. 481, e.t.: 05/06/2024.

değerlendirilmesi en geç otuzar günlük süreler içerisinde, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından değerlendirilir ve tutukluluk halinin devam edip etmeyeceği hususunda bir karar verilir.

CMK 108/1 uyarınca, sulh ceza hâkimi bu kararı verirken şüpheliyi ya da müdafini dinlemek zorundadır. AHİM, şüpheli ya da müdafî dinlenmeden dosya üzerinden tutukluluk değerlendirmesi yapılmasını, AİHS'nin 5. maddesinin 4. fıkrasının ihlali olduğuna, muhakkak kişi ya da müdafisi dinlendikten sonra karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir²⁰⁸.

Kovuşturma evresinde ise hâkim ya da mahkeme tutuklu bulunan sanığın tutukluluk halinin devam edip etmeyeceğine her duruşmada, duruşmalar arasında otuz günden fazla bir süre varsa duruşmalar arasında en fazla otuz gün içerisinde bu değerlendirmeyi yaparak bir karar verir.

CMK'nın 268. maddesi kapsamında, tutuklama kararı veren mahkeme tarafından değil, bir başka mahkeme tarafından gerçekleştirilmekte olup, AİHM'e göre, tutukluluğa ilişkin itirazların değerlendirilmesi sırasında, tutuklunun ilgili mahkeme önüne çıkarılmaması ve incelemenin sadece dosya üzerinden, duruşma yapılmaksızın gerçekleştirilmesi mümkündür. AİHM, Rahbar-Pagard/Bulgaristan Kararı'nda²⁰⁹ (Başvuru no. 45466/99 ve 29903/02), bu tür bir uygulamanın, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ihlal edilmediği sürece, AİHS'nin 5. maddesinin 4. fıkrasına aykırılık teşkil etmeyeceğini belirtmektedir.

2.2.2. Kanuni Gözaltı Süresi İçinde Hâkim Önüne Çıkarılmama

CMK'nın 141/1-b maddesinde, kişinin kanunda öngörülen gözaltı süresi içerisinde hâkim karşısına çıkarılmaması durumu, tazminat nedeni sayılmıştır.

2.2.2.1. Gözaltı Kavramı

CMK'da gözaltının tanımı yapılmamış, buna karşılık YGİY'de yapılmıştır. YGİY'nin "tanımlar" başlıklı 4. maddesinde gözaltının tanımı;

"Gözaltına alma: Kanunun verdiği yetkiye göre, yakalanan kişinin hakkındaki işlemlerin tamamlanması amacıyla, yetkili hâkim önüne çıkarılmasına veya serbest bırakılmasına kadar kanunî süre içinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulmasını... İfade eder"

²⁰⁸Ercan, s. 191.

²⁰⁹Rahbar-Pagard/Bulgaristan, Başvuru no: 45466/99-29903/02, (AHİM, 06.04.2006.) <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 21/04/2025.

Şeklinde yapılmıştır. Gözaltı koruma tedbiri, CMK'nın 91. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme, fiili yakalamada yakalanan kişinin soruşturma süreci kapsamında özgürlüğünün kısıtlanmasına yönelik bir koruma tedbiri olan gözaltına ilişkin esasları belirlemektedir. Gözaltına alma koruma tedbiri, Cumhuriyet savcısının emri doğrultusunda yakalanan kişinin görevli ve yetkili hâkim önüne çıkarılincaya kadar, kanunda öngörülen süreye riayet edilmek üzere özgürlüğünden mahrum bırakılması işlemidir²¹⁰. Müzekkereli yakalamada ise herhangi bir şekilde yol süresi tanınmamaktadır.

CMK, yakalama ile gözaltına almayı birbirinden ayırmış, yakalanan kişinin Cumhuriyet savcısının talimatı ile serbest bırakılmaması halinde, ancak Cumhuriyet savcısından talimat alınarak kişinin gözaltına alınabileceğini hükme bağlamıştır²¹¹.

CMK'nın 91. maddesindeki bu düzenlemeye göre, bir kişi suç şüphesiyle yakalandığında, Cumhuriyet savcısı tarafından serbest bırakılmadığı takdirde, soruşturmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla, gözaltına alınmasına karar verilebilir. Gözaltı süresi, yakalamanın gerçekleştiği andan itibaren başlamakta ve bu süre, yakalanan kişinin en yakın hâkim ya da mahkemeye sevki için gereken zorunlu yol süresi hariç olmak üzere, yirmi dört saati geçmemektedir. Yol süresi ise en fazla on iki saatle sınırlandırılmıştır.

CMK'nın 90/2 maddesinde de açıklandığı üzere kişinin gözaltına alınması için bunun soruşturma açısından zorunlu olması ve şüphelinin suçu işlediğine yönelik somut delillere dayanan şüphenin olması gerekir.

Yrg. 12. C. Dai.'nin 01.02.2021 Tarihli ve 2019/2268 Esas, 2021/925 Karar Sayılı Kararı'nda²¹², koruma tedbirlerinin haksız uygulanmasından kaynaklanan tazminat talebi değerlendirilmiştir. Davacı, Antalya 4. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandığı davada, “gece vakti yağma” ve “kişiyi hürriyetinden yoksun kılma” suçlarından 11.12.2014–13.12.2014 tarihleri arasında gözaltında tutulmuş, ancak yargılama sonucunda beraatine karar verilmiştir. Beraat kararının kesinleşmesi sonrası, CMK'nın 142. maddesi uyarınca, tazminat talebinde bulunmuş; açılan davada mahkeme, haksız gözaltı nedeniyle davacıya tazminat ödenmesine hükmetmiştir.

²¹⁰Ercan, s. 170.

²¹¹Şahin ve diğerleri, s. 271., Öztürk ve diğerleri, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, s. 64.

²¹²Yrg. 12. C. Dai., T. 01.02.2021, E. 2019/2268, K. 2021/925, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t.: 05/12/2024.

2.2.2.2. Gözaltı Süreleri

AİHS'nin 5. maddesi kapsamında AİHM'nin önüne gelen uyuşmazlıklarda, bu maddeye yönelik yapmış olduğu yorum sonucunda oluşan içtihatlar göz önünde bulundurularak CMK'da yer alan gözaltı süreleri belirlenmiştir²¹³.

Örneğin, AİHM, 23 Haziran 2009 Tarihinde karara bağlamış olduğu Oral ve Atabay/Türkiye davasında (Başvuru no: 39686/02)²¹⁴, İsa Oral ve Ahmet Atabay isimli kişilerin, dört günü aşan süreyle hâkim huzuruna çıkarılmadan Şırnak Emniyet Müdürlüğü'nde gözaltında tutulmasının, AİHS'nin 5. maddesinin ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir.

Any'nin 19. maddesinin 5. fıkrasına göre; yakalanan ya da tutuklanan kişi, ancak en yakın mahkemeye sevk edilmesi için zorunlu olan süre dışında, en geç kırk sekiz saat içinde hâkim huzuruna çıkarılmalıdır. Suçun toplu şekilde işlenmesi hâlinde bu süre azami dört güne kadar uzatılabilir. Belirtilen bu sürelerin aşılması durumunda, hâkim kararı bulunmaksızın kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması hukuka aykırı sayılır. Ancak bu sürelere yönelik istisnalar, olağanüstü hâl, sıkıyönetim veya savaş gibi özel durumlarda mevzuat çerçevesinde öngörülebilir. Bu düzenleme, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak keyfi tutma ve gözaltılara karşı anayasal bir koruma sağlamaktadır.

CMK'nın 91. maddesinin 1. fıkrasında, bireysel şekilde işlenen suçlar için uyulması gereken azami gözaltı süreleri belirlenmiştir. Bu düzenlemeye göre gözaltı süresi, kişinin yakalandığı anda başlar ve bu süre, yolda geçecek olan azami oniki saatlik yol süresi hariç, yirmidört saati geçemez. Yol süresi olarak öngörülen en fazla oniki saatlik süre, bu yirmidört saatlik gözaltı süresine dâhil değildir. Bu yol süresinin oniki saati aşması durumunda, aşan süre gözaltı süresinden sayılır.

CMK'nın 91. maddesinin 3. fıkrasında toplu bir şekilde işlenen suçlar için uyulması gereken azami gözaltı süreleri belirlenmiştir. CMK'nın 2. maddesinin 1. fıkrasının (k) bendine göre; iştirak halinde hareket etmeseler bile en az üç kişi tarafından bir suç işlenmişse bu suç toplu suç kabul edilir. Fiili yakalamalarda, yakalamanın yapıldığı andan adli mercilere teslimine kadar geçen süre içerisinde gözaltı süresine ek olarak yol süresi de dikkate alınır. CMK'nın 91. maddesinin 3. fıkrasındaki düzenlemeye göre

²¹³Akyüz, s. 73.

²¹⁴Oral ve Atabay/Türkiye, **Başvuru no: 39686/02**, (AİHM, 23 Haziran 2009), file:///C:/Users/ab189813/Downloads/CASE%20OF%20ORAL%20AND%20ATABAY%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf, e.t.: 21.04.2025.

toplu işlenen suçlardaki gözaltı süresi, bireysel işlenen suçlarda olduğu gibi, kişinin yakalandığı anda başlar ve bu süre, yolda geçecek olan azami oniki saatlik yol süresi hariç, yirmidört saati geçemez. Ancak Cumhuriyet savcısının yazılı emriyle bu gözaltı süresi, her seferinde bir günü geçmemek koşuluyla üç gün daha uzatılabilir. Yol süresi hem bireysel suçlar hem de toplu işlenen suçlarda aynı olup, bu süre oniki saati geçemez.

Any'nin 19/5 maddesindeki bireysel suçlar için öngörülen azami kırksekiz saat ve toplu suçlar için öngörülen azami dört günlük sürelerle karşılık, CMK'da daha kısa süreler öngörülmüştür. CMK'da Any'nin 19/5 maddesinde öngörülen sürelerden daha lehe bir düzenleme getirdiğinden, CMK'nın Any'ye aykırı olduğu ileri sürülemez ve tazminata hükmedilirken CMK'da yer alan lehe süreler göz önünde bulundurulur.

Şüpheli gözaltına alındıktan sonra, gözaltında yapılacak olan işlemlerin yapılması gerekir, yapılmadığı takdirde serbest bırakılmalı ya da kanunda öngörülen gözaltı süreleri sona ermeden sulh ceza hâkimliğine çıkarılmalıdır²¹⁵.

Gözaltındaki kişinin serbest bırakılması ya da sulh ceza hâkimliğinde sorguya alınması için azami gözaltı süresinin bitmesi beklenmemeli, gözaltı işlemleri tamamlandıktan sonra kişi ya sorguya sevk edilmeli ya da serbest bırakılmalıdır²¹⁶.

27.03.2015 Tarihinde yapılan değişiklikle²¹⁷ CMK'nın 91. maddesine yeni bir fıkra eklenerek, kolluk amirlerine de istisnai olarak kanunda sayılan bazı suçlar bakımından gözaltına alma kararı verme yetkisi tanınmış ve bu durumda uyulması gereken süreler yine aynı fıkra da belirtilmiştir.

CMK'nın 91. maddesinin 4. fıkrasında, kolluk amirlerine, belirli koşulların gerçekleşmesi durumunda gözaltı kararı verme yetkisi tanınmıştır. Bu düzenlemeye göre, yalnızca suçüstü hallerine mahsus olmak kaydıyla, bazı suçlar bakımından kişilerin gözaltına alınmasına kolluk amirleri tarafından karar verilebilmesi mümkündür. Bu kapsamda mülki amirlerin belirleyeceği kolluk amirleri; kamu düzenini ciddi şekilde bozabilecek nitelikteki yaygın şiddet olaylarının yaşandığı toplumsal eylemler sırasında veya topluca işlenen suçlarda, kişiyi en fazla kırk sekiz saate kadar gözaltında tutma yetkisine sahiptir. Gözaltı işlemine her kolluk amiri değil sadece mülki amir tarafından belirlenecek kolluk amiri karar verebilir. Gözaltı süresi, bireysel suçlar bakımından yirmi dört saati, toplu suçlar açısından ise kırk sekiz saati

²¹⁵Öztürk ve diğerleri, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, s. 71-72.

²¹⁶Centel/Zafer, s. 390.

²¹⁷Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 7 Nisan 2015, Sayı: 29319.

aşamaz. Kolluk amiri gözaltına alma kararı verdiğinde, vermiş olduğu bu kararı Cumhuriyet savcısına bildirmekle yükümlü değildir²¹⁸. Ancak, gözaltı süresi sona erdiğinde, işlemler tamamlandığında ya da kişinin gözaltına alınmasına neden olan hal ortadan kalktığında, Cumhuriyet savcısına izahat verilerek vereceği talimatlara göre işlem yapılır.

Kolluk Amirine gözaltına alma yetkisi veren bu düzenleme; tüm suçlarda uygulanmaz. Kolluk amirinin hangi hallerde gözaltı kararı verebileceği hususu TCK'nın 91. maddesinin 4. fıkrasında tahdidi olarak sayılmıştır. TCK'da yer alan kasten öldürme, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, hırsızlık, yağma, uyuşturucu madde ticareti gibi ağır suçları; ayrıca Terörle Mücadele Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, İl İdaresi Kanunu ve Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda belirtilen belirli suç tiplerini kapsamaktadır.

Kolluk amirinin gözaltı kararı vermesi, anayasal açıdan tartışmalı bir durumdur. Anayasa'nın 19. maddesinin 4. fıkrasında, “yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmelidir” hükmü yer almakta ve özgürlükten yoksun bırakmanın yargı mercilerinin yetkisinde olduğu açıkça belirtilmektedir. Ancak, CMK'nın 91. maddesi, kolluk amirine, belirli şartlar altında gözaltı kararı verme yetkisi tanımaktadır. Bu durum, kuvvetler ayrılığı ilkesine ve kişi özgürlüğü hakkının yargısal güvencesine zarar verebilecek niteliktedir. Kolluğun idari yönden yürütmeye bağlı olması, bu yetkinin kötüye kullanılmasına zemin hazırlayabileceği gibi, yargı güvencesi altındaki kişi özgürlüğünün zedelenmesine yol açabilir.

2.2.2.4. Gözaltı İşlemine İtiraz

Gözaltına alma işlemine itiraz konusu, CMK'nın 91. maddesinin 5. Fıkrasında düzenlenmiştir.

CMK'nın 91. maddesine göre verilen gözaltı kararına karşı; gözaltına alınan kişi, müdafii ve kanuni temsilcisi ile gözaltına alınan kişinin eşi ya da birinci derecedeki kan hısımları veya ikinci derecedeki kan hısımları yetkili sulh ceza hâkimliğine başvurarak itiraz edebilirler. Sulh ceza hâkimliğince verilecek olan serbest bırakma kararı derhal uygulanır²¹⁹. Şayet, sulh ceza hâkimliği yapılan gözaltına alma işlemi yerinde görürse iki karar verebilir. Ya gözaltına alma kararına ya da gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin yapılan itirazı reddeder ve bu durumda, gözaltı işlemi aynen devam eder ya da

²¹⁸Centel/Zafer, s. 391.

²¹⁹Gökçen ve diğerleri, s. 423.

yakalanan kişinin soruşturma evrakıyla birlikte Cumhuriyet savcılığında hazır edilmesine yönelik karar verir. Sulh ceza hâkimi, bu incelemeyi kişiyi hazır etmeksizin derhal, evrak üzerinde ve yirmidört saatlik gözaltı süresi dolmadan yapar ve itiraza ilişkin kararını verir.

2.2.2.5. Gözaltı İşlemlerinin Denetimi

Gözaltı işlemlerinin denetimi, CMK'nın 92. maddesinde düzenlenmiştir. Madde metninden de anlaşılacağı üzere, bu denetim görevi Cumhuriyet başsavcılarına ya da Cumhuriyet başsavcıları tarafından görevlendirilecek Cumhuriyet savcıları tarafından yerine getirilir. Bu denetimde kişilerin konulacakları nezarethaneler ile ifade alma odalarının durumu, gözaltı bilgilerinin yer aldığı defterler, gözaltı nedenleri ile gözaltında geçirilen süre incelenir ve buna ilişkin kayıt tutulur.

CMK 141/1-b gerekçesiyle açılacak olan tazminat davalarında gözaltına alma tutanakları ve gözaltı durumunun bittiği, yani kişinin serbest bırakıldığı tarihi ve saati gösteren tespit tutanaklarının dosyada olması mecburidir²²⁰.

2.2.3. Kanuni Hakları Hatırlatılmadan veya Hatırlatılan Haklarından Yararlandırılma İsteği Yerine Getirilmeden Tutuklama

CMK'nın 141/1-c maddesinde düzenlenen bu tazminat nedeni, mülga 466 Sayılı Kanun'da yer almazken, CMK'da bir tazminat sebebi olarak gösterilmiştir.

Ceza muhakemesinin iddia, savunma ve yargılama olmak üzere üç temel saç ayağı vardır. İddia makamındaki Cumhuriyet savcısı ile yargılama makamındaki hâkim, görevleri nedeniyle, sürekli olarak yargılama faaliyetiyle uğraştıkları için kanunda kendilerine tanınan haklara ve uymaları gereken yükümlülöklere vakıftırlar. Ancak, savunma tarafında bulunan şüpheli ya da sanık, şayet bir avukattın hukuki bilgisinden yararlanamıyorsa ceza muhakemesi sürecine aşına olmadığından kanuni haklarının neler olduğunu bilmeyebilir. Özellikle yakalama, gözaltına alma, ifade alma, tutuklamaya sevk edilme gibi, ani gelişen durumlarda kişinin haklarını araştırma ve bu haklardan yararlanma ihtimali düşüktür. Şüpheli ve sanığın AİHS, Any ve kanunlardan doğan hakları bulunmakta ve adil yargılanma hakkı da bu hakların en başında gelmektedir²²¹. Şüpheli ve sanığa kanunlarla bu hakların verilmesini yeterli görmeyen kanun koyucu, bu şekilde kişiye haklarının hatırlatılması gerektiğine ilişkin hükümler

²²⁰Güngör, s. 41.

²²¹Gökçen ve diğerleri, s. 251.

koymuş ve kişiye bu haklarının hatırlatılmasını emretmiştir. CMK'nın 141/1-c maddesi, bu hakların hatırlatılmasını yeterli görmemiş ve ayrıca hatırlatılan bu haklarından faydalanmak isteyen şüpheli ya da sanığın bu talebinin yerine getirilmeden tutuklanması halinde de tazminat talep edilebileceğine hükmetmiştir.

CMK'nın 90/4 maddesinde, yakalanan kişiye kolluk tarafından haklarının hatırlatılması hususu düzenlenmiştir. Buna göre, kolluk kuvvetleri, yakalama anında kişinin kaçmasını ya da kendisine ve başkalarına zarar vermesini önleyecek gerekli önlemleri aldıktan sonra, yakalanan bireyin yasal hakları konusunda derhal bilgilendirme yapmakla yükümlüdür. Yakalama işlemini kolluk görevlileri ya da herkes yapabilir, ancak bu hakları yakalanana hatırlatma yükümlülüğü kolluk görevlilerindedir²²².

Bu haklar CMK'nın 90/4 maddesi dışında çeşitli maddelerde düzenlenmiş olmakla birlikte, 147. maddesi'nde "İfade ve sorgunun tarzı" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; kişinin hakkındaki suçlamaları öğrenme hakkı, susma hakkı, müdafiden yararlanma hakkı, lehe hususları ileri sürme hakkı ve yakınlarına bildirim yapılmasını isteme hakkı bulunmaktadır.

Şüpheli veya sanığa sadece hangi haklara sahip olduğunun hatırlatılması yeterli olmamakta, ayrıca bu haklar kişiye hatırlatıldıktan sonra, hangi hak ya da haklardan yararlanmak istediğini ifade etmesini beklemek ve yararlanmak istediği hak ya da haklarından faydalanmasını sağlamak gerekmektedir²²³. CMK, şüpheli ya da sanığa bu haklarının hatırlatılmamasını nasıl kanunda tazminat sebebi olarak düzenlemişse, şüpheli ya da sanığa hatırlatılan bu haklardan yararlanma talebinin yerine getirilmemesini de tazminat sebebi olarak göstermiştir²²⁴.

Kişinin hakkındaki suçlamayı öğrenme hakkı, susma hakkı, müdafiden yararlanma hakkı, lehe hususları ileri sürme hakkı, yakınlarına bildirim yapılması hakkı gibi, adil yargılanma ilkesi çerçevesinde tanınan hakları Kanun'la ayrı ayrı düzenlenmiştir.

²²²Özen, s. 526.

²²³Göktürk, s. 70.

²²⁴Tangal, s. 47.

2.2.3.1. Hakkındaki Suçlamaları Öğrenme Hakkı

Kollukta veya Cumhuriyet savcılığında ifadesi alınan ya da sulh ceza hâkimliği önünde sorgusu yapılan şüphelinin kimlik bilgileri tespit edildikten sonra, ne ile suçlandığı, hangi fiili işlediğinden bahisle ifadesine başvurulacağı veya sorgusunun yapılacağı hususu bildirilmelidir²²⁵.

Ceza muhakemesi hukukunda, şüpheli veya sanığın kendisine yöneltilen suçlamanın ne olduğunu zamanında, açık ve anlaşılır bir şekilde öğrenme hakkı, isnadı öğrenme hakkı olarak adlandırılmaktadır. Bu hak, adil yargılanma ilkesinin temel taşlarından biri olup, savunma hakkının etkili bir biçimde kullanılabilmesi için vazgeçilmez niteliktedir. AİHS'nin 6. maddesi ile Any'nin 36. maddesi çerçevesinde teminat altına alınan isnadı öğrenme hakkı, CMK'nın 90/4²²⁶, 147/1-b²²⁷, 170/3-h²²⁸, 176²²⁹, 191/3-b²³⁰ maddelerinde düzenlenmiştir²³¹.

Şüpheli ya da sanığın, isnat edilen fiilin mahiyeti, suça konu olan olayın dayandığı maddi deliller ve hukuki nitelendirme hakkında bilgilendirilmesi gerekir. Zira kişinin, yöneltilen suçlamaya karşı etkin bir savunma stratejisi geliştirebilmesi ve yargılamaya aktif şekilde katılabilmesi, isnadın içeriğini doğru ve eksiksiz biçimde bilmesine bağlıdır. Bu sebeple, isnadı öğrenme hakkı sadece bilgi edinme değil, aynı zamanda yargılamanın adil ve dengeli yürütülmesi için gerekli olan bir güvence mekanizmasıdır.

2.2.3.2. Susma Hakkı

İfade özgürlüğü kişinin görüşlerini, kanaatlerini, düşüncelerini ve isteklerini başına kötü bir şey geleceği korkusu taşımadan serbest bir şekilde ifade edebilmesidir²³². Kişinin kendisini, görüşlerini, kanaatlerini, düşüncelerini ifade edebilmesi için sadece aktif bir açıklamada bulunması gerekmemekte, bazen ifade özgürlüğünün pasif bir biçimde de gerçekleştirilmesi mümkün olabilmektedir²³³. Bu nedenle, ifade özgürlüğü aktif ve pasif halleriyle hem uluslararası hukukta hem de ulusal hukukta korunmuştur.

²²⁵Yurtcan, s. 151.

²²⁶(4) (Değişik: 25/5/2005–5353/7 md.) Kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiye kanunî haklarını derhal bildirir.

²²⁷147/1-b) Kendisine yüklenen suç anlatılır.

²²⁸1703-h) Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri.

²²⁹176/1) İddianame, çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur.

²³⁰b) İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır.

²³¹Özbek ve diğerleri, s. 184.

²³²Atilla Yayla, “İfade Hürriyeti Nedir ve Niçin Gereklidir?”, *Liberal Düşünce Dergisi*, C.-, S. 50, 2008, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/791552>, s. 160, e.t.: 01.06.2024.

²³³Serhat Sinan Kocaoğlu, “Susma Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, C.-, S. 1, 2011, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33789/374177>, s. 31, e.t.: 17.07.2024.

Susma hakkı kişinin ifade özgürlüğünü pasif bir şekilde eylemde bulunmayarak kullanmasıdır.

Susma hakkı, tarihsel süreçte verilen mücadeleler sonucunda elde edilmiş haklardanır. Geçmişte şüpheli ya da sanık delil aracı olarak görüldüğü için delilin elde edilmesi için işkence dahil her türlü yöntemden yararlanmak suretiyle şüpheli ya da sanık konuşturulmaya çalışılır, uğramış olduğu işkenceden kurtulmak için kişiler kendi aleyhlerine olacak şekilde ifade vermek zorunda kalırlardı²³⁴.

Any'nın 38. maddesinin 5. fıkrasında, bireyin kendisini veya kanunen belirlenmiş yakınlarını suçlayıcı nitelikte beyanda bulunmaya ya da bu yönde delil sunmaya zorlanamayacağı açıkça belirtilmiştir. Any'ya paralel olarak CMK'nın 147. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde düzenlenmiş olup, buna göre ifadeyi alan kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı ya da sorguyu yapan hâkim, kişinin açık kimlik bilgilerini tespit ettikten sonra, kişiye ne ile suçlandığını açıklar ve akabinde açıklama yapma yükümlülüğünün olmadığı hususunu kendisine hatırlatır. Bu hatırlatmadan sonra şayet kişi açıklama yapmak istemezse açıklama yapma konusunda kendisi zorlanamaz. Burada susma hakkı kişinin suçlandığı fiile ilişkin olup, CMK 147/1-a maddesi uyarınca, kişi kimlik bilgileriyle ilgili sorulara doğru bir şekilde cevap vermek zorundadır. Kabahatler Kanunu'nun 40. maddesine göre kişinin kimliğiyle ilgili sorulara cevap vermemesi halinde, kişi hakkında idari para cezasına hükmedilir. Ayrıca, PVSK'nın "Durdurma ve kimlik sorma" başlıklı 4/A maddesinin 9. fıkrasında, kişinin kimlik bilgileri hakkında susma hakkına sahip olmadığını ve kimliğiyle ilgili sorulara susup cevap vermediği için kimliği de açık bir şekilde anlaşılmıyorsa bu kişinin gözaltına altına alınacağını hatta gerektiği takdirde tutuklanabileceğini belirtilmiştir.

2.2.3.3. Müdafiden Yararlanma Hakkı

Müdafinin kim olduğu CMK'nın 2/1-c maddesinde düzenlenmiş olup, madde metnindeki tanıma göre; ceza muhakemesi süresinde şüpheli ya da sanığın savunmasını yapan avukata, müdafî denilmektedir.

Hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak, adil yargılanma hakkı muhakemenin her evresinde gözetilmelidir. Bu hakkın bir parçası olan müdafî yardımından yararlanma hakkı, şüpheli veya sanığın etkin bir savunma yapabilmesini sağlamak amacıyla,

²³⁴Yurtcan, s. 153.

bireysel savunmanın yetersiz kalabileceği düşüncesiyle şüpheli ya da sanığa tanınan bir haktır²³⁵.

Müdafiden yararlanma hakkı AİHS'nin "Adil yargılanma hakkı" başlıklı 6. maddesinin 3. fıkrasının (c) bendinde; kişilerin kendisini bizzat savunabilme veya seçtiği bir avukattan hukuki yardım alma hakkı açıkça tanınmıştır. Ayrıca, kişinin mali durumunun yetersiz olması ve yargılamanın adil şekilde yürütülebilmesi açısından gerekli görülmesi halinde, devlet tarafından re'sen bir müdafinin atanması ve bu hukuki yardımdan ücretsiz şekilde yararlanılması da güvence altına alınmıştır.

Any'da müdafiden yararlanma hakkına ilişkin doğrudan bir düzenleme yer almamasına karşın, Any'nin 36. maddesindeki herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davalı ve davacı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir, hükmü uyarınca müdafiden yararlanma hakkının olduğu kabul edilmektedir. CMK'da ise buna ilişkin düzenleme mevcuttur²³⁶.

CMK'nın 147. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi, şüpheli veya sanığın müdafiden hukuki yardım alma hakkını açıkça düzenlemiştir. Maddeye göre, kişiye müdafî seçme hakkı bulunduğu ve bu müdafiden hukuki yardım alabileceği bildirilmeli; ayrıca müdafinin ifade veya sorgu sırasında hazır bulunabileceği bilgisi de kendisine verilmelidir. Şayet, kişi kendi müdafisini temin edemeyecek durumda olduğunu beyan eder ve müdafî talebinde bulunursa, bu durumda baro tarafından kendisine bir müdafî görevlendirilmesi zorunlu hale gelmektedir.

Kişiye, müdafî seçme hakkının olduğu ve ifade ya da sorguya bu müdafî ile birlikte girebileceği hususunun kişiye hatırlatılması tek başına yetmemekte, ayrıca kişinin kendisine müdafî seçme gibi bir durumunun olmadığını söylemesi ve kendisini savunmak için müdafiden yardım almak istediğini ifade etmesi halinde, baro tarafından görevlendirilen bir müdafinin de çağırılması gerekmektedir.

Müdafiliğin, "zorunlu müdafilik" ve "ihtiyari müdafilik" olmak üzere iki üzere iki türü bulunmaktadır. Zorunlu müdafilik ise kendi içerisinde "görevlendirilmiş müdafî" ve "atanmış zorunlu müdafî" şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

CMK'nın 147/1-c maddesinde belirtilen müdafilik "istem üzerine zorunlu müdafî görevlendirme" kapsamına girer ve CMK'nın 150. maddesinin 1. fıkrasına göre,

²³⁵Hakan Taş, "Yargı Kararları Işığında Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Zorunlu Müdafiliği Gerektiren Haller", *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 5, S. 1, 2022, https://dergipark.org.tr/tr/pub/suamryod/issue/68603/1028150#article_cite, s. 71, e.t.: 01.08.2024.

²³⁶Özbek ve diğerleri, s. 252-258.

müdafi yardımından yararlanmak isteyip de müdafi seçebilecek durumu olmadığını ifade eden şüpheli ya da sanığa müdafi görevlendirilmesi zorunludur.

Atanmış zorunlu müdafi ise, CMK'nın 150. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiş olup, sanık ya da şüphelinin müdafi talebi olmasa dahi bazı hukuki ya da kişisel sebeplerin varlığı halinde, baro tarafından resen görevlendirilen müdafidir. Bu tür görevlendirme genellikle çocuklar, engelliler veya alt sınırı beş yılın üzerinde suç isnadı altında olan kişiler gibi korunmaya muhtaç gruplar bakımından söz konusu olur. Örneğin, onsekiz yaşından küçüklerin şüpheli ya da sanık olarak yargılandığı hallerde, kişinin açıkça müdafi istememesine rağmen, savunma hakkı korunarak müdafi görevlendirilmesi zorunludur.

Her iki müdafilik türü de, AİHM'in kararlarında sıkça vurguladığı üzere, adil yargılanma hakkının güvence altına alınmasında kilit rol oynamaktadır. Özellikle, AİHM'nin Salduz/Türkiye Kararı'nda²³⁷ (Başvuru No: 36391/02), ifade edildiği gibi, şüphelinin soruşturma evresinde dahi müdafi yardımından yararlanması gerektiği vurgulanmış, müdafinin sadece yargılama sürecinde değil, ilk ifadenin alındığı aşamadan itibaren sürece katılması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, hakların hatırlatılması bağlamında, müdafiden yararlanma hakkının hatırlatılmaması veya hatırlatılmasına karşın, gereğinin yerine getirilmemesi tazminat hakkının doğmasına sebebiyet vermektedir.

2.2.3.4. Lehe Hususları İleri Sürme Hakkı

CMK'nın 160. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, Cumhuriyet savcısı muhakemenin adil olması ve ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşılması için şüpheli açısından lehe ve aleyhe olabilecek tüm delilleri toplamakla ve şüpheliye ait hakları korumakla yükümlüdür.

Kanun koyucu bu maddedeki düzenlemeyle savcıya şüphelinin lehine ve aleyhine delil toplama hakkı verirken, aynı zamanda şüpheliye de üzerine atılı bulunan suç şüphesinden kurtulması için lehine olacak olan delilleri ileri sürme hakkı tanımıştır. CMK'nın 147. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendinde; şüphelinin soruşturma sürecinde sahip olduğu haklardan biri olarak, aleyhine yöneltilen şüpheyi ortadan kaldırmak ve

²³⁷ Salduz/Türkiye, Başvuru No: 36391/02, (AİHM, 27 Kasım 2008), <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22salduz%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-121345%22%5D%7D>, e.t.: 21.04.2025.

lehine olan durumları ortaya koymak amacıyla, somut delillerin toplanmasını talep etme hakkına sahip olduğu ve bu hakkın şüpheliye hatırlatılması gerektiği hususu düzenlenmiştir. Bu kapsamda, şüpheliye yalnızca suçlamalara karşı savunma yapma hakkı tanınmakla kalmayıp, aynı zamanda kendi lehine olan delillerin araştırılmasını isteme hakkı da verilmektedir. CMK'nın 147/1-f maddesine göre hakları hatırlatılan şüphelinin ileri sürdüğü delilleri CMK 160/2 gereğince Cumhuriyet savcısı toplamakla yükümlüdür.

2.2.3.5. Yakınlarına Bildirim Yapılması Hakkı

Any'nin 19. maddesinin 5. fıkrası; CMK'nın 95/1 maddesi; YGİY'nin 8. maddesi ve CMK'nın 147. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendine göre, yakalanan veya gözaltına alınan kişinin durumu, C. savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin bildirilir. Bu hakkın nasıl kullanılacağı hususu, YGİY'de ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Yakınlarına verilecek olan bu haber gecikmeksizin ya da makul sayılacak bir süre içerisinde verilmelidir.

Any ve CMK, bu hak için bir sınırlama ya da istisna getirmemiştir. Bu bildirimin yapılması için kişinin kim olduğu, atılı suçun ne olduğu, bildirimde bulunulması durumunda, soruşturmanın açığa çıkıp çıkmayacağı hususlarının bir önemi yoktur.

Yakın kavramından ne anlaşılması gerektiğine dair Kanun ya da Yönetmelik'te herhangi bir düzenleme yoktur. Yakın tabirinden sadece yakın derecede kan hısımları ya da eş anlaşılmalıdır; kişinin nişanlısı, evlatlığı gibi kişinin kendisini yakın hissettiği kimseler de yakın olarak kabul edilmelidir²³⁸. Bu nedenle, “yakın” kavramının yorumu somut olayın özelliklerine ve tarafların kişisel ilişkilerine göre değişkenlik gösterebilir. Örneğin, bir kişinin uzun süreli nişanlısı ya da onunla aile bağlarına benzer bir ilişki kurduğu evlatlık gibi kişiler, kişinin hayatındaki anlamlı konumları dolayısıyla “yakın” kabul edilebilir. Bu yaklaşım, hukuk sisteminin katı kurallarından ziyade toplumsal ve bireysel ihtiyaçlara duyarlılıkla şekillenmesine olanak tanıyarak, kişilerin sosyal ve duygusal gerçekliklerine daha uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Şayet, şüpheli ya da sanık ısrarla yakınlarına haber verilmemesini isterse bu konuda kişinin yazılı beyanının alınması, ilerde bu beyanının zorla alındığını iddia etme

²³⁸Özbek ve diğerleri, s. 186.

ihhtimaline binaen, bu yazılı beyanın Cumhuriyet savcısı ya da hâkimin önünde tutanağa geçirilmesi faydalı olacaktır²³⁹.

CMK'nın 95. maddesinin 2. fıkrası ile CMK'nın 107. maddesinin 3. fıkrasında bu bildirim yükümlülüğü, yabancı uyruklu kişiler açısından özel bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Buna göre, yakalanan, gözaltına alınan ya da tutuklanan kişi yabancı ise ve bu bildirim yazılı olarak açıkça karşı çıkmıyorsa, durumun ilgili kişinin vatandaşı olduğu devletin konsolosluk makamına bildirilmesi zorunludur. Bu bildirim yükümlülüğü, hem kişinin yabancı statüsünden kaynaklanan özel konumunu koruma altına almak hem de uluslararası ilişkiler çerçevesinde konsolosluk yetkililerinin kişiye destek olabilmesini sağlamak amacıyla getirilmiştir. Ayrıca bu düzenleme, Türkiye'nin taraf olduğu 1963 Tarihli Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi²⁴⁰'nin 36. maddesi ile de uyumludur. Bu kapsamda yapılan bildirim, kişinin kendi ülkesinin diplomatik korumasından yararlanabilmesi için gerekli bir güvencedir. Dolayısıyla, bu hakkın gereğinin yerine getirilmemesi, Tazminat hakkının doğmasına sebebiyet vermektedir.

2.2.4. Kanuna Uygun Olarak Tutuklandığı Halde Makul Sürede Yargılama Mercii Huzuruna Çıkarılmama ve Bu Süre İçinde Hakkında Hüküm Verilmeme

Ceza yargılaması sürecinde kişinin tutuklanmasının kanuni dayanaklara dayanması, tutuklama koruma tedbirinin hukuka uygunluğunu sağlasa da, bu durum tek başına yeterli değildir. Tutukluluğun devamı süresince kişilerin adli merciler önüne çıkarılması ve yargılamanın makul sürede tamamlanması, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından hayati öneme sahiptir. Nitekim AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrası ile Any'nin 19. maddesi, tutuklu kişilerin makul sürede yargı önüne çıkarılmasını ve haklarında gecikmeksizin karar verilmesini bir hak olarak düzenlemektedir. Tutukluluğun uzun süre devam etmesi, özellikle yargılama makamlarının etkin bir denetim gerçekleştirmemesi halinde, özgürlük hakkının ihlali sonucunu doğurabilir. Bu sebeple kanuna uygun bir şekilde tutuklanan kişinin makul süre içerisinde yargılamayı yapacak olan merciin önüne çıkarılması ve yargılama merciinin de makul süre içerisinde hüküm vermesi gerekmektedir.

²³⁹Yargun, s. 74-75.

²⁴⁰Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi, **Resmî Gazete**, 27 Eylül 1975, Sayı: 15369.

2.2.4.1. Kanuna Uygun Olarak Tutuklandığı Halde Makul Sürede Yargılama Mercii Huzuruna Çıkarılmama

Kanuna uygun olarak tutuklandığı halde, makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmama ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeme ile ilgili düzenlemeyle hakkında tutuklama koruma tedbiri uygulanan kişiler için iki değişik tazminat sebebi öngörülmüştür. Bunlardan birincisi; Kişinin makul bir süre içerisinde yargılamayı yapacak olan merciinin önünde hazır edilmemesi, ikincisi ise bu kişi hakkında makul sayılacak bir sürede yargılama merci tarafından bir hüküm verilmemesidir.

CMK'da makul süre konusunda herhangi bir tanım yapılmamıştır. AİHM içtihatlarına göre, bu süre görülmekte olan davanın niteliği ve özelliklerine değişmekle birlikte, davanın niteliği ve özelliklerine göre, görüleceği en kısa süreyi ifade etmektedir²⁴¹. AİHM, İzzet Çelik/Türkiye Davası'nda²⁴², yargılamanın uzun sürmesinin başvuruçunun makul sürede yargılanma hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. AİHM makul süre yönünden inceleme yaparken, önüne gelen somut vakıanın özellikleri, davanın karmaşıklık durumu, davaya taraf olanların tutum ve davranışlarına göre belirler. AİHM, kişinin hürriyetinden mahrum bırakıldığı ceza dosyalarındaki makul sürenin, diğer davalara göre daha kısa sürede olması ve bu davaların daha erken karara bağlanması gerektiğini içtihatlarında belirtmiştir.

Yrg. verdiği kararlarda, AİHM içtihatlarına göndermede bulunmaktadır. Yrg. 12. C. Dai. 11.09.2017 Tarihli ve 2015/13853 E., 2017/6124 K. Sayılı Kararı'nda²⁴³; davacının üzerine atılı bulunan suçun ciddiyeti ve ağırlığı, dosyadaki delillerin niteliği ve sayısı, davada yargılanan sanık sayısının fazlalığı ve iddianamede mevcut fiillerin niteliklerinden yola çıkarak davanın karmaşık bir dava olduğunu, bu nedenle dosyadaki tutukluluk süresinin makul olduğunu gerekçe göstererek açılan davada davayı açan lehine manevi tazminata hükmedilmemesi gerektiğine karar vermiştir.

²⁴¹Özge Sırma, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 2008, <https://www.jurix.com.tr/article/3924>, s. 103, e.t.: 17/07/2024.

²⁴²Çelik/Türkiye, Başvuru No: 15185/05, (AİHM, 23 Ocak 2018), file:///C:/Users/ab189813/Downloads/CASE%20OF%20C4%B0ZZET%20C3%87EL%20C4%B0K%20%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf, e.t.: 21.04.2025.

²⁴³Yrg. 12. C. Dai., T. 11.09.2017, E. 2015/13853, K. 2017/6124, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17/04/2025.

CMK'nın 141/1-d maddesinde, belirtilen sebeplerden dolayı, Devlet aleyhine tazminat davası açmak için tazminat davasını açacak olan kişi hakkında, açılan ceza davasının sonuçlanmasını ya da verilen hükmün kesinleşmesini beklemeye gerek yoktur. Bu husus, Yrg'nin konuya ilişkin vermiş olduğu ve içtihat haline gelen kararlarında açıkça belirtilmiştir²⁴⁴. Burada tazminat sebebi yapılan konu, haksız tutuklama değil makul sürede yargılamayı yapacak olan mahkemenin önüne çıkarılmama ya da yargılama merciinin makul sürede hüküm vermemesi olduğundan, yargılama sonunda kişi mahkûmiyet hükmü alsa dahi lehine tazminata hükmedilebilir²⁴⁵.

“Makul Sürede Yargılama Mercii Huzuruna Çıkarılmama” soruşturma evresi ile ilgili bir durumdur. Tutuklanan kişiye ait dosyadaki eksik olan hususların ivedi bir şekilde tamamlanarak makul bir sürede kişinin yargılama merciinin huzuruna çıkması sağlanmalıdır.

Kanun metninde yargılama merciinden kastedilen C. savcılığı veya sulh ceza hâkimliği değildir. Gözaltına alınan kişinin yakalandığı andan itibaren en geç yirmidört saat içerisinde sorguda hazır edilmesi ya da tutuklanan kişinin en geç otuz günlük dönemlerle tutukluluk değerlendirilmesi için sulh ceza hâkimliğine çıkarılması bu tazminatın ödenmesine engel olmaz. Burada yargılama merci olarak kastedilen kovuşturmayı yapacak olan mahkeme, yani kişi hakkında üzerine atılı bulunan suçlamadan dolayı hüküm kuracak olan mahkemedir.

Tutuklama için “kuvvetli şüphe” arayan CMK, iddianame tanzimi için CMK'nın 170/2 maddesinde yer verildiği üzere, “yeterli şüphe” bulunmasını yeterli saydığından, tutuklu olan kişi hakkında iddianame tanzimi için gerekli şartlar zaten var demektir. Bu nedenle, Cumhuriyet savcısının makul süre içerisinde tutuklu bulunan kişi hakkında iddianame hazırlayarak dava açması gerekir.

CMK'nın 141/1-d maddesindeki sebep nedeniyle, tazminat isteminde bulunulabilmesi için yapılmış olan tutuklamanın hukuka uygun olması, ancak hukuka uygun olarak tutuklanan bu kişinin makul sürede yargılamayı yapacak olan mahkeme huzuruna çıkarılmaması gerekir²⁴⁶. Hukuka aykırı bir şekilde tutuklama kararı

²⁴⁴Yrg. 12. C. Dai., T. 01.11.2012, E. 2012/25534, K. 2012/22659, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17/10/2024.

²⁴⁵Göktürk, s. 73.

²⁴⁶Güngör, s. 45.

verilmişse, burada CMK'nın 141/1-d maddesine göre değil, 141/1-a maddesine göre tazminat istenmesi gerekir²⁴⁷.

Kişi özgürlüğünün güvencelerinden olan AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrası hükmü de tutuklu olan kişilerin derhal yargılamayı yapan mahkemenin karşısına çıkması gerektiğini ifade etmiştir.

AHİM, Karaosmanoğlu ve Özden/Türkiye Davası'nda²⁴⁸; 02.08.2007 Tarihinde tutuklanan kişinin 22.01.2008 tarihindeki ilk duruşmaya kadar hâkim huzuruna çıkarılmadan dosya üzerinden tutukluluk değerlendirilmesi yapılmasını AİHS'nin 5. Maddesinin 3. Fıkrasının ihlali saymış ve Türkiye'yi tazminata mahkûm etmiştir.

2.2.4.2. Makul Sürede İçinde Hüküm Verilmeme

“Makul Sürede Yargılama Mercii Huzuruna Çıkarılmama” soruşturma evresinde karşılaşılan bir durumken, “Makul Sürede İçinde Hüküm Verilmemesi” ise kovuşturma evresinde karşılaşılan bir durumdur. Tutuklu bulunan kişinin makul sürede yargılamayı yapacak olan mahkemeye çıkarılması yetmez, aynı zamanda makul bir sürede bu kişi hakkında hüküm verilmesi gerekir.

CMK'da “makul süre” kavramına ilişkin açık bir tanıma yer verilmemiş olup bu kavram, özellikle AİHM ve Yrg. içtihatları çerçevesinde şekillenmiştir. AİHM kararlarına göre, bir davanın makul sürede sonuçlandırılıp sonuçlandırılmadığı değerlendirilirken, davanın karmaşıklığı, tarafların tutumu, yargı mercilerinin etkinliği gibi unsurlar dikkate alınmakta ve her somut olay özelinde farklılık gösterebilmektedir²⁴⁹. Yrg., kararlarında AİHM içtihatlarını dikkate almakta ve bu çerçevede değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yrg. 12. C. Dai.'nin 11.09.2017 Tarihli, 2015/13853 Esas, 2017/6124 Karar Sayılı Kararı²⁵⁰nda; yüklenen suçun ağırlığı, dosyada yer alan delillerin sayısı ve nitelikleri, sanık sayısının çokluğu ile olayların karmaşık yapısını dikkate alarak davanın niteliğini değerlendirmiştir. Söz konusu kararında Yrg., tüm bu unsurların davayı oldukça karmaşık hale getirdiğini belirtmiş ve

²⁴⁷Rezan Epözdemir, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, C. 12, S. 135, 2017, <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/245704/koruma-tedbirleri-nedeniyle-tazminat>, s.15, e.t.: 10.07.2024.

²⁴⁸AHİM, Karaosmanoğlu ve Özden/Türkiye Davası, Başvuru no: 4807/08, <https://insanhaklari.gen.tr/Metin.aspx?id=67332&d=T>, e.t.: 07.05.2025.

²⁴⁹Sırma, s. 103.

²⁵⁰Yrg. 12. C. Dai., T. 11.09.2017, E. 2015/13853, K. 2017/6124, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17/04/2025.

bu karmaşıklığın yargılama sürecine etkisini göz önünde bulundurarak, davayı açan kişi lehine manevi tazminata hükmedilmesinin yerinde olacağı sonucuna varmıştır.

CMK'da tazminata ilişkin hükümler "Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat" başlığı altında düzenlenmiş olmasına rağmen, bu başlığın dışına çıkılarak yargılamayı yapacak olan mercii, makul bir süre içerisinde tutuklu bulunan kişi hakkında hüküm vermemesi hususunu da tazminat nedeni olarak düzenlenmiştir²⁵¹.

Haksız olarak yapılan tutuklama değil, haklı olarak yapılan tutuklamada yargılama mercii olan mahkeme tarafından makul bir sürede hüküm verilmemesi durumu, tazminat sebebi sayıldığı için yargılama sonunda kişiye ceza verilse bile eğer verilen bu hüküm makul sürede verilmemişse davacı lehine tazminata hükmedilir. Nitekim, Yrg'nin buna ilişkin vermiş olduğu bir kararda, kişi yargılama sonucunda cezaya mahkûm edilmesine rağmen, tazminat talebi kabul edilmiştir.

Yrg. 12. C. Dai. 17.02.2014 Tarihli ve 2013/27023 E., 2014/3838 K. Sayılı Kararı'nda²⁵²; davacının 22.08.2005 ile 20.05.2010 tarihleri arasında yaklaşık beş yıl süreyle tutuklu kaldığını ve bu sürenin, mahkûm olduğu ceza dikkate alındığında, infaz hukuku açısından öngörülen şartlı tahliye imkânının fiilen kullanılamamasına yol açtığını belirtmiştir. Cezanın kısa sürede kesinleşmiş olması durumunda, davacının hükümlü sıfatı kazanarak daha erken tahliye olacağı, ancak bu durum gerçekleşmediği için davacının özgürlüğünden yoksun kaldığı sürenin fiilen uzadığı ve bu durumun hem Any'nin 19. ve 40. maddelerine hem de AİHS'nin 5. maddesine aykırılık teşkil ettiği belirtilmiştir. CMK'nın 141/1-d maddesi kapsamında değerlendirilen bu ihlal nedeniyle, davacı lehine makul bir tazminata hükmedilmesi gerekirken, aksi yönde karar verilmesi hukuka aykırı bulunmuştur.

Yrg. 12 Ceza Dairesi 22.06.2016 Tarihli ve 2015/12366 E., 2016/10728 K. Sayılı Kararı'nda²⁵³; Any'nin 19. maddesi ve AİHS'nin 5. maddesi uyarınca kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının korunmasına dikkat çekmiştir. Kararda, makul sürede yargı mercii önüne çıkarılmayan ve hakkında zamanında hüküm verilmeyen kişilerin tazminat talebinde bulunabileceği, CMK'nın 141/1-d maddesinde bu durumun açıkça düzenlenmiş olduğu vurgulanmıştır. Somut olayda, tutukluluğun beş yıllık yasal azami süresi dikkate alınmadan ve yargılama sürecinde makul sürenin aşıp aşılmadığı

²⁵¹Centel/Zafer, s.540.

²⁵²Yrg. 12. C. Dai., T. 17/02/2014, E. 2013/27023, K. 2014/3838 Sayılı İlâmı, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17/04/2025.

²⁵³Yrg. 12. C. Dai., T. 22.06.2016, E. 2015/12366, K. 2016/10728, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17/04/2025.

yeterince incelenmeden davanın reddine karar verilmesi usule ve hukuka aykırı bulunmuş, bu nedenle eksik araştırmaya dayalı olarak verilen ret kararının bozulmasına hükmetmiştir.

2.2.5. Kanuna Uygun Olarak Yakalandıktan veya Tutuklandıktan Sonra Haklarında Kovuşturmaya Yer Olmadığına veya Beraatlerine Karar Verilmesi

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde, “hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı” ya da “beraat” kararı verilen kişilere, kanuna uygun bir şekilde haklı olarak uygulanan yakalama ve tutuklama tedbirlerinden dolayı tazminat ödenmesi gerektiği düzenlenmiştir. Kanuna aykırı haksız yapılan tutuklama ya da yakalamalar nedeniyle talep edilecek tazminat, CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendine göre değil, 141. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre talep edilmelidir.

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde her ne kadar sadece yakalama ve tutuklama denilmişse de bu, kanuna uygun bir şekilde gözaltına alındıktan sonra hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı (KYOK) ya da beraat kararı verilen kişiler için de uygulanır²⁵⁴.

KYOK, C. savcısı tarafından CMK'nın 172. maddesi çerçevesinde verilen ve soruşturmayı sona erdiren karardır. Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinin sonunda, dava açılması için aranan “yeterli şüphe”ye dosyada mevcut bulunan delillerle ulaşamaması ya da kovuşturma olanağının bulunmaması veya 171. maddeye göre, kamu davasını açmada takdir yetkisini kullanması hallerinde KYOK kararı verir. Yrg. 12. C. Dai.'nin 15/03/2012 Tarihli, 2011/13423 E., 2012/7256 K. Sayılı ve 03/02/2012 Tarihli ve 2011/11345 E., 2012/1930 K. Sayılı kararlarında, kanuna uygun yapılan yakalama işlemi varken kişi hakkında KYOK kararı verilmesi durumunda, kişiye tazminat ödenmesi gerektiği belirtilmiştir²⁵⁵.

KYOK verildiği hallerde kişinin tazminat talep etmesi için, bu kararın hangi gerekçeyle verilmiş olduğunun bir önemi bulunmamakta olup; C. savcısı ister delil yetersizliğinden, ister kişinin suçu işlemediğinin sabit olmasından dolayı, isterse de takdir hakkını kullanarak bu kararı vermesi durumunda, ilgili kişi CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendine göre tazminat talep edebilir.²⁵⁶

²⁵⁴Güngör, s. 49.

²⁵⁵Yrg. 12. C. Dai., T. 15.03.2012, E. 2011/13423, K. 2012/7256, Yrg. 12. C. Dai., T. 03/02/2012, E. 2011/11345, K. 2012/1930, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17/04/2025

²⁵⁶Onur İste, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2009, s. 94.

Beraat kararı, “Duruşmanın sona ermesi ve hüküm” başlığı altında CMK’nın 223. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiştir. CMK 223/2’ye göre; yüklenen fiilin kanunen suç teşkil etmemesi, suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması, failde kast ya da taksir bulunmaması, hukuka uygunluk nedeninin varlığı veya isnat edilen suçun işlendiğine dair yeterli delilin bulunmaması gibi durumların varlığı halinde, sanık hakkında beraat kararı verileceğini belirtmiştir. Beraat kararı verilmiş olması yeterli olup, bu kararın CMK’nın 223. maddesinin 2. fıkrasının hangi bendine dayanılarak verildiğinin bir önemi yoktur²⁵⁷. Yrg. 1. C. Dai.’nin 07/07/2005 Tarihli ve 2005/417 E., 2005/2088 K. Sayılı Kararı’nda²⁵⁸; kişi hakkında delil yetersizliğinden dolayı beraat verilmiş olması nedeniyle tazminat talebinin reddedilmesini yasaya aykırı bulmuş ve davacı lehine tazminata hükmedilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Tazminat davası açıldığında; hâkim kanuna uygun olarak yapılan yakalama ya da tutuklamadan dolayı davacının uğramış olduğu bir zarar olup olmadığını araştırma ve buna göre bir karar verme takdir hakkına ya da değerlendirme yetkisine sahip olmayıp burada hâkim sadece kanuna uygun bir yakalama veya tutuklama olup olmadığına ve yapılan yargılama sonucunda beraat ya da KYOK verilip verilmediğine bakar ardından hak ve nesafet kuralları çerçevesinde tazminatın miktarına karar verir²⁵⁹.

2.2.6. Mahkûm Olup da Gözaltı ve Tutuklulukta Geçen Sürelerin, Hükümlülük Sürelerinden Fazla Olması veya İşlenen Suç İçin Kanunda Öngörülen Cezanın Sadece Para Cezası Olması Nedeniyle Zorunlu Olarak Bu Cezayla Cezalandırılması

CMK’nın 141/1-e maddesi, kanuna uygun bir şekilde yakalanan veya tutuklanan şüpheli ya da sanığa tazminat ödenmesi gerektiğini öngördükten sonra, 141/1-f maddesinde bu durumu bir adım daha ileriye taşıyarak, üzerine atılı bulunan suçlardan dolayı, mahkûmiyet hükmü alan kişilere de tazminat ödenmesi gerektiğini belirtmiştir.

CMK’nın 141/1-f maddesine göre, tazminata hükmedilmesi için şüphelinin hukuka uygun bir şekilde gözaltına alınmış ya da tutuklanmış olması gerekir. Hukuka aykırı bir şekilde yapılan bir gözaltı ya da tutuklama varsa daha önce de açıklandığı üzere, CMK’nın 141/1-a maddesine göre tazminata hükmedilmesi gerekmektedir.

²⁵⁷Göktürk, s. 86.

²⁵⁸Yrg. 1. C. Dai., T. 07/07/2005, E. 2005/417, K. 2005/2088, **Kaynak:** <https://www.lexpera.com.tr/>, e.t.: 01.03.2025.

²⁵⁹Unver/Hakeri, s. 498.

CMK'nın 141/1-f maddesine göre, tazminata hak kazanılması için muhakeme sonunda, yargılamayı yapan mercii tarafından hükmedilen kararla kişiye verilen cezanın, kişinin gözaltında veya tutuklulukta geçirmiş olduğu süreden az ya da söz konusu suç için sadece adli para cezası öngörülmüş olması gerekmektedir. Bu maddede iki farklı tazminat sebebi düzenlenmiştir. Birincisi, gözaltında ve tutuklulukta geçirilen sürenin, hükmedilen cezadan fazla olması, ikincisi ise kişinin işlemiş olduğu suç için kanunda sadece adli para cezasının öngörülmüş olmasıdır.

CMK'nın 141/1-e ve 141/1-f maddesinde, kanun koyucu, bir hukuk devleti olmanın gerekliliği çerçevesinde, kişilerin başlangıçta hukuka uygun şekilde kısıtlanan özgürlüklerinin sonrasında verilen kararlarla, haksız hale geldiğini kabul etmiş ve bu durumdan doğan zararların tazmin edilmesi gerektiğini öngörmüştür²⁶⁰.

2.2.6.1. Gözaltı ve Tutuklulukta Geçirdiği Sürelerin Hükümlülük Sürelerinden Fazla Olması

Kişinin gözaltında ya da tutuklulukta geçirmiş olduğu sürelerin toplamı, kişi hakkında verilen mahkûmiyet süresini aşıyorsa bu kişinin tazminat hakkı doğar. Çünkü, böyle bir durumda kişi hakkında uygulanan gözaltı ya da tutuklama tedbiri, asıl amacını aşarak kişinin mağduriyetine yol açmaktadır. Koruma tedbirlerinin, niteliği gereği, konuluş amaçlarına uygun ve orantılı bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Şayet, koruma tedbirleri konuluş amacının dışına çıkılarak uygulanırsa, kişinin gözaltında ve tutuklulukta fazladan geçirmiş olduğu süreler bakımından, tazminat ödenmesi gerekir. Burada kişi mahkûmiyet hükmü almakta, ancak almış olduğu ceza gözaltında ve tutuklulukta geçirmiş olduğu sürelerin toplamından daha az olmaktadır.

Yrg. 12. C. Dai., 15.05.2013 Tarihli ve 2012/34018 E., 2013/13759 K. Sayılı Kararı'nda²⁶¹; kişinin almış olduğu cezanın, gözaltında ve tutuklulukta geçirmiş olduğu sürelerin toplamına eşit olması halinde de tazminata karar verilebileceğine hükmedilmiştir. Yrg. bu Kararı'nda; ilk derece mahkemesinin değerlendirmesini isabetli bulmamıştır. İlk derece mahkemesi, başvurucunun almış olduğu cezanın, gözaltı ve tutuklulukta geçirmiş olduğu sürelerden daha kısa olduğu gerekçesiyle tazminat talebini reddetmiştir. Ancak Yrg. başvurucunun tutuklu olarak geçirdiği sürenin, nihai olarak hükmedilen cezanın süresine oranla açıkça uzun olduğunu

²⁶⁰Yalvaç, s. 270.

²⁶¹Yrg. 12. C. Dai., T. 15.05.2013, E. 2012/34018, K. 2013/13759, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 01.03.2025.

belirtmiştir. Bu nedenle, başvurucunun tutukluluğunun makul süreyi aştığı ve bu durumun AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrasına aykırılık oluşturduğu değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Yrg. bu durumda tazminata hükmedilmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Bu Karar'dan da anlaşılması gereken husus, hükmedilen hapis cezası gözaltında ya da tutuklulukta geçirilen toplam süreden fazla olmadığı hallerde de tutuklulukta geçirilmiş olan sürenin uzun olup olmadığı hususuna bakılmalıdır.

Kişinin gözaltında ve tutuklulukta geçirmiş olduğu sürenin tamamı için değil, kişinin gözaltı ve tutuklulukta geçirmiş olduğu sürenin, kişi hakkında verilmiş olan hükümden fazla olan kısmı için tazminat talep edilebilir.

Gözaltında veya tutuklulukta geçirilen sürelerin mahsubu yapılırken, sadece gözaltında ya da tutuklulukta kalmış olduğu ceza davasında değil, başka bir davada yapılan yargılama sonunda, hükmedilen hapis cezası da göz önünde bulundurulur. Ancak, bunun için kişinin yargılandığı başka bir davada, işlemiş olduğu suçun işleniş tarihinin, kişinin gözaltında ve tutuklu kalmış olduğu suçtan verilmiş olan mahkûmiyet hükmünün kesinleşme tarihinden önce olması gerekir²⁶².

2.2.6.2. Kanunda Öngörülen Cezanın Sadece Para Czası Olması

Kişinin mahkûm olduğu suç için kanunda öngörülmüş olan cezanın sadece adli para cezası olması nedeniyle, kişi hakkında bu cezaya hükmedilmiş ve kişi bu suçtan dolayı gözaltında ve tutuklulukta kalmışsa bu kişinin CMK'nın 141/1-f maddesi uyarınca, tazminat talep etme hakkı vardır.

CMK'nın 141/1-f maddesine göre, tazminat talebinde bulunmak için suç için öngörülen cezanın sadece “adli para cezası” olması gerekir. Şayet, hapis ve/veya adli para cezası gibi seçimlik bir ceza öngörülmüşse ya da verilmiş olan “adli para cezası” hapis cezasından çevrilmişse bu durumda kişinin tazminat hakkı yoktur²⁶³.

²⁶²Yrg. 1. C. Dai., T. 02.11.2015, E. 2015/4464, K. 2015/5207, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17.03.2025.

²⁶³Yrg. 8. C. Dai., T. 20.01.1984, E. 1984/6, K. 1984/59, **Kaynak:** www.sinerjimevzuat.com.tr, e.t.: 17.03.2025.

2.2.7. Yakalama veya Tutuklama Nedenleri ve Haklarındaki Suçlamaların Kendilerine, Yazıyla veya Bunun Hemen Olanaklı Bulunmadığı Hallerde Sözle Açıklanmaması

Hakkında ceza soruşturması açılan kişinin, kendisini savunması için ilk olarak ne ile suçlandığını bilmesi gerekir. Kişinin “hakkındaki suçlamaları öğrenme hakkı” CMK’nın 90/4²⁶⁴, 147/1-b²⁶⁵, 170/3-h²⁶⁶, 176²⁶⁷, 191/3-b²⁶⁸ maddelerinde düzenlenmiştir²⁶⁹. Yine AİHS’nin 5. maddesi’nin 2. fıkrasında²⁷⁰ bu husus düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, bir kişi yakalandığında neden yakalandığı hususu ile hangi suçlamayla karşı karşıya olduğu hususlarının uygun bir dille kendisine bildirilmesi gerekir.

Tutuklanan şüpheli ve sanığın hakları da CMK’da güvence altına alınmış ve buna göre, tutuklunun kendisini bir müdafî ile temsil edip müdafinin hukuki bilgisinden yararlanma (CMK 101/3), serbest bırakılmayı talep etme (CMK 101/4) ve tutuklandığı hususunun yakınlarına bildirilmesi (CMK 107) hakları vardır. CMK’nın “Tutuklama kararı” başlıklı 101. maddesinin 2. fıkrasında kişi hakkında tutuklama tedbirine hükmolunduğunda, kişi hakkında verilmiş olan tutuklama kararının şüpheli ya da sanığa hem sözlü hem de yazılı olarak bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

2.2.8. Yakalanmaların veya Tutuklanmaların Yakınlarına Bildirilmemesi

Any’nin 19/5, CMK’nın 95, YGİY’nin 8 ve CMK’nın 147/1-d maddelerine göre, şayet kişi hakkında yakalama tedbiri uygulandıysa kişinin yakalandığı hususunun yakınlarına bildirilmesi gerekir. Bu bildirimin nasıl yapılacağı, YGİY’de ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Yakalanan ya da tutuklanan şüpheli ya da sanığın yakınlarına kişinin yakalandığı ya da tutuklandığı bilgisi, derhal veya makul sayılabilecek bir sürede geç kalınmadan verilmesi gerekir²⁷¹. Any ve CMK bu hak açısından herhangi bir istisna ya da sınırlama getirmemiştir. Kişinin kimliği, üzerine atılı suçun niteliği, bildirim yapılması halinde

²⁶⁴Kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiye kanunî haklarını derhal bildirir.

²⁶⁵b) Kendisine yüklenen suç anlatılır.

²⁶⁶h) Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri.

²⁶⁷176...İddianame, çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur.

²⁶⁸b) İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır.

²⁶⁹Özbek ve diğerleri, s. 184.

²⁷⁰Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

²⁷¹Göktürk, s. 99-100.

soruşturmanın gizliğine hâlel gelip gelmeyeceği hususları burada önem taşımamaktadır²⁷².

CMK'nın 95. maddesinde gözüaltına alınan kişinin de durumunun ivedi bir şekilde yakınlarına bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak, CMK'nın 141/1-g maddesinde, sadece yakalanan ya da tutuklananların durumlarının yakınlarına bildirilmemesi tazminat sebebi olarak sayılmış ve çelişkiye sebebiyet verilmiştir²⁷³.

Burada sözü edilen “yakın” kelimesinin kapsamına ilişkin kanun veya yönetmelikte bir düzenleme yapılmamış olup, yakın kavramından sadece kişinin eşi ya da kan hısımları değil evlatlığı, nişanlısı vb. kişilerin de kendisine yakın olarak gördüğü kişiler anlaşılmalıdır²⁷⁴.

Yakalanan ya da tutuklananların durumunun yakınlarına bildirilmesi hususu, zorunlu olarak uygulanması gereken bir husus olup, CMK'nın 95/2 ve 107/3 maddelerinde belirtilen istisnalar dışında, bu konuda yakalananlara ya da tutuklananlara bu bildirimin yapılıp yapılmaması hususunda tercih yapma, bu hakkı kullanıp kullanmamaya karar verme yetkisi verilmemiştir²⁷⁵. Şayet şüpheli ya da sanık ısrarla yakınlarına haber verilmemesini isterse bu konuda kişinin yazılı beyanının alınması, ilerde bu beyanının zorla alındığını iddia etme ihtimaline binaen, bu yazılı beyanın C. savcısı ya da hâkimin önünde tutanağa geçirilmesi faydalı olacaktır²⁷⁶. CMK'nın 95. maddesinin 1. fıkrasında düzenlendiği üzere, yakalanan ya da gözüaltına alınan kişiye, belirleyeceği bir yakınına durumunun derhal bildirilmesini talep etme hakkı tanınmıştır. Bu çerçevede, yakalanan veya tutuklanan kişinin doğrudan kendisinin yakınıyla iletişim kurarak bilgi vermesi kural olarak mümkün değildir; ancak kişinin belirlediği bir yakınına bilgi verilmesi talebini iletmesi halinde, bu bildirimi gerçekleştirme yükümlülüğü kolluk kuvvetlerine aittir. Kanun, bu bildirimin “derhal” yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

CMK'nın 95. maddesinin 2. fıkrası ile CMK'nın 107. maddesinin 3. fıkrasında ise bu bildirim yükümlülüğü yabancı uyruklu kişiler açısından özel bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Buna göre, yakalanan, gözüaltına alınan ya da tutuklanan kişi yabancı ise ve bu bildirim yazılı olarak açıkça karşı çıkmıyorsa, durumun ilgili kişinin vatandaşı olduğu devletin konsolosluk makamına bildirilmesi zorunludur. Bu bildirim yükümlülüğü, hem kişinin yabancı statüsünden kaynaklanan özel konumunu koruma

²⁷²Centel/Zafer, s. 197-198.

²⁷³Epözdemir, s.22.

²⁷⁴Yargun, s. 74-75.

²⁷⁵Güngör, s. 240.

²⁷⁶Özbek ve diğerleri, s. 186.

altına almak hem de uluslararası ilişkiler çerçevesinde konsolosluk yetkililerinin kişiye destek olabilmesini sağlamak amacıyla getirilmiştir. Ayrıca bu düzenleme, Türkiye'nin taraf olduğu 1963 tarihli Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi'nin 36. maddesi ile de uyumludur. Bu kapsamda yapılan bildirim, kişinin kendi ülkesinin diplomatik korumasından yararlanabilmesi için gerekli bir güvencedir.

2.2.9. Arama Kararının Ölçüsüz Bir Şekilde Gerçekleştirilmesi

Mülga 466 Sayılı Kanun'da arama tedbirine ilişkin herhangi bir durum, tazminat sebebi olarak düzenlenmemişken, CMK'nın 141/1-i maddesinde, orantısız bir biçimde arama yapılması tazminat nedeni olarak kabul edilmiştir²⁷⁷.

Arama; yapılacak olan ceza muhakemesi amacına ulaşmak amacıyla, CMK'nın 116 ve 117. maddelerine göre, suç şüphesi altında bulunan kişilerin yakalanması ile olaya ilişkin delillerin ve müsadere edilmesi gereken eşyaların ele geçirilmesi amacıyla gerek şüpheli veya sanığın gerekse üçüncü kişilerin konutlarında, eklentilerinde, iş yerlerinde ve üstlerinde gerçekleştirilen bir araştırma yöntemidir.

Saklı kalanın bulunmasının hedeflendiği arama işlemi, sadece suç ve suç şüphesi altında bulunan kişileri değil, aynı zamanda koşulları oluştuğunda, suçun dışındaki kişileri de kapsamının içine alabilir. Arama saklı haldeki bir şeyin bulunması için yapıldığından, çıplak gözle görülebilen bir şey için arama kararı alınmasına gerek yoktur. Örneğin, önleme araması ile durdurulan aracın koltuğunun üzerinde açık gözle görülebilen ruhsatsız tabancanın ele geçirilmesi için adli arama kararı alınmasına gerek yoktur.

Any'nin "Özel hayatın gizliliği" başlıklı 20 maddesinin 1. fıkrasında, kişilerin aile hayatlarının ve özel hayatlarının gizliliğine dokunulamayacağı belirtildikten sonra, aynı maddenin ikinci fıkrasında; milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık, genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi sebeplerle bu hakka sınırlı ve denetimli şekilde müdahale edilebileceği düzenlenmiştir. Aynı maddede, müdahalenin hukuka uygun sayılabilmesi için hâkim kararı şartı aranmakta; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise kanunla yetkilendirilmiş merciin yazılı emrine dayanılabileceği belirtilmektedir. Bu durumda verilen karar, yirmi dört saat içinde hâkim onayına sunulmalı ve el koyma işlemi kırk

²⁷⁷Hakeri, s. 500.

sekiz saat içinde hâkim tarafından değerlendirilmelidir. Aksi halde, el koyma işlemi kendiliğinden geçersiz hale gelir.

Any'nin "Konut dokunulmazlığı" başlıklı 21. maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesinde de konut dokunulmazlığı ilkesi benimsenmiş ve kişilerin konutuna müdahale edilemeyeceği vurgulanmış, aynı fıkranın ikinci cümlesinde hangi hallerde kişilerin "konut dokunulmazlığı"na müdahale edilebileceğinden aşağıdaki şekilde söz edilmiştir. Buna göre; milli güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi, genel sağlık ve ahlakın korunması ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması gibi nedenlerle bu hakka müdahale edilebileceği düzenlenmiştir. Ancak bu müdahalelerin meşru kabul edilebilmesi, hâkim kararı bulunması veya gecikmesinde sakınca olan hallerde kanunla yetkilendirilmiş merciin yazılı emriyle mümkündür. Bu tür emirlerin de yirmi dört saat içinde hâkim onayına sunulması ve kırk sekiz saat içinde karara bağlanması zorunludur; aksi takdirde yapılan el koyma işlemi kendiliğinden geçersiz sayılır.

Arama, adli arama ve idari (önleme) araması olmak üzere, iki farklı şekilde düzenlenmiştir. Arama koruma tedbirine, hem suç işlenmeden önce, suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla hem de bir suç işlendikten sonra, suça ilişkin delillerin ve el konulacak olan eşyaların tespiti amacıyla başvurulabilir²⁷⁸. Suç işlenmeden önce önleyici olarak başvurulanan aramaya idari, başka bir anlatımla önleme araması denir ve bu husus PYSK'nın 9. maddesi ile Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği²⁷⁹,nin (AÖAY) 18-26. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bir suç işlendikten sonra başvurulanan aramaya ise adli arama denir ve bu husus CMK'nın 116-122 maddeleri arasında ve AÖAY'nin 5-17. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bunun dışında, CMK'nın 134. maddesinde düzenlenen bilgisayarlarda, bilgisayar program ve kütüklerinde arama hususu ayrıca düzenlenmiştir.

İdari-önleme araması; suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla, tehlike arz edebilecek olan eşyaların tespiti amacıyla yapılır²⁸⁰. Örneğin, suç şüphesi altında olmamasına rağmen, silah bulunup bulunmadığının tespiti amacıyla, kişinin üzerinin aranması işleminde önleme araması yapılmaktadır. İdari arama PYSK'nın "önleme araması" başlıklı 9. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir.

²⁷⁸Hakan Serdar Çöpoğlu, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama Koruma Tedbirinde Belirlilik İlkesi", **Ankara Barosu Dergisi**, C. 77, S. 1, 2019, <https://doi.org/10.30915/abd.556954>, s. 160, e.t.: 10/07/2024.

²⁷⁹Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği, **Resmî Gazete**, 01.06.2025, Sayı: 25832.

²⁸⁰Emrullah Aycı, "Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat", **Yayımlanmış Doktora Tezi**, İstanbul Kültür Üniversitesi SBE, İstanbul 2012, s. 198.

Polis, tehlikenin veya suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla, usulüne göre verilmiş sulh ceza hâkiminin kararı veya bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde mülki amirin vereceği yazılı emirle; kişilerin üstlerini, araçlarını, özel kâğıtlarını ve eşyasını arar; alınması gereken tedbirleri alır, suç delillerini koruma altına alarak CMK hükümlerine göre gerekli işlemleri yapar.

Maddenin devamında önleme aramasındaki şekil şartları, izlenmesi gereken yol, hangi hallerde bu tedbirin uygulanacağı, uygulanmayacağı hallere yer verilmiştir. Önleme araması; hem kişilere ait temel hak ve özgürlüklere müdahale etmesi hem de önleme aramasında ele geçirilen delillerin ceza muhakemesi sürecinde kullanılabilir olması nedeniyle, önemli bir tedbirdir. Bu nedenle, önleme aramasının uygulanmasında hukuka uygunluk ve ölçülülük ilkeleri büyük bir önem taşımaktadır. Önleme araması ile amaçlanan kamu düzenini ve güvenliğini sağlamak olsa da bu süreçte, kişilerin özel hayatına saygı gösterilmesi ve kişi hak ve özgürlüklerine keyfi müdahalelerin önüne geçilmesi hukuk devleti anlayışının bir gereğidir. Ayrıca, önleme araması sonucunda elde edilen delillerin ceza muhakemesinde kullanılabilirliği, bu tedbirin sadece amacına uygun şekilde ve yasal sınırlar içinde gerçekleştirilmesi gerektiğini, bir kez daha ortaya koymaktadır. Aksi durumda, hukuka aykırı bir şekilde elde edilen delillerin hem ceza muhakemesi sürecini zedelemesi hem de kişilerin haklarının ihlal edilmesi söz konusu olabilir. Bu açıdan, önleme araması gibi güçlü bir yetkinin dengeli ve dikkatli bir şekilde kullanılması, adalet sisteminin güvenilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

Önleme aramasında; aramanın gece-güzdüz ne zaman icra edileceği ile süre konusunda bir sınırlama yapılmamış olması, temel hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından sorun teşkil etmekte ve bu konuda bir sınırlama getirilmesinin şart olduğu ileri sürülmektedir²⁸¹.

Adli arama; arama, yapılacak olan ceza yargılamasını hedeflerine ulaştırmak amacıyla, suç şüphesi altında bulunan kişilerin, olaya ilişkin delillerin ve müsadere edilmesi gereken eşyaların ele geçirilmesi için konutlarda, kapalı alanlarda ve kişilerin üzerinde gerçekleştirilen bir araştırma yöntemidir²⁸². Adli arama ya şüphelinin ele geçirilmesi amacıyla ya da müsadereye tabi şeyler ve suça ilişkin delillerin ele geçirilmesi amacıyla yapılır²⁸³.

²⁸¹Özen, s. 394.

²⁸²Yurtcan, s. 337.

²⁸³Murat Koper, **Ceza Yargılamasında Arama ve Elkoyma**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 76.

Ceza muhakemesi hukukunda suçu işleyen kişi/kişiler, yani şüpheli ya da sanık pozisyonunda olan kişi/kişiler ile suçla ilgisi olmayan diğer kişiler için arama koruma tedbirinin uygulanması bakımından farklı düzenleme yapılmıştır²⁸⁴. Suç şüphesi altında bulunmayan kişilerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale koşullarının, suç şüphesi altında bulunan şüpheli ya da sanığın temel hak ve özgürlüğüne müdahale için gereken koşullardan daha ağır şartlara bağlanmış olması doğal bir durum olup, bu nedenle, CMK’da şüpheli ya da sanığa ilişkin arama ayrı bir maddede, suçla ilgisi olmayan üçüncü kişilere ilişkin arama ayrı bir maddede düzenlenmiştir.

Şüpheli ya da sanık ile ilgili arama, CMK’nın “Şüpheli veya sanıkla ilgili arama” başlıklı 116. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede suçla ilişkili kişilerin, yani suçu işleyen şüpheli ya da sanığın yakalanması ya da delillerin ele geçirilmesi amacıyla, bu kişilerin üstlerinin, konutlarının, iş yerlerinin ve onlara ait diğer yerlerin aranabileceği hususu düzenlenmiştir. Arama yapılması için Kanun’un öngördüğü şüphe sebebi, “makul şüphe”dir. Bu nedenle, arama kararı verilebilmesi için, arama kararının makul şüphe sebeplerine dayalı somut veri ve olgularla güçlendirilmesi gerekir.

CMK’nın 116. maddesindeki düzenleme şüpheli veya sanık ile ilgili olan arama işlemlerini düzenlerken “Diğer kişilerle ilgili arama” başlıklı 117. madde ise şüpheli ve sanık dışındaki üçüncü kişilerin üstlerinde, konut ve işyerlerinde veya bunlara ait diğer adreslerde şüpheli ya da sanığın yakalanması, delil elde edilmesi amacıyla yapılacak olan aramayı düzenlenmiştir. Diğer kişilerden kastedilen şüpheli ve sanık haricindeki kişilerdir. Diğer kişiler, geniş kapsamlı bir kavram olup banka gibi örneğin, gerçek kişiler dışında şirket şeklinde tüzel kişiliğe sahip kurumları da bu kapsamda değerlendirmek gerektiği düşünülmektedir²⁸⁵.

CMK’nın 117. maddesinin 2. fıkrası, diğer kişiler ile ilgili arama yapılması için bazı şartlar getirmiştir. Bu fıkra göre, suça ilişkin delillerin üçüncü kişinin üstünde ya da suça ilişkin delillerin ya da aranılan şüpheli ya da sanığın üçüncü kişiye ait konutta, işyerinde ya da diğer yerlerde olduğuna yönelik, kişide kabul uyandıracak olayların olmasına bağlamıştır²⁸⁶. Kanun, üçüncü kişiler ile ilgili yapılacak olan arama işleminde, şüphe değil “belirlilik” aradığından dolayı, şüpheli ya da sanığın ele geçirileceği ya da

²⁸⁴Serap Keskin Kızıroğlu, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Basit Arama (Adli Arama)”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 58, S. 1, 2009, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001566, s. 144-145, e.t.: 10/07/2024.

²⁸⁵Özbek ve diğerleri, s. 296.

²⁸⁶Yurtcan, s. 340.

bir delil elde edileceği şüphesi; şans, ihtimal ya da ümit gibi şeylerden yola çıkılarak üçüncü kişiler ile ilgili arama yapılamaz²⁸⁷.

CMK'nın 117. maddesinin 3. fıkrası, 2. fıkarda yapılan sınırlamalara istisna getirmiştir. Buna göre, şüpheli veya sanığın bulunduğu yerler ile izlendiği sırada girdiği yerlerde hakkında arama yapılırken, 117/2 maddede sözü edilen şartların varlığı aranmaz. Bu durumda, makul şüphenin varlığı yeterlidir²⁸⁸. CMK'nın 117/1 maddesinden farklı olarak konut, işyeri veya üçüncü kişiye ait diğer diğer yerler denilmemiş, sadece “yerler” denilmiştir. Burada “yerler” kelimesiyle kastedilen de aslında konut, işyeri ve diğer yerlerdir.

CMK'nın “Arama kararı” başlıklı 119. maddesinin 1. fıkrasında arama kararının kim tarafından verileceği düzenlenmiştir. CMK 119/1'e göre, arama kararını kural olarak hâkim verir. Ancak, Kanun istisnai olarak C. savcısına ve kolluk amirine de arama kararı verme yetkisi tanımıştır. Gecikmesinde sakınca olan bir hal varsa C. savcısının yazılı emriyle C. savcısına ulaşılmadığı durumlarda ise kolluk amirinin yazılı emriyle arama yapılabilir. Ancak, kolluk amirinin yazılı bir şekilde vereceği arama emri ve icra edilen arama kararının sonucunun, derhal Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmesi gerekir.

Arama işlemi sırasında, kişilerin özel hayatları, aile mahremiyetleri, konut dokunulmazlıkları ihlal edildiğinden, kanun koyucu CMK'nın 118. maddesinde aramanın gerçekleştirileceği zaman konusunda düzenleme yapmıştır. CMK'nın 118/1 maddesinde kişilerin dinlenmeye çekildikleri, aileleriyle birlikte vakit geçirdikleri gece vaktinde kural olarak arama yapılmayacağı, aramanın gündüz yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak, maddenin 2. fıkrasında bu kurala istisnalar getirilmiştir. CMK'nın 118/2 maddesine göre, belirli durumlarda gece vakti arama yapılmasına izin verilmektedir. Bu durumlar; suçüstü halinin söz konusu olduğu durumlar, gecikmesinde sakınca bulunan haller, yakalama veya gözaltı tedbirinin uygulanması sonucunda kolluk tarafından elde tutulan bir kişinin kaçması ve bu kişinin yakalanması amacıyla yapılan aramalar ile ceza infaz kurumundan firar eden hükümlülerin ya da tutukeviden firar eden tutukluların yakalanması amacıyla yapılan aramalardır.

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (i) bendinde, hakkında verilen arama kararı orantısız-ölçsüz bir biçimde icra edilen kişiye tazminat ödenmesi gerektiği hususunda bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre, hakkında verilen arama koruma tedbiri ölçsüz

²⁸⁷Özbek ve diğerleri, s. 295.

²⁸⁸Özen, s. 399.

bir biçimde icra edilen şüpheli ya da sanık maddi ve manevi zararlarının tazminini talep edebilir.

CMK'nın 141/1-i maddesini lafzi yorumdan yola çıkarak açıklayacak olursak, tazminat istemenin şartı; aramanın orantısız bir biçimde uygulanması, arama esnasında icra edilecek arama faaliyetine göre, uygun olacak metotların tercih edilmemesi, arama esnasında aşırılığa kaçılması olduğu sonucuna varılmaktadır²⁸⁹. Ölçüsüz gerçekleştirilen aramaya örnek verecek olursak; arama esnasında içeride bulunan kişiye kapıyı açması yönünde ihtarda bulunulmadan ya da bu kişi dışardaysa kapıyı açması için kendisiyle iletişime geçilmeden, evin kapısının kırılarak içeriye girilmesi, arama kararını yerine getirecek olan kişilerin arama yapılacak olan yere çamurlu ayakkabılarıyla girmesi, çalıntı televizyonun arandığı olayda evdeki çekmecelere bakılması, arama esnasında arama yapılan yerde bulunan eşyaların tahrip edilmesi, insanlar üzerinde korku yaratılması, gerekmemesine rağmen, şüphe ya da sanığın ya da arama kararı veya emrine maruz bırakılan üçüncü kişilerin çırılçıplak bir şekilde soyulmaya mecbur bırakılması, arama faaliyetinin abartılı bir şekilde dışardaki insanların şahit olabileceği bir biçimde icra edilmesi gibi gereksiz, faydasız ve amaca hizmet etmeyen bir biçimde yerine getirilmesi tazminata konu edilebilir²⁹⁰.

Yrg. 12. C. Dai.'nin 10.12.2015 Tarihli ve 2015/12815 E., 2015/19162 K. Sayılı Kararı'nda²⁹¹; lafzi yorumu aşarak sadece aramanın ölçülü yapıp yapılmadığına değil ortada hukuka uygun bir arama kararı olup olmadığına da bakarak hukuka aykırı yapılan arama nedeniyle davacı lehine tazminata hükmedilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Her ne kadar maddenin lafzı, sadece aramanın ölçsüzlüğünü tazminata sebep saysa da Ünver/Hakeri'ye göre salt kanunun lafzından hareketle sadece ölçsüz bir şekilde icra edilen aramanın tazminat sebebi sayıldığı düşünülmemeli, haksız ya da hukuka aykırı verilmiş bir arama kararında ölçülü davranılmışsa bile tazminat talep etme hakkı doğar²⁹². Yrg. 12. C. Dai., 10/12/2015 Tarihli ve 2015/12815 E., 2015/19162 K. Sayılı Kararı'nda²⁹³, lafzi yorumu aşarak sadece aramanın ölçülü yapıp yapılmadığına değil, ortada hukuka uygun bir arama kararı olup olmadığına

²⁸⁹Çöpoğlu, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama Koruma Tedbirinde Belirlilik İlkesi", s. 214-215.

²⁹⁰Çöpoğlu, Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama ve Elkoyma, s. 155-156.

²⁹¹Yrg. 12. C. Dai., T. 10.12.2015, E. 2015/12815, K. 2015/19162, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, **e.t.:** 01.04.2025.

²⁹²Ünver/Hakeri, s. 500-501.

²⁹³Yrg. 12. C. Dai., T. 10/12/2015, E. 2015/12815, K. 2015/19162, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, **e.t.:** 01.04.2025.

da bakarak hukuka aykırı yapılan arama nedeniyle, tazminata hükmedilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Arama sonucunda şüpheli ya da sanığın ele geçmemesi, herhangi bir delile ulaşılamaması ya da işlenmiş bir suç tespit edilememesi, kısacası amaçlananın elde edilemediği durumlarda, arama sadece bu sebeple ölçüsüz kabul edilemez²⁹⁴. Alınan arama kararı hukuka uygun bir şekilde alınmışsa ve icrası makul ve uygun bir biçimde yerine getirilmişse, artık bu aramanın ölçüsüz olduğundan söz edilemez²⁹⁵. Arama işlemlerinin ölçülülüğünü değerlendirirken, sonucun değil, işlemin gerçekleştiriliş şeklinin ve dayandığı hukuki zeminin esas alınması gerekmektedir. Aramanın amaçlanan sonuca ulaşmaması, tek başına bu işlemin ölçüsüz olduğu anlamına gelmez. Önemli olan, arama kararının kanunun öngördüğü usul ve esaslara uygun bir şekilde alınmış olması ve uygulama sırasında orantılılık ilkesine riayet edilmesidir. Bu bağlamda, arama işlemi sırasında gereksiz güç kullanılmaması, kişisel hakların ihlal edilmemesi ve özel hayatın gizliliğine saygı gösterilmesi önemlidir. Hukuka uygun şekilde başlatılan ve icra edilen bir arama, sonuçlarından bağımsız olarak meşru kabul edilir. Aksi halde, arama işleminin sadece, başarıya ulaşmış olması şartına bağlı tutulması, adaletin tesisi açısından caydırıcı bir etki yaratabilir ve suçla mücadelede etkinliğin azalmasına neden olabilir. Bu nedenle, aramanın ölçülülüğü sürecin başından sonuna kadar uygulanan usullerle değerlendirilmelidir.

2.2.10. Eşyasına veya Diğer Malvarlığı Değerlerine, Koşulları Oluşmadan Elkonulması veya Korunması İçin Gerekli Tedbirlerin Alınmaması ya da Eşyasının veya Diğer Malvarlığı Değerlerinin Amaç Dışı Kullanılması veya Zamanında Geri Verilmemesi

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (j) bendi, eşya veya malvarlığı değerlerine yönelik koruma tedbirlerinin hukuka aykırı biçimde uygulanması nedeniyle, zarar gören kişilerin tazminat talep edebilmelerini düzenlemektedir. Bu hüküm, mülkiyet hakkının korunmasını amaçlayan bir güvence mekanizması olarak, hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Düzenleme, kişilerin eşya veya malvarlığı değerlerine yönelik

²⁹⁴ Çöpoğlu, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama ve Elkoyma, s. 156.

²⁹⁵ Göktürk, s. 101; Ünver/Hakeri, s. 500-501.; Yrg. 12. C. Dai., T. 02.04.2018, E. 2016/1273, K. 2018/3778; Yrg. 12. C. Dai., T. 24.12.2013, E. 2013/9105, K. 2013/30731, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 30.01.2025.

devlet müdahalelerinde hukuka uygunluk denetimi yapılmasını zorunlu kılarak, kişi haklarının ihlal edilmesi durumunda, mağduriyetin giderilmesini hedeflemektedir.

Bu maddeye göre, tazminat talebi hakkı şu durumlarda doğmaktadır: Birincisi, eşya veya malvarlığı değerlerine hukuki dayanak olmaksızın el konulmasıdır. İkincisi, el konulan malvarlığı değerlerinin muhafazası için gerekli tedbirlerin alınmaması ya da bu yükümlülüğün yerine getirilmemesidir. Üçüncüsü, el konulan eşyaların yasal amacının dışına çıkarak kullanılmasıdır. Son olarak, hukuki sürecin sona ermesine rağmen eşyanın veya malvarlığı değerinin sahibine iade edilmemesidir. Bu durumlar, kişinin mülkiyet hakkını doğrudan etkileyerek anayasal güvence altındaki temel hak ve özgürlükleri ihlal etmektedir. Örneğin kaçakçılıkta kullanıldığı için elkonulan araçların adliye personeli tarafından kullanılması halinde tazminat hakkı doğar.

TCK'nın 289. maddesi, muhafaza edilmek üzere resmi makamlar tarafından kişiye teslim edilen mallar üzerindeki hukuka aykırı tasarrufları cezai yaptırıma bağlamaktadır. Buna göre, rehinli, hacizli ya da herhangi bir nedenle elkonularak koruma altına alınmış bir mal üzerinde, teslim amacı dışında tasarrufta bulunan kişi, hapis ve adli para cezası ile cezalandırılmaktadır. Bu malın faili tarafından sahipliğinin bulunması hâlinde, verilecek cezanın yarı oranında indirilmesi öngörülmüştür.

Ayrıca, kovuşturma başlamadan önce suç konusu malı iade eden ya da bunun mümkün olmaması durumunda bedelini ödeyen kişiye verilecek ceza önemli ölçüde (beşte dört oranında) indirilmektedir. Bununla birlikte, kendisine resmen teslim edilen malın muhafazasına ilişkin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranışlar sonucu malın kaybolması ya da bozulmasına neden olan kişi hakkında ise adli para cezası uygulanmaktadır. Son olarak, soruşturma veya kovuşturma kapsamında elkonulan eşyayı amacı dışında kullanan kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Bu düzenleme, adli süreçlerde muhafaza altına alınan eşyaların güvenliği ve amacına uygun şekilde kullanımı açısından önemli bir hukuki güvence oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, düzenlemenin dayanağı, Any'nin mülkiyet hakkını koruyan ilgili maddeleri ile AİHS'nin "Protokol No. 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms"-İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokol²⁹⁶,de güvence altına alınan mülkiyet hakkıdır. Dolayısıyla, CMK'nın bu hükmü, kişilerin devletin müdahalelerine karşı hak arama

²⁹⁶Protokol No. 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms"-İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokol, <https://rm.coe.int/168006377c>, e.t.: 02/04/2025.

yollarını açık tutarak hem anayasal hem de uluslararası hukuk düzeninde mülkiyet hakkının korunmasına katkıda bulunmaktadır.

Özet olarak CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (j) bendi, bir kişinin malvarlığına yönelik hukuka aykırı müdahalelere karşı tazminat talep edebilmesini sağlar. El koyma işleminin yasal koşullara aykırı yapılması, elkonulan eşyanın korunmaması, amacı dışında kullanılması veya zamanında iade edilmemesi durumunda kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi için devlete karşı tazminat davası açma hakkı bulunmaktadır. Bu düzenleme, hukuk devleti ilkesi ve mülkiyet hakkının korunması açısından büyük önem taşır.

2.2.10.1. Elkoyma

Elkoyma, suçla bağlantılı eşya veya malvarlığına tedbiren müdahale edilmesini düzenleyen koruma tedbirlerinden biridir. Elkoyma, adli süreçlerin etkin bir şekilde yürütülmesi ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla düzenlenmiş olup, suçun ispatına yönelik delillerin toplanması, muhafaza edilmesi veya suçun devam eden etkilerinin engellenmesi için öngörülmüştür.

Elkoyma, CMK'da 123 ila 134. maddeler arasında düzenlenmiş olup, bu düzenlemeler hem kişinin mülkiyet hakkını korumaya yönelik güvenceler içermekte hem de devletin ceza adalet sistemi içinde kamu düzenini sağlamaya yönelik müdahale yetkisini sınırlandırmaktadır. Elkoyma işlemi, özellikle suçta kullanılan araçlar, suçtan elde edilen kazançlar, suçun işlendiğini gösteren deliller ve suç konusu eşyalar üzerinde uygulanır.

Elkoyma kararları, genellikle hakim tarafından alınmakla birlikte, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde C. savcısının ya da kolluk görevlilerinin yetkisi dahilinde de gerçekleştirilebilir. Ancak, bu tür durumlarda, tedbirin hukuka uygunluğu açısından alınan kararın, en kısa sürede hakim onayına sunulması gereklidir.

Elkoyma tedbirinin uygulanmasında, kişilerin anayasal temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmeyecek şekilde, ölçülülük, gereklilik ve hukukilik ilkelerine uygun davranılması zorunludur. Bu bağlamda, CMK'daki düzenlemeler hem devletin suçla mücadele görevini yerine getirmesine olanak tanır hem de kişi haklarının korunması için hukuki sınırlar çizer. Elkoyma, ceza muhakemesinde kamu yararı ile insan hakları arasında hassas bir denge kurmaya çalışan önemli bir koruma tedbidir.

2.2.10.1.1. Elkoyma Kavramı

Elkoyma koruma tedbiri; özel hayatın gizliliği konusunu düzenleyen AİHS'nin 8. maddesi ile Any'nin 20. maddesi ve konut dokunulmazlığı konusunu düzenleyen Any'nin 21. maddesini ilgilendiren bir koruma tedbirlerindendir.

AÖAY'nin 4. maddesi elkoyma koruma tedbirini;

“El koyma: Suçun veya tehlikelerin önlenmesi amacıyla veya suçun delili olabileceği veya müsadereye tabi olduğu için, bir eşya üzerinde, rızası olmamasına rağmen, zilyedin tasarruf yetkisinin kaldırılması işlemi... ifade eder”. şeklinde tanımlamıştır.

Yurtcan'a göre elkoyma, eşya üzerindeki zilyedin tasarruf yetkisinin, zilyedin rızası olmaksızın ortadan kaldırılması işlemidir²⁹⁷. Şahin/Göktürk'e göre ise elkoyma, işlenen suça ilişkin olarak delil niteliği taşıyan veya ceza muhakemesinin ilerleyen safhalarında delil olabilecek ya da delil niteliği taşımasa bile müsadereye konu edilebilecek olan eşyanın üzerindeki zilyede ait tasarrufta bulunma yetkisinin kaldırılması işlemidir²⁹⁸.

CMK'nın 123/1 maddesine göre şayet kişi zilyetliğinde bulunan eşyayı kendi rızasıyla verirse, bu eşya muhafaza altına alınır. Ancak, kişi zilyetliğinde bulunan bu eşyayı kendi rızasıyla teslim etmek istemezse CMK'nın 123/2 maddesi uyarınca, bu eşyaya elkonulması gerekir.

Muhafaza altına alma işlemi her ne kadar elkoyma ile benzer amaca hizmet etse de aralarında fark vardır. Muhafaza altına alma işleminde zilyet olan kişi, zilyetliğinde bulunan eşyayı kendi rızasıyla teslim ederken, elkoymada söz konusu eşya zilyedin elinden zorla alınmaktadır.

Elkoyma, aramadan farklı bir koruma tedbiridir. Elkoyma kararı verilmesi kişinin üzerinde, konutunda, aracında ya da kişiye ait diğer yerlerde arama yapılmasına olanak vermez²⁹⁹. Bu durum, elkoyma ve arama tedbirlerinin birbirinden bağımsız hukuki niteliklere sahip olduğunu açıkça göstermektedir. Arama, belirli bir yerde suç delillerinin ya da suçla bağlantılı eşyaların bulunmasına yönelik bir faaliyet iken, elkoyma ise suç delili olduğu düşünülen ya da suçla bağlantılı olduğu değerlendirilen eşyaların muhafaza altına alınmasını amaçlar. Dolayısıyla, arama tedbiri uygulanmadan doğrudan elkoyma kararı verilmesi, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması açısından ciddi bir sorun teşkil edebilir. Her iki tedbirin de uygulanması, CMK'da

²⁹⁷Yurtcan, s. 341.

²⁹⁸Şahin/Göktürk, s. 331.

²⁹⁹Centel/Zafer, s. 467.

öngörülen usul ve şartlara sıkı sıkıya bağlıdır. Aksi bir yaklaşım, kişilerin özel hayatının gizliliği ve mülkiyet hakkı gibi temel haklarını gereksiz yere ihlal edebilir. Bu nedenle, arama yapılmaksızın elkoyma kararı verilmesi ya da tam tersi bir uygulama, her iki tedbirin de işlevini zedeleyebilir ve hukuka aykırılık doğurabilir.

2.2.10.1.2. Elkoymanın Amacı

Elkoyma işlemi; ceza muhakemesi sürecinin düzgün ve sağlıklı bir biçimde ilerlemesi ve yapılan soruşturma veya kovuşturma sonunda, doğru bir karar verilmesi için delil niteliği taşıyabilecek olan eşyaların, zilyetliğinin ceza muhakemesini icra edecek makamların elinde olmasını sağlayarak bunların delil olarak kullanılması ve muhakeme sürecinde delil durumlarının bozulmasını önlemek amacıyla ya da eşya yada kazanç müsadereesine konu edilebilecek olan eşyaların ya da değerlerin muhafaza altına alınarak bu eşyalar ile başka bir suç işlenmesinin önlenmesi ve ilgili ileride verilebilecek olan müsadere kararının kağıt üzerinde kalmasını önlemek amacıyla yapılabilir³⁰⁰.

Elkoyma tedbiri sadece ceza muhakemesinin sağlıklı şekilde yürütülmesini temin eden teknik bir araç değil, aynı zamanda kişilerin mülkiyet hakkına doğrudan müdahale eden ciddi bir koruma tedbiridir. Bu nedenle, elkoymanın hukuki dayanaklarının titizlikle değerlendirilmesi ve bu tedbirin, ancak gerekli ve orantılı olduğu durumlarda uygulanması, hem yargılamanın meşruiyeti hem de temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından büyük önem taşır. Aksi halde, delil elde etme amacıyla yapılan ancak kanunun aradığı koşulları taşımayan elkoyma işlemleri hem adaletin zarar görmesine ve hem de kişide ve toplumda adalete olan güvenin zedelenmesine yol açabilir. Özellikle, sırf ihtimal üzerine veya soyut gerekçelerle gerçekleştirilen elkoyma uygulamaları, hukuk devleti ilkesine ve ölçülülük ilkesine açıkça aykırılık teşkil eder.

2.2.10.1.3. Elkoymanın Kapsamı

CMK'nın 123/1 maddesinden de açık bir şekilde anlaşılabacağı üzere, elkoymanın kapsamına; ceza muhakemesinde işlenen suçla ilgili olarak delil niteliği taşıyabilecek olan eşya veya kazançlar ve müsadereye konu edilebilecek eşya ya da kazançlar girer.

CMK'nın 128. maddesinin 1. fıkrasında ise CMK'nın 123. maddesinden farklı olarak, elkoyma tedbirinin uygulanabileceği çeşitli malvarlığı unsurları ayrıntılı şekilde

³⁰⁰Özen, s. 420.

sıralanmıştır. Bu kapsamda; taşınmazlar, ulaşım araçları, banka ve finans kurumlarındaki hesaplar, gerçek ve tüzel kişiler nezdindeki hak ve alacaklar, kıymetli evraklar, ortaklık payları, kiralık kasalardaki mevcutlar gibi somut malvarlığı unsurlarına yer verilmiştir. CMK'nın 128. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde “diğer malvarlığı değerleri” ifadesine yer verilerek, kapsamın sınırlı sayım yoluyla daraltılmasının önüne geçilmiştir. Kanımca, bu düzenleme ile amaçlanan, soruşturma veya kovuşturma konusu suçla bağlantılı olabilecek her türlü ekonomik değerin, koruma tedbiri kapsamına alınabilmesini sağlamaktır.

2.2.10.1.4. Elkoymanın Şartları

Her durumda elkoyma kararı verilmemekte olup, CMK'da bu kararın verilmesi için bazı şartlar öngörülmüştür. Bu şartlar her durumda aynı olmayıp, elkonulacak eşyanın niteliğine ve elkoyma kararının uygulanacağı yere göre, bu aranan şartlar değişmektedir. Örneğin, askeri mahalde elkoyma yapmak amacıyla aranan şartlar ile avukatlık bürosunda yapılacak elkoyma işleminde aranan şartlar farklıdır.

Elkoyma kararının hukuka uygun şekilde verilebilmesi için, delil elde etme amacıyla başvurulmuş bu koruma tedbirinin, elkonulacak eşyanın niteliği ve bulunduğu yerin özelliği dikkate alınarak, kanunda öngörülen özel usul ve şartlara uygun olması gerekmektedir. Örneğin, avukatlık bürosunda yapılacak elkoymada, baro başkanı veya temsilcisinin hazır bulunması zorunlu iken; askeri mahallerde bulunan eşyalara elkonulması için söz konusu elkoyma işleminin, bizzat C. savcısının nezareti altında yapılması ve askeri makamların da bu elkoyma işlemine katılımı gerekmektedir. Dolayısıyla, elkoyma kararının şartları, genel çerçevede makul suç şüphesi ve hâkim kararı esasına dayansa da, bazı yerler ve eşya türleri açısından daha sıkı güvenceler getirilmiştir.

2.2.10.1.4.1. Bir Ceza Soruşturması ya da Kovuşturmasının Varlığı

CMK'da düzenlenen elkoyma tedbirine başvurulması için bir ceza soruşturması ya da kovuşturmasının olması gerekir. Ortada bir suç işleme şüphesi yoksa CMK'ya göre elkoyma işlemine başvurulamaz.

Elkoyma, kişilerin mülkiyet hakkına müdahale eden ciddi bir uygulama olduğundan, sadece hukuken meşru bir ceza soruşturması veya kovuşturmasının varlığı halinde başvurulabilecek bir araç olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, suç işlediğine dair makul bir şüphe bulunmayan bir kişiye ait eşya ya da mala elkonulması, sadece

mülkiyet hakkını ihlal etmekle kalmaz, aynı zamanda hukuk devleti ilkesine de zarar verir.

2.2.10.1.4.2. Makul Şüphenin Varlığı

CMK'nın 123. maddesinde şüpheyne dair herhangi bir düzenleme yapılmamış olması ilk başta burada basit şüphenin de yeterli olabileceği izlenimi verse de; elkoyma koruma tedbirinde tıpkı aramada olduğu gibi, kişinin kendisine ait eşya ya da kazanç üzerindeki haklarına bir sınırlama getirildiğinden, CMK'nın 123. maddesinde de arama koruma tedbirinde olduğu gibi makul şüphenin varlığı aranmaktadır³⁰¹.

CMK'nın 128. maddesi, taşınmazlara, hak ve alacaklara elkoyma tedbirine ilişkin özel bir düzenleme getirerek, bu tedbirin uygulanabilmesi için sadece genel bir şüpheyne yetinilmesini değil, somut delillerle desteklenen kuvvetli bir suç şüphesinin varlığını aramaktadır. Bu yaklaşım, hem kişilerin mülkiyet hakkını hem de hukuk devleti ilkelerini korumak açısından oldukça önemlidir. Zira, ekonomik değeri taşıyan varlıklar üzerinde yapılacak müdahalelerin keyfi şekilde gerçekleştirilmesi, temel hak ve özgürlüklerin ihlali anlamına gelebileceğinden, yasama organı bu tür müdahalelere sıkı bir denetim mekanizması öngörmüştür. CMK'nın 128. maddesinde öngörülen kuvvetli şüphe ve somut delil koşulları, hem ceza muhakemesi sürecinde ölçülülük ilkesine uyulmasını sağlamakta hem de Any'nin 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkının ihlal edilmesini engellemektedir.

2.2.10.1.4.3. Yetkili Mercii Tarafından Verilmiş Kararın Varlığı

Elkoyma kararının kim tarafından verileceği hususu, CMK'nın “Elkoyma kararını verme yetkisi” başlıklı 127. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Kural olarak elkoyma kararı verme yetkisi hakimlere tanınmıştır. Ancak, elkoyma kararının verilmesinin gecikmesi durumunda bir sakınca doğacaksa C. savcısı vereceği yazılı emirle söz konusu eşya ya da kazanca el koyabilir. C. savcısına ulaşamadığı hallerde ise yine gecikmesinde sakınca bulunan bir durum olması koşuluyla, kolluk amiri de vereceği yazılı emirle el koyma işlemini gerçekleştirebilir. C. savcısı ya da kolluk amiri tarafından verilen elkoyma emrine istinaden yapılan elkoyma işleminin hukuki zeminde birşey ifade etmesi için CMK'nın 127/3 maddesi uyarınca, bu elkoyma kararının yirmidört saat içerisinde hâkim onayına sunulması, hâkimin de en geç kırk sekiz saat

³⁰¹Özbek ve diğerleri, s. 341.

içerisinde buna ilişkin bir karar vermesi gerekir. Aksi durumda, yapılan elkoyma tedbiri kendiliğinden ortadan kalkar.

Any'nin 21. maddesinde "gecikmesinde sakınca bulunan hal" sebebiyle verilen hem arama kararının hem de elkoyma kararının hâkim onayına sunulması gerektiği belirtilmiş olmasına rağmen, CMK'da sadece, "gecikmesinde sakınca bulunan hal" sebebiyle verilen elkoyma kararının hâkim onayına sunulmasının düzenlenmiş olması, arama kararı için bu hususun düzenlenmemiş olması çelişkilidir³⁰².

2.2.10.1.5. Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkonulması

Taşınmazlara, hak ve alacaklara elkonulması, CMK'nın 128. maddesinde düzenlenmiştir. Bu tedbire başvurulması için; CMK'nın 128. maddesinin 2. fıkrasında yazılı olan suçlardan birinin işlendiğini gösterir somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebebi olması, elkonulacak olan taşınmaz, hak ya da alacakların işlenmiş olan bu suçlardan birinden elde edildiğine ilişkin yine somut delillerle desteklenen kuvvetli şüphenin olması hususları aranır.

Elkoyma kararı verilmesi için bunların şüpheli veya sanığın zilyetliğinde bulunmasına gerek olmayıp, diğer kişilerin zilyetliğinde bulunsun da elkonulabilir³⁰³.

Bu elkoymada, kolluk amiri ya da Cumhuriyet savcısına tanınmış bir elkoyma yetkisi bulunmamaktadır. İster soruşturma evresinde olsun, isterse kovuşturma evresinde olsun karar verme yetkisi hâkime ve mahkemeye aittir. İstisna olarak 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Önlenebilir Hakkında Kanun'un³⁰⁴(SGÖHK) 17. maddesinin 2. Fıkrasında, gecikmesinde sakınca bulunan halde C. savcısına da elkoyma yetkisi verilmiştir. SGÖHK'nin 17. ve 18. maddelerinde, suç gelirlerinin aklanması ve terörizmin finansmanı suçları bakımından malvarlığına elkoyma tedbiri ile bu tedbirin bildirim süreci düzenlenmiştir. Buna göre, söz konusu suçların işlendiğine dair kuvvetli şüphe mevcutsa, CMK'nın 128. maddesinde öngörülen usule uygun olarak şüpheliye ait malvarlığı değerlerine elkonulabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise C. savcısı doğrudan elkoyma kararı verebilecektir. Ancak, bu kararın en geç yirmi dört saat içinde hâkim onayına sunulması ve hâkimin de aynı süre içinde bu kararı onaylaması gerekmektedir. Hâkim tarafından onaylanması halinde, elkonulan malvarlığı değerine ilişkin değer tespit raporunun, üç ay içinde hazırlanarak tekrar

³⁰²Özen, s. 422.

³⁰³Centel/Zafer, s. 472.

³⁰⁴Suç Gelirlerinin Önlenebilir Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, Tarih: 18/10/2006, Sayı: 26323.

hâkimin onayına sunulması gerekmektedir. Aksi halde, C. savcılık kararı geçersiz sayılır. Ayrıca, kara para aklama suçunun örgüt faaliyeti kapsamında işlenip işlenmediğine bakılmaksızın, CMK'nın 139. maddesi kapsamında gizli soruşturmacı görevlendirilebilmekte ve kontrollü teslimat tedbiri de uygulanabilmektedir. SGÖHK'nin 18. maddesi ise yapılan soruşturmalar neticesinde verilen kovuşturmayaya yer olmadığı kararlarının, düzenlenen iddianamelerin, kovuşturma sonunda verilen hükümler ile SGÖHK'nin 17. maddesine dayanılarak verilen elkoyma kararlarının birer örneğinin, Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) Başkanlığı'na bildirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu düzenlemeler, suç gelirlerinin izlenmesi, tespiti ve engellenmesi bakımından, MASAK'ın aktif şekilde bilgilendirilmesini ve sürecin denetim altında tutulmasını amaçlamaktadır.

Bu tedbire başvurulması için özel bir şart getirilmiştir. Buna göre CMK'nın 128. maddesi kapsamında bir elkoyma kararı verilebilmesi için söz konusu taşınmaz, hak ve alacakla ilgili olan MASAK, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (MDSK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Hazine Müsteşarlığı ve Kamu Gözetimi Kurumu'ndan suçtan kaynaklanan değere dair rapor alınması gerekir.

2.2.10.1.6. Askeri Mahallerde Elkoyma Yapılması

Askeri mahallerde elkoyma yapılması, CMK'nın 127. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenmiş olup, buna fıkra göre; elkoyma tedbirine eğer askeri bölgelerde başvurulacaksa bu işlemin bizzat C. savcısı nezaretinde yapılması ve askeri makamların da bu elkoyma işleminde hazır bulunması gerekir. Şayet, gecikmesinde sakınca bulunan hal varsa Cumhuriyet savcısı da yazılı emirle askeri mahallerde elkoyma yapılması kararını verebilir. Burada kolluk amirine bu yönde herhangi bir bir yetki tanınmamıştır.

2.2.10.1.7. Elkoyma Karar veya Emrine Karşı Hukuki Denetim

CMK'nın 127. maddesinin 4. fıkrasına göre, kişi verilen bu elkoyma kararına karşı her zaman hâkimden bir karar vermesini talep edebilir. Madde metninde herhangi bir süre belirtilmediğinden ve “her zaman” talep edebileceği ifade edildiğinden, kişi bu talebi herhangi bir süre sınırlamasına tabi olmadan her zaman yapabilir.

Yine CMK'nın 131. maddesinin 1. fıkrasında da elkonulan eşyanın muhafaza edilmesine gerek kalmaması ya da müsadere edilmeyeceğinin anlaşılması halinde, bu eşyanın iadesine re'sen ya da talep üzerine soruşturma evresinde C. savcısı ve sulh ceza

hâkimi, kovuşturma evresinde ise mahkeme tarafından karar verilir. Şayet, istem üzerine ret kararı verilirse bu karara karşı itiraz kanun yoluna gidilebilir.

2.2.10.1.8. Elkonulamayacak Eşyalar

Hangi eşyalara elkonulamayacağı CMK'nın 126. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, CMK'nın 45 ve 46. maddelerine göre tanıklıktan çekinme hakkı olan kişiler ile şüpheli ya da sanık arasındaki mektuplara ve yine bu kişiler arasındaki belgelere, bu mektup ve belgeler bu kişilerin nezdinde bulunduğu sürece elkonulamaz.

CMUK'da sadece bu kişiler arasındaki mektuplara yönelik böyle bir düzenleme varken, CMK ile bu kişiler arasındaki “belgeler” de bu kapsama alınmıştır. Burada asıl sorun, bu mektup ya da belgelerin şüpheli veya sanık ile CMK 45 ve 46. maddeleri uyarınca, tanıklıktan çekinebilen kişiler arasında olup olmadığının tespiti konusunda yaşanmaktadır. İlk bakışta bu durum açık bir şekilde belli olmadığından ve CMK'nın 121/1 maddesine göre, aramada elde edilecek kağıt ve belgeleri incelemeye C. savcısı ve hakim yetkili olduğundan, adli aramada görevli bulunan adli kolluk görevlileri, bu eşyaların mahiyetini bilemeyeceğinden, bu eşyalara da elkoyabilirler böyle bir durum yaşandığında elkonulan belge ve mektupları inceleyen C. savcısı ya da hakim inceleme esnasında bu belge ve mektupların CMK'nın 126. maddesi kapsamına girdiğini fark ettiğinde, iade eder³⁰⁵. C. savcısı ya da hâkim, elkoyma tedbiri sırasında ele geçen belge ve mektupları incelerken, bu belgelerin CMK'nın 126. maddesi kapsamında olduğunu belirlediğinde, bu belgeleri ilgili kişilere iade etmekle yükümlüdür. Bu madde, kişiler arasındaki özel yazışmaların ve belgelerin korunmasına ilişkin önemli bir güvence sunmaktadır. Özellikle, suçla doğrudan bağlantısı olmayan veya delil niteliği taşımayan belgelerin muhafaza edilmesi, kişilerin özel hayatlarının gizliliğini ihlal edebilir. Bu nedenle, kanun koyucu bu düzenlemeyle kişisel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlamıştır. Böyle bir durumda, hâkim ya da C. savcısının iade kararı vermesi, adil yargılama ilkesiyle uyumlu bir şekilde, özel hayatın ve kişisel mahremiyetin korunmasına hizmet eder. Bu yaklaşım, ceza muhakemesinde hak ihlallerinin önüne geçilmesi ve kişilerin temel haklarına saygı duyulması için kritik bir önem taşır.

CMK'nın 46. maddesi uyarınca, müdafinin hem tanıklıktan çekinme hakkı olan kişilerden olması hem de CMK'nın 154. maddesindeki müdafii ile şüpheli ya da sanık

³⁰⁵Özen, s. 427-428.

arasındaki yazışmaların denetime tabi olmayacağına ilişkin düzenleme gereğince şüpheli ya da sanık ile müdafii arasındaki mektup ya da belgelere de elkonulamaz³⁰⁶.

Any'nin 30. maddesinde göre ise basın işletmesi olarak kanunlara uygun kurulan basımevi ile buna ait eklentilere ya da basın araçlarına bunların suç aleti olduğundan bahisle elkonulamaz, bunlar hakkında müsadere kararı verilemez veyahut burasının işletilmesine mâni olunamaz.

Mülga 466 Sayılı Kanun'da bir tazminat sebebi olarak sayılmayan bu durum CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (j) bendinde, tazminat nedeni olarak gösterilmiştir. CMK'nın 141/1-j maddesinde, “elkoyma” koruma tedbirinden dolayı tazminat hakkı doğacağından söz edilmesine karşın, Yrg. 12. C. Dai. 02/04/2018 Tarihli kararında sahibi tarafından rızayla verilmiş olan eşyanın muhafaza altına alındığı durumlarda da CMK'nın 141/1-j maddesi uyarınca, tazminat talep edilebileceğine hükmetmiştir³⁰⁷.

CMK'nın 141/1-j maddesinde; koşulları oluşmadığı halde elkonulması, korunması için gerekli tedbirlerin alınmaması, amaç dışı kullanılması ve zamanında geri verilmemesi durumları tazminat nedeni olarak görülmüştür.

2.2.10.2. Koşulları Oluşmadığı Halde Elkonulması

Ceza muhakemesi sürecinde elkoyma tedbiri, belirli yasal şartların gerçekleşmesiyle uygulanabilirken, bu koşullar sağlanmadan gerçekleştirilen elkoyma işlemleri, hem hukuka aykırılık sorununu gündeme getirir hem de temel hak ve özgürlükler açısından ciddi sakıncalar doğurabilir.

Elkoymaya ilişkin yukarıda anlatılan hükümler haricinde, CMK'nın 129. maddesinde “postada elkoyma”, CMK'nın 130. maddesinde “avukat bürolarında elkoyma”, CMK'nın 134. maddesinde “Bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde elkoyma”, CMK'nın 248. maddesinde kaçak durumunda olan kişilere ilişkin elkoyma işlemlerinin nasıl yapılacağına dair özel düzenlemeler yapılmıştır. CMK dışında, 5187 Sayılı Basın Kanunu'nun³⁰⁸ 25. maddesinde, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun³⁰⁹ 166. maddesinde ve diğer bazı kanunlarda yapılmış olan elkoyma tedbirine ilişkin düzenlemeler de bulunmaktadır.

³⁰⁶Centel/Zafer, s. 476.

³⁰⁷Yrg. 12. C. Dai., T. 02.04.2018, E. 2016/1273, K. 2018/3778; Yrg. 12. C. Dai., T. 11.10.2012, E. 2012/23953, K. 2012/21451, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 30.01.2025.

³⁰⁸Basın Kanunu, **Resmî Gazete**, 26 Haziran 2004, Sayı: 25504.

³⁰⁹Bankacılık Kanunu, **Resmî Gazete**, 1 Kasım 2005, Sayı: 25983.

Elkoymaya ilişkin açıklanan gerek genel gerekse özel düzenlemelerde belirtilmiş olan elkoyma için gerekli şartlara aykırı bir biçimde eşyaya, mal varlığı değerlerine el konulması halinde CMK'nın 141/1-j maddesi uyarınca, söz konusu eşyasına veya malvarlığı değerine elkonulan kişinin tazminat hakkı doğar.

Yrg. 12. C. Dai. 09.04.2018 Tarihli ve 2017/10055 Esas, 2018/4118 Karar sayılı kararında; işlenen bir suçta kullanıldığı için elkonulan araca, CMK'nın 128/4 maddesi gereğince kaydına şerh düşürülerek elkoyma kararının icra edilmesi gerekiyorken söz konusu araca fiili bir şekilde elkonulması olayında, ilgiliye devletçe tazminat ödenmesine hükmetmiştir³¹⁰.

2.2.10.3. Korunması İçin Gerekli Tedbirlerin Alınmaması

Elkonulan eşyanın zarar görmemesi ve değerinin korunması için gerekli olan tedbirlerin alınması gerekir. CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (j) bendinde adli soruşturma ya da kovuşturma süreçlerinde elkonulan eşya ya da malvarlığı değerlerinin muhafazası için gereken önlemlerin alınmaması durumunda, söz konusu eşya ya da malvarlığı değerinde meydana gelecek zararlardan dolayı, eşyasına el konulan kişilerin tazminat hakkının olduğu belirtilmiştir.

CMK'nın 132. maddesinde, bu eşya ya da malvarlığı değerlerinin muhafaza edilmesi için alınabilecek tedbirlere ilişkin hususlar düzenlenmiştir. Bu eşyalar zarar görmemesi için yed-i emin bırakılabilir, değerinin kaybolmasının önlenmesi amacıyla elden çıkarılabilir ya da belli şartlar altında ilgisine verilebilir.

Yed-i emine teslimde eşya, bakım ve gözetim tedbirlerinin alınması ve talep edildiğinde derhal iade edilmesi şartıyla, muhafaza amacıyla şüpheliye, sanığa veya başka birisine teslim edilebilir. Bu konu, CMK'nın 132/5 maddesinde düzenlenmiş olup, soruşturma evresinde yed-i emine teslim etme kararını, C. savcısı kovuşturma evresinde ise mahkeme verir. Örneğin, şüpheli ya da sanığa ait bir hayvana el konulması halinde, bu hayvanın adli emanette muhafaza edilmesinin zor ya da imkânsız olduğu ya da muhafazası oldukça masraflı olan bir eşya söz konusu olduğunda veya suçta kullanıldığı şüphesiyle el konulan ve delil niteliğini koruyan bir kamyonetin, şüpheli, sanık veya başka bir kişinin ekonomik faaliyeti için gerekli olması gibi durumlarda, eşya adli emanette koruma altına alınmak yerine, geçici bir şekilde

³¹⁰Yrg. 12. C. Dai., T. 09.04.2018, E. 2017/10055, K. 2018/4118, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 01.02.2025.

şüpheliye, sanığa ya da üçüncü bir kişiye teslim edilebilir³¹¹. CMK'nın 132. maddesinin 5. fıkrasının 2. cümlesine göre yed-i emine bırakma işlemi teminat gösterme şartına bağlanabilir.

Elden çıkarmada, el konulan eşyanın zarar görme veya bu eşyanın değerinde önemli bir kayıp yaşanma tehlikesi varsa, daha hüküm kesinleşmeden soruşturma ya da kovuşturma evrelerinde, bu eşya elden çıkarılır. Elden çıkarma “Elkonulan eşyanın muhafazası veya elden çıkarılması” başlıklı CMK'nın 132. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir.

CMK 132/2'ye göre elden çıkarmaya soruşturma evresinde hâkim, kovuşturma evresinde ise mahkeme karar verir. Elden çıkarmaya karar verilmeden önce, CMK'nın 132/3 maddesi uyarınca, söz konusu eşya ya da malvarlığı değerinin sahibi konumunda bulunan şüphelinin, sanığın veya diğer kimselerin dinlenmesi ve bu konuda verilecek olan elden çıkarma kararının kendilerine bildirilmesi gerekir. Elden çıkarılan eşya hakkında müsadere kararı verildiğinde, müsaderenin konusunu artık elden çıkarılan eşya değil, bu eşyanın karşılığı olarak elde edilen kıymet oluşturur.

İlgiliye teslim etme hususu ise CMK'nın 132. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenmiş olup, el konulan eşyanın delil olarak koşuluyla bu eşya ilgili kişiye verilebilir. Böyle yapıldığı vakit müsadere kararının konusu, ödenen piyasa değeri olacaktır.

Şayet, yapılan muhakeme sonunda elkonulan eşya ya da malvarlığı değeri hakkında müsadere kararı verilmişse, bu durumda söz konusu eşyanın mülkiyeti devlete geçmiş olacağından, müsadere edilen eşyanın zarara uğradığı iddiasıyla Devlet aleyhine tazminat davası açılmaz³¹².

2.2.10.4. Amaç Dışı Kullanılması

Elkoymada amaç; CMK'nın 123/1 maddesinden de anlaşılacağı üzere, delil olabilecek veyahut müsadereye konu edilebilecek olan eşya veyahut malvarlığı değerinin muhafaza edilmesidir. Bu eşya ya da malvarlığı değerine elkonulduktan sonra, bunlar bu amaç doğrultusunda muhafaza edilmelidir³¹³.

³¹¹Erkan Sarıtaş, Elkoymanın Hukuki Sonuçları Bağlamında Elkonulan Eşya ve Diğer Malvarlığı Değerlerinin Teslimi ve İadesi, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 159, 2022, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/Dergi/Dergi159/326/index.html>, s. 284, e.t.: 01.08.2024.

³¹²Güngör, s. 65.

³¹³Nabi Özalp, “Uygulamada Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C.-, S. 145, 2019, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/Dergi/Dergi145/82/>, s. 120, e.t.: 01/06/2024.

Koruma tedbirleri yapıları gereği geçici nitelikte olduklarından, elkoyma tedbiri uygulandığında, elkonulan eşya yine sahibine aittir ve Devlet sadece eşyayı bir süre için elinin altında bulunduran zilyed konumundadır. Elkoyma tedbirinin uygulanması, mülkiyet hakkını ortadan kaldıran bir durum değildir; bu tedbir yalnızca belirli bir süre boyunca ilgili eşya üzerinde devletin tasarruf yetkisini devreye sokar. Bu süreçte Devlet, elkonulan eşyanın zilyedi sıfatıyla hareket eder ve eşyanın esas sahibi, mülkiyet hakkını kaybetmez. Ancak bu tedbir, ceza muhakemesi sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla, eşyanın incelenmesi, delil olarak kullanılması veya suçtan elde edilen kazançların önlenmesi için bir gereklilik olarak görülür. Bu nedenle, devletin zilyetliği, sadece geçici bir nitelik taşır ve sürecin sona ermesinin ardından, herhangi bir hukuki engel bulunmaması durumunda, eşyanın sahibine iadesi gerekir. Böylece, mülkiyet hakkının korunması ve muhakeme sürecinin adil bir şekilde yönetilmesi arasında bir denge sağlanmış olur. Devletin bu zilyetliği kanundan kaynaklanmakta olup, bu zilyetliğin sadece kanunda yazılı bulunan amaç doğrultusunda kullanılması gerekmekte olup, C. savcısı, hâkim, adli kolluk görevlileri ya da diğer kamu görevlileri, elkonulan bu eşyaları elkoyma amacının dışında kişisel çıkarları için kullanamazlar³¹⁴. Örneğin, elkoyulan araç ile tatile gidilmesi ya da elkonulan silahla atış talimi yapılması halinde, bu eşyalar elkoyma amacı dışında kullanılmış olur. Eşyanın kişisel değil, kamusal menfaat için kullanılıyor olması durumunda da elkoymanın amacına bakılır ve bir amaç dışı kullanım söz konusuysa tazminat hakkı doğar³¹⁵.

Elkonulan eşyanın ya da malvarlığı değerinin elkoyma amacı dışında kullanılması halinde, CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (j) bendine göre, kendisine ait eşya amacı dışında kullanılan kişinin tazminat hakkı doğar. Ayrıca, elkonulan eşyanın amacı dışında kullanılması fiili, sadece hukuka aykırı bir işlem niteliği taşımamakta, aynı zamanda TCK'nın 289. maddesi kapsamında "Muhafaza görevini kötüye kullanma" suçu olarak da cezai sorumluluğu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, koruma tedbirlerinin uygulanmasında, kamu görevlilerinin hukuka uygunluk sınırları içinde kalması hem adil yargılanma ilkesinin hem de mülkiyet hakkının güvencesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Diğer taraftan, CMK'nın 248. maddesinde kaçak statüsünde bulunan şüpheli veya sanığın duruşmalara katılımının sağlanması amacıyla, bu kişiye ait eşyalara, hak ve alacaklara elkonulabileceği belirtilmiştir. Burada amaç, kaçak durumunda olan kişinin

³¹⁴Canoglu, s. 116.

³¹⁵Hakan Serdar Çöpoğlu, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama ve Elkoyma", 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023, s. 224.

duruşmalara katılımını sağlamak olduğundan, bu kişi duruşmalara katılıp ifadesini verdikten sonra, hala bu elkoymanın devam ettirilmesi, elkoymanın amaç dışı kullanılması olarak değerlendirilir³¹⁶. Kaçak durumunda bulunan kişinin duruşmalara katılımının sağlanması amacıyla yapılan elkoymanın amaç dışı kullanılması CMK 141/1-(j) gereğince tazminat sebebidir.

2.2.10.5. Zamanında Geri Verilmemesi

Elkoyma koruma tedbiri, diğer tüm koruma tedbirlerinde olduğu gibi, geçici bir nitelik taşır. Bu durum CMK'nın "Elkonulan eşyanın iadesi" başlıklı 131. Maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, elkonulan eşya ya da malvarlığı değerlerinin ceza muhakemesi açısından muhafaza edilmesine gerek kalmaması ya da müsadere edilmesine gerek olmadığının anlaşılması durumunda, resen ya da talep üzerine C. savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından ilgiliye iade edilmesi gerekir.

Ayrıca, CMK'nın 131. maddesinin 2. fıkrasında da; CMK'nın 128. maddesine göre elkonulan taşınmaz, hak ve alacakların, suçtan zarar gören kişiye yani mağdura ait olması ve ceza muhakemesi sürecinde artık bunlara delil olarak gereksinim duyulmaması durumunda, bunların sahibine iade edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Elkonulan eşyaların veyahut diğer malvarlığı değerlerinin iadesinin yapılabilmesi için dosyada bir hüküm verilmiş olması ya da verilmiş olan hükmün kesinleşmesine gerek yoktur³¹⁷. Hüküm kesinleşmeden de söz konusu iade yapılabilir. Elkonulan eşyaların veyahut diğer malvarlığı değerlerinin iadesine ilişkin bu durum, ceza muhakemesi sürecinde kişilerin mülkiyet haklarının korunmasına yönelik önemli bir uygulamadır. El koyma, soruşturma ve kovuşturma evrelerinde bir tedbir niteliği taşıdığı için, bu tedbirin amacının ortadan kalkması veya gereksiz hale gelmesi durumunda, malvarlığı değerlerinin sahiplerine iade edilmesi gereklidir. Aksi bir durum, cezai yaptırım niteliği taşımayan bir tedbirin, kişi hak ve özgürlüklerini uzun süreli ve gereksiz bir şekilde kısıtlamasına yol açabilir. Bu nedenle, malvarlığı değerlerinin iadesinde hükmün kesinleşmesinin aranmaması hem adil yargılanma hem de hukuk devleti ilkesi açısından oldukça isabetlidir.

Yrg. 12. C. Dai.'nin 12.10.2015 Tarih 2014/14751 Esas 2015/15084 Karar sayılı kararında; kovuşturma evresinin sonunda, sanık hakkında üzerine atılı bulunan suçlardan beraat ve elkonulmuş olan eşyaların iadesi yönünde karar verilmiş ve sadece

³¹⁶Özalp, s. 121.

³¹⁷Güngör, s. 66.

sanığın beraatine ilişkin karara itiraz edilmiş, ancak eşyaların iadesine dair karara itiraz edilmemiş olması karşısında, iadeye ilişkin karar kesinleşmiş olduğundan, beraat kararının kesinleşmesi beklenmeksizin eşyaların iade edilmesi gerektiğine karar vermiştir³¹⁸.

Açıklanan nedenlere dayalı olarak, CMK'nın 141/1-j maddesi uyarınca elkonulan eşya ya da malvarlığı değerinin geç iade edilmesi durumunda, tazminat talep etme hakkı doğmaktadır.

2.2.11. Yakalama, Adli Kontrol veya Tutuklama İşlemine Karşı Kanunda Öngörülen Başvuru İmkanlarından Yararlandırılmama

CMK'nın 91. maddesinin 5. fıkrasında yakalama tedbirine, gözaltına alma tedbirine ve C. savcısının yazılı emriyle başvurulacak gözetim süresinin uzatılması kararlarına karşı itiraz edebileceği düzenlenmiştir.

CMK'nın 104. maddesinin 1. fıkrasında tutuklu bulunan şüpheli ya da sanığın soruşturma ya da kovuşturma evrelerinin her aşamasında, serbest bırakılmayı talep edebileceği belirtilmiştir. CMK'nın 104. maddesinin 2. fıkrasında ise tutukluluk durumunun devamı yönünde verilen karara karşı itiraz etme hakkının olduğu hususu düzenlenmiştir. Ayrıca, tutukluluğun alternatif olan adli kontrol ile ilgili olarak da CMK'nın 111. Maddesinde, hakkında adli kontrol kararı verilen kişilerin verilen adli kontrol kararına karşı itiraz edebileceği hususu düzenlenmiştir.

AİHS'nin 5. maddesi'nin 4. fıkrası'nda bulunan; "Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir." şeklindeki düzenlemede yakalanan ya da tutuklanan kişilerin bu yakalanma veya tutuklanmalarının kanuna uygun olup olmadığı hususunda kısa bir sürede karar verilmesi gerektiğini ve söz konusu tutuklanma ya da yakalama hukuka aykırıysa bu karara karşı bir mahkemeye başvurarak serbest bırakılmayı isteme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. AİHM de açılan davalarda, tutuklama ya da yakalama kararına karşı kişiye bir mahkemeye müracaat etme hakkının fiili ve hukuki manada verilmiş olmasını aramaktadır³¹⁹. AİHM önüne gelen Süleymanoğlu-Türkiye Davası'nda, kişiye tanınan tutukluluğa

³¹⁸Yrg. 12. C. Dai., T. 12.10.2015, E. 2014/14751, K. 2015/15084, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 10.11.2024.

³¹⁹Centel, s. 68.

kapsamda, sürecin çekişmeli yargılama ilkesi ve silahların eşitliği prensiplerine uygun olarak yürütülmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ancak, somut olayda, başvuranın tutukluluğa yaptığı itirazların incelendiği Van Ağır Ceza Mahkemesi önüne hiç çıkarılmadığı ve bu nedenle AİHS'nin 5. maddesinin 4. fıkrasının da ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

AİHS'de bulunan hükümler ve AİHM'in ihlal kararlarında belirttiği hususlar da dikkate alınarak CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (k) bendine eklenen hükümle hakkında yakalama, adli kontrol ya da tutuklama koruma tedbirlerine hükmedilen kişilerin haklarında uygulanan bu tedbirlere ilişkin, CMK'da düzenlenen başvuru imkânlarından faydalandırılmaması durumu, tazminata konu edilebilecek sebepler arasına alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi'ne veya AİHM'e yapılacak olan bireysel başvurular, CMK'nın 141/1-k maddesinde düzenlenen başvuru olanaklarından faydalandırmamanın kapsamına girmemektedir³²². Bu bende dayanılarak tazminat talep edilmesi için ceza davasının bitmesi ya da hüküm verilmişse bu hükmün kesinleşmesi gerekmemektedir³²³.

2.2.12. Konutunu Terk Etmemek veya Uyuşturucu, Uyarıcı veya Uçucu Maddeler ile Alkol Bağımlılığından Arınmak Amacıyla Hastaneye Yatmak Dâhil, Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Tabi Olmak ve Bunları Kabul Etmek Şeklindeki Adli Kontrol Yükümlülükleri Uygulandıktan Sonra Haklarında Kovuşturmaya Yer Olmadığına veya Beraatlerine Karar Verilmesi

12.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un³²⁴ Çerçeve 12. maddesi ile CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (k) bendinden sonra gelmek üzere, “Konutunu terk etmemek veya uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen” şeklinde bir bu fıkra eklenmiştir. Bu düzenleme ile yeni tazminat sebepleri CMK'da yer almış ve daha önce kanunda tazminat sebebi olarak öngörülmemiş haller, tazminat sebebi olarak

³²²Gökçen ve diğerleri, s. 566.

³²³Güngör, s. 67.

³²⁴Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 12 Mart 2024, Sayı: 32487.

öngörülmüştür. Kanun koyucu, bu fıkradaki değişiklik ile adli kontrol uygulaması sonucunda, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı tedbirlere maruz kalmış olmasına rağmen, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı ya da beraat kararı verilen kişilerin, mağduriyetlerini gidermek ve hak kayıplarını tazmin etmek amacıyla, bu kişilere tazminat talep etme hakkının tanınmasını düzenlemiştir.

Bu düzenlemeden önce, Yrg. 12. C. Dai. tarafından verilmiş olan ve adli kontrol tedbiri uygulanan kişiler açısından koruma tedbirleri nedeniyle, tazminat ödenmesinin mümkün olup olmadığına ilişkin çeşitli nitelikte kararlar bulunmakta olup, bu kararlar tazminat talebiyle ilgili uygulamanın farklı yorumlarına ve hukuki değerlendirmelerine ışık tutmaktaydı. Yrg. 12. C. Dai. önüne gelen bir olayda vermiş olduğu 21.12.2020 Tarihli kararında, dava konusu olayda hakkında haksız bir şekilde uygulanan adli kontrol sebebiyle kişi hakkında tazminata hükmedilemeyeceği yönünde karar vermiştir.

Yrg. 12. C. Dai.’nin 16.02.2015 tarihli, 2014/13444 Esas ve 2015/2705 Karar sayılı ilamında; adli kontrol tedbirlerinin, Anayasa’da yer alan temel hakların sınırlandırılmasına ilişkin ölçülülük ilkesine uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Karara konu olayda, başvurusunun yaklaşık üç yıl altı ay on sekiz gün boyunca her gün saat 18:00 ile 22:00 arasında kolluk birimine giderek imza vermek zorunda bırakıldığı görülmektedir. Yrg. bu süre ve sıklıktaki bir yükümlülüğün kişi üzerinde aşırı bir baskı oluşturduğunu ve adli kontrolün öngörülen sınırlarının ötesine geçerek fiilen tutuklamaya benzer sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir. Bu gerekçeyle Any’nin 13. maddesi ile CMK’nın 141. maddesinin üçüncü fıkrası çerçevesinde söz konusu tedbirin hak ihlali niteliği taşıdığı kanaatine varılmış ve başvuru lehine uygun bir tazminata hükmedilmesi gerektiğine karar verilmiştir³²⁵.

YCGK ise 15.03.2023 Tarihli, 2018/81 Esas, 2023/159 Karar Sayılı kararında, tazminat talep edilebilecek durumların CMK’nın 141. maddesinin 1. Fıkrasında tahdidi olarak sayıldığını, somut olayda kişinin hakkında uygulanan “konutu terk etmeme” adli kontrol tedbiri sebebiyle tazminat talep edemeyeceğine karar vermiştir³²⁶.

Adli kontrol tedbiri kapsamında uygulanan konutu terk etmeme yükümlülüğünün tazminat gerektirip gerektirmeyeceği hususu, AİHS’nin 5. maddesi ile Any’nin 19. maddesinde güvence altına alınan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bağlamında değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyim. Ayrıca, Any’nin 90. maddesinin son

³²⁵Yrg. 12. C. Dai., T. 16.02.2015, E. 2014/13444, K. 2015/2705 **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17.07.2024.

³²⁶YCGK, T. 15.03.2023, E. 2018/81, K. 2023/159, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17.07.2024.

fıkrası uyarınca, temel hak ve özgürlüklerin ihlali halinde, AİHS hükümlerine üstünlük tanınması gerektiği ilkesi dikkate alınarak, bu tedbirin ihlal teşkil ettiği durumlarda, CMK'nın 141. maddesi çerçevesinde tazminata hükmedilmesi hukuken mümkün ve gerekli olmalıdır. Bu nedenle, söz konusu YCGK kararının isabetli olmadığı düşüncesindeyim.

Kanun koyucu CMK'nın 141. maddesinde yapmış olduğu değişiklikle uygulamadaki farklılıkların önüne geçerek, CMK'nın 141/1-1 bendinde yazılı bulunan hallerde tazminata hükmedilmesi gerektiğini düzenlemiştir. Madde gerekçesinde de vurgulandığı üzere, CMK'nın 109. maddesinin 3. fıkrasındaki (e) bendi, uyuşturucu, uyarıcı, uçucu maddeler ya da alkol bağımlılığı gibi durumların tedavisi amacıyla hastaneye yatmak dâhil tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olmayı öngören adli kontrol yükümlülüğünü düzenlemektedir. Aynı şekilde, (j) bendi ise “konutu terk etmeme” yükümlülüğünü içermektedir. Bu düzenlemeler çerçevesinde, söz konusu adli kontrol tedbirlerinin uygulandığı sürelerin, şahsi özgürlüğü kısıtlayan bir durum olarak kabul edilmesi ve bu sürelerin cezadan mahsup edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, anılan tedbirler uygulanmış ve sonrasında haklarında kovuşturmaya yer olmadığı ya da beraat kararı verilmiş kişilerin, CMK uyarınca tazminat talep etme haklarının bulunduğu ifade edilmiştir.

CMK'nın 109. maddesinin 3. fıkrasında yer alan adli kontrol yükümlülüklerinin özgürlüğü sınırlayıcı bir tedbir olarak kabul edilmesi ve bu tedbirlerin sonucunda kovuşturmaya yer olmadığı ya da beraat kararları verilen kişilerin tazminat talep edebilme hakkına sahip olması, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması adına oldukça önemli bir düzenlemedir. Bu bağlamda, temel haklara yönelik sınırlamaların orantılılık ve hukuki güvence ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.13. Yargılamanın Yenilenmesi Sonucunda Beraat ve Ceza Verilmesine Yer Olmadığına Karar Verilmesi

Yargılamanın yenilenmesi sonucunda beraat ve ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi halinde tazminat verilmesini gerektiren durum, CMK'nın tazminata ilişkin 141. maddesinde değil, CMK'nın 311-323. maddeleri arasında düzenlenen “Yargılamanın Yenilenmesi” başlığı altında, CMK'nın 323. maddesinin 3. Fıkrasında düzenlenmiştir.

CMK'daki bu hükme göre; kişi hakkında yapılan yargılamanın yenilenmesi sonucunda, kişi hakkında beraat ya da ceza verilmesine yer olmadığı yönünde bir karar verilmesi durumunda, kişi hakkında aynı dosyada daha önce verilen mahkûmiyet kararının kısmi ya da tam olarak infaz edilmiş olması sebebiyle kişinin uğramış olduğu maddi/manevi zararlar CMK'nın "Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat" başlığı altında düzenlenen 141-144. maddeleri çerçevesinde tazmin edilir.

CMK'nın 323/3 maddesinde sayılan bu tazminat sebebi kişi hakkında uygulanan bir koruma tedbiri değil, kişi hakkında verilen haksız mahkûmiyet hükmünün infaz edilmesidir³²⁷.

Yrg. vermiş olduğu kararlarda, CMK'nın 323/3 maddesinde sayılan tazminat sebebine göre tazminata hükmedilmesi için; kişi hakkında söz konusu dosyada daha önce mahkûmiyet hükmü verilmiş olmasını, verilmiş olan bu mahkûmiyet hükmünün kısmen ya da tamamen infaz edilmiş olmasını ve bu kısmen ya da tamamen infazı yapılan karara karşı başvurulmuş yargılamanın yenilenmesi kanun yolu neticesinde kişi hakkında beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı şeklinde karar verilmiş olması gerektiğini belirtmektedir³²⁸.

CMK'nın 323/3 maddesi ile Yrg. kararlarından hareket edildiğinde, yargılamanın yenilenmesi neticesinde kişi hakkında, beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararları dışında herhangi bir karar verilmesi durumunda kişi, CMK'nın 323/3 maddesinden dolayı tazminat talep edemeyecektir. Yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilen davada kişi hakkında verilen ve kesinleşen ilk hükmün, CMK'nın 231/5 maddesinde düzenlenmiş olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB) olması durumunda, ortada kısmen ya da tamamen infaz edilmesi mümkün olan bir karar olmadığından, yargılamanın yenilenmesi sonucunda beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı yönünde karar verilse bile CMK'nın 323/3 maddesine dayanarak tazminat talep etme hakkı doğamaz³²⁹.

³²⁷Güngör, s. 68.

³²⁸Yrg. 12. C. Dai., T. 08.07.2013, E. 2013/10636, K. 2013/18685; Yrg. 12. C. Dai., T. 17.06.2013, E. 2013/9140, K. 2013/16521, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 17.07.2024.

³²⁹Canoglu, s. 53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAZMİNATA BAŞVURU, YARGILAMA VE MAHKEME KARARLARININ İCRASI, TAZMİNATIN GERİ ALINMASI VE RÜCU, TAZMİNAT ENGELLERİ

Bu bölümde, koruma tedbirleri nedeniyle tazminata ilişkin başvuru süreci, yargılama usulü, mahkeme kararlarının icrası ile tazminatın geri alınması ve rücu halleri ile tazminatın talep edilmesini engelleyen hukuki durumlar ele alınacaktır.

3.1. Tazminata Başvuru

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat ödemelerinde başvuruda bulunma müessesesi, hukuka aykırı veya haksız bir şekilde yakalanan, gözaltına alınan, tutuklanan, arama işlemine tabi tutulan, mallarına el konulan, hakkında kanunda belirtilen adli kontrol hükümlerine aykırı hükmolunan kişilerin uğramış oldukları maddi ve manevi zararlarının tazminini talep edebilmeleri için getirilen bir yasal mekanizmadır. Bu başvuru, CMK'nın ilgili maddelerinde belirtildiği şekilde yapılır. 02.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Kanun³³⁰ ile yapılan değişikliğe kadar bu başvuru sadece yetkili ağır ceza mahkemesine yapılmaktaydı. Ancak, 02.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Kanun ile CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasının ikinci cümlesinde yapılan değişiklikle CMK'nın 141. maddenin 1. fıkrasının (e), (f) ve (l) bentleri kapsamında bulunan tazminat talepleri için 09.01.2013 Tarihli ve 6384 Sayılı "Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun" hükümlerinin uygulanacağı ifade edildiğinden, CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e), (f) ve (l) bentleri için Tazminat Komisyonu'na başvurulması gerekmektedir. Başvuru için kanun koyucu kanunda bazı şartlar öngörmüş olup, yapılacak olan başvurularda bu şartların varlığı aranmaktadır. Örneğin, başvurunun kanunda öngörülen süreler içinde yapılması gerekmektedir. Tazminat, kişisel hakların korunmasını sağlamakla birlikte, aynı zamanda hukuk düzeninin temel ilkelerinden biri olan adaletin gerçekleşmesine de katkıda bulunmaktadır.

³³⁰ Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 12 Mart 2024, Sayı: 32487.

3.1.1. Tazminat Hakkının Bildirilmesi

Kanun koyucu CMK'nın 141. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenleme ile karar veren mercilere, kendisine haksız ve hukuka aykırı bir şekilde uygulanan koruma tedbirleri nedeniyle tazminat hakkına sahip olan kişilere tazminat haklarının olduğu konusunda bildirimde bulunma yükümlülüğü yüklemiştir. Bu bildirim yükümlülüğü, CMK'nın 141/1 maddesinde bulunan tüm tazminat sebepleri için geçerli değildir. Hangi hallerde bildirim yapılacağı, CMK'nın 141/2 maddesinde açıkça belirtilmiştir. Buna göre, 141. maddenin (e), (f) ve (l) bentlerinde ifade edilen kararlara hükmeden adli merciler bu kararları verirken hakkında haksız ve hukuka aykırı koruma tedbiri uygulanan ilgili kişiye, CMK 141/1-e, CMK 141/1-f veya CMK 141/1-l maddeleri uyarınca, tazminat hakkı olduğu hususunu bildirmelidir. Sadece bildirim yapılması sorumluluğu kaldırmayacak bildirilen bu hususun kişi hakkında verilen kararda da belirtilmesi gerekmektedir. İlgiliye yapılacak olan bu bildirimin açık ve yalın olması gerekir³³¹. Yrg. 12. C. Dai., 09.02.2015 Tarihli Kararı'nda, kişiye tazminat hakkının olduğunun bildirilmemesi durumunu bozma sebebi olarak görmüştür³³².

Bildirim yapılması zorunluluğu sadece CMK 141/1-e, CMK 141/1-f veya CMK 141/1-l maddelerine ilişkin olarak öngörülmüş olup CMK 141/1-e, CMK 141/1-f veya CMK 141/1-l maddeleri dışındaki tazminat sebepleri konusunda bildirim yapma yükümlülüğü bulunmamaktadır³³³.

Bildirim yükümlülüğü daha önce sadece (e) ve (f) bendinde belirtilen tazminat sebepleri için öngörülmüştü. 02.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasına tazminat sebebi olarak (l) bendi de eklenmiş buna paralel olarak CMK'nın 141/2 maddesinde yapılan değişiklikle bu bent için de karar mercilerine bildirimde bulunma yükümlülüğü yüklenmiştir. 02.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Kanun'la yapılan değişiklik, tazminat hukukunda hem hak arama yollarının genişletilmesi hem de adli süreçteki usuli güvencelerin güçlendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Zira bildirim yükümlülüğünün genişletilmesi, ilgili kişilerin tazminat hakkından haberdar edilmesini kolaylaştırmakta ve hukuki korumanın etkinliğini artırmaktadır. Bu çerçevede yapılan değişiklik, adil yargılanma hakkı ve etkili başvuru yolu ilkeleriyle de uyumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

³³¹Canoglu, s. 137.

³³²Yrg. 12. C. Dai., T. 09.02.2015, E. 2014/6505, K. 2015/2182, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 09.05.2025.

³³³Göktürk, s. 195-196.

CMK'nın "Hükümün gerekçesi ve hüküm fıkrasının içereceği hususlar" başlıklı 232. maddesinin 6. fıkrasında; mahkeme kararlarının hüküm fıkrasında yer alması gereken unsurlar açık bir şekilde belirlenmiştir. Buna göre, hüküm fıkrasında; 223. madde uyarınca verilen kararın ne olduğu, uygulanan kanun hükümleri, hükmolunan cezanın miktarı ile birlikte, karara karşı başvurulabilecek kanun yolları ve varsa tazminat talep etme imkânının bulunup bulunmadığı da açıkça belirtilmelidir. Ayrıca, başvuru süresi ve başvuru yapılacak merci hususlarında herhangi bir tereddüde yol açmayacak şekilde açık ve anlaşılır bir ifade kullanılması zorunluluğu getirilmiştir. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, verilen hükümde kişiye tazminat hakkının olduğu hususunun bildirilmesi gerekmektedir.

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında oniki tane, 323. maddesinin 3. fıkrasında bir tane olmak üzere toplam onüç farklı tazminat sebebi gösterilmiştir. CMK'nın 141. maddesinin 2. fıkrasında sadece, CMK'nın 141/1-e, 141/1-f ve 141/1-l maddeleri için bildirim zorunluluğu olduğu belirtilmiş, geriye kalan sebeplerden dolayı bildirim yapılması gerektiğine ilişkin özel bir düzenleme düzenlemeye yer verilmemiştir. Her ne kadar CMK'da bu şekilde düzenlemeye yer verilmemiş ise de Any'nin 40. maddesinin 2. fıkrasında yer alan bu hükme göre, devlet, kişilerin yasal haklarını ve bu haklarını savunabilmek ya da koruyabilmek için başvurabilecekleri kanun yollarını ve ilgili mercileri açık bir şekilde belirtmekle yükümlüdür. Ayrıca, bu yolların kullanılabilmesi için gerekli olan sürelerin de eksiksiz bir şekilde ifade edilmesi zorunludur. Bu anayasal düzenleme, kişilerin hak arama özgürlüğünü kolaylaştırmayı, hukuki yollar konusunda bir belirsizlik yaşanmasının önüne geçmeyi ve hak kayıplarını önlemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla, Any ile yapılan bu yükümlülük düzenlemesi, sadece ilgili yasal yolların ve mercilerin belirtilmesini değil, aynı zamanda bu bilgilerin, muhatap olan kişilere açık, anlaşılır ve zamanında bildirilmesini de kapsamaktadır. Bu şekilde, kişilerin hukuki haklarını tam anlamıyla kullanabilmeleri ve adalet mekanizmasından etkin bir şekilde faydalanmaları sağlanmaktadır. Any'nin bu amir hükmü, aynı zamanda kişiye uygulanan koruma tedbiri nedeniyle, kişinin hak kazandığı tazminat hakkının bildirilmesi hususunu da kapsamaktadır. Any'nin 40. maddesinin 2. fıkrası ile CMK'nın 232. maddesinin 6. fıkrası dikkate alındığında, sadece CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e)-(f)-(l) bentlerindeki tazminat sebeplerinin değil, tüm tazminat sebeplerinin ilgiliye bildirilmesi gerektiğini ortaya ortaya koymaktadır.

7499 Sayılı Kanun değişikliğinden önce, CMK'nın 141/1-e ve 141/1-f maddelerinden kaynaklanan tazminatlar için mahkemeye başvuru yapıyordu, ancak

yapılan yasal değişlikle birlikte, CMK'nın 141/1-e, 141/1-f ile maddeye yeni eklenen 141/1-l bentlerinden kaynaklanan tazminatlar bakımından, Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun hükümleri uygulanacağından, bu bentlerdeki tazminatlara ilişkin olarak Tazminat Komisyonu'na müracaat edilmesi gerekir.

3.1.2. Tazminat Davasının Tarafları

Koruma düzeni nedeniyle, tazminat talebinde bulunacak kişiler ve bu talep üzerine açılacak olan davanın tarafları, kendisi hakkında uygulanan haksız ve hukuka aykırı koruma tedbiri nedeniyle, zarara gören kişi/kişiler ile Devlet'tir. Tazminat talep eden taraf yani davacı taraf, hukuka aykırı veya haksız bir şekilde koruma tedbirlerine maruz bırakılan kişilerden oluşurken, davalı taraf ise Devlet'tir.

3.1.2.1. Davacı

Tazminat davası, bir ceza davası niteliğinde olmadığı için burada şüpheli, sanık veya üçüncü kişi sıfatları değil, davacı ve davalı sıfatları geçerlidir³³⁴. Koruma tedbirleri nedeniyle açılan tazminat davaları, hukuki süreçten kaynaklanan mağduriyetlerin giderilmesi amacıyla, farklı taraf sıfatlarıyla ele alınmaktadır.

CMK'nın "Tazminat isteminin koşulları" başlıklı 142. maddesinin gerekçesinde tazminat isteminin bizzat zarara uğrayan kişi, bu kişinin kanuni temsilcisi ya da özel yetki verilmiş avukatı tarafından yapılabileceğini ifade etmektedir.

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, 141. maddede sırasıyla sayılan koruma tedbirleri kendilerine uygulanan kişiler tazminat talebinde bulunabilirler. Hakkında tedbir uygulanan kişiler, maddi ve manevi zararlarının karşılanması amacıyla talepte bulunabilirler. Orantısız bir şekilde icra edilen bir arama nedeniyle doğrudan zarara uğrayanlar ya da bu tedbir sebebiyle zarara uğrayan el konulan eşyanın sahibi veya zilyedi olan kişiler de tazminat talebinde bulunabilirler³³⁵.

Zarar görenin vatandaşlığı önemli olmayıp, bu kişi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olabileceği gibi, yabancı uyruklu kişi de olabilir, kanunda yabancılar açısından karşılıklılık şartının olması aranmamaktadır³³⁶. Yani, koruma tedbirleri nedeniyle tazminata hak kazanılması için zarar gören kişinin vatandaşlığının herhangi bir önemi

³³⁴Canoğlu, s. 139.

³³⁵Centel/Zafer, s. 545.

³³⁶Göktürk, s.198.

bulunmamaktadır. Özellikle, yabancı kişiler açısından, zarar görenin hakkını arayabilmesi için karşılıklılık şartının sağlanması gibi bir gereklilik de aranmamaktadır. Bu durum, hukuki sorumluluk ve tazminat ilkelerinin evrenselliğini ve kişilerin zarar gördüğü durumlarda, adalete erişim hakkını gözetten bir yaklaşıma işaret etmektedir. Türk hukuk sistemi, bu anlamda ayırım yapmaksızın tüm zarar görenlerin haklarının korunmasını esas almaktadır.

Sadece gerçek kişiler değil, uygulanan koruma tedbiri nedeniyle zarara uğrayan tüzel kişiler de tazminat talebinde bulunabilirler. Örneğin CMK'nın 128. maddesi uyarınca, malvarlığına el konulan şirket, bu koruma tedbirinden kaynaklanan zararlarının tazmini için talepte bulunabilir.

Dava açma yetkisi kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan biri olduğu için, koruma tedbirine maruz kalan kişi haricindeki üçüncü kişilerin, dava açma yetkisi bulunmamaktadır³³⁷. Bu durum, dava açma yetkisinin doğrudan doğruya mağdurun kişisel haklarını korumayı amaçlamasından kaynaklanmaktadır. Koruma tedbirinin kişi üzerinde yarattığı zarar ve hak ihlali, doğrudan mağdurun şahsına özgü bir durumdur ve bu nedenle, dava açma hakkı sadece bu mağduriyetin doğrudan muhatabı olan kişiye tanınmaktadır. Aksi takdirde, üçüncü kişilerin dava açma yetkisine sahip olması, yargı sisteminde gereksiz iş yüküne yol açabileceği gibi, sürecin amacından sapmasına ve hakların kötüye kullanılmasına neden olabilir. Ayrıca, bu yetkinin sadece mağdura tanınması, kişilerin kendi haklarını bizzat savunabilmelerini teşvik eder ve kişisel hakların korunmasında daha güçlü bir mekanizma oluşturur. Bu çerçevede, dava açma yetkisinin sıkı sıkıya mağdura bağlı tutulması, hukuk sisteminin hem kişisel hakları koruma hem de işleyişinde verimliliği sağlama hedefine hizmet etmektedir. Koruma tedbirlerinin uygulanmasından dolayı, doğrudan değil de dolaylı bir biçimde zarara uğrayanlar, örneğin tutuklanan kişinin akrabaları zarara uğradıklarını iddia edip bu davayı açamazlar³³⁸.

Davacı olmak için tam ehliyetli olma şartı yoktur. YCGK'nın kararında da belirtildiği gibi, ayırt etme gücü bulunan küçükler hem kendileri bizzat hem de vekilleri veya velileri aracılığıyla tazminat davası açma ve bu davayı sürdürme hakkına

³³⁷Faruk Erem, “Kanun Dışı Yakalanan Veya Tutuklanana Tazminat”, **Adalet Dergisi**, C.-, S.7-8, 1964, <https://adaletdergisi.adalet.gov.tr/arsiv/adaletdergisi/1964/sayi7-8-temmuz-agustos1964-sene-55-196sayfa-cilt5.pdf>, s. 730, e.t.: 10.07.2024, Yrg. 12. C. Dai., T. 07.01.2019, E. 2018/7284, K. 2019/40, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 10.07.2024.

³³⁸Aldemir, Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat, s.424.

sahiptirler. Bu konu ile ilgili olarak YCGK'nın 07.05.1979 Tarihli Kararı'nda³³⁹; mümeyyiz küçüklerin, doğrudan ya da vekilleri aracılığıyla tazminat davası açma ehliyetine sahip olduklarını belirtmiştir. YCGK söz konusu kararında, Medeni Kanun hükümleri uyarınca, kişiye sıkı sıkıya bağlı hakların kullanımı için yasal temsilci iznine gerek bulunmadığını; ancak yükümlülük doğurucu işlemlerde bu iznin arandığını belirtmiş ve somut olayda haksız yere tutuklandıktan sonra hakkında beraat kararı verilen yaşı küçüğün tazminat davası açma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

Onsekiz yaşından küçük olan kişinin velisi tarafından dava açıldıktan sonra, kişi onsekiz yaşını geçerse veli ile arasındaki velayet ilişkisi sona ereceğinden, kişinin davaya bizzat katılması gerekir³⁴⁰. Kısıtlanan kişi adına tazminat davasını, vesayet makamından izin almak şartıyla vasisi açabilir³⁴¹. Yrg., vasinin vesayet makamından izin almadan dava açması ve dava sürecinde vesayeti gerektiren sebeplerin son bulması durumunda, açılmış bulunan davanın ortadan kalkmayacağına, davaya devam edilmesi gerektiğine hükmetmiştir³⁴².

Açılacak olan tazminat davası koruma tedbirinden dolayı zarara uğrayan kişiler tarafından açılabileceği gibi, bu kişiler söz konusu davada bir vekil aracılığıyla da bu haklarını kullanabilirler. Ancak, vekil ile dava açılabilmesi için vekilin tazminat davasını açması için yetkilendirilmiş olması gerekir³⁴³. Yrg, açılan tazminat davasının avukat aracılığıyla takip edildiği durumlarda, vekâletnamenin açılan ceza dava dosyası sebebiyle verilmesinden dolayı, davacının dinlenmesi gerektiğini ve bu dinleme esnasında, davacıya avukatla arasındaki vekâlet durumunun hala devam edip etmediği ile davaya muvafakat edip etmediği hususlarının sorularak, vekâlet ilişkisine yönelik tespit yapıldıktan sonra, bir karara varılması gerektiğini belirtmiş ve bu yönde içtihat geliştirmiştir³⁴⁴.

Ölen kişinin mirasçılarının ölenin haksız ve hukuka aykırı bir şekilde maruz kaldığı koruma tedbirlerinden dolayı, doğrudan dava açmaları mümkün değildir. Ancak, kişinin hayattayken davayı açıp dava sürerken ölmesi halinde, mahkeme mirasçılara

³³⁹YCGK, T. 07.05.1979, E. 1979/1-122, K. 1979/203, **Kaynak:** www.kazanci.com.tr, **e.t.:** 08.09.2024.

³⁴⁰Aldemir, Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat, s.428.

³⁴¹İsmail Malkoç/Mert Yüksektepe, **5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu**, Cilt 1, 1. Baskı, Malkoç Yayınları, Ankara 2005, s.729.

³⁴²Yrg. 5. C. Dai., T. 09.09.1982, E. 1982/2711, K. 1982/2990, **Kaynak:** www.kazanci.com.tr, **e.t.:** 08.09.2024.

³⁴³Sarıkaya, s. 118.

³⁴⁴Yrg. 12. C. Dai., T. 03.06.2013, E. 2013/10173, K. 2013/14905, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/> **e.t.:** 10.09.2024.

davaya katılıp katılmayacakları hususunu sorması ve mirasçılarının davaya katılmak istemeleri halinde, açılan bu davaya devam edebilmeleri mümkündür.

Yrg. 12. C. Dai., 22.10.2018 Tarihli ve 2018/4190 E., 2018/9992 K. Sayılı Kararı'nda³⁴⁵; CMK'nın 141. maddesi kapsamında açılan koruma tedbirlerine dayalı tazminat davalarının kural olarak yalnızca zarara uğrayan kişi tarafından açılabileceğini, bu hakkın ancak kişinin sağlığında dava açmış olması veya açıkça dava açma iradesini ortaya koyması hâlinde mirasçılara geçeceğini belirtmiştir. Bu şartlar gerçekleşmeden vefat eden kişinin mirasçıları tarafından açılan davanın kabulünü hukuka aykırı bulmuştur.

Yrg., 466 Sayılı Kanun'da ölenin mirasçılarının davaya katılabileceğine yönelik herhangi bir kanun hükmü olmadığı gerekçesiyle, katılma taleplerinin reddine karar veriyordu. Ancak, Yrg. 1. C. Dai., 13.05.1991 Tarihli ve 1991/1274 E., 1991/1262 K. Sayılı Kararı'nda³⁴⁶, 1991 yılında önüne gelen bir davada içtihat değiştirerek mirasçılarının da davaya müdahil olabileceğine karar vermiştir. Mirasçılarının davaya katılabilmeleri için ölen kişiden kalan mirası reddetmemeleri gerekmektedir aksi takdirde davaya katılmaları mümkün değildir.

3.1.2.2. Davalı

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında geçen; “*Kişiler, maddî ve manevî her türlü zararlarını, Devletten isteyebilirler.*” şeklindeki düzenlemeden de açıkça anlaşıldığı üzere, uygulanan koruma tedbirleri nedeniyle, meydana gelen maddi ve manevi zararların Devlet tarafından karşılanması gerekir. Zararı Devlet karşılayacağından dolayı, davanın da Devlete karşı açılması gerekeceğinden, davalı taraf Devlet'tir. Davalı Devlet olduğundan, dava Devlet Hazinesi'ne karşı açılır³⁴⁷. Hazineyi il merkezlerinde defterdarlıklar, ilçelerde mal müdürlükleri temsil ettiğinden, davalı olarak söz konusu kurumlar gösterilir³⁴⁸.

Dava, doğrudan tazminata konu koruma tedbirini uygulayan hâkimlere, savcılara, iftira eden kişilere ya da yalan tanıklık yapan kişilere karşı açılmaz³⁴⁹. Devlet kişiye

³⁴⁵Yrg. 12. C. Dai., T. 22.10.2018, E. 2018/4190, K. 2018/9992, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/> e.t.: 08.09.2024.

³⁴⁶Yrg. 1. C. Dai., T. 13.05.1991, E. 1991/1274, K. 1991/1262, **Kaynak:** www.kazanci.com.tr, e.t.: 07.09.2024.

³⁴⁷Yargun, s. 97.

³⁴⁸Günay, s. 53.

³⁴⁹Öztürk, s. 595.

tazminatı ödedikten sonra, şartları varsa CMK 141/4 ve CMK 143/3 maddeleri uyarınca bu kişilere rücu eder.

3.1.3. Tazminat Komisyonuna Başvurulmasını Gerektiren Tazminat Sebepleri

7499 Sayılı Kanun'un 13. maddesi ile yapılan değişikliğe kadar koruma tedbirlerinden kaynaklanan maddi ve manevi zararların tazminine ilişkin istemler görevli ve yetkili mahkemeye yapıldı. 7499 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasına ekleme yapılmış ve CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasındaki (e), (f) ve (l) bentlerinin kapsamında kalan tazminat istemlerinin Tazminat Komisyonu'na yapılması gerektiği ve bu talepler bakımından 6384 Sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

Tazminat Komisyonunun görev alanına giren CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasındaki (e), (f) ve (l) bentlerinin kapsamında kalan tazminat istemlerinin, ağır ceza mahkemesine yapılması durumunda, ağır ceza mahkemesi bu istemleri Tazminat Komisyonu'na gönderir. Eğer yapılan tazminat isteminde hem Tazminat Komisyonu'nun görev alanına giren bir tazminat sebebi hem de ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren bir tazminat talebi varsa ağır ceza mahkemesi görev alanına girmeyen istemi tefrik ederek Komisyon'a gönderir.

3.1.4. Mahkemeye Dava Açılmasını Gerektiren Tazminat Sebepleri

CMK'nın 142/2 maddesinde, 141. maddesinin 1. fıkrasındaki (e), (f) ve (l) bentlerinin kapsamında kalan tazminat istemlerinin, Tazminat Komisyonu'na yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasındaki (e), (f) ve (l) bentlerinin dışında kalan tazminat sebepleri için yapılacak olan tazminat istemleri ise görevli ve yetkili mahkemeye yapılır.

3.1.5. Tazminat Komisyonuna Başvuru Süresi ve Dava Açma Süresi

Tazminat isteminde bulunurken uyulması gereken sürelerle ilişkin hususlar, "Tazminat isteminin koşulları" başlığı altında düzenlenen CMK'nın 142. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir.

CMK'nın 142. maddesindeki süreye ilişkin bu hükümden de anlaşılacağı üzere, verilen karar ya da hükmün kesinleşmesinden itibaren en geç üç ay içerisinde tazminat

talebinde bulunulması gerekir. Bu süre hak düşürücü süre olup, bu süreden sonra tazminat talebinde bulunulamaz³⁵⁰. Yrg. önüne gelen dosyalarda bu üç aylık sürenin, hak düşürücü süre olduğunu, bu süre geçtikten sonra açılan davaların, süre yönünden reddedilmesi gerektiğine hükmetmiş olduğu kararında “Üç aylık hak düşürücü süre geçtikten sonra açılan davanın, süre yönünden reddine karar verilmelidir³⁵¹.” şeklinde karar vermiştir.

Kişiyse kararın tebliğ edilmediği ya da ortaya başvurusunu engelleyecek haklı bir sebebin varlığı durumunda, örneğin kişinin komada olması gibi, kişinin bu talebini kararın kesinleşme tarihinden itibaren en geç bir yıl içerisinde yapması gerekir. Hak düşürücü süre olduğundan, bu süreden sonra talepte bulunulamaz³⁵².

Yrg. bir yıllık hak düşürücü süreden sonra yapılan tazminat talebine ilişkin davaların, reddedilmesi gerektiği görüşünü benimsemektedir. YCGK, 07.04.2015 Tarihli ve 2013/837 E., 2015/90 K. Sayılı Kararı’nda³⁵³; koruma tedbirleri nedeniyle açılacak tazminat davalarında, CMK’nın 142/1 maddesinde belirtilen üç aylık sürenin, beraat kararının ilgiliye tebliğ edilmediği durumlarda işlemeyeceğini belirtmiştir. YCGK, Bu gibi durumlarda sadece bir yıllık genel sürenin dikkate alınması gerektiğini, davacının bu bir yıllık hak düşürücü süre içinde başvuruda bulunmuş olmasını tazminat davası açısından yeterli kabul etmiştir.

Kesinleşme işlemi yapıldıktan sonra, her ne sebeple olursa olsun tebliğ yapılamamışsa bu bir yıllık hak düşürücü sürenin sonunda kişilerin tazminat talep etme hakları düşecektir.

Yrg. 12. C. Dai. 08.01.2018 Tarihli Kararı’nda³⁵⁴; koruma tedbirleri nedeniyle tazminat talebinin, CMK’nın 142/1 maddesi uyarınca, kararın kesinleşme tarihinden itibaren en geç bir yıl içinde açılması gerektiğini ancak somut olayda, beraat hükmünün 19.11.2012 tarihinde kesinleşmiş olmasına rağmen, tazminat davasının 03.02.2015 tarihinde, yani yasal sürenin dışında açılmış olduğunu, bu nedenle, süresinde açılmayan davada esasa girilerek tazminata hükmedilmesinin hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir.

Her ne kadar süre kesinleşme tarihinden başlıyor olsa da bazı hallerde verilen hükmün kesinleşmesine yargılamanın sona ermesine gerek olmadan da tazminat

³⁵⁰Centel/Zafer, s. 544.

³⁵¹YCGK, T. 07.04.2015, E. 2013/837, K. 2015/90, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, **e.t.:** 09.09.2024.

³⁵²Centel/Zafer, s. 544.

³⁵³YCGK, T. 21.12.2010, E. 2010/212, K. 2010/263, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, **e.t.:** 08.10.2024.

³⁵⁴Yrg. 12. C. Dai., T. 08.01.2018, E. 2017/8264, K. 2018/23, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, 08.10.2024.

talebinde bulunulabilir³⁵⁵. CMK'nın 142/1 maddesinde belirtilmiş olan karar veya hükmün kesinleşmesi durumları, CMK'nın 141. maddesinde sayılan tüm tazminat sebepleri için geçerli değildir, bazı tazminat sebepleri için ceza davasında bir karar verilmeden ve dava daha derdestken tazminat talep edilmesi gerekebilir.

Yrg. 12. C. Dai. 15.05.2012 Tarihli Kararı'nda³⁵⁶; sanığın makul süreden uzun bir süre haksız yere özgürlüğünden yoksun bırakıldığını, sanığın sevk işleminin coğrafi yakınlık, teknolojik olanaklar (UYAP üzerinden sorgulama yapılabilmesi) ve açık yasal düzenlemeler dikkate alındığında aynı gün veya en geç ertesi gün gerçekleştirilebileceği halde, bu işlemin oniki gün gecikmesini hukuk devleti ilkesine ve kişi özgürlüğüne aykırı bulmuş ve ilk derece mahkemesinin sadece yargılamanın henüz sonuçlanmamış olması gerekçesiyle tazminat talebini reddetmesini hukuken isabetsiz görmüştür.

CMK 141/2, 231/3 ve 232/6 maddeleri uyarınca, kişilere kendilerine haksız bir şekilde uygulanan koruma tedbirlerinden dolayı tazminat talep etme haklarının olduğunun bildirilmesi, üç aylık sürenin başlaması için önem arz etmektedir³⁵⁷. Kişilere bu bildirimin yapılmadığı davalarda, Yrg. üç aylık süre geçse bile başvuruyu, süre yönünden reddetmemekte ve bu başvurunun bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde yapılıp yapılmadığına bakarak bir yıllık süre içerisinde yapılan başvuruları kabul etmektedir.

Yrg. 12. C. Dai., 14.11.2016 Tarihli ve 2015/12491 E., 2016/12680 K. Sayılı Kararı'nda³⁵⁸; beraat kararının tebliğinde ve karar içeriğinde, CMK'nın 141/2 ve 232/6. maddeleri uyarınca başvuru merciinin, başvuru süresinin ve tazminat hakkının bu bulunduğu ilişkin bildirimin açıkça belirtilmediğine dikkat çekmiştir. Kararda, tebliğ işleminin eksik bilgilendirme ile yapıldığı gözetildiğinde, sanık tarafından 05.06.2014 tarihinde açılan tazminat davasının, CMK'nın 142/1. maddesinde öngörülen bir yıllık hak düşürücü süre içinde açıldığı bu sebeple davanın süre yönünden reddedilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Daire bu kararında, tazminat talebinin yalnızca süre yönünden değil, diğer yasal koşullar da değerlendirilerek, hakkaniyet ve nesafet ilkeleri doğrultusunda incelenmesi gerektiği vurgulanmış ve ilk derece mahkemesi tarafından davanın bu hususlar dikkate alınmadan reddedilmesini hukuka aykırı bulunmuştur.

³⁵⁵Centel/Zafer, s. 544.

³⁵⁶Yrg. 12. C. Dai., T. 15.05.2012, E. 2011/20114, K. 2012/12183, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 07.10.2024.

³⁵⁷Günay, s. 39-40.

³⁵⁸Yrg. 12. C. Dai., T. 14.11.2016, E. 2015/12491, K. 2016/12680, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 07.10.2024.

Tazminat başvuru süresinde, ancak yetkili veya görevli merci yerine başka bir merciye yapılmış ise bu durumda CMK'nın 264. maddesi hükmüne göre yanılma nedeniyle, süresinde yapılan talebin reddedilmeyerek, yetkili ve görevli merciye gönderilmesi gerekir³⁵⁹.

3.1.6. Görevli ve Yetkili Mahkeme

CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasında bu davaların hangi mahkemenin görev alanına girdiği özellikle belirtilmiştir. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında sayılı bulunan sebeplerden kaynaklanan tazminat davalarına bakmakla görevli olan mahkeme, ağır ceza mahkemesidir.

Görev kamu düzenine ilişkin bir husus olup, re'sen gözetilir. Görevsiz bir mahkemede süresi içerisinde tazminat davası açılması durumunda, görevsizlik kararı verilerek söz konusu dosya görevli bulunan mahkemeye gönderilir.

Koruma tedbirlerinin haksız ve hukuka aykırı bir şekilde uygulanması nedeniyle oluşan maddi ve manevi zararların tanzimi için açılacak olan tazminat davalarının nerede, hangi ağır ceza mahkemesinde görüleceği hususuna ilişkin olarak CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasında özel bir düzenleme yapılmıştır. CMK 142/2'ye göre, koruma tedbirleri nedeniyle açılan tazminat davalarında yetkili ağır ceza mahkemesi, söz konusu tedbirlerden dolayı zarara uğrayan kişinin oturduğu yerdeki ağır ceza mahkemesidir. Fakat, tazminat davasına konu edinen haksız ve hukuka aykırı koruma tedbirine ilişkin karar ve hükümleri söz konusu ağır ceza mahkemesi gerçekleştirmiş ise tazminat davası o ağır ceza mahkemesine açılmaz. Böyle bir durumda ise davaya bakma yetkisi aynı yerde bulunan başka bir ağır ceza mahkemesine geçer. Zarara uğrayanın bulunduğu yerde sadece bir tane ağır ceza mahkemesi varsa bu durumda yetki, söz konusu yere en yakın ağır ceza mahkemesindedir.

Yrg. 12. C. Dai., 09.10.2012 Tarihli ve 2012/22677 E., 2012/21216 K Sayılı Kararı'nda³⁶⁰; koruma tedbirleri nedeniyle tazminat talebine ilişkin açılan davanın, CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen yetki kurallarına uygun şekilde açılması gerektiğini vurgulamıştır. Yrg. 12. C. Dai. somut olayda, beraat kararının Ağrı Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verildiğinin, ilgili mahkemenin, tazminat istemine konu olan işlemi gerçekleştirmiş olması ve Ağrı'da başka bir ağır ceza mahkemesinin

³⁵⁹Canoglu, s. 150.

³⁶⁰Yrg. 12. C. Dai., T. 09.10.2012, E. 2012/22677, K. 2012/21216, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 08.10.2024.

bulunmaması nedeniyle, yetkili mahkeme olarak en yakın yer ağır ceza mahkemesi olan Doğubeyazıt Ağır Ceza Mahkemesi'nin belirlenmesi gerektiğini, bu sebeple somut olayda yetkisiz olan mahkeme tarafından verilen kararın usul ve yasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir.

CMK 142/2'de kesin bir yetki kuralı konulmuş olup, herhangi bir istisnai durum öngörülmemiştir. Bu nedenle, taraflar tazminat davasını istedikleri yerde değil, ancak CMK 142/2'de belirtilmiş olan yerde bulunan ağır ceza mahkemesinde açabilirler.

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat davalarında, davanın yetkili olmayan bir yerde açılmış olması durumunda, mahkeme tarafından bir talep beklenmeksizin kendiliğinden yetkisizlik kararı verilerek dosya yetkili mahkemeye gönderilemez. Dava açılan mahkeme yetkili değilse davalı konumunda bulunan Hazine'nin, yetkiye ilişkin itirazlarını CMK'nın 18/1 uyarınca, ilk duruşma bitinceye değin mahkemeye sunması gerekir. Yrg. da verdiği kararlarda, yetkisizlik iddiasının ilk duruşmada ileri sürülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Yrg. 12. C. Dai. tazminat davalarına ilişkin olarak CMK'nın 141 ve devamı maddelerinde yer alan düzenlemeleri değerlendirdiği 15.02.2016 Tarihli ve 2015/9624 E., 2016/2089 K. Sayılı Kararı'nda³⁶¹; 142. maddede yetkili mahkeme açıkça belirtilmiş olmakla birlikte, yetkisizlik iddiasına dair özel bir hükmün yer almadığını vurgulamıştır. Bu durumda, yetki meselesinde CMK'nın genel hükümlerini düzenleyen 12 ila 21. maddelerinin uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Daire, görevden farklı olarak yetkinin kamu düzenine ilişkin olmadığına ve bu nedenle belirli bir süre içinde ileri sürülmesi gerektiğine (CMK m. 18) dikkat çekmiştir. Tazminat davalarında, yetkisizlik iddiasının en geç ilk duruşmada davalı Hazine tarafından dile getirilmesi gerektiği, bu süreden sonra veya kendiliğinden (resen) yetki meselesinin dikkate alınamayacağı hükme bağlanmıştır. Söz konusu kararda, Hazine tarafından zamanında yapılmış bir yetkisizlik itirazı bulunmadığı için, davanın mevcut mahkemece görülmesinde bir usulsüzlük olmadığı sonucuna varılmıştır.

CMK'nın 142/2 maddesi uyarınca, tazminat istemine ilişkin davaların, zarara uğrayan kişinin yerleşim yeri ağır ceza mahkemesinde görülmesi esastır. Ancak, bu mahkemenin tazminat istemine konu işlemle ilişkili olması ve aynı il veya ilçede başka bir ağır ceza mahkemesinin bulunmaması halinde, davaya en yakın yer ağır ceza mahkemesinde bakılması gerektiği açıkça düzenlenmiştir. Somut olayda, davacının

³⁶¹Yrg. 12. C. Dai., T. 15.02.2016, E. 2015/9624, K. 2016/2089, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 17.10.2024.

ikametgâhının bulunduğu ilçedeki mahkemenin bu türden bir bağlantı içinde olduğu ve davalı tarafın süresi içinde yetki itirazında bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen, dosyanın yetkili mahkemeye gönderilmeden esas hakkında karar verilmesi, usule aykırı bir işlem olarak değerlendirilmiş ve yargılama hukukunun temel ilkeleriyle bağdaşmadığı ifade edilmiştir.

Yrg. 12. C. Dai., 14.01.2019 Tarihli ve 2018/8509 E., 2019/431 K. Sayılı Kararı'nda³⁶²; CMK'nın 142/2 maddesi uyarınca, tazminat istemine ilişkin davaların, zarara uğrayan kişinin yerleşim yeri ağır ceza mahkemesinde görülmesinin kural olduğunu yine aynı maddenin devamında, bu mahkemenin tazminat istemine konu işlemle ilişkili olması ve aynı il veya ilçede başka bir ağır ceza mahkemesinin bulunmaması halinde, davaya en yakın yer ağır ceza mahkemesinde bakılması gerektiğinin açıkça düzenlendiği vurgulanmıştır. Somut olayda, davacının ikametgâhının bulunduğu ilçedeki mahkemenin bu türden bir bağlantı içinde olduğu ve davalı tarafın süresi içinde yetki itirazında bulunduğu, buna rağmen, dosyanın yetkili mahkemeye gönderilmeden esas hakkında karar verilmesinin, usule aykırı bir işlem olduğu ve yargılama hukukunun temel ilkeleriyle bağdaşmadığı ifade edilmiştir.

Davanın yetkisiz mahkemede açılması durumunda, dava açılan ağır ceza mahkemesi yer yönünden söz konusu davaya bakmaya yetkili olmadığı için yetkisizlik kararı vererek dosyayı yetkili olan ağır ceza mahkemesine gönderir. Tazminat talebi süresinde, ancak yetkili veya görevli mahkemeye değil de başka bir mahkemeye yapılmış ise bu durumda, süresinde yapılan talebin reddedilmemesi ilgili yetkili ve görevli mahkemeye gönderilmesi gerekir³⁶³.

3.1.7. Tazminat İsteme Yöntemi

Tazminat isteme yöntemi, ceza muhakemesi sürecinde hakkında uygulanan haksız ve hukuka aykırı koruma tedbirleri nedeniyle, mağduriyet yaşayan kişilerin zararlarının giderilmesi için izlemesi gereken hukuki yöntemi ifade etmektedir. Bu süreç, kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla, kanunlarda öngörülen şekilde tazminat talebinde bulunmaları ve başvuru sürecine ilişkin usul kurallarına uygun hareket etmeleriyle başlar.

³⁶²Yrg. 12. C. Dai., T. 14.01.2019, E. 2018/8509, K. 2019/431, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 17.10.2024.

³⁶³Canoglu, s. 150.

Tazminat isteme sürecinin doğru ve etkin bir şekilde uygulanması, hem mağduriyetlerin giderilmesi hem de adaletin sağlanması bakımından büyük bir öneme sahiptir.

3.1.7.1. Başvuru

Koruma tedbiri nedeniyle tazminata Tazminat Komisyonu ya da yetkili ağır ceza mahkemesi resen hükmetmez. CMK'nın 142. maddesinden de anlaşılacağı üzere, zarara uğrayanın bu konuda talepte bulunması gerekir. Bu talebin nasıl yapılacağı CMK'nın 142. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Anılan fıkra göre, talebin dilekçe ile yapılması gerekir. CMK'nın 26, 263 ve 273. maddelerinde bulunan kişinin sözlü beyanlarının tutanağa geçirilmesi yöntemi, CMK'nın 142. maddesinde buna imkân tanıyan bir düzenleme olmadığı için burada uygulanmaz³⁶⁴.

3.1.7.2. Dilekçede Bulunması Gerekenler

Tazminat talebinde bulunan davacının dilekçesinde nelerin bulunması gerektiği hususu, CMK'nın 142. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiş olup, bu hükme göre davacının dilekçesine “açık kimlik ve adresini, zarara uğradığı işlemin ve zararın nitelik ve niceliğini kaydetmesi ve bunların belgelerini eklemesi” gerekir. “Açık kimlik bilgisi” kişinin adı-soyadı ile “TC kimlik numarası”nı kapsar ve kişiyi diğer kişilerden ayırır.

Davacı, dilekçesinde kendisine uygulanan hangi koruma tedbirinden dolayı zarara uğradığını belirtmelidir. Örneğin; yakalama, arama, elkoyma, tutuklama vb. işlemlerden hangisine maruz kaldığı belirtmelidir. Daha sonra kendisine uygulanan haksız ve hukuka aykırı koruma tedbiri sebebiyle meydana gelen zarara ilişkin bilgileri ve bu durumla ilişkin olarak elinde bulunan bütün bilgi ve belgeler ile delilleri vereceği dilekçeye ek yapmalıdır.

Dilekçede yer alması gereken bu hususların eksik olması durumunda ne olacağı hususu, CMK'nın 142. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenmiştir. CMK 142/4'e göre dilekçede eksiklik bulunması halinde, talep hemen reddedilmez. Talepte bulunulan mahkeme ilk olarak dilekçedeki eksikliklerin tamamlanması için bir aylık bir süre verir ve bu bir aylık sürede eksikliklerin tamamlanması, aksi takdirde yapılan istemin reddedileceği hususu ilgili kişiye duyurur. Şayet kişi verilen bu bir aylık sürede

³⁶⁴Yurtcan, s. 651.

dilekçede bulunan eksiklikleri gidermez ise mahkeme bu dilekçeyi reddeder. Mahkemenin bu reddetme kararı kesin nitelikte olmayıp itiraz edilebilir. Bu karara karşı yapılan itiraz reddedilirse, süresinin geçmemiş olması şartıyla tekrar dilekçe verilmek suretiyle tazminat isteminde bulunulabilir³⁶⁵.

Her ne kadar söz konusu dava niteliği itibarıyla bir tazminat davası olsa da, bu tür davalarda genel olarak özel hukuk yargılamalarında geçerli olan “tarafarca getirilme” ilkesinden ziyade, ceza yargılamasına özgü “delillerin mahkemece re’sen araştırılması” ilkesi ön plana çıkmaktadır.³⁶⁶ Bu yaklaşım, mahkemenin maddi gerçeğe ulaşma amacını yansıtmakta ve davanın niteliği gereği hâkimin aktif rol üstlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum CMK’nın 142/6 maddesinden de anlaşılmaktadır. CMK’nın 142/6 maddesinde kanun koyucu tazminata ilişkin talebin ve dosyadaki ispata ilişkin belgelerin değerlendirilmesinin, tazminat hukukuna dair genel kaidelerden yararlanılarak yapılacağını belirttikten sonra, mahkemenin ya da mahkeme tarafından görevlendirilecek olan hâkimlerinden birinin gerekli olan araştırmaları yapacağı ifade edilmiştir.

Yrg. da bu konuda vermiş olduğu kararlarda, mahkemenin CMK’nın 142. maddenin 6. fıkrası uyarınca yapacağı araştırma neticesinde elde edebileceği belgelerin eksikliğinden dolayı davayı reddedemeyeceğine hükmetmiştir. Yrg. 6. C. Dai., 09.03.2009 Tarihli ve 2007/23874 E., 2009/5299 K. Sayılı Kararı’nda³⁶⁷; maddi ve manevi tazminat istemiyle açılan bir davada, mahkemece davacı vekiline eksik belgelerin (ikametgâh belgesi, adli sicil kaydı ve iyi hâl belgesi) tamamlanması amacıyla süre verilmesine rağmen, istenilen belgelerin ibraz edilmediği gerekçesiyle davanın reddedilmesinin usule aykırı olduğu yönünde karar vermiştir. CMK’nın 142. maddesinin 4. fıkrası uyarınca, davacıdan talep edilen eksikliklerin tamamlanması için verilen sürede, aksi hâlde talebin reddedileceğine dair açık bir uyarının yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, aynı maddenin 6. fıkrası kapsamında, mahkemenin gerekli gördüğü durumlarda delil ve belgelerin temininde kendiliğinden araştırma yükümlülüğü bulunduğu hatırlatılmıştır. Bu nedenle, mahkemenin sadece şekli eksiklik gerekçesiyle karar vermesi, esas yönünden yeterli araştırma yapılmaması sebebiyle hukuka aykırı bulunmuştur.

³⁶⁵Canoglu, s. 152.

³⁶⁶Sarikaya, s. 121.

³⁶⁷Yrg. 6. C. Dai., T. 09.03.2009, E. 2007/23874, K. 2009/5299, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 21.10.2024.

3.2. Ağır Ceza Mahkemesinin Görev Alanına Giren Tazminat Nedenlerinde Yargılama Aşaması

Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren tazminat nedenlerine ilişkin yargılama aşaması, koruma tedbirleri nedeniyle mağduriyet yaşayan kişilerin zararlarının giderilmesi amacıyla yürütülen süreçleri kapsamaktadır. Bu süreçte, davanın usul ve esas yönünden incelenmesi, ilgili taraflara gerekli bildirimlerin yapılması, Cumhuriyet savcısının görüşünün alınması, duruşma aşamasının gerçekleştirilmesi ve nihayetinde mahkeme tarafından karar verilmesi gibi, bir dizi aşama bulunmaktadır. Ayrıca, yargılama giderleri, harç ve vekâlet ücreti gibi, maddi hususlar ile kararın icrası ve kanun yollarına başvuru gibi unsurlar da bu süreçte önemli bir yer tutmaktadır.

3.2.1. Davalıya Bildirim

Davacı tarafından yazılı bir şekilde dilekçe ile yapılan tazminat talebinden sonra, mahkeme davalı konumunda bulunan Hazine'ye kendisine tazminat davası açıldığı konusunda bildirim yapar. Bu bildirimde, dava dilekçesini ve eklerini Hazine'ye tebliğ eder. Bu bildirimin yapılması ihtiyari değil, kanun gereği zorunludur. Davalıya bildirim yapılması hususu, CMK'nın 142. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenmiştir. CMK 142/5'e göre, dilekçe ile mahkemeye yapılan tazminat talebine ilişkin olarak naip hâkim tarafından yapılan inceleme sonucunda, dilekçenin yeterli olduğu tespit edildikten sonra ya da eksiklik tespit edilen dilekçedeki eksiklikler giderildikten sonra, mahkeme kendisine davacı tarafından sunulan dilekçe ve bu dilekçeye ek yapılan belgelerinin birer örneğini, davalı konumunda bulunan Hazine'ye tebliğ eder. Bu tebliğ davanın açıldığı yetkili ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yargı çevresinde Hazine'nin temsilcisi konumundaki kuruma yapar. İllerde hazinenin temsilcisi konumunda bulunan defterdarlıklara, ilçelerde ise mal müdürlüklerine bu tebliğ yapılır.

Davalıya dilekçe ve eklerinin birer örneğinin tebliğ edildiği bu bildirim esnasında, davalıya ayrıca açılan bu tazminat talepli davaya karşı beyan ve itirazlarını iki haftalık süre içerisinde yazılı olarak mahkemeye iletmesi hususu da bildirilir. Mahkeme CMK'nın 142/5 uyarınca, bu bildirim yapmak mecburiyetindedir. Davalı defterlakı veya mal müdürlüğü kendisine dava dilekçesi ve eklerinin tebliğ edildiği tarihten itibaren iki hafta içerisinde mahkemeye bu konudaki beyanlarını ve itirazlarını yazılı olarak sunar. 7499 Sayılı Kanun ile CMK'nın 142/5 maddesinde değişiklik yapılmış ve "onbeş gün" olan davalının dava dilekçesine cevap verme süresi "iki hafta" olarak değiştirilmiştir.

Davaya karşı beyan ve itirazda bulunulması için öngörülen iki haftalık süre, hak düşürücü süre olmayıp davayı hızlandırmak maksadıyla konulmuş süre olduğundan, davalı duruşma esnasında da davaya ilişkin beyanlarını ve itirazlarını mahkemeye sunabilir³⁶⁸. Yrg. 6. C. Dai., 09.03.2009 Tarihli ve 2007/23874 E., 2009/5299 K. Sayılı Kararı'nda³⁶⁹; tazminat talebiyle açılan davada mahkemenin, davacı vekiline bazı belgeleri (ikametgâh belgesi, adli sicil kaydı ve iyi hâl belgesi) sunması için süre tanınmasına rağmen, bu belgelerin ibraz edilmemesi nedeniyle davanın reddedilmesinin hukuka aykırı olduğuna hükmetmiştir. Kararda, CMK'nın 142. maddesinin 4. fıkrası uyarınca eksik evrakın tamamlanması için verilen sürenin yanında, süresi içinde belgelerin sunulmaması halinde talebin reddedileceğine dair açık bir uyarının yapılmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca, aynı maddenin 6. fıkrası gereğince mahkemenin gerekli gördüğü hallerde kendiliğinden araştırma yapabileceği hatırlatılarak, bu imkân dikkate alınmaksızın eksik incelemeye dayanılarak karar verilmesinin isabetli olmadığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, davanın esası araştırılmadan şekli eksiklik nedeniyle reddedilmesinin hukuka uygun düşmediği belirtilmiştir.

3.2.2. Cumhuriyet Savcısının Görüşünün Alınması

Mülga 466 Sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun'un 3. maddesi, tazminat taleplerinin yargısal inceleme sürecini ayrıntılarıyla düzenlemekteydi. Bu maddeye göre, tazminat talebi yine CMK'da olduğu gibi yetkili ağır ceza mahkemesine yapılır ve başvurunun kabul edilebilirliğini incelemek üzere, mahkeme tarafından bir üye görevlendirilirdi. Görevlendirilen üye, başvurunun süresinde yapıp yapılmadığını kontrol eder, ardından dosya üzerindeki incelemeyi yapar ve delillerin toplanmasını sağlardı. Sonrasında dosya, C. savcısının yazılı görüşünü almak için C. savcısına sunulurdu. Mahkeme, duruşma yapılmaksızın savcının konuya ilişkin sunmuş olduğu görüşünü dikkate alarak karar verirdi.

CMK'nın 142. maddesinin 7. fıkrasının ilk halinde de Cumhuriyet savcısının görüşünün alınması hususu açıkça ifade edilmekteydi, ancak yapılan talebe ilişkin olarak C. savcısının düşüncesinin alınması gerektiğine ilişkin hüküm, Ceza

³⁶⁸Canoglu, s. 165.

³⁶⁹Yrg. 6. C. Dai., T. 09.03.2009, E. 2007/23874, K. 2009/5299, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 21.10.2024.

Muhakemesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 25.5.2005 Tarihli ve 5353 Sayılı Kanun'un³⁷⁰ 20. maddesi ile yapılan değişiklik sonucunda yürürlükten kaldırılmıştır.

CMK'nın 142/7 maddesinde yapılan bu değişiklikle birlikte, artık C. savcısının görüşünün alınmasına gerek olmadığı yönünde bir yanlışlığa düşülmemesi gerekir. Her ne kadar bu hüküm ortadan kaldırılmış ise de CMK'nın "Kararların verilmesi usulü" başlıklı 33. maddesinin 1. fıkrasında karar verilmeden önce C. savcısının görüşünün alınmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. C. savcısının görüşüne başvurulmasının zorunlu olması, mahkemenin bu görüşe bağlı olduğu ve bu görüş doğrultusunda karar vermesi gerektiği anlamına gelmez.

3.2.3. Duruşma Yapılması

466 Sayılı Kanun zamanında koruma tedbirlerinden kaynakların maddi ve manevi zararların tazmini amacıyla açılan davalarda, duruşma evrak üzerinden yapılmaktaydı. 466 Sayılı Kanun döneminde davacı ya da davalı sözlü olarak dinlenmez, davacının sunmuş olduğu tazminat istemine yönelik dilekçe ve Hazine temsilcisinin dava dilekçesine yönelik yazılı beyanları göz önünde bulundurularak karar verilirdi. CMK'nın 142. maddesinin 7. fıkrasının ilk halinde duruşma yapılacağı hususu açık bir şekilde ifade edilmemiş ve davaya bakmaya yetkili olan mahkemenin tazminat isteminde bulunan kişiyi, davalı olan Hazine temsilcisini ve C. savcısının tazminat konusundaki beyanlarını aldıktan sonra, tazminat konusunda karar vereceği ifade edilmişti³⁷¹.

5350 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, mahkemenin kararını "duruşmalı" olarak vereceği hususu CMK'nın 142/7'ye eklenmiştir. Bu değişikliğin yapılmasının nedeni, AİHM'in önüne giden bir dosyada verdiği 11.7.2002 tarihli Göç/Türkiye Kararı'nda duruşma yapıp kişinin sözlü bir şekilde beyanlarına başvurulmadan, dosya evrakları üzerinden inceleme yapıldığından bahisle Türkiye'yi tazminata mahkûm etmesidir³⁷². AİHM, söz konusu kararında, tazminat davalarının doğası gereği çekişmeli yargılama kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ve bu tür davalarda duruşma yapılmamasının, AİHS'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6/1. maddesine aykırılık oluşturduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, tazminata esas olacak bireysel koşulların, özellikle kişinin

³⁷⁰Ceza Muhakemesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun **Resmî Gazete**, 1 Haziran 2005, Sayı: 25832.

³⁷¹Ayıcı, s. 261.

³⁷²Göç/Türkiye, Başvuru No: 36590/97, (AİHM, 9 Kasım 2000), <https://hudoc.echr.coe.int>, e.t.: 21.04.2025.

sosyal ve ekonomik durumu ile gözaltı süresince maruz kaldığı manevi zararların, sözlü beyanla daha etkin bir şekilde ortaya konabileceğini belirtmiş ve bu gerekçeyle duruşma yapılmasının zorunlu olduğuna hükmetmiştir. AİHM'in bu kararı üzerine 5350 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle, mahkemenin kararını duruşmalı olarak vereceği hususu, CMK'nın 142/7'ye eklenmiştir.

Yapılan bu değişikliğin AİHM'in Göç/Türkiye Kararı'nda, Türkiye'nin tazminata mahkûm edilmesi sebebiyle yapılmış olduğu açıkça ifade edilmiştir. Yrg. da verdiği kararlarda hem kanuna hem de AİHM kararlarına uygun bir şekilde içtihat geliştirmiş ve vermiş olduğu kararlarda, duruşma açılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu duruma ilişkin olarak Yrg. 1. C. Dai. vermiş olduğu 15.12.2009 Tarihli Kararı'nda³⁷³; 5353 Sayılı Kanun'un 20. maddesiyle değiştirilen CMK'nın 142. maddesinin 7. fıkrasına aykırılık teşkil edecek şekilde, kararın duruşmalı yapılması gerekirken, dosya üzerinden yapılan incelemeyle hüküm kurulmasını hukuka aykırı bulmuştur. Kararda, naip hâkim tarafından hazırlanan raporla yetinilerek hüküm verilmesinin, yargılama sürecinde duruşmalı inceleme ilkesinin ihlali anlamına geldiği vurgulanmış; bu usul hatasının kararın bozulmasını gerektiren bir hukuka aykırılık oluşturduğu belirtilmiştir.

CMK'nın 142. maddesinin 7. fıkrasının 1. cümlesinde geçen mahkemenin kararını duruşmalı vereceğine yönelik hüküm olması, duruşma açılmadan mahkemenin karar veremeyeceği anlamına gelmez. Aynı fıkranın 2. cümlesinde istemde bulunan davacı ile davalı konumunda bulunan Hazine temsilcisinin kendilerine mahkeme tarafından tebliğ edilen açıklamalı çağrı kâğıdına rağmen, duruşmaya katılmamaları durumunda mahkemenin bu kişilerin yokluğunda karar vereceği belirtilmiştir. Yani bu durumda, mahkeme duruşma açmaksızın karar verebilecektir.

3.2.4. Mahkeme Tarafından Verilecek Kararlar

Koruma tedbirleri nedeniyle açılan tazminat davalarında, mahkemelerce verilecek kararlar usul ve esas yönünden yapılan değerlendirmeler neticesinde şekillenmektedir. Bu aşamada, mahkemelerin dilekçelerin reddi, davanın süreden reddi, husumet yokluğundan dolayı reddi, yetkisizlik kararı verilmesi, davanın esastan reddedilmesi ya da kabul edilmesi gibi kararlarına ilişkin temel hususlar ele alınır.

³⁷³Yrg. 1. C. Dai., T. 15.12.2009, E. 2009/5256, K. 2009/7692, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 21.03.2025.

3.2.4.1. Dilekçenin Reddi

Kanunda belirtilen dilekçede yer alması gereken hususların eksik olması durumunda, ne olacağı hususu CMK'nın 142. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenmiştir. CMK'nın 142/4 maddesine göre, dilekçede eksiklik bulunması halinde, talep hemen reddedilmez. Talepte bulunulan mahkeme ilk olarak dilekçedeki eksikliklerin tamamlanması için bir aylık bir süre verir ve bu bir aylık sürede eksikliklerin tamamlanması, aksi takdirde yapılan istemin reddedileceği hususunu ilgili kişiye duyurur. Şayet, kişi verilen bu bir aylık sürede dilekçede bulunan eksiklikleri gidermezse, mahkeme bu dilekçeyi reddeder. Mahkemenin bu reddetme kararı kesin nitelikte olmayıp itiraz edilebilir. Bu karara karşı yapılan itiraz reddedilirse, süresinin geçmemiş olması şartıyla tekrar dilekçe verilmek suretiyle tazminat isteminde bulunulabilir³⁷⁴.

Açılan dava bir tazminat davası olsa da bu davada “ taraflarca getirilme” ilkesinden çok mahkemenin “delilerin re’sen araştırılması” ilkesi daha çok ön plandadır³⁷⁵. Bu durum CMK 142/6’dan da anlaşılmaktadır. CMK 142/6’da kanun koyucu tazminata ilişkin talebin ve dosyadaki ispata ilişkin belgelerin değerlendirilmesinin tazminat hukukuna dair genel kaidelerden yararlanılarak yapılacağını belirttikten hemen sonra mahkemenin ya da mahkeme tarafından görevlendirilecek olan hâkimlerinden birinin lazım olan araştırmaları yapacağı ifade edilmiştir.

Yrg. da bu konuda vermiş olduğu kararlarda mahkemenin CMK'nın 142. maddenin 6. fıkrası uyarınca yapacağı araştırma neticesinde elde edebileceği belgelerin eksikliğinden dolayı davayı reddedemeyeceğine hükmetmiştir. Yrg. 6. C. Dai., 09.03.2009 Tarihli ve 2007/23874 E., 2009/5299 K. Sayılı Kararı’nda³⁷⁶; maddi ve manevi tazminat talebiyle açılan bir davada, mahkemece davacı vekiline ikametgah belgesi, adli sicil kaydı ve iyi hâl belgesinin sunulması için süre verildiği, ancak bu belgeler ibraz edilmediği gerekçesiyle davanın reddedildiği olayda; kararın usul ve yasaya uygun olmadığını değerlendirmiştir. Yrg. 6. C. Dai. özellikle CMK'nın 142. maddesinin 4. fıkrası uyarınca, eksik belgelerin sunulması için verilen sürenin yanı sıra, bu belgelerin ibraz edilmemesi hâlinde talebin reddedileceğine dair açık ve yazılı bir uyarının yapılmamış olmasının, dilekçenin reddi açısından gerekli koşulların oluşmadığını gösterdiğini, ayrıca aynı maddenin altıncı fıkrasında düzenlenen,

³⁷⁴Yargun, s. 112.

³⁷⁵Sarıkaya, s. 121.

³⁷⁶Yrg. 6. C. Dai., T. 09.03.2009, E. 2007/23874, K. 2009/5299, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 08.10.2024.

mahkemenin gerekli gördüğü bilgi ve belgeleri kendiliğinden araştırma yükümlülüğü de gözetilmeden eksik incelemeyle karar verilmesinin hukuka aykırı olduğunu ifade etmiştir.

3.2.4.2.Davanın Süreden Reddi

Tazminat isteminde bulunurken uyulması gereken sürelerle ilişkin hususlar “Tazminat isteminin koşulları” başlığı altında düzenlenen CMK’nın 142. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir.

CMK’nın 142. maddesindeki süreye ilişkin bu hükümden de anlaşılacağı üzere verilen karar ya da hükmün kesinleşmesinden itibaren en geç üç ay içerisinde tazminat talebinde bulunulması gerekir. Bu süre hak düşürücü süre olup, bu süreden sonra tazminat talebinde bulunulamaz³⁷⁷.

Kişiye kararın tebliğ edilmediği ya da ortaya başvurmasını engelleyecek haklı bir sebebin varlığı durumunda, örneğin kişinin komada olması gibi, kişinin bu talebini kararın kesinleşme tarihinden itibaren en geç bir yıl içerisinde yapması gerekir. Hak düşürücü süre olduğundan dolayı bu süreden sonra talepte bulunulamaz³⁷⁸.

CMK’nın 142/1 maddesinde belirtilen üç aylık ve bir yıllık süreler hak düşürücü sürelerden olduğu için, bu süreler geçtikten sonra yapılan tazminat talepleri reddedilir.

3.2.4.3.Husumet Yokluğundan Dolayı Davanın Reddi

Koruma tedbirleri nedeniyle bizzat zarara uğrayan kişi veya o kişinin vekili, vasisi, velisi ya da mirasçısı dışındaki kişilerce açılan tazminat davalarında, davayı açan kişinin davayı açma yetkisi olmadığından, davanın usulden reddedilmesi gerekir.

Dava Hazine’ye karşı değil de söz konusu haksız ve hukuka aykırı koruma tedbirini kararını veren C savcısı veya hâkime karşı açılmaz. Dava dilekçesinde, davalı olarak işlemi yapan C. savcısı ya da hâkim gösterilmişse husumet yokluğu olması nedeniyle, davanın usulden reddedilmesi gerekir³⁷⁹.

³⁷⁷Yrg. 12. C. Dai., T. 18.10.2021, E. 2019/5369, K. 2021/7006, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 08.05.2025.

³⁷⁸Centel/Zafer, s. 544.

³⁷⁹Aycı, s. 265.

3.2.4.4.Yetkisizlik Kararı Verilmesi

Koruma tedbirlerinin haksız ve hukuka aykırı bir şekilde uygulanması nedeniyle oluşan maddi ve manevi zararlarının tanzimi için açılacak olan tazminat davalarının nerede, hangi ağır ceza mahkemesinde görüleceği hususuna ilişkin olarak CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasında özel bir düzenleme yapılmıştır.

CMK'nın 142/2'ye göre koruma tedbirlerinden dolayı açılan tazminat davalarında yetkili mahkeme, söz konusu tedbirlerden dolayı zarara uğrayan kişinin bulunduğu yerdeki ağır ceza mahkemesidir. Fakat, tazminat davasına konu edilen haksız ve hukuka aykırı koruma tedbirine ilişkin işlemleri söz konusu ağır ceza mahkemesi gerçekleştirmiş ise tazminat davası o ağır ceza mahkemesine açılmaz. Böyle bir durumda, davaya bakma yetkisi aynı yerde bulunan başka bir ağır ceza mahkemesine geçer. Zarara uğrayanın bulunduğu yerde sadece bir tane ağır ceza mahkemesi varsa bu durumda, yetki söz konusu yere en yakın ağır ceza mahkemesindedir. Yetkisiz bir mahkemeye dava açıldığında, mahkeme yetkisizlik kararı vererek dosyayı yetkili mahkemeye gönderir.

3.2.4.5.Davanın Reddedilmesi

Mahkeme usule ilişkin incelemeleri yaptıktan sonra işin esasına girer. Dava konusu edilen karar veya hüküm CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında sayılan tazminat sebeplerinden biri değilse, dava dilekçesinde tazminat nedeni olarak gösterilen koruma tedbiri hukuka uygun bir şekilde uygulanmışsa ya da bu koruma tedbirinin uygulanması nedeniyle herhangi bir zarar meydana gelmediyse mahkeme davayı esastan reddeder³⁸⁰.

3.2.4.6.Davanın Kabul Edilmesi

Mahkeme, dosyayı inceledikten sonra, davaya konu olayda CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen tazminat nedenlerinden birinin olduğunu tespit ederse, davanın kabulüne karar verir. Dava tümünden kabul edilebileceği gibi, sadece bazı talepler yönünden kısmi bir şekilde de kabul edilebilir³⁸¹. Mahkeme istemde bulunan davacının dava dilekçesinde belirtmiş olduğu talebinin, bir kısmı yönünden kabul kararı verilip söz konusu talebin bir kısmını reddedebiliyorken, davacının istemde bulunduğundan fazlasına hükmedememektedir. Yrg. 12. C. Dai.'nin 17.06.2013 Tarihli

³⁸⁰Güngör, s. 93.

³⁸¹Yurcan. s. 504.

ve 2013/9507 E., 2013/16522 K. Sayılı Kararı³⁸²,nda; dava dilekçesinde sadece 1.000 TL manevi tazminat talep edilmiş olmasına rağmen, yargılama sürecinde bu talebin ıslah edilmediği bir durumda, mahkemenin talep edilen miktarın üzerinde tazminata hükmetmesinin “taleple bağıllık” ilkesine aykırı olduğu ifade edilmiştir. Daire, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu³⁸³,nun (HUMK) 26. maddesi kapsamında, mahkemenin tarafların talebiyle bağılı olduğunu ve hükmedilen tazminat miktarının, talep edilenin üzerinde olamayacağını vurgulamıştır.

3.2.5. Yargılama Giderleri, Harç ve Vekâlet Ücreti

Koruma tedbirleri nedeniyle açılan tazminat davalarında yargılama giderleri, harçlar ve vekâlet ücreti konuları önemli bir yer tutmaktadır.

Koruma tedbirleri nedeniyle açılan tazminat davalarında, taraflara yüklenmesi gereken mali yükümlülükler ve bu yükümlülüklerin hangi esaslara göre belirleneceği, CMK hükümleri çerçevesinde yargılama giderleri içinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusu, önemli konulardan birini oluşturmaktadır.

3.2.5.1. Yargılama Giderleri

Yargılama giderleri konusu, CMK’nın 324-330 maddeleri arasında düzenlenmiştir. CMK’nın 324. maddesinin 1. fıkrasında yargılama giderlerinin ne olduğu açıklanmıştır. CMK 324/1’e göre yargılama giderleri, Harçlar Kanunu’na³⁸⁴ göre yatırılması gereken harçlar ve AAÜT göre, karşılanması gereken vekâlet ücretleri ile Devlet Hazinesi’nden soruşturma ve kovuşturma evrelerinde yargılamanın sürdürülebilmesi için yapılan harcamalar ve tarafların gerçekleştirdiği ödemelerden oluşmaktadır.

Yargılama giderlerinin nelerden oluştuğu, bu giderlere muhakemenin hangi evresinde karar verileceği, hangi kararlar verildiğinde kimlerin bu giderleri karşılayacağı hususları, CMK’nın 324 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir.

CMK’nın 324/2 maddesi uyarınca verilen kararda, yargılama giderlerinin kime yükletildiğinin belirtilmesi gerekir. 324/3 maddeye göre de kararda belirtilecek olan bu miktar, hâkim ya da mahkeme başkanı tarafından belirlenir.

³⁸²Yrg. 12. C. Dai., T. 17.06.2013, E. 2013/9507, K. 2013/16522, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t.: 08.05.2025.

³⁸³Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, **Resmî Gazete**, 02-03-04.07.1927, Sayı: 622-623-624.

³⁸⁴02.07.1964 Tarihli ve 492 Sayılı Harçlar Kanunu, **Resmî Gazete**, 17 Temmuz 1964, Sayı: 11756.

Ceza muhakemesinde, 12.1.2011 Tarihli ve 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu³⁸⁵,da (HMK) olduğu gibi, bazı yargılama giderlerinin davanın başında ya da yargılama devam ederken alınması söz konusu olmayıp, yargılama giderlerine davanın sonunda hükmedilir³⁸⁶. Ceza muhakemesine hâkim olan bu yaklaşım, ceza muhakemesinin temel amacı olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını ve adil bir yargılama sürecinin yürütülmesini önceleyen anlayıştan kaynaklanmaktadır. Ceza davalarında, taraflar arasında bir haksızlık tespiti veya borç-alacak ilişkisi değil, toplum düzenini ve kişi haklarını doğrudan ilgilendiren işlenmiş olan bir suçun muhakemesinin yapılması hususu söz konusudur. Dolayısıyla, yargılama giderlerinin dava başında alınması, hak arama özgürlüğünü kısıtlayabilecek ve özellikle maddi durumu elvermeyen kimselerin adalete erişimini kısıtlayacak bir duruma sebebiyet verebilir.

Bu nedenle, ceza yargılamasında yargılama giderlerinin davanın sonunda hükme bağlanması, tarafların haklarını güvence altına alırken aynı zamanda adalete erişimin önündeki engelleri kaldırır. Ayrıca, bu düzenleme sayesinde yargılama sürecinde ortaya çıkacak gerçeklerin ve kararın doğruluğuna dayalı bir mali yükümlülük belirlenmesi mümkün olur. Böylece, hem devletin kamu hizmeti olarak yargı görevini etkin bir şekilde yerine getirmesi sağlanır hem de adalet duygusunun zedelenmesinin önüne geçilir.

Tazminat davası açılıp da işin esasına giren mahkeme üç şekilde karar verebilir. Ya talebi kabul eder ya reddeder ya da kısmen kabul edip kısmen reddeder. Yrg. vermiş olduğu kararlarda, tazminat davasının tamamen reddi halinde yargılama giderlerinin davalıya yükletileceğine hükmetmiştir³⁸⁷. Kısmi kabul kısmi ret halinde davacı aleyhine yargılama giderlerine hükmedilemez³⁸⁸.

3.2.5.2. Harç

CMK'nın 141 ila 144. maddeleri arasında düzenlenen koruma tedbirleri nedeniyle tazminata ilişkin olarak açılan davalar harca tabi davalardan olmadığından, davanın başında ya da sonunda davacı ya da davalı aleyhine olacak şekilde harç ödemesine

³⁸⁵Hukuk Muhakemeleri Kanunu, **Resmî Gazete**, 04.02.2011, Sayı: 27836.

³⁸⁶Canoglu, s. 159.

³⁸⁷Yrg. 12. C. Dai., T. 04.12.2012, E. 2012/20036, K. 2012/26162, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 17.10.2024.

³⁸⁸Yrg. 12. C. Dai., T. 01.12.2011, E. 2011/16941, K. 2011/6770, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 01.09.2025.

karar verilemez³⁸⁹. Bu davalar Devlet aleyhine açılır. Devleti ise davada Hazine temsil eder. Harçlar Kanunu'nun "Harçtan müstesna işlemler" başlıklı 13. maddesinin (j) bendinde genel bütçeye dâhil idareler, 492 Sayılı Harçlar Kanunu'nun 1 ve 3 sayılı tarifelerinde yer alan işlemler için harç ödeme yükümlülüğünden muaf tutulmuşlardır. Bu düzenleme, kamu kurum ve kuruluşlarının yürüttükleri işlemlerde, mali yüklerin azaltılması ve kamu hizmetlerinin kesintisiz bir şekilde sürdürülebilmesi amacına yöneliktir. Kamu hizmetlerinin doğası gereği, genel bütçeye dâhil idarelerin gerçekleştirdiği işlemler, toplumun genel çıkarlarını ve kamusal faydayı hedeflemektedir. Bu nedenle, söz konusu işlemlerin harç yükümlülüğünden muaf tutulması, kamu hizmetlerinin hızını ve etkinliğini artırmakta, idari süreçlerin gereksiz mali kısıtlamalarla yavaşlamasını engellemektedir. Bu bağlamda, kamu idarelerinin harçtan muafiyeti, aynı zamanda kamu maliyesinin yönetimi açısından bir denge unsuru oluşturmaktadır. Şayet, bu muafiyet sağlanmamış olsaydı, kamu idarelerinin kendi bütçelerinden tekrar kamuya dönük işlemler için harç ödemeleri gerekecek, bu da kamu kaynaklarının dolaylı bir şekilde kendi içinde dönmesine yol açarak verimlilik kaybına neden olabilecekti. Dolayısıyla, bu düzenleme hem mali yönetim açısından rasyonel hem de kamu hizmetlerinin etkinliği açısından işlevseldir.

3.2.5.3. Vekâlet Ücreti

Vekâlet ücreti, avukatla takip edilen işler ile davalarda kendisini avukatla temsil edip avukatın hukuki bilgisinden yararlanması sebebiyle karar ya da hükümle birlikte kendisine ödenen ücreti ifade eder³⁹⁰.

CMK 141-144 maddeleri arasında düzenlenen koruma tedbirleri nedeniyle tazminata ilişkin olarak açılacak olan davalar, bizzat zarara uğrayan kişiler tarafından açılabileceği gibi, kişiler söz konusu davada bir avukatın hukuki yardımından yararlanmak suretiyle de bu haklarını kullanabilirler. Ancak, ceza davası için verilen vekâlet hükmün kesinleşmesiyle ortadan kalkacağı için tazminat isteminin vekil ile yapılabilmesi için istemde bulunacak olan avukatın tazminat davasını açması için yetkilendirilmiş olması gerekir³⁹¹. Yrg., tazminat davasının bir avukat vasıtasıyla takip edildiği davalarda, ceza dosyasındaki vekaletnamenin ceza dava dosyası sebebiyle verilmesinden dolayı, davacının dinlenmesi gerektiğini ve bu dinleme esnasında

³⁸⁹Yargun, s. 114-115.

³⁹⁰Avukatlık Kanunu m.164: "Avukatlık ücreti, avukatın hukukî yardımının karşılığı olan meblağı veya değeri ifade eder."

³⁹¹Sarıkaya, s. 118.

davacıya avukatla arasındaki vekalet durumunun hala devam edip etmediği ile davaya muvafakat edip etmediği hususlarının sorularak vekalet ilişkisine yönelik tespit yapıldıktan sonra bir karara varılması gerektiğini belirtmiş ve bu yönde içtihat geliştirmiştir³⁹².

Bu davalarda uygulanacak olan vekâlet ücretine ilişkin konular CMK'nın 142. maddesinin 9. fıkrasında düzenlenmiştir. CMK'nın 142. maddesinin 9. fıkrasında 15.08.2017 Tarihli ve 694 Sayılı KHK³⁹³ ile bu vekâlet ücretine ilişkin düzenleme yapılmış, 694 Sayılı KHK ile yapılan bu düzenleme, daha sonra 01.02.2018 Tarihli ve 7078 Sayılı Kanun³⁹⁴ ile aynı şekilde kabul edilerek kanuna eklenmiştir.

Davacı, koruma tedbirleri nedeniyle tazminat davasında, bir avukatın hukuki yardımından yararlanmış ve davayı vekâlet verdiği bir avukatla birlikte takip ediyorsa, vekâlet ücretinin, Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi³⁹⁵'ne (AAÜT) göre hesaplanan nispi vekâlet ücreti üzerinden belirlenmesi gerekmektedir. Yrg. vermiş olduğu kararlarda koruma tedbirlerinden doğan tazminat davalarında, davacının kendisini vekille temsil ettirdiği durumlarda, vekalet ücretinin hükmedilen maddi ve manevi tazminat miktarının toplamı üzerinden, karar tarihindeki geçerli AAÜT göz önünde bulundurularak nispi vekalet ücretine karar verilmesinin doğru olacağını belirtmiştir³⁹⁶.

CMK'nın 142. maddesinin 9. fıkrasında açıkça belirtildiği üzere, mahkeme ne kadar tazminata hükmederse hükmetsin verilecek olan vekâlet ücreti, AAÜT'de sulh ceza hâkimliklerinde avukatla takip edilen işler için öngörülmüş olan maktu vekâlet ücretinden az olamaz. Ve yine mahkeme ne kadar tazminata hükmederse hükmetsin verilecek olan vekâlet ücreti AAÜT'de ağır ceza mahkemelerinde avukatla takip edilen işler için öngörülmüş olan maktu vekâlet ücretinden de fazla olamaz.

Vekâlet ücreti sadece kendisini vekille temsil eden davacıya değil, davalıya da ödenebilir. Tazminatı ödemekle yükümlü olan Devlet'i temsilen davada davalı konumunda bulunan Hazine, kendisini söz konusu davada temsil etmesi için bir avukat görevlendirmiş ve bu avukat aracılığıyla davada kendisini temsil ettirmiş ise davanın tümünden reddedildiği durumlarda, vekâlet ücretine kendisini bir vekil aracılığıyla temsil

³⁹²Yrg. 12. C. Dai., T. 03.06.2013, E. 2013/10173, K. 2013/14905, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.:09.10.2024.

³⁹³694 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, **Resmî Gazete**, 25 Ağustos 2017, Sayı: 30165.

³⁹⁴Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 8 Mart 2018, Sayı: 30354.

³⁹⁵Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi, **Resmî Gazete**, 3 Ekim 2024, Sayı: 32681.

³⁹⁶Yrg. 12. C. Dai., T. 21.11.2022, E. 2022/5463, K. 2022/8767, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.:10.10.2024.

eden Hazine'nin lehine davacının ise aleyhine olacak şekilde hükmedilir. Şayet, açılan tazminat davası kısmi olarak kabul edilmiş ise reddedilen kısmi taraf için Hazine lehine vekâlet ücreti ödenmesine karar verilmez³⁹⁷. Sadece açılan davanın tümünden reddi durumunda, davalı lehine vekâlet ücretine hükmedilir³⁹⁸.

Yrg. 3. C. Dai. bu konuda vermiş olduğu 01.10.2014 Tarihli ve 2014/9218 Esas, 2014/32172 Karar Sayılı Kararı'nda³⁹⁹; sanık tarafından serbest iradeyle görevlendirilen müdafii, yazılı bir vekâletname sunmaksızın yargılama sürecine katılmasının usule aykırılık oluşturmadığı ifade edilmiştir. Karar'da Avukatlık Kanunu'nda yapılan yasal düzenlemelere göre, vekâlet ilişkisinin kurulması için yazılı bir belge aranmasının zorunlu olmayıp, tarafların karşılıklı irade beyanıyla bu ilişkinin tesis edilmesinin mümkün olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda, sanığın müdafî sıfatıyla duruşmalara katılan avukata herhangi bir itirazda bulunmamasının, aralarındaki vekâlet ilişkisinin varlığına karine teşkil ettiği, dolayısıyla, beraat eden sanığın temsilcisi olan avukat lehine, yürürlükteki AAÜT uyarınca vekâlet ücretine hükmedilmemesinin hukuka aykırı olduğu belirtilmiştir.

3.3. Kanun Yolları

CMK'da, hâkimlikler veya mahhkemelerden verilen karar veya hükümlere karşı denetim muhakemesi olarak kanun yolları öngörülmüştür.

Bu bağlamda, olağan kanun yolları olarak CMK'nın 142/4 maddesinde başvuru dilekçesinin reddine karşı itiraz edilmesi hususu, CMK'nın 142/8 maddesinde ise mahkemenin işin esasına girdikten sonra, tazminata ilişkin olarak vereceği hükme karşı tarafların istinaf kanun yoluna başvurulması gerektiği konuları düzenlenmiştir.

3.3.1. İtiraz

İtiraza ilişkin husus, dilekçede bulunması gerekenler ile ilgili hususlardır. CMK'nın 142. maddesinin 3. fıkrasına göre verilen başvuru dilekçesinde bulunması gereken bir hususta eksiklik olması halinde, dilekçedeki eksikliklerin giderilmesi amacıyla dilekçeyi verene bir aylık bir süre tanınır ve kişiye eksikliklerin giderilmemesi durumunda, dilekçenin reddedileceği bildirilir. Verilen bu bir aylık süre içinde, eksik

³⁹⁷Yrg. 12. C. Dai., T. 21.11.2022, E. 2013/24611, K. 2014/916, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.:10.10.2024.

³⁹⁸Yurtcan, s. 504.

³⁹⁹Yrg. 3. C. Dai., T. 01.10.2014, E. 2014/9218, K. 2014/32172, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 13.12.2024.

hususlar tamamlanmazsa dilekçe reddedilir. Bu reddetme kararı kesin bir karar olmayıp verilen bu ret kararına karşı itiraz kanun yoluna başvurulabilir.

İtiraz, CMK'nın 267-271 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Vermiş olduğu tazminat talebine ilişkin dilekçesi reddedilen kişi, dilekçenin reddedildiğine ilişkin kararın tebliğ edildiği tarihten itibaren iki hafta içerisinde, kararı veren mahkemeye vereceği dilekçe vasıtasıyla ya da sözlü olarak ifade ettiği itirazının zabıt kâtibi tarafından tutanağa geçirilmesi koşuluyla itiraz yoluna müracaat edebilir. 02.03.2024 Tarihli ve 7499 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle CMK'nın 268. maddesinin 1. fıkrasında yedi gün olarak öngörülen itiraz süresi, iki hafta olarak değiştirilmiştir.

Bu itiraza karşı ret kararı veren mahkeme üç gün içerisinde itirazı kabul etmek ya da itirazı yetkili yargı merciine göndermek zorundadır. Koruma tedbirlerinden kaynaklanan maddi ve manevi zararların istemine ilişkin dilekçeyi inceleme işini ağır ceza mahkemeleri heyet halinde değil, görevlendirdikleri bir naip hâkim aracılığıyla yaparlar. CMK'nın 268. maddesinin 3. fıkrasının (d) bendine göre naip hâkimin verdiği bu dilekçe ret kararına itiraz edildiğinde, itirazı inceleme görevi kararı veren ağır ceza mahkemesinin başkanına aittir.

3.3.2. İstinaf

Kendisine itiraz dilekçesi verilen yetkili ve görevli mahkeme dilekçeyi kabul ettikten sonra esasa ilişkin inceleme yapar. Mahkemenin esasa ilişkin verdiği kararlar kesin nitelikte olmayıp, verilen bu kararlara karşı davanın tarafları istinaf kanun yoluna başvurabilirler. CMK'nın 142. maddesinin 8. fıkrasında bu husus düzenlenmiştir. C. savcısı, Hazine temsilcisi ve tazminat talebinde bulunan kişi/vekili/kanuni temsilcisi/mirasçısı; ağır ceza mahkemesinin kararına karşı istinaf yoluna gidebilir. Her ne kadar CMK 142/8'de sadece "istemde bulunan" ibaresi geçse de CMK'nın 261. maddesi uyarınca, talepte bulunanın avukatı, CMK'nın 262. maddesi uyarınca talepte bulunanın eşi ile yasal temsilcisinin ve Yargıtay içtihatları uyarınca, talepte bulunanın mirasçılarının istinafa başvurma hakları bulunmaktadır.

İstinaf kanun yolu, CMK'nın 272-285 maddeleri arasında düzenlenmiştir. İstinafa başvuru süresini düzenleyen CMK'nın 273. maddesinin 1. fıkrasında, 7499 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle hükmün açıklanmasından itibaren yedi gün şeklindeki düzenleme, hükmün gerekçesiyle birlikte tebliğ edildiği tarihten itibaren iki hafta olarak değiştirilmiştir. C. savcılarının istinaf sürelerinin düzenlendiği 273. maddenin 3. fıkrasındaki süre de yine aynı değişiklikle yedi günden iki haftaya çıkarılmıştır. Yapılan

bu değişiklikle birlikte, taraflar kararın kendilerine tebliğ edildiği tarihten itibaren iki haftalık süre içerisinde istinaf kanun yoluna başvurabilirler.

Ağır ceza mahkemesince verilen esasa ilişkin karara karşı istinaf kanun yoluna başvurmak için, hükmün taraflara tebliğinden itibaren iki hafta içerisinde istinafa konu edilecek kararı veren ağır ceza mahkemesine yazılı bir şekilde dilekçe sunulmak suretiyle ya da tutanağa geçirilmiş olması kaydıyla zabıt kâtibine sözlü olarak beyanda bulunarak başvuru yapılabilir.

7499 Sayılı Kanun'un 13. maddesi ile CMK'nın 142. maddesinin 8. fıkrasının son cümlesine göre; bölge adliye mahkemesi verilen kararı yerinde görmez ise dosyayı tekrar ilk derece mahkemesine göndermez ve işin esasına girerek tazminata ilişkin olarak kendisi bizzat karar verir. Bölge adliye mahkemelerinin CMK'nın 142/8 uyarınca vermiş oldukları kararlar, kesin nitelikte kararlardandır.

Her ne kadar CMK'nın 272. maddesinin 3. fıkrasında 3 bent halinde sayılan durumlarda, istinaf kanun yoluna gidilmeyeceği şeklinde emredici bir hüküm yer alsa da CMK'nın 142. maddesinin 8. fıkrasının son cümlesi, CMK'nın 272. maddesinin 3. fıkrasına göre özel nitelikte bir hüküm olduğundan, koruma tedbiri nedeniyle tazminatın konusu, miktarı ne olursa olsun istinaf yolu açıktır.

3.3.3. Temyiz

7499 Sayılı Kanun'un 13. maddesi ile CMK'nın 142. maddesinin 8. fıkrasına eklenen; "Karar yerinde görülmezse bölge adliye mahkemesince işin esası hakkında karar verilir. Bölge adliye mahkemelerince bu fıkra uyarınca verilen kararlar kesindir." hükmünden dolayı, bölge adliye mahkemelerinin CMK'nın 142/8 maddesine göre, verdikleri kararlar kesin nitelikte kararlardan olup, bu kararlara karşı temyiz kanun yoluna başvurulamaz. Bu nedenle, tarafların bölge adliye mahkemesinin kararından sonra temyiz yoluna başvurma imkânları bulunmamaktadır.

3.4. Mahkemenin Tazminata İlişkin Verdiği Hükümün Yerine Getirilmesi

Mahkeme tarafından verilen kararın ne şekilde icra edileceği konusu, CMK'nın 142. maddesinin 10. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu hüküm ilk olarak 15.08.2017 Tarih 694 Sayılı KHK ile CMK'ya eklenmiş olup 7078 Sayılı Kanun ile de aynı şekilde korunmuştur.

Madde metninden açıkça anlaşılaçağı gibi, koruma tedbirlerinden kaynaklanan tazminata ilişkin mahkeme kararlarının, öncelikle kesinleşmesi beklenir. Bu karar

kesinleştikten sonra, ilgili kişi mahkemenin vermiş olduğu bu kararın gereğinin yerine getirilmesi amacıyla davalı olan Devlet'e müracaat eder. Devlet adına bu ödemeyi Hazine gerçekleştirdiğinden, bu talep illerde defterdarlıklar, ilçelerde mal müdürlükleri yaparlar. Maddede idari başvurudan kastedilen, mahkeme kararıyla tazminata hak kazanan kişinin kararın kesinleşmesinden sonra, Hazine'ye yapmış olduğu bu başvurudur. Mahkeme tarafından takdir edilen tazminat ile dava avukatla takip edilmişse vekâlet ücretinin yatırılması amacıyla yazılı bir şekilde Hazine'ye başvurulması ve bu başvuruda paranın yatırılacağı banka hesap numarasının da gösterilmesi gerekir. İdareye yapılan bu yazılı başvurudan itibaren otuz gün içerisinde mahkeme hükmünün yerine getirilerek, hükmedilen tazminat ve vekâlet ücretinin yazılı olarak Hazine'ye bildirilen banka hesap numarasına yatırılması gerekir. Tazminata ilişkin olarak verilen mahkeme kararı kesinleşmeden ve idari süreç yürütülmeden, söz konusu mahkeme kararı icra yoluyla yerine getirilemez. Ancak, tazminata hak kazanan tarafından idareye yazılı şekilde başvuru yapıldığı tarihten itibaren otuz gün içerisinde idare tarafından bir ödeme yapılmaması durumunda, mahkeme kararının icraya konulmasında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bu durumda kararın icrası genel hükümler dairesinde yerine getirilir.

Koruma tedbirlerinden kaynaklı olarak açılan tazminat davasında, eğer başvurucu taleplerinde haksız bulunur ve dava mahkemece reddedilirse, ortaya çıkan yargılama giderlerinin kim tarafından karşılanacağı meselesi, genel usul hükümleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Her ne kadar bu tür başvurular CMK'nın 141. ve devamı maddelerine dayansa da CMK'da yargılama giderlerine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple, uygulamada 6100 sayılı HMK'nın ilgili hükümleri kıyasen uygulanmakta ve davanın reddedilmesi durumunda yargılama giderleri tazminat talebi reddedilen başvurucu üzerinde bırakılmaktadır. Bu giderler; Bilirkişi ücreti, tanıklık ücreti, yargı harçları ile varsa karşı tarafın avukatlık ücretini içerebilmektedir. Mahkeme tarafından verilen hükmün kesinleşmesinden sonra bu giderlerin tahsili, ilgili idari birimler aracılığıyla, gerektiğinde icra takibi yolu ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu düzenleme hem kamu kaynaklarının korunması hem de keyfi ya da dayanaktan yoksun başvuruların caydırılması açısından önemli bir işlev görmektedir.

3.5. Tazminat Komisyonuna Başvuru

Türk hukuk sisteminde kişilerin temel hak ve özgürlüklerini koruma amacıyla oluşturulan çeşitli mekanizmalar, özellikle insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve

tazmini açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, 6384 Sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun önemli bir yenilik getirmiştir. Bu Kanun ile Anayasa Mahkemesi (AYM) ve AİHM başvuru yollarının etkinliğini artırmak ve kişilerin hak ihlallerinin iç hukuk yollarıyla çözümlenmesini sağlamak amacıyla bir Tazminat Komisyonu kurulmuştur. AİHM, yargılama süreçlerinin makul süreyi aşması nedeniyle, Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararlarında, iç hukukta etkin bir çözüm mekanizmasının bulunması gerektiğini ortaya koymuştur. AİHM, 16 Ekim 2009 Tarihli Danespayeh/Türkiye kararında⁴⁰⁰, yaklaşık sekiz yıl onbir ay süren iki dereceli yargılama sürecinin makul bir süreyi aştığına hükmetmiştir. Mahkeme, bu durumun AİHS'nin 6. maddesinin birinci paragrafında güvence altına alınan “makul sürede yargılanma hakkı” ile bağdaşmadığını ve bu hakkın ihlal edildiğini tespit etmiştir. Bu Karar, yargılama sürelerinin makul seviyede tutulmasının, kişilerin adalete erişimi ve haklarının korunması açısından taşıdığı önemi bir kez daha vurgulamaktadır.

Bu doğrultuda, 6384 Sayılı Kanun ile bir iç hukuk yolu olarak Tazminat Komisyonu kurulmuş ve kişilerin uzun yargılama sürelerinden kaynaklanan mağduriyetlerinin giderilmesi amaçlanmıştır. Böylece, AİHM'in ihlal kararlarına konu olan bu sorun, ulusal düzeyde ele alınarak çözüm üretilmesi hedeflenmiştir. Bu düzenleme, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki kararlılığını göstermesi açısından önemli bir adımdır. Tazminat Komisyonu, kişilerin mağduriyetlerini gidermeye yönelik hızlı ve etkili bir mekanizma olarak tasarlanmış olup, aynı zamanda Türkiye'nin AİHM önündeki davalarının sayısını azaltmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, hem kişilerin haklarına daha hızlı erişim sağlaması hem de uluslararası alanda insan haklarına duyulan güvenin artırılması açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak, bu mekanizmanın başarısı, uygulamada karşılaşılan sorunların çözülmesine ve tazminat miktarlarının adil bir şekilde belirlenmesine bağlıdır. Bu nedenle, Komisyon'un işleyişinin düzenli olarak gözden geçirilmesi ve gerekli reformların yapılması, sistemin etkinliğini artıracaktır.

Koruma tedbirlerinden kaynaklanan zararların tazminini düzenleyen CMK'nın 141-144. maddelerinden kaynaklanan tazminat davaları, 7499 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliğe kadar, yetkili ağır ceza mahkemelerinde görülürdü. Ancak, 7499 Sayılı

⁴⁰⁰ AİHM, Danespayeh v. Türkiye Kararı, 16 Temmuz 2009 Tarihli, (Başvuru no. 21086/04), file:///C:/Users/ab189813/Downloads/CASE%20OF%20DANESHPAYEH%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice%20(1).pdf, e.t.: 12.12.2024.

Kanun ile CMK'nın "Tazminat isteminin koşulları" başlıklı 142. maddesinin 2. fıkrasının 2. cümlesinde yapılan değişik sonucu; CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e), (f) ve (l) bentlerinden kaynaklanan tazminat taleplerine ilişkin olarak 6384 Sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu düzenleme ile CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e), (f) ve (l) bentlerinde düzenlenen durumlarda, tazminat talepleri, Komisyon tarafından değerlendirilecektir.

CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasının 3. cümlesinde 6384 Sayılı kanun uyarınca, Tazminat Komisyonu'na yapılması gereken bir tazminat talebinin, yanılma sonucu ağır ceza mahkemesine yapılması halinde, ne yapılacağı hususu düzenlenmiş olup; buna göre söz konusu tazminat talebi ağır ceza mahkemesi tarafından Komisyon'a gönderilir. Ağır ceza mahkemesine yapılan tazminat talebi süresi içerisinde yapılmışsa kişinin ağır ceza mahkemesine müracaat ettiği tarih dikkate alınır. Ağır ceza mahkemesinin süre geçtikten sonra, bu talebi Komisyon'a göndermiş olması, talebin süre yönünden reddini gerektirmez.

Şayet, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren talepler ile 6384 Sayılı Kanun uyarınca Komisyon'a yapılması gereken bir tazminat talebi, aynı başvuru kapsamında birlikte ağır ceza mahkemesine iletilmişse, ağır ceza mahkemesi bu talepler arasında bir ayırım yaparak, görev alanına girmeyen talepleri ayırır ve Komisyon'un görev alanına ilişkin talepleri incelemek üzere, Tazminat Komisyonu'na gönderir. Bu durumda, görev alanına girmediği için tefrik edilerek Komisyon'a gönderilen taleplerin değerlendirilmesinde, talepte bulunanın ağır ceza mahkemesine yapmış olduğu başvuru tarihi esas alınır. Böylece, başvuru tarihine dayalı hak kaybının önüne geçilmiş olur ve yapılan başvurunun usulüne uygun bir şekilde değerlendirilmesi sağlanır. Bu düzenleme, hem yargılama sürecinde görev ve yetki ayrımını netleştirmekte hem de başvuru sahiplerinin taleplerinin zamanında ve etkili bir şekilde işleme alınmasını güvence altına almaktadır. Bu konu, ağır ceza mahkemesine yapılması gereken bir tazminat talebinin, Komisyon'a yapılmış olması durumunda da geçerli olup, 6384 Sayılı Kanun'un 5/B maddesinin 3. fıkrasında belirtildiği üzere, Komisyon'a başvuru tarihi esas alınır ve böylece oluşacak hak kaybının önüne geçilmiş olur.

Tazminat Komisyonu ile ağır ceza mahkemesi arasında görev alanına giren işler konusunda bir uyuşmazlık ortaya çıkması durumunda, bu sorunun çözümü için özel bir yol öngörülmüştür. 6384 Sayılı Kanun'un 5/B maddesinin 3. fıkrasının son cümlesinde söz konusu husus düzenlenmiştir. Kanun metninden de anlaşılacağı üzere,

Komisyon'un görev alanına giren işlerin belirlenmesi ve netleştirilmesi amacıyla hem ağır ceza mahkemesi hem de Komisyon, kesin bir karar verilmesini sağlamak üzere, Ankara Bölge Adliye Mahkemesi'ne başvurabilir. Bu süreçte, Ankara Bölge Adliye Mahkemesi, görev uyuşmazlığını değerlendirerek, uyuşmazlığa konu işlerin hangi merciinin yetki ve görev alanına girdiğine ilişkin bağlayıcı ve kesin bir karar verir. Bu düzenleme, adli süreçlerin hızlandırılmasını ve yetki konusundaki belirsizliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamayı amaçlarken hem Komisyon'un hem de ağır ceza mahkemesinin görev alanlarının net bir şekilde tanımlanmasına katkı sunmaktadır. Böylece, hak arama özgürlüğü kapsamında kişilerin başvurularının etkin bir şekilde karara bağlanması mümkün hale gelmektedir.

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminata ilişkin talepler, 01.06.2024 Tarihinden sonra Komisyon'a yapılacak olup, bu tarihten önce Ağır Ceza Mahkemesi'ne yapılan talepler, Komisyon'a gönderilemeyecek, yetkili ağır ceza mahkemesi 01.06.2024 Tarihinden önce kendisine yapılmış olan tazminat talebini, değişiklikten önce olduğu gibi, karara bağlayacaktır.

Komisyon'a yapılacak olan tazminat talepleri, doğrudan Komisyon'a yapılabileceği gibi, Cumhuriyet Başsavcılıkları aracılığıyla da yapılabilir. Bu halde, başvuru yapılan Cumhuriyet Başsavcılığı ilgili evrakı Komisyon'a gönderir. Burada süresi içerisinde Cumhuriyet Başsavcılığı'na yapılan müracaat geçerli olup, Cumhuriyet Başsavcılığı'na yapılan müracaat tarihi dikkate alınır.

3.5.1. Komisyon'a Başvuru Süresi

Komisyon'a başvuruya ilişkin tek bir süre belirlenmiş olmayıp, görev alanında bulunan konulara göre, bu süreler değişkenlik göstermektedir. Başvuru süreleri, 6384 Sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun'un 5. maddesinde düzenlenmiş olup, Komisyon'un görev alanına giren konulara göre altı aylık, üç aylık ve bir aylık süreler öngörülmüştür.

CMK'nın 141. maddesinin (e),(f) ve (l) bentlerine göre, Komisyon'a yapılacak olan talepler bakımından, üç aylık süre şartı bulunmaktadır. Buna göre, kararın kesinleştiğinin taraflara bildirilmesinden itibaren, üç ay içerisinde ilgili kişinin Komisyon'a müracaat etmesi gerekir. Ancak, kişi bu başvurusunu kararın kesinleşme tarihinden itibaren bir yıl içerisinde yapmak zorundadır. Burada da CMK'da koruma tedbirleri nedeniyle, tazminata ilişkin olarak belirtilmiş olan üç aylık ve bir yıllık hak düşürücü süreler benimsenmiştir.

3.5.2. Komisyonun Verebileceği Kararlar

Tazminat Komisyonu'na yapılan başvuruların değerlendirilmesi sürecinde, Komisyon tarafından verilebilecek kararlar iki temel başlık altında sınıflandırılmaktadır. İlk olarak, Komisyon, başvurunun ön incelemesini gerçekleştirdikten sonra, başvurunun usul veya şekil açısından eksiklikler taşıdığını ya da başvurunun koşulları sağlamadığını tespit ederse, müracaatın reddine karar verebilir. Müracaatın reddi hususu 6384 Sayılı Kanun'un "Müracaatın reddi" başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; Komisyonun, kendisine yapılan başvurularla ilgili olarak müracaatın incelenmesine geçmeden önce kabul edilebilirlik bakımından bazı ön koşulları değerlendirme yetkisi bulunmaktadır. Bu çerçevede, Komisyon; başvurunun AİHM içtihatlarında aranan kabul edilebilirlik şartlarından, iç hukuk yollarının tüketilmesi dışında kalan koşulları taşınamaması, müracaatın süresinde yapılmaması, başvurucunun hukuki yararının bulunmaması ya da müracaatın Kanun'un 2. maddesinde belirtilen kapsam dışında kalması hâllerinden herhangi birinin tespiti durumunda, müracaatı esas incelemeye geçmeden reddetmektedir.

İkinci olarak, ön incelemenin ardından başvurunun gerekli şartları taşıdığı sonucuna ulaşırsa, müracaat kabul edilerek esas yönünden bir inceleme yapılır ve başvuruya ilişkin nihai bir karar verilir.

Tazminat Komisyonu, CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasının (e), (f) ve (l) bentleri çerçevesinde yapılan başvuruları değerlendirirken, yine aynı CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasını esas alarak karar verir. Bu kapsamda, Tazminat Komisyonu, koruma tedbirleri nedeniyle, kişilerin uğramış olduğu maddi ve manevi her türlü zararın tazmin edilmesine hükmeder. Koruma tedbirlerinden kaynaklanan mağduriyetlerin giderilmesi amacıyla yapılan başvuruların incelenmesinde, CMK'nın 141-144 maddeleri arasında yer alan koruma tedbirleri nedeniyle tazminata ilişkin hükümler uygulanmaktadır.

Tazminat Komisyonu, başvuruları incelerken gerek gördüğü takdirde bilirkişi incelemesi dâhil olmak üzere, kapsamlı araştırmalar yapma yetkisine sahiptir. Bu araştırmalar, Komisyon üyelerinden biri tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu yetki, başvuruların daha ayrıntılı ve objektif bir şekilde değerlendirilmesini sağlayarak, alınan kararların doğruluğunu ve adalete uygunluğunu artırmayı hedefler. Böylece, Komisyon'un işleyişi hem kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesinde etkin bir mekanizma oluşturur hem de başvuruların hukuki ve maddi gerçeklik ışığında ele alınmasını temin eder.

3.5.3. Komisyon Kararlarına Karşı Gidilebilecek Kanun Yolu

Komisyon tarafından verilen kararlara karşı başvurulacak kanun yolları 6384 sayılı Kanunun “Müracaat hakkında karar ve karara itiraz” başlıklı 7. maddesinin 4. fıkrasında aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre Tazminat Komisyonu tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda verilen kararlara karşı, başvuru sahipleri onbeş gün içerisinde Ankara Bölge İdare Mahkemesi’ne itiraz edebilir. Bu itiraz, kanun gereği öncelikle bakılması gereken işlerden olup, üç ay içerisinde itirazın karara bağlanması gerekmektedir. Ankara Bölge İdare Mahkemesi, başvuru sahibi tarafından yapılan itirazı haklı görmesi durumunda, işin esasına girerek kesin bir karar verir. Komisyon kararına karşı itiraz müessesesi, başvuru sahiplerinin kararlar üzerinde ikinci bir denetim mekanizmasına erişim sağlamalarına olanak tanır ve kararların hukuka uygunluğunu temin etmeyi amaçlar.

3.5.4. Komisyon’un Tazminata İlişkin Kararlarının Yerine Getirilmesi

Komisyon tarafından verilen kararların icrası konusu, 6384 Sayılı Kanun’un 7. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenmiş olup, bu düzenlemeye göre, Tazminat Komisyonu tarafından başvuru sahibine ödenmesine karar verilen tazminat miktarı, alınan kararın kesinleşmesinden itibaren en geç üç ay içinde Adalet Bakanlığı tarafından ödenmektedir. Bu düzenleme, kişilerin mağduriyetlerinin hızlı bir şekilde giderilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, ödemeye ilişkin düzenlenen evraklar, damga vergisinden muaf tutulmuş olup, bu ödemelerle ilgili yapılacak işlemler de harçtan istisna edilmiştir. Böylece, başvuru sahiplerinin tazminat alma süreci mali yüklerden arındırılmış, daha hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Bu düzenlemeler, hak sahiplerinin adalete erişimini kolaylaştırmayı ve mağduriyetlerini gidermeye yönelik süreci etkin bir şekilde işletmeyi hedeflemektedir.

3.5.5. Kararın İlgili Adli veya İdari Merciiine Bildirimi

Bu konu, 6384 Sayılı Kanun’un 8. maddesinde düzenlenmiş olup buna göre, Tazminat Komisyonu tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda alınan ve kesinleşen kararların bir örneği, başvuruya konu olan işlemin gerçekleştirildiği ilgili adli ya da idari mercilere bildirilmek üzere gönderilmektedir. Bu düzenleme, Komisyon kararlarının ilgili merciler tarafından dikkate alınmasını ve uygulanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Şayet, başvuruya konu olan işlem henüz sonuçlandırılmamışsa, ilgili adli veya idari merci, Komisyon kararını dikkate alarak bu işlemi mümkün olan en kısa

sürede sonuçlandırmakla yükümlüdür. Böylece, başvuru sahibinin mağduriyetinin hızlı bir şekilde giderilmesi ve işlemin sürüncemede kalmaması hedeflenmektedir. Bu hüküm, yargı ve idarenin etkin işleyişini sağlamaya yönelik bir mekanizma sunarken, kişilerin adil ve zamanında bir çözüm mekanizmasına erişimini de teminat altına almaktadır.

5.6. Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminatın Geri Alınması

Bu konu, 6384 Sayılı Kanun'un "Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat istemine ilişkin usul ve esaslar" başlıklı 5/B maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, Tazminat Komisyonu, kendisine iletilen tazminat taleplerini ve tazminatın geri alınmasına ilişkin başvuruları değerlendirirken, CMK'nın 141, 143 ve 144. maddelerinde yer alan düzenlemeleri esas alır. Bu bağlamda, başvuruların incelenmesi ve karara bağlanması sürecinde, belirtilen kanun hükümleri ışığında hareket edilir. Özellikle, Komisyon tarafından verilen tazminat kararlarıyla ilgili olarak, CMK'nın 143. maddesi gereğince, tazminatın geri alınmasına ilişkin yazılı istemlerin C. savcısı tarafından yapılması gerekmektedir. Bu yazılı istemler, doğrudan Tazminat Komisyonu'na iletilir ve Komisyon, ilgili istemleri yasal çerçeveye uygun bir şekilde değerlendirerek sonuçlandırır. Böylece, tazminat süreçleri hem başvuru sahiplerinin haklarını korumayı hem de haksız ödemelerin önüne geçerek kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlamayı hedefleyen bir yapıya kavuşturulmuştur.

3.6. Tazminatın Geri Alınması

"Tazminatın geri alınması" başlıklı CMK'nın 143. maddesinin 1. fıkrasında hukuka aykırı olarak icra edilen koruma tedbirleri nedeniyle, kişilere Devlet tarafından ödenmiş bulunan maddi/manevi tazminatın hangi durumlarda, bu kişilerden geri alınacağı hususu düzenlenmiştir. Burada tazminat ödenen kişinin, Devlet'ten tazminat almasına sebep olan mahkeme kararları bozulduğundan, kişi sebepsiz yere zenginleşmiştir ve bu sebepsiz zenginleşmenin ortadan kaldırılması için kişinin almış olduğu bu tazminatın bu kişiden alınması gerekmektedir.

CMK 143/1'de tazminatın geri alınabileceği iki durum düzenlenmiştir. Tazminatın geri alınabileceği birinci durum kişi hakkında verilmiş olan KYOK'un itiraz üzerine sulh ceza hâkimliği tarafından kaldırılması ya da sulh ceza hâkimliğinin KYOK'un kaldırılmasına yönelik itirazı reddetmesi üzerine, sulh ceza hâkimliğinin

bu kararına karşı başvurulmuş kanun yararına bozma kanun yoluyla, bu KYOK kararının ortadan kaldırılması sonucunda, kişi hakkında dava açılması ve açılan bu davada kişinin mahkûm edilmesidir. İkinci durum ise verilen ve kesinleşen beraat kararına karşı tazminat ödenen kişinin aleyhine yargılamanın yenilenmesine başvurulması ve yargılamanın yenilenmesi sonucunda, bu kişi hakkında verilmiş olan beraat kararının ortadan kaldırılarak kişi hakkında mahkûmiyet kararı verilmesidir. Ancak, burada kişiye ödenen tazminatın tamamı değil maddede de vurgulandığı gibi sadece “mahkûmiyet süresine ilişkin kısmı” geri alınabilir.

Kişiyi tazminat ödenmesine gerekçe olarak gösterilen KYOK ve beraat kararları ortadan kalktığı için, tazminatın Devlet tarafından bu kişilerden geri alınması gerekir.

CMK’nın 141/1 maddesinde hangi durumlarda kişilerin tazminat haklarının olduğu oniki farklı bent halinde tek tek sayılmıştır. Ancak, CMK’nın 143/1 maddesi tüm bentlerde sayılan sebeplerle ödenmiş olan tazminatların değil, sadece CMK’nın 141/1-e maddesinde sayılan sebeplerle ödenen tazminatların geri alınabileceğini düzenlemiştir⁴⁰¹. Bu nedenle, CMK’nın 141/1-e maddesi dışındaki diğer sebeplerle kişilere Devlet tarafından verilmiş olan tazminatların geri alınması, CMK 143/1 kapsamında değerlendirilemez.

Tazminatın geri alınmasında tazminata hükmeden merci resen hareket etmez burada C savcısının yazılı olarak talepte bulunması şartı bulunmaktadır. C. savcısının yapacağı bu talep üzerine, tazminata hükmeden mercii daha önce hükmetmiş olduğu tazminatın gerekçesini oluşturan KYOK kaldırılıp kişi hakkında mahkûmiyete hükmedildiği için ya da beraat kararı ortadan kaldırılıp kişi hakkında mahkûmiyete hükmedildiği için kişiye ödenmiş olan tazminatın bu kişiden alınmasına karar verir.

3.6.1. Kovuşturmaya Yer Olmadığına İlişkin Kararın Sonradan Kaldırılıp Kamu Davası Açılarak Mahkûm Edilmesi

CMK’nın 172. maddesinde düzenlenen KYOK C. savcısı tarafından soruşturma evresinin sonunda verilen bir karar olup, Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame düzenlenerek dava açmak için gerekli olan yeterli şüpheye sebebiyet verecek delile ulaşılamaması durumunda verilir. CMK’nın 173. maddesinde bu kararlara karşı itiraz yolu öngörülmüş olup buna göre, taraflar iki hafta içerisinde yetkili sulh ceza hâkimliğine itiraz dilekçesi sunmak suretiyle ve bu dilekçede neden dava açılması

⁴⁰¹Yargun, s. 122; Öztürk, s. 599.

gerektiğine ilişkin delilleri ve olayları belirtmek suretiyle itirazda bulunabilirler. Sulh ceza hâkimliğine yapılan bu itiraz yerinde görüldüğü takdirde, verilmiş olan KYOK kararı kaldırılır. Sulh ceza hâkimliği itirazı yerinde görmez ve itirazı reddederse bu reddetme kararına karşı olağanüstü kanun yollarından olan ve CMK'nın 309. maddesinde düzenlenen kanun yararına bozma yoluna başvurulabilir. Bu başvuru üzerine dosyaya bakmaya yetkili Yargıtay ceza dairesi itiraz haklı bulursa sulh ceza hâkimliğinin ret kararını ortadan kaldırır ve sulh ceza hâkimliği tarafından yeniden karar verilir.

CMK'nın 141/1-e maddesinde, hakkında KYOK kararı verilen kişilere yönelik olarak ceza muhakemesi sürecinde uygulanan hukuka aykırı koruma tedbirlerinden dolayı tazminat ödenmesini düzenlenmiştir. Kişi hakkında KYOK kararı verilmesi nedeniyle, kişiye tazminat ödendikten sonra, KYOK kararına CMK'nın 173/1 maddesi uyarınca itiraz edilmesi ve itiraz neticesinde tazminata sebebiyet veren KYOK'un kaldırılması halinde, kişiye ödenen tazminat haksız yere ödenmiş olur. CMK'nın 143. maddesinin 1. fıkrası, haksız yere yapılmış olan ödemenin geri alınarak kişilerin sebepsiz bir şekilde zenginleşmelerinin önlenmesi noktasında önem arz eder. Devlet burada haksız olarak ödemiş olduğu tazminatı, tazminata sebep olan savcılık kararı ortadan kalktığı için geri alır.

CMK'nın 143/1 maddesinde geçen “...*hakkında kamu davası açılan ve mahkûm edilenler...*” ibaresinden dolayı sadece kişi hakkında verilmiş olan KYOK'un kaldırılması, tazminatın geri alınması için yeterli değildir. KYOK kaldırıldıktan sonra, kişi hakkında dava açılması ve açılan dava sonunda da bu kişinin mahkûmiyetine karar verilmesi gerekir.

3.6.2. Yargılamanın Aleyhte Yenilenmesi Sonucu Beraat Kararının Kaldırılıp Mahkûm Edilmesi

Yapılmış olan yargılama sanık ya da hükümlünün aleyhine CMK'nın 314. maddesinde sayılan şartlardan birinin varlığı halinde yenilenir. CMK'nın 314. maddesine göre;

*Duruşma esnasında sunulan sanık ya da hükümlünün yararına olan ve verilen hükme doğrudan etki eden belgenin sahte olduğunun anlaşılması,

*Hükmü veren hâkimin ya da heyet halinde çalışan mahkemelerde hükme katılmış hâkimlerden birisinin, hakkında hüküm verdikleri sanık ya da hükümlünün lehine

olacak şekilde bir kusurda bulunması ve bu kusurun da hükme katılan hâkim hakkında ceza kovuşturması yürütülmesini ya da mahkûmiyete sebep olabilecek nitelikte olması,

*Beraat eden sanığın daha sonra hâkim önünde söz konusu suçu işlediğini ikrar etmesi,

Sebeplerinden birinin varlığı halinde, kişi aleyhine yargılamanın yenilenmesi mümkündür.

CMK'nın 141/1-e maddesinde, hakkında yapılan yargılama sonucunda beraat eden kişilere, soruşturma ya da kovuşturma safhalarında haklarında uygulanmış olan haksız ve hukuka aykırı koruma tedbirleri nedeniyle, uğramış oldukları maddi/manevi zararlarının karşılanması için tazminat hakkı tanınmıştır. CMK'nın 141/1-e maddesi uyarınca hakkında beraat kararı verilmiş olması nedeniyle, kişiye tazminat ödenmesinin ardından, bu kişinin aleyhine olarak CMK'nın 314. maddesi uyarınca, yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması sonucunda verilmiş olan beraat kararının kaldırılmasıyla birlikte, bu kişiye ödenen tazminat haksız yere ödenmiş olur. CMK'nın 143. maddesinin 1. fıkrası uyarınca tazminata neden olan beraat kararı ortadan kalktığı için ödenen tazminat geri alınır.

CMK'nın 143/1 maddesindeki “...beraat kararı kaldırılıp mahkûm edilenlere ...” ifadesi nedeniyle sadece verilmiş olan beraat kararının kaldırılması tazminatın geri alınması için yeterli değildir. Beraat kararı bozulduktan sonra, bu kişinin mahkûm edilmesi de gerekir. Kanun metninde geçen “mahkûmiyet süresine ilişkin kısmı” ibaresinden dolayı, kişiye ödenmiş tazminatın tamamı geri alınmaz, sadece “mahkûmiyet süresine ilişkin kısmı” geri alınır.

3.7. Rücu

Devlet, CMK'nın 141 ve devamı maddeleri uyarınca, ceza muhakemesi sürecinde kişilere haksız ve hukuka bir biçimde uygulanan koruma tedbirleri nedeniyle maddi/manevi zarara uğratılan kişiye, başvurusu sonucunda takdir edilen tazminatı öder. Ancak, kanun koyucu burada Devlet'e bu zararlardan dolayı ilgililere rücu etme olanağı tanımıştır. CMK'da, “rücu” ya ilişkin tüm durumlar kanunun yayımlandığı tarihte 143. maddede düzenlenmiş, iki farklı fıkra da rücu sebeplerine yer verilmişti. Kanunun ilk hali böyle iken CMK'da 5645 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle rücu konusuna ilişkin sebepler iki farklı maddede düzenlenmiştir. Bu kanun değişikliğinden sonra rücu konusu, CMK'nın 141/4 ve 143/3 maddesinde olmak üzere, iki farklı fıkra da düzenleme alanı bulmuştur.

CMK'nın 141. maddesinin 4. fıkrasında C. savcılar ve hâkimlere rücu, CMK'nın 143. maddesinin 3. fıkrasında ise tanıklık yapan ya da iftirada bulunanlara rücu edilmesi konuları düzenlenmiştir.

Hem CMK'nın 141/4 hem de 143/3 maddesinde “rücu eder” ifadesi kullanıldığından; Devlet'in rücu edip etmeme yönünde tercihte bulunma hakkı yoktur⁴⁰². Devlet kanunun bu emredici hükmünden dolayı bu kişilere rücu etmek mecburiyetindedir⁴⁰³.

3.7.1. İftira ya da Yalan Yere Tanıklık Edenlere Rücu

CMK'nın 143/3 maddesinde, kişi aleyhinde yapmış olduğu yalan tanıklık ya da bulunmuş olduğu iftira nedeniyle, bu kişilerin gözaltına alınmasına ya da tutuklanmasına sebebiyet veren kişilere rücu edilebileceği, Devlet'in CMK'nın 141. maddesi uyarınca, bu kişilere ödemiş olduğu tazminat nedeniyle, dolayı iftira edene ya da yalan yere tanıklık edene rücu edeceği belirtilmiştir.

CMK'nın 143/3 maddesinden de anlaşılacağı üzere, her iftira atana ya da her yalan tanıklık edene Devlet'in rücu etme hakkı yoktur. Rücu edilebilmesi için aleyhinde tanıklık edilen ya da iftira edilen kişi hakkında gözaltı ve tutuklama tedbirlerinin uygulanması gerekmektedir. Kişi hakkında bu tedbirler uygulanmamışsa, bu durumda devletin rücu etme hakkı doğmaz. Madde metninde açık bir şekilde gözaltı ve tutuklama dediği için bu koruma tedbirleri haricindeki koruma tedbirlerinden birisi uygulanmışsa ve bu uygulanan koruma tedbirlerinden dolayı, Devlet tarafından tedbir uygulanan kişiye tazminat ödenmişse, bu durumda da Devlet'in rücu etme hakkı yoktur.

Yalan tanıklıkta bulunan ya da iftirada bulunan kişilere rücu edilebilmesi için; yalan yere tanıklık ederek kişi hakkında gözaltı ve tutuklama koruma tedbirleri uygulanmasına sebebiyet veren kişinin bu eylemi sebebiyle TCK'nın 272. maddesinde düzenlenen yalan tanıklık suçundan iftirada bulunanın ise bu fiili nedeniyle, TCK'nın 267. maddesinde düzenlenen iftira suçlarından mahkûm olmuş olmaları ve verilen bu mahkûmiyet hükmünün de kesinleşmiş olması gerekir⁴⁰⁴.

⁴⁰²Nevzat Toroslu/Metin Feyzioğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, 21. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2021, s. 305.

⁴⁰³Göktürk, s. 274.

⁴⁰⁴Öztürk, s. 600.

Devletin ödemiş olduğu tazminat nedeniyle, iftirada bulunan ve yalan tanıklık edene rücu etmesi için, CMK’da belirlenmiş bir zaman kısıtlaması mevcut değildir⁴⁰⁵. Bu nedenle, Devlet istediği zaman bu kişilere rücu edebilir.

3.7.2. Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarına Rücu

CMK’nın ilk halinde “kamu görevlilerine” rücu edileceği hususu düzenlenmişken 28.06.2014 Tarihinde 6545 Sayılı Kanun kapsamında değişiklik yapılmış ve kamu görevlisi madde metninden çıkarılmış, onun yerine hâkim ve savcılara rücu edileceği ifade edilmiştir. Kanunda açık bir şekilde hâkim ve C. savcısı denildiğinden, hâkim ve C. savcısı dışında kalan diğer kamu görevlilerine rücu edilemez.

CMK’nın 141. maddesinin 4. fıkrasına göre Devlet, hukuka aykırı bir şekilde uygulanan koruma tedbirinden dolayı hakkında tedbir uygulanan kişiye ödemiş olduğu tazminat sebebiyle görevlerinin gereklerine aykırı davranarak görevlerini kötüye kullanan C. savcılarına ve hâkimlere rücu eder.

Devletin hâkim savcılara rücu etmesi için kişi hakkında hangi tedbirin uygulanmış olduğu önemli değildir. CMK’nın 143/3 maddesinde, iftira eden ile yalan tanıklık edene rücu edilebilmesi için iftiraya maruz kalan ya da aleyhine tanıklık edilenin gözaltına alınması ve tutuklanması gerektiği belirtilmişti. Ancak, CMK’nın 141/4. maddesinde, böyle bir düzenleme olmadığından, kişi hakkında elkoyma, arama, yakalama, konutu terk etmeme adli kontrolü ve benzeri koruma tedbirleri uygulanmışsa olsa bile Devlet ilgili kişiye rücu edebilir.

Kanunda görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan ifadesine yer verildiğinden, görevini yaparken bu görevin gerektirdiği şeyleri yapmayı ihmal eden ya da gecikme gösteren ve bundan dolayı görevini kötüye kullananlara rücu edilemez⁴⁰⁶.

Hâkim ve C. savcılarına rücu edilmesi için bu kişilerin TCK’nın 257/1 maddesinde düzenlenmiş olan görevi kötüye kullanma suçundan yargılanıp haklarında mahkûmiyet hükmü verilmesi şart değildir⁴⁰⁷. Zira, hâkim ve savcılara en geç bir yıl içinde rücu edilmesi gerekir. Ancak, bu suç nedeniyle mahkûmiyet şartı aranması, hâkim savcılara rücu konusunu imkânsız hale getirir. Kanımca, hâkim ve C. savcılarına rücu edileceği zaman hâkim ve C. savcılarının işlemiş oldukları görevi kötüye kullanma suçu

⁴⁰⁵Centel/Zafer, s. 549.

⁴⁰⁶Yenisey/Nuhoglu, s. 389-390.

⁴⁰⁷Öztürk, s. 599.

nedeniyle yargılanmış olmaları, bu yargılama neticesinde haklarında mahkûmiyet kararı verilmiş ve verilmiş olan bu kararın kesinleşmesi gerekir. Zira, hâkim ve C. savcılarına rücu edilebilmesi için CMK'nın 141/4 maddesinde, süre sınırı bulunmaktadır. Buna göre, Devlet'in bir yıl içerisinde görevini kötüye kullanıp tazminata sebebiyet veren hâkimlere ve savcılara rücu etmesi gerekir. Bu emredici bir hukuk kuralı olduğundan, bir yıl geçtikten sonra rücu edilmesi mümkün değildir. Ancak bu durum, masumiyet karinesiyle örtüşmemektedir. Buradaki engelin, konulmuş olan bir yıllık süre sınırlaması olduğunu ve bu sürenin arttırılması gerektiğini düşünüyorum.

3.8. Tazminat İstenemeyecek Durumlar

Kanun koyucu CMK'nın 141. maddesinde tazminata neden olacak durumları sırasıyla düzenledikten sonra, CMK'nın 144. maddesinde hangi hallerde tazminat hakkı doğmayacağını açıkça belirtmiştir. CMK'nın 144. maddesinde sayılı bulunan bu hallerin varlığı halinde, kişilerin CMK'nın 141. maddesi kapsamında tazminat talep etme hakları olamayacağından dolayı talepleri reddedilir.

CMK'nın 144. maddesinin ilk halinde dört durumda tazminat istenemeyeceği belirtilmiş ve bu dört durum sırasıyla sayılmıştır. CMK'nın 144. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde şüpheli ya da sanık hakkında uygulanan gözaltı ya da tutuklama kararı varsa ve kişinin gözaltında ve tutuklulukta geçirmiş olduğu süreler, bu kişi ile ilgili olarak başka bir ceza dosyasında hükmedilmiş olan cezadan mahsup edilmişse, bu durumda cezası mahsup edilen kişinin tazminat isteyemeyeceği ifade edilmekteydi. Kişi, ancak mahsup yapıldıktan sonra, fazla kalan bir süre söz konusu ise fazla olan bu süre için tazminat talep edebiliyordu. Bu düzenleme kişinin gözaltında ya da tutuklulukta geçirmiş olduğu süreler, başka bir dosyadan mahsup edildiğinden, kişinin uğramış olduğu bir hak kaybının olmadığı düşüncesine dayanıyordu⁴⁰⁸. CMK'nın 144/1-a maddesindeki bu tazminata engel durum 6459 Sayılı “İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”⁴⁰⁹’un 18. maddesiyle ortadan kaldırılmıştır. Bu değişiklikte birlikte şüpheli ya da sanığın gözaltında ya da tutuklulukta geçirmiş olduğu süreler, başka bir dosyadaki hükümden mahsup edilmiş olsa bile, bu kişilerin tazminat talep

⁴⁰⁸Yenisey/Nuhoglu, s. 528.

⁴⁰⁹İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmi Gazete**, 30 Nisan 2013, Sayı: 28633.

etme hakları doğmuştur. Yrg. 12. C. Dai. vermiş olduğu kararlarda; lehe değerlendirme yapmak suretiyle, söz konusu hükmün iptalini geçmişe doğru yürütmüş ve henüz kesinleşmemiş olan tazminat davalarında kişilerin tazminat isteme hakları olduğuna hükmetmiştir.

Yrg. 12. C. Dai. 21.01.2014 Tarihli ve 2013/24578 E., 2014/1048 K. Sayılı Kararı'nda⁴¹⁰; CMK'nın 144/1-a bendini yürürlükten kaldıran 6459 Sayılı Kanun'un ilgili düzenlemesi dikkate alınarak, davacının tutuklu kaldığı sürenin daha sonra aldığı mahkûmiyet kararlarına mahsup edilmiş olmasının, tazminat talebini engelleyen bir durum oluşturmadığı belirtilmiştir. Mahkeme, mahsup edilen sürelerle rağmen kişilerin haksız tutuklama nedeniyle uğradıkları zararın tazmin edilebileceği yönünde değerlendirme yapmıştır.

Yrg. 12. C. Dai. kesinleşmiş olan kararlar veya hükümler bakımından, kişilerin bu maddenin iptal edilmesine dayanarak tazminat talep edemeyeceklerine hükmetmiştir⁴¹¹. Ancak, Yrg. 12. C. Dai., 17.03.2014 Tarihli ve 2013/26374 E., 2014/6474 K. Sayılı Kararı'nda⁴¹², mahsup yapılmasına rağmen kişilerin tazminat isteminde bulunması durumunda, tazminat miktarının hakkaniyete uygun şekilde belirlenmesi gerektiğini, gözaltında ve tutuklulukta geçirdiği süreler başka dosyasında aldığı hükümden mahsup yapılanlar ile mahsup yapılmayanlar arasında bir eşitsizlik oluşmaması adına, mahsup yapılanlar tarafından yapılan istemlerde tazminat miktarının daha düşük belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bu maddede sayılan hallerde, tazminat istenememesinin bir ön şartı bulunmaktadır bu ön şart da zaten CMK'nın 144. maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesinde şu şekilde ifade edilmiştir. “*Kanuna uygun olarak yakalanan, adli kontrol altına alınan veya tutuklanan kişilerden aşağıda belirtilenler tazminat isteyemezler.*”

Buradan da açıkça anlaşılacağı gibi, maddede sayılan dört halin tazminata engel olması için kişinin kanunlara uygun bir şekilde yakalanmış, hakkında adli kontrole hükmedilmiş veya tutuklanmış olması gerekir. Eğer kişi hakkında yapılan yakalama, adli kontrol tedbiri ya da tutuklama kararları kanuna aykırıysa, bu kişi hakkında CMK'nın 144. maddenin uygulanma alanı kalmamakta ve CMK'nın 144/1 maddesinde sayılan hallerden biri olsa bile, bu kişi bu kanuna aykırı tedbirden dolayı, CMK'nın

⁴¹⁰Yrg. 12. C. Dai., T. 21.01.2014, E. 2013/24578, K. 2014/1048, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 13.12.2024.

⁴¹¹Yalvaç, s. 298.

⁴¹²Yrg. 12. C. Dai., T. 17.03.2014, E. 2013/26374, K. 2014/6474, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 12.12.2024.

141. maddesi doğrultusunda tazminat talep edebilecektir. CMK'nın ilk halinde şart olarak "kanuna uygun yakalama ve tutukluluk" durumu aranmasına karşın, 7499 Sayılı Kanun'un 14. maddesi ile 1. fıkrada yer alan "yakalanan" ibaresinin yerine "yakalanan, adli kontrol altına alınan" ve 1. fıkranın (e) bendinde bulunan "gözüaltına alınmasına" ibaresinin yerine "gözüaltına alınmasına, adli kontrol altına alınmasına" ibareleri eklenerek madde metninde değişiklik yapılmıştır.

CMK'nın 144/1 maddesinde yakalama, adli kontrol ve tutuklama dışındaki koruma tedbirleri bakımından getirilmiş herhangi bir tazminat talep edilmeyecek durum yoktur. Kanunilik ilkesi uyarınca, CMK'nın 144/1 maddesinde'de açıkça sayılmayan koruma tedbirleri için CMK'nın 144/1 maddesi uygulanamaz.

3.8.1. Tazminata Hak Kazanmadığı Halde, Sonradan Yürürlüğe Giren ve Lehte Düzenlemeler Getiren Kanun Gereği, Durumun Tazminat İstemeye Uygun Hale Dönüşmesi

Maddi ceza hukukuna ilişkin kurallar, kişinin lehine olduğunda bu kurallar geçmişe dönük bir şekilde uygulanırlar, ancak ceza muhakemesi hukukunda lehe olan kanunun geçmişe yürütülmesi değil "kanunların derhal uygulanması ilkesi" hâkim olduğundan, lehe kanunun geriye yürütülmesi durumu söz konusu olmaz⁴¹³. Bu ilkeden dolayı, ceza muhakemesi hukukuna ilişkin kurallarının uygulanması esnasında, suça konu eylemin gerçekleştirildiği anda yürürlükte bulunan kanundaki hükümler değil, muhakeme işlemlerinin gerçekleştirildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümler uygulanır.

Kural ceza muhakemesi işlemlerinin derhal uygulanması olmasına karşın, CMK'nın 144/1-b maddesindeki düzenlemeden dolayı, ceza muhakemesi sürecinde kendilerine yakalama, adli kontrol ya da tutuklama koruma tedbirlerinden biri ya da birden fazlası uygulanan, ancak bu tedbirler uygulandığı esnada tazminat hakkı olmayıp, daha sonra yapılan yasal değişiklikle durumu tazminat istemeye uygun hale getirilenler, tazminat isteminde bulunamazlar.

Burada uygulandığı esnada hukuka aykırı olmayan bir işlem kanunda yapılan değişiklikle hukuka aykırı işlem haline gelmiştir⁴¹⁴. Hakkındaki suç isnadı üzerine tutuklanan şüpheli ya da sanığın işlemiş olduğu fiilin daha sonra çıkarılan kanun ile suç

⁴¹³Centel/Zafer, s. 60.

⁴¹⁴Epözdemir, s. 26.

olmaktan çıkarılmış olması durumunda, bu kişinin tazminat talep etme hakkı bulunmamaktadır⁴¹⁵.

3.8.2. Genel veya Özel Af, Şikâyetten Vazgeçme, Uzlaşma Gibi Nedenlerle Hakkında Kovuşturmaya Yer Olmadığına veya Davanın Düşmesine Karar Verilmesi veya Kamu Davasının Geçici Olarak Durdurulması veya Kamu Davası Ertelenmesi veya Düşürülmesi

CMK'nın 144. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre, kanuna uygun olarak yakalanan, tutuklanan ya da hakkında adli kontrol hükümleri uygulanan kişiler, kendilerine bu tedbirler uygulandıktan sonra; af, uzlaşma, şikâyetin geri alınması gibi sebeplerle haklarında, KYOK, düşme kararı verilen ya da haklarında açılmış olan dava geçici bir süre durdurulan ya da hakkında açılacak olan kamu davasının açılması ertelenen ya da düşürülen kişiler, CMK'nın 141. maddesi uyarınca, tazminat isteyemezler. Burada her ne kadar af, şikâyet ve uzlaşma sayılmışsa da nedenler bunlarla sınırlı değildir. Madde metninde geçen “gibi nedenlerle” ibaresinden dolayı başka nedenlerden dolayı da bu kararların verildiği bazı hallerde CMK'nın 144/1-c maddesinin uygulanacağı anlaşılmaktadır. Örneğin zamanaşımı sebebiyle düşme kararı verilmesi durumu da bu kapsamda değerlendirilebilir⁴¹⁶.

CMK'nın 144/1 maddesinden açıkça anlaşılabacağı üzere, CMK'nın 144. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre, diğer sayılan üç durumun tazminata engel teşkil etmesi için tazminat talebinde bulunanın hukuka uygun olarak tutuklanmış, yakalanmış ya da hakkında adli kontrol tedbirine hükmedilmiş olması gerekir. Şayet, uygulanan bu tedbirler hukuka aykırı bir karar ile verilmişse CMK'nın 144. Maddesi, bu kişi hakkında uygulama alanı bulmaz ve bu kişi hakkında uygulanan hukuka aykırı tedbirler nedeniyle, CMK'nın 141 ve devamındaki maddeler uyarınca tazminat istenebilir.

Ceza muhakemesinin gerek soruşturma gerekse de kovuşturma evresinde, karar vermeye yetkili olan merciler çeşitli kararlar vermektedirler. KYOK, beraat, durma, düşme, görevsizlik, yetkisizlik, ceza verilmesine yer olmadığı, dava açılmasının ertelenmesi gibi. Kişi hakkında verilen bazı kararlarda, işin esasına girilerek kişinin suçu işleyip işlemediğine bakılır ve ona göre karar verilir. Bunun sonucunda kişi

⁴¹⁵Yrg. 12. C. Dai., T. 04.06.2018, E. 2017/11624, K. 2018/6299, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 10.02.2025.

⁴¹⁶Yrg. 12. C. Dai., T. 01.10.2018, E. 2018/3796, K. 2018/8955, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 12.02.2025.

hakkında KYOK, beraat, mahkûmiyet vb. kararlar verilir. Ancak, bazı hallerde şekli bir inceleme yapılarak karar vermek gerekebilir, buna örnek verecek olursak şikâyet tabi suçlarda, şikâyetin varlığı arandığından ilk olarak bu şekli şarta bakılır ve şikâyet var mı, varsa süresinde yapılmış mı hususları incelenir. Kişi soruşturma ya da kovuşturma evrelerinde şikâyetinden vazgeçerse ve şikâyet edilen de bu şikâyetten vazgeçmeyi TCK 73/6 uyarınca kabul etmiyorsa yargılama devam eder ve esasa girilerek kişi hakkında bir karar verilir. Ancak, kişi şikâyetten vazgeçmeyi kabul ediliyorsa TCK'nın 73/4 ile CMK'nın 223/8 maddeleri uyarınca, kişi hakkında düşme kararı verilir. Burada işin esasına girilmeden şekli şartlara bakılarak karar veriliğinden, hakkında yakalama, tutuklama ya da adli kontrol tedbirleri uygulanan kişi, hakkında uygulanan tedbirin haklı olup olmadığını ispatlayamaz. İspatlayamayacağı için de CMK'nın 144/1-c maddesi uyarınca tazminat talebinde bulunamaz.

CMK'nın 144. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinde düzenlenmiş olan bu hükmün gerekçesinde, bu düzenlemenin yapılmış olmasının sebebi; şikâyetten vazgeçme, genel af ya da özel af vb. sebeplerle hakkında açılmış olan ceza davasında düşme kararı verilen yahut hakkında yürütülen soruşturmada takipsizlik kararı verilen kişilerin, kendilerine yapılmış olan haksızlığı ispatlama ve bu durumu belgeleme imkânlarının olmamasıdır. Kişi kendisine yapılmış olan haksızlığı ispatlayamayacağından, tazminat talepleri reddedilmektedir.

Davada zamanaşımı süresi dolduğundan bahisle düşme kararı verildiğinde de kişiye bu konuda tercih hakkı sunulmadan, kanunun emredici hükmü uyarınca zamanaşımının dolması nedeniyle, dosya soruşturma evresinde ise KYOK, kovuşturma evresinde ise düşme kararı verilir. Burada da kişinin haklılığını ispat etme, belgeleme imkânı kalmadığından, tazminat talebi reddedilir. Yrg. verdiği kararlarda bu gerekçeyle açılan davaları reddetmektedir⁴¹⁷. Yrg. 12. C. Dai.'nin 01.10.2018 tarihli kararında; davacının haksız tutuklandığı gerekçesiyle tazminat talep ettiğini, ancak ceza yargılaması sonucunda hakkında, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 102/4. maddesi uyarınca dava zamanaşımı nedeniyle kamu davasının ortadan kaldırılmasına karar verildiğini bu nedenle, 466 sayılı Kanun'un 1. maddesinde belirtilen ve tazminat hakkı doğuran koşulların somut olayda gerçekleşmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla Yrg., tazminat talebinin reddedilmesi gerekirken mahkemece kısmen kabulüne karar verilmesini hukuka aykırı bulmuş ve bu gerekçeyle kararın bozulması gerektiğini ifade etmiştir.

⁴¹⁷Yrg. 12. C. Dai., T. 01.10.2018, E. 2018/3796, K. 2018/8955, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 17.02.2025.

CMK'nın 144/1-c maddesinde, özellikle genel af ve özel af hususlarının tazminat istemine engel durum teşkil etmesi öğretide tartışılmaktadır. Sanığa, hakkında uygulanacak olan affi kabul edip ya da reddetme konusunda bir tercih hakkı verilmeden, bu kişinin elinden tazminat hakkının alınması hem Any hem de AİHS'ye aykırı bir durumdur⁴¹⁸. Şikâyet ve uzlaşma kişinin iradesine bağlı olan ve kişiye tercih hakkı sunan müesseseler iken, af durumunda kişinin tercih yapma hakkı bulunmamaktadır bu nedenle, bu durumun hem Any'ye hem de AİHS'ye aykırılık teşkil ettiğini ve affin madde kapsamında çıkarılması gerektiğini düşünmekteyim.

CMK'nın 144/1-c maddesinde, ayrıca “kamu davasının geçici olarak durdurulması veya kamu davası ertelenmesi veya düşürülmesi” durumlarında da tazminat talep edilemeyeceği ifade edilmektedir. Yrg. 12. C. Dai.'nin 20.03.2017 tarihli ve 2016/11787 E., 2017/2202 K. Sayılı Kararı'nda⁴¹⁹; tazminat talebine konu ceza davasında davacının bazı suçlardan beraat ettiğini, bazı suçlar yönünden ise 6352 sayılı Kanun'un geçici 1/1-b maddesi uyarınca kovuşturmanın ertelenmesine karar verildiğini belirtmiştir. Bu hükme göre, erteleme kararından sonra üç yıl boyunca aynı kapsama giren yeni bir suç işlenmediği takdirde dava düşmekte, aksi halde ise yargılama kaldığı yerden devam etmektedir. Bu hukuki durum dikkate alındığında, tazminat hakkı doğuran şartların henüz kesin olarak gerçekleşmediği, dolayısıyla bu aşamada CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrası kapsamında tazminata hükmedilemeyeceği ifade edilmiştir. Bu nedenle Yargıtay, davanın reddi gerekirken kısmen kabulüne karar verilmesinin hukuka aykırı olduğuna hükmetmiştir.

CMK'nın 144/1-c maddesinde sayılan bu hallerin varlığı, tazminata engel teşkil ettiğinden, kişinin tazminat talebinin reddedilmesi gerekir.

3.8.3. Kusur Yeteneğinin Bulunmaması Nedeniyle Hakkında Ceza Verilmesine Yer Olmadığına Karar Verilmesi

Kusur yeteneğinin olmaması nedeniyle kişi hakkında “ceza verilmesine yer olmadığına dair karar” verilmesi, tazminat talebine engel teşkil eder. Bu maddedeki tazminat engeli durumunun oluşması için verilen kararın, CMK'nın 223/3 maddesinde sayılan sebeplerden dolayı verilmesi gerekir. Ceza muhakemesi yargılaması sonucunda sanığın kusur yeteneğini ortadan kaldıran ya da cezai sorumluluğunu etkileyen bazı

⁴¹⁸Centel/Zafer, s. 508.

⁴¹⁹Yrg. 12. C. Dai., T. 20.03.2017, E. 2016/11787, K. 2017/2202, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 17.02.2025.

durumların tespiti hâlinde, mahkeme tarafından “ceza verilmesine yer olmadığına” karar verilebilmektedir. CMK’nın 223. maddesinin 3. fıkrasında bu hâller açıkça belirtilmiştir. Buna göre; sanığın yaşı küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik gibi ceza sorumluluğunu etkileyen kişisel halleri ile geçici nedenlerin bulunması, hukuka aykırı ancak bağlayıcı bir emrin yerine getirilmesi, zorunluluk durumu ya da cebir ve tehdit sonucu suçu işlemesi, ayrıca meşru savunma sınırının heyecan, korku veya telaş nedeniyle aşılması veya hataya düşülerek kusurluluğun ortadan kalkması durumlarında, fiil hukuka aykırı olsa dahi sanığın kusur yeteneği bulunmadığı için ceza verilmesine yer olmadığına hükmolunur.

CMK’nın 144. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendinde, hakkında CMK’nın 223. maddesinin 3. fıkrasına hallerinin olması nedeniyle, kusurunun bulunmamasından dolayı “ceza verilmesine yer olmadığına” ilişkin karar verilenlerin, tazminat isteminde bulunamayacaklarını belirtilmiştir.

CMK’nın 144/1-d maddesinde açık bir şekilde, “kusurunun bulunmaması” ifadesi yer aldığına, bu maddenin kapsamına sadece CMK’nın 223/3 maddesi kapsamında verilen kararlar girmektedir. CMK’nın 223/4 maddesi uyarınca, sanık hakkında verilen “ceza verilmesine yer olmadığına” ilişkin kararlar, bu maddenin kapsamına girmediğinden, CMK’nın 223/4 maddesi uyarınca verilen karar olması, tazminata herhangi bir engel teşkil etmez⁴²⁰.

Yrg.’nin yerleşmiş içtihatlarına göre, yapılan yargılama neticesinde sadece “ceza verilmesine yer olmadığına” yönelik karar verilmesi gerekirken, bu karara ek olarak “beraat” verilmesi durumunda kişiye tazminat ödenmemesi gerekmektedir⁴²¹.

3.8.4. Adli Makamlar Huzurunda Gerçek Dışı Beyanla Suç İşlediğini veya Suça Katıldığını Bildirerek Gözaltına Alınmasına veya Tutuklanmasına Neden Olmak

CMK’nın 144. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde sayılan dördüncü sebep ise işlenen suçu gerçekten işlemediği halde, adli merciler önünde alınan ifadesinde söz konusu suçu kendisinin işlediğini ya da söz konusu suça iştirak ettiğini ifade ederek, hakkında gözaltı veya tutuklama koruma tedbirlerinin uygulamasına sebebiyet verenlerin, tazminat talep etme haklarının olmadığı belirtilmiştir. Bu bentte sayılan

⁴²⁰Özalp, s. 141.

⁴²¹Yrg. 12. C. Dai., T. 19.01.2015, E. 2014/8361, K. 2015/664, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.:10.02.2025.

kişiler, CMK'nın 141 maddesine dayanarak tazminat talebinde bulunamazlar⁴²². Zira, bu kişiler kendi kusurlarından dolayı söz konusu tedbirlere maruz kalmışlardır. Dolayısıyla, hakkında koruma tedbirleri uygulanan kişilerin bu kusurlu davranışları nedeniyle meydana gelen zarar ile koruma tedbiri arasında bulunan nedensellik (illiyet) bağı kesilmektedir. Yrg. 12. C. Dai., uyuşturucu madde imal ve ticareti suçuyla ilgili bir yargılama sürecinde sanığın ikrarda bulunarak kendisinin tutuklanmasına neden olup yargılama sonucunda beraat ettiği bir davada, CMK 144/1-e maddesine atıfla, kişinin kendi davranışlarıyla tutuklanmasına neden olması nedeniyle tazminat talebinde bulunamayacağına karar vermiştir⁴²³.

Bu karar, kişinin özgürlüğünün kısıtlanmasına bizzat sebebiyet verdiği durumlarda, sonradan beraat etse bile devletten haksız tutuklama nedeniyle tazminat talep edemeyeceğini göstermesi bakımından önemlidir. Yrg'nin bu yaklaşımı, haksız tutuklama ve gözaltı durumlarında bireyin kusurunun olup olmadığının dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sadece, bu illiyet bağının kesilebilmesi için kişinin bu suçu kendisi tarafından işlendiğine ya da suça katıldığına yönelik beyanının kişinin hür iradesinden kaynaklanıyor olması, herhangi bir baskı ya da zorla alınan ifadeden kaynaklanmıyor olması gerekmektedir⁴²⁴. YCGK kasten öldürme davasında verdiği 21.9.1987 Tarihli ve 1987/1-203 E., 1987/367 K. Sayılı İlamında, kişinin manevi bir baskı altında ve zorla beyanının alındığını ve buna dayanılarak tutuklandığını, bu durumun kişinin kendi kusurlu ve ihmali hareketinden kaynaklanmadığını ve bu sebeple bu kişinin tazminat talep edilebileceğini, kişinin manevi baskı ve zorla alınan ifadesinin tazminata engel olmayacağını belirtmiştir⁴²⁵.

Kişinin suçun kendisi tarafından işlendiği ya da bu suça katıldığına yönelik gerçek dışı beyanı, TCK'nın 270. maddesinde düzenlenen "suç üstlenme" suçuna vücut vermektedir. Ancak, CMK'nın 144. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde sayılan sebepten dolayı, kişinin tazminat isteminin reddedilmesi için, suçu işlediğini ya da

⁴²²Yrg. 12. C. Dai., T. 19.02.2018, E. 2017/3503, K. 2018/1688 ve Yrg. 12. C. Dai., T. 19.02.2018, E. 2017/3723, K. 2018/1663, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, e.t.: 10.02.2025.

⁴²³Yrg. 12. C. Dai., T. 19.02.2018, E. 2017/2721, K. 2027/8757, **Kaynak:** <https://portal.uyap.gov.tr/>, e.t.: 07.05.2025.

⁴²⁴Özalp, s. 141.

⁴²⁵YCGK, T. 21.9.1987, E. 1987/1-203, K. 1987/367, **Kaynak:** <https://mevzuat.sinerjias.com.tr>, e.t.: 12.12.2024.

suçun işlenişine katıldığını iddia eden kişinin, suç üstlenmeden dolayı mahkûmiyet hükmü almasına gerek yoktur⁴²⁶.

⁴²⁶Yrg. 12. C. Dai., T. 08.12.2015, E. 20015/2351, K. 2015/1903, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, YCGK, T. 12.5.2015, E. 2013/531, K. 2015/157, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr>, **e.t.:** 10.02.2025.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Koruma tedbirleri; ceza muhakemesinin vazgeçilmez bir kurumu olmakla birlikte, aynı zamanda kişilerin temel hak ve özgürlüklerine doğrudan müdahale eden tedbirlerdir. Koruma tedbirlerine müracaat edilirken görünüşte haklılık ilkesine göre hareket edilmekte, soruşturma ya da kovuşturma evrelerinde tüm deliller toplanmadan dosyanın o andaki durumuna göre, karar verilmektedir. Bu nedenle, koruma tedbirlerinin uygulanması sürecinde hak ihlalleri meydana gelebilmekte, bu durum hakkında koruma tedbirine hükmedilen kişilerin mağduriyetine yol açabilmektedir. Türk hukuk sisteminde gerek anayasal güvenceler gerekse yasal düzenlemeler ile koruma tedbirlerinin hukuka uygun bir şekilde uygulanması ve uygulanan bu koruma tedbirleri sebebiyle ortaya çıkan maddi ve manevi zararların tazmin edilmesi amacıyla çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur.

Yapılan incelemeler ve tespitler, koruma tedbirleri nedeniyle tazminat düzenlemelerinin hem ulusal hem de uluslararası hukuktaki temellerini ortaya koymaktadır. Türk hukukunda, özellikle CMK'nın 141 ve devamı maddeleri, kişilerin koruma tedbirlerinden doğan maddi ve manevi zararlarının tazmini hususunda önemli bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, Mülga 466 Sayılı Kanun ve geçmiş dönemde yürürlükte olan diğer yasal düzenlemeler de bu hakların tarihsel gelişim sürecini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde, İHEB, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, AIHS ve AB düzenlemeleri, kişilerin özgürlük ve güvenlik haklarının korunmasını güvence altına almış ve bu kapsamda haksız müdahalelerden doğan zararların tazminini öngörmüştür. Türkiye'nin bu sözleşmelere taraf olması, ulusal hukuk düzenlemelerinin uluslararası standartlara uyum sağlamasında önemli bir etkiye sahiptir.

Koruma tedbirlerinin uygulanmasında en önemli ilkelerden biri, hukuka uygunluk ve ölçülülük ilkesidir. Ancak, uygulamada, kanuni şartlar sağlanmadan yakalama, tutuklama, arama veya elkoyma gibi işlemlerin yapılması; makul sürede yargılama yapılmaması ya da kişilere tanınan hakların yeterince korunamaması gibi ihlaller, sıkça karşılaşılan sorunlar arasında yer almaktadır. Bu durum, kişilerin tazminat taleplerinde bulunmasına neden olmakta ve tazminat başvuru süreçlerinin işlevselliğini artırma gereğini doğurmaktadır.

Bu çalışmada özellikle, CMK kapsamında düzenlenen tazminat nedenleri ayrıntılı şekilde ele alınmış, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Tazminat süreçlerinin etkinliğini artırmak için önerilebilecek hususlardan bazıları şunlardır:

***Hukuki Çerçevenin Güçlendirilmesi:** Tazminat başvuruları ve yargılama süreçleriyle ilgili mevzuatta netlik sağlanması ve uygulama birliğinin artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda, tazminat talebine konu olan yakalama, gözaltı ve tutuklama gibi koruma tedbirlerinin hangi koşullar altında hukuka aykırı sayılacağı ve hangi hallerde kişilerin maddi ve manevi tazminat talebinde bulunabilecekleri hususlarında açık ve uygulanabilir kuralların belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Mevzuattaki yorum farklılıklarının ve uygulamada ortaya çıkan belirsizliklerin giderilmesi, hem mağdurların etkin şekilde korunmasını hem de yargı organlarının kararlarında istikrar sağlanmasını mümkün kılacaktır. Ayrıca, iç hukukta uluslararası sözleşmelere ve AİHM içtihatlarına uygun düzenlemelerin güçlendirilmesi, adaletin tesisi açısından olduğu kadar, devletin hukuki sorumluluğu bağlamında da önleyici bir işlev görecektir. Bu nedenle, uygulayıcıların rehber alabileceği açıklayıcı içtihatların artırılması ve normatif düzenlemelerin sade, açık ve öngörülebilir hale getirilmesi gereklidir.

***Davalıya Bildirim Müessesesinin Güçlendirilmesi:** Hakkında haksız ve hukuka aykırı koruma tedbiri uygulanan kişi hakkında Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkeme tarafından karar verildiğinde, kararın içeriğinde kişiye tazminat hakkının olduğuna ilişkin bildirim yapılması ve bu müessesenin tam olarak işletilmesi de önem arz etmektedir. Her ne kadar mahkeme kararlarında bu hususa dikkat edilmekteyse de savcılık tarafından verilen kararlarda ihmal edilmekte ve bu husus da kişinin tazminat hakkının olduğundan bihaber olmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla, soruşturma evresinde verilen KYOK nedeniyle tazminat hakkına sahip olan kişilere bu kararın tebliği hususunun güçlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyim.

***Denetim Mekanizmalarının Güçlendirilmesi:** Koruma tedbirlerinin uygulanmasında, keyfi uygulamaların önüne geçilmesi için denetim mekanizmaları daha etkin hale getirilmelidir. Bu bağlamda, koruma tedbirlerinin hukuka uygun şekilde uygulanıp uygulanmadığının sürekli ve bağımsız bir biçimde denetlenmesi, kişilerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması açısından elzemdir. Özellikle tutuklama, gözaltı ve arama gibi özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlerin gerekçelendirilmesi, keyfiliğin önüne geçilmesi adına büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, adli mercilerin

koruma tedbirlerine ilişkin kararlarının üst dereceli mahkemelerce etkili şekilde denetlenmesi sağlanmalı; ayrıca, Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) ile Adalet Bakanlığı bünyesindeki denetim mekanizmaları bu konuda daha aktif hale getirilmelidir. Öte yandan, yargı mensuplarının keyfi veya ölçsüz koruma tedbirleri uygulamalarına karşı disiplin süreçlerinin daha şeffaf ve hızlı işletilmesi, caydırıcılık açısından da gereklidir. Denetim süreçlerinin güçlendirilmesi, yalnızca mağdurların zararlarının tazminini kolaylaştırmakla kalmayacak, aynı zamanda yargıya duyulan toplumsal güveni de pekiştirecektir.

*Hak Arama Süreçlerinin Kolaylaştırılması: Haklarında uygulanan koruma tedbirleri nedeniyle maddi/manevi zarara uğrayan kişilerin, tazminat haklarını etkin biçimde kullanılabilmeleri için, mevcut başvuru usullerinin karmaşık ve teknik detaylardan arındırılarak daha sade ve anlaşılır hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle koruma tedbirlerine maruz kalan kişilerin çoğunlukla adli süreçlere hâkim olmamaları ve hukuki yardım almaksızın başvuru yapmak zorunda kalmaları göz önünde bulundurulduğunda, başvuru yollarının açık ve erişilebilir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, hâlihazırda CMK m.141’de öngörülen üç aylık ve bir yıllık hak düşürücü sürelerin mağdurlar aleyhine katı sonuçlar doğurduğu, bu nedenle sürelerin daha makul ve esnek şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğini düşünmekteyim. Sürelerin uzatılması, kişilerin yaşadıkları mağduriyetin farkına varmalarını ve tazminat taleplerini hukuki zemin üzerinde daha sağlıklı biçimde hazırlamalarını kolaylaştıracaktır. Böylece, koruma tedbirleri nedeniyle hak ihlaline uğrayan bireylerin adalete erişimi güçlenecek, tazminat mekanizmasının işlevselliği artacaktır.

*Tazminat Komisyonlarının Etkinliğinin Arttırılması: Tazminat Komisyonları, koruma tedbirleri sonucunda mağduriyet yaşayan bireylerin zararlarının telafisi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Tazminat Komisyonu’nun görev ve yetkilerinin net bir şekilde tanımlanması ve karar süreçlerinde daha hızlı ve adil bir sistemin oluşturulması gerekmektedir. Tazminat Komisyonu’nun etkinliğinin artırılması, yalnızca varlıklarıyla değil, aynı zamanda işleyişleriyle de güvenilir bir yapıya kavuşturulmasıyla mümkündür. Bu bağlamda, Komisyon’un görev alanları ve yetki sınırları mevzuatta net bir şekilde tanımlanmalı; karar verme süreçlerinde ise keyfiliğe yer vermeyen, objektif ölçütlere dayanan bir sistem benimsenmelidir. Ayrıca, başvuruların sonuçlandırılmasında yaşanan gecikmeler, tazminat sistemine olan güveni olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, Komisyon’un işlemlerini makul bir süre içinde

tamamlamasını sağlamak amacıyla idari ve teknik altyapının güçlendirilmesi gerekmektedir. Böylece, kararların daha hızlı ve adil bir şekilde verilmesi sağlanacak, bireylerin mağduriyetlerinin giderilmesi yönünde tazminat mekanizması daha işlevsel ve caydırıcı bir hale gelecektir.

***Tazminat Sebeplerinin Genişletilmesi:** Bunun yanı sıra, mevcut mevzuatın geliştirilmesi gerektiği de açıktır. CMK'nın 141/1 maddesinde yer alan tazminat sebeplerinin kapsamı genişletilmeli ve CMK'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında sayılan koruma tedbirleriyle sınırlı kalmayıp, ceza muhakemesinde uygulanan diğer koruma tedbirleri de tazminat kapsamına alınmalıdır. Örneğin, adli kontrol tedbirlerinin ölçüsüz bir şekilde uygulanması veya tedbir kararlarının gereksiz yere uzun süre devam ettirilmesi gibi durumlar da tazminat kapsamına dâhil edilmelidir. Böyle bir genişleme, hem kişilerin mağduriyetlerinin daha etkin şekilde giderilmesini sağlayacak hem de hukuk devleti ilkelerinin daha güçlü bir şekilde hayata geçirilmesine katkıda bulunacaktır.

***Yetkili Mahkemenin Değiştirilmesi:** CMK'nın 142. maddesinin 2. fıkrasında, tazminat talebinin hangi mahkemede görüleceğine ilişkin bir yetki kuralı öngörülmüştür. Buna göre, tazminat istemi kural olarak başvurucunun ikamet ettiği yerdeki ağır ceza mahkemesine yapılır. Ancak, tazminat talebinde bulunacak kişinin yerleşim yeri ağır ceza mahkemesinin tazminat konusuyla bağlantılı olması ve aynı yerde başka bir ağır ceza mahkemesinin bulunmaması halinde, dosyanın en yakın yer ağır ceza mahkemesine gönderilmesi öngörülmektedir. Bu düzenleme, ilk bakışta adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil etmiyor gibi görünse de, uygulamada mahkemenin tarafsızlığına ilişkin şüphelerin doğmasına neden olabilmektedir. Zira zarara uğrayan kişinin başvurduğu mahkemenin, doğrudan veya dolaylı olarak tazminat istemine konu işlemi gerçekleştiren makamla aynı yer yargı çevresinde bulunması, yargılamanın bağımsızlık ve tarafsızlık ilkesi bakımından sorgulanmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda, adil yargılanma ilkesinin tam anlamıyla sağlanabilmesi adına, tazminat taleplerinin, talep edilen tazminatın konusu ile ilgisi bulunmayan ve tarafsızlığı tartışmaya açık olmayan farklı bir yargı çevresindeki ağır ceza mahkemelerinde karara bağlanması yönünde mevzuat değişikliğine gidilmesi isabetli olacaktır.

Sonuç olarak, koruma tedbirlerinin uygulanması sürecinde kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmemesi, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat düzenlemeleri, kişilerin haklarında haksız ve hukuka aykırı bir şekilde uygulanan koruma tedbirleri nedeniyle uğramış

oldukları maddi-manevi zararların karşılanması açısından önemli bir mekanizma sunmakta; aynı zamanda adalete güvenin tesisine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası hukuk normlarının öngördüğü standartlara tam uyumun sağlanması, hukuk sisteminin insan haklarına dayalı bir yapıya evrilmesi açısından temel bir hedef olarak benimsenmeli ve bu koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusundaki reformlara devam edilmelidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ALBAYRAK, Mustafa / ÖZER, Fatma / İLHAN, Fikret / ERDOĞAN, Mustafa, **Yargı Kararları Işığında Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davaları**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.
- CASSESE, Antonio **International Law**, 3. Baskı, Oxford University Press, Oxford 2005.
- CENTEL, Nur / ZAFER Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul 2022.
- ÇÖPOĞLU, Hakan Serdar, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Arana ve Elkoyma**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023.
- ERCAN, İsmail, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9. Baskı, On İki Levha Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2015.
- GÖKCEN, Ahmet / BALCI, Murat / ALŞAHİN, M.Emin / ÇAKIR, Kerim, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023.
- GÖKTÜRK, Neslihan, **Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa 2020.
- GÜNAY, Erhan, **Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat ve Hakimlerin Hukuki Sorumluluğu**, 2.Baskı, Seçkin Yayınevi 2018.
- HAKERİ, Hakan, **Genel Hükümler ve Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümlerine Göre Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat**, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- KABOĞLU, İbrahim Özden, **Anayasa Hukuku Dersleri**, 2. Bası, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016.
- KARAKEHYA, Hakan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. Bası, Savaş Kitabevi, Ankara 2016.
- KUNTER, Nurullah / YENİSEY, Feridun / NUHOĞLU, Ayşe, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 17. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2010.

- KORKMAZ, Muzaffer, **Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davaları ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- KOPER, Murat, **Ceza Yargılamasında Arama ve Elkoyma**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.
- MALKOÇ, İsmail / YÜKSEKTEPE, Mert, **5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Cilt 1**, 1. Baskı, Malkoç Yayınları, Ankara 2005.
- ODYAKMAZ, Zehra / KAYMAK, Ümit / ERCAN, İsmail, **Anayasa Hukuku İdare Hukuku**, 13. Baskı, On iki Levha Yayınları, İstanbul 2011.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 22. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2022.
- ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pınar, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Baskı, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara 2021.
- ÖZEN, Mustafa, **Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri**, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.
- ÖZTÜRK, Bahri, **Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı**, 10. Baskı, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara 2023.
- ÖZTÜRK, Bahri (Ed.), **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.
- ÖZTÜRK, Bahri / EKER KAZANCI, Behiye / SOYER GÜLEÇ, Sesim, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- ÖZTÜRK, Bahri / ERDEM, Ruhan, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, 16. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.
- SABUNCU, Yavuz, **Anayasaya Giriş**, 15. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara 2012
- SHAW, Malcolm N., **International Law**, 9. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge 2021.
- ŞAHİN, Cumhur / GÖKTÜRK, Neslihan, **Ceza Muhakemesi Hukuku-1**, 12. Baskı, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara 2021.
- TANÖR, Bülent / YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 17. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2018.
- TOROSLU, Nevzat / FEYZİOĞLU, Metin, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2021.

- ÜNVER, Yener / HAKERİ, Hakan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2021.
- YAŞAR, Osman / OTACI, Cengiz, **Ceza Muhakemesi Kanunu**, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- YARGUN, Uğur, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023.
- YENİSEY, Feridun / Nuhoglu, Ayşe, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.
- YURTCAN, Erdener, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 11. Baskı, Vedat Kitapçılık Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2005.

YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

- AKYÜZ, Umut; “Ceza Muhakemesi Hukuku Bağlamında Koruma Tedbirlerinden Dolayı Tazminat Sorumluluğu ”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2011.
- AYCI, Emrullah; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Yayımlanmış Doktora Tezi**, İstanbul Kültür Üniversitesi SBE, İstanbul, 2012.
- CANOĞLU, Veysel Candan; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Ve Uygulamadan Kaynaklanan Sorunlar”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir, 2016.
- ERYÜZ, Mustafa; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davası”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Medipol Üniversitesi SBE, İstanbul, 2023.
- GÜNGÖR, Esra; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2019.
- İSTE, Onur; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2009.
- KAYA, Ahmet Furkan; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Hukukunun Teori ve Uygulama Yönünden Değerlendirilmesi”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi SBE, Ankara, 2023.
- SARIKAYA, Hüseyin; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2019.
- TANGAL, Murat; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir, 2016.

MAKALELER

- AŞKIN, Uğur; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminatta Rücu Sorunu”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 9, S. 2, 2018, ss. 23-48.
- BAYRAKTAR, Ömer(çev.); “6. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi (Roma, 27 Eylül – 3 Ekim 1953)”, **Suç ve Ceza Ceza Hukuku Dergisi**, C.-, S. 2, 2009, ss. 94–101.
- CENTEL, Nur; “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 17, S. 1-2, 2011, ss. 49-93.
- ÇINAR, Ali Rıza; “Ceza Yargılama Hukukunda Koruma Önlemlerinin (Tedbirlerinin) Özellikleri ve Koşulları”, **MEF Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2022, ss. 13-60.
- ÇÖPOĞLU, Hakan Serdar; “Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama Koruma Tedbirinde Belirlilik İlkesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, C. 77, S. 1, 2019, ss. 155-229.
- EPÖZDEMİR, Rezan; “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Terazi Aylık Hukuk Dergisi**, C. 12, S. 135, 2017, ss. 14-28.
- EREM, Faruk; “Kanun Dışı Yakalanan Veya Tutuklananlara Tazminat”, **Adalet Dergisi**, C.-, S.7-8, 1964, ss. 714-731.
- FEYZİOĞLU, Metin/ Okuyucu Ergün, Güneş; “Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 59, S. 1, 2010, ss. 35-59.
- KESKİN KIZIROĞLU, Serap; “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Basit Arama (Adli Arama)”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 58, S. 1, 2009, ss. 139-168.
- KOÇAOĞLU, Serhat Sinan; “Susma Hakkı ”, **Ankara Barosu Dergisi**, C.-, S. 1, 2011, ss. 29-58.
- KOPARAN, Mehmet Reşat; “Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C.-, S. 65, 2006, ss. 154-172.
- NİZAMOĞLU, Meltem; “Tutuklama Tedbirinde Orantılılık İlkesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C.-, S. 2, 2000, ss. 481-486.
- ÖZALP, Nabi; “Uygulamada Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C.-, S. 145, 2019, ss. 81-158.

- SARITAŞ, Erkan; “Elkoymanın Hukuki Sonuçları Bağlamında Elkonulan Eşya ve Diğer Malvarlığı Değerlerinin Teslimi ve İadesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C. -, S. 159, 2022, ss. 267-318.
- SIRMA, Özge; “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 2008, ss. 93-111.
- SÖYLER, Yasin; “Barcelona Traction Davası ve Uluslararası Hukuka Etkisi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, S. 3, 2015, ss. 207-247.
- ŞAHİNGÖZ, Aslan “Avrupa’da İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi” **EURO Politika Dergisi**, C.-, S. 17, 2022, ss. 90-98.
- TAŞ, Hakan; “Yargı Kararları Işığında Müdafiden Yararlanma Hakkı Ve Zorunlu Müdafiliği Gerektiren Haller”, **Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi**, C. 5, S. 1, 2022, ss. 71- 112.
- TURHAN, Faruk; “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM) Kararları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Türkiye”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** 4, sy. 2 (Haziran 2000).**Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 4, S. 2, Haziran 2000, ss. 1-53.
- YAYLA, Atilla; “İfade Hürriyeti Nedir ve Niçin Gereklidir?”, **Liberal Düşünce Dergisi**, C.-, S. 50, 2008, ss. 159-176.

RESMÎ GAZETELER

Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği, **Resmî Gazete**, 01.06.2025, Sayı: 25832.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, **Resmî Gazete**, 19 Mart 1954, Sayı: 8662.

Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi, **Resmî Gazete**, 3 Ekim 2024, Sayı: 32681.

Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, **Resmî Gazete**, 21 Temmuz 2003, Sayı: 25175

Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler Ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik, **Resmî Gazete**, 1 Haziran 2005, Sayı: 25832.

Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, 15 Mayıs 1964, Sayı: 11704.

Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası, **Resmî Gazete**, 20 Temmuz 1961, Sayı: 10859.

Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi, **Resmî Gazete**, 27 Eylül 1975, Sayı: 15369.

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, **Resmî Gazete**, 1 Haziran 2005, Sayı: 25832.

492 Sayılı Harçlar Kanunu, **Resmî Gazete**, 17 Temmuz 1964, Sayı: 11756.

694 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, **Resmî Gazete**, 25 Ağustos 2017, Sayı: 30165.

1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, **Resmî Gazete**, 02-03-04.07.1927, Sayı: 622-623-624.

1136 Sayılı Avukatlık Kanunu, **Resmî Gazete**, 7 Nisan 1969, Sayı: 13168.

1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, **Resmî Gazete**, 20 Nisan 1929, Sayı: 1172.

2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, **Resmî Gazete**, 14 Temmuz 1934, Sayı: 2751.

2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası(1982), **Resmî Gazete**, 20 Ekim 1982, Sayı: 17683.

3842 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 1 Aralık 1992, Sayı: 21422.

- 4709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, 17 Ekim 2001, Sayı: 24556.
- 5187 Sayılı Basın Kanunu, **Resmî Gazete**, 26 Haziran 2004, Sayı: 25504.
- 5235 Sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Ve Yetkileri Hakkında Kanunu, **Resmî Gazete**, 7 Ekim 2004, Sayı: 25606.
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, **Resmî Gazete**, 12 Ekim 2004, Sayı: 25611
- 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, **Resmî Gazete**, 17 Aralık 2004, Sayı: 25673.
- 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu, **Resmî Gazete**, 31 Mart 2005, Sayı: 25772.
- 5353 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 1 Haziran 2005, Sayı: 25832.
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, **Resmî Gazete**, 15 Temmuz 2005, Sayı: 25876.
- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, **Resmî Gazete**, 1 Kasım 2005, Sayı: 25983
- 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Önlenmesi Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, 18/10/2006, Sayı: 26323.
- 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, **Resmî Gazete**, 04.02.2011, Sayı: 27836.
- 6459 Sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 30 Nisan 2013, Sayı: 28633.
- 6637 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 7 Nisan 2015, Sayı: 29319.
- 7076 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 8 Mart 2018, Sayı: 30354.
- 7201 Sayılı Tebligat Kanunu, **Resmî Gazete**, 19 Şubat 1959, Sayı: 10139.
- 7499 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, **Resmî Gazete**, 12 Mart 2024, Sayı: 32487.

İNTERNET SİTELERİ

www.echr.coe.int
www.insanhaklari.gen.tr
www.hudoc.echr.coe.int
www.juris.ohchr.org
www.kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr
www.kazanci.com.tr
www.karararama.yargitay.gov.tr

www.dergi.danistay.gov.tr
www.dergipark.org.tr
www.kutuphane.izmirbarosu.org.tr
www.medya.barobirlik.org.tr
www.earsiv.anadolu.edu.tr
www.tbddergisi.barobirlik.org.tr
www.jurix.com.tr
www.hudoc.echr.coe
www.insanhaklari.gen.tr
www.hukuk.deu.edu.tr
<https://portal.uyap.gov.tr>
<https://rm.coe.int/168006377c>
www.izmirbarosu.org.tr
www.cigm.adalet.gov.tr
<https://www.resmigazete.gov.tr>
<https://www5.tbmm.gov.tr>
<https://www.ohchr.org>
<https://www.justiceinitiative.org>
<https://www.esithaklar.org>
<https://digitallibrary.un.org>